

تصویر ابو عبد الرحمن الکوردی

پیتەواى

منڊى اقرى القافى
www.iqraonline.com

بیرهوه ر بیه کانی
سه عید هوما یوون

کۆکر د نهوه و ناماد کوردن: هاشم سه لیمی
و مرگم ن: ره سهوول سوولتانی

بۆدبەزاندنی جۆرهە کتێب: سەردانی: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پراي دانلود کتایه‌ای مختلف مراجعه: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

پیشه‌وای رابوون

بیره‌وه‌رییه کانی
سه‌عیدی هومايون

کۆکردنه‌وه‌و ئاماده‌کردنی
هاشم سه‌لیمی

وه‌رگیرانی له فارسییه‌وه
ره‌سوول سولتانی

نهم ڪٽيٽيه وەرگيٽر دراي نهمهه خوار هويه:

هاشم سليمي

پيشواي بيداري

خاطرات سعيد همايون

مؤسسه چاپ و نشر ناراس، اربيل - ۲۰۰۴

دهزگای توڙينهوه و بلاوکردهوهی موکريانی

● پيشهواي رابوون / بيرهوهريه کانی سهعیدی هومايون

● کزکردهوهو ناماده کربي: هاشم سهلیمي

● وەرگيٽرانی له فارسييهوه: رهسوول سولتانی

● نهخشه سازي ناوهوه: طه حسين

● بيتچنين: ريڌار جهعفر

● بهرگ: ناسل مامزاده

● سهريه رشتي چاپ: هيمن نهجات

● ژماره ي سپاردين: (۸۸۴)

● نرخ: ۳۰۰۰

● چاپي به که م: ۲۰۰۷

● تيراژ: ۱۰۰۰ دانه

● چاپخانه: چاپخانه ي دهزگای ناراس (هولير)

زندجيره ي ڪٽيب (۲۱۰)

همه مو مافيكي بو دهزگای موکريانی پاريزراوه

مالپهري: www.mukiryani.com

نيمه ييل: info@mukiryani.com

ناوەرۈك

- ۱ ..... ژياننامەى نووسەر
- ۱۱ ..... پيشەكى
- بەشى يەكەم
- ۱۷ ..... سەردەمى مندالى و ميژمندالى
- بەشى دووھەم
- ۲۵ ..... كۆتايى جەنگ و شوينەوارەكانى
- بەشى سىيھەم
- ۳۷ ..... لە خەرمانانى ۱۳۲۰-سەۋە ھەتا ۱۳۲۶ى. ھ (۱۹۴۱-۱۹۴۷)
- ۱۹۳ ..... پەراۋىزەكان

ئەم وەرگىچە پىشكەش بە ھەموو ئەوانەى
بە چاوى رىزەو دەروانە كۆمارى كوردستان و رىبازە پىۋزەكەى
"وەرگىچە"

وېراى رىزو سوپاس بۆ رىنوئىيەكانى
مامۇستا عەبدوللەى ھەسەن زادە

و

ھاوکارى فەرھاد ئەكبەرى و كامىل نەجارى

"رەسوول"

ژياننامه‌ی نووسه‌ر

له سالی ۱۳۰۲ی هه‌تاوی له ئاوی یه‌کشه‌وه‌ی سه‌ربه‌ ناوچه‌ی فه‌یزوللا به‌گی بۆکان له‌ بنه‌ماله‌یه‌کی ورده‌مالیکی له‌ دایک بووم. باوکم عه‌بدولپه‌حمان به‌گی هوما یوون کورپی موئین به‌گی شیرزاده و نه‌وه‌ی شیرمحمه‌د به‌گی کورپی فه‌یزوللا به‌گی بنیاتنه‌ره و سه‌روک عه‌شیره‌تی فه‌یزوللا به‌گه‌و له‌ توره‌مه‌ی بداغ سولتانه، حاکمی موکریانه. دایکم خدیجه‌ی هوما یوون، کچی قازی علی، قازی شاری مه‌هاباده.

له‌و سه‌رده‌مه‌دا هه‌ردووک بنه‌ماله‌ی قازی و فه‌یزوللا به‌گی له‌ به‌ناوبانگترین و ده‌سه‌لاتدارترین بنه‌ماله‌کانی موکریان بوون.

هه‌ر له‌ مندا لیمه‌وه هه‌تا سالی ۱۳۰۹ی هه‌تاوی له‌ ئاوی یه‌کشه‌وه‌ ملک‌ی باب و مامه‌کانم ده‌گه‌ل مندا لانی هاوته‌مه‌نی خۆم ژیاوم ئه‌و سالانه، رۆژی هه‌تا شه‌وگارشه‌ق ده‌بوو خه‌ریکی هه‌لبه‌زودابه‌ز و قه‌ره‌قه‌رین و گورزین و توپین ده‌بووین، که ئه‌وکات باو بوون.

ئه‌وکات به‌هۆی مندا لی و که‌م ته‌مه‌نیم ئاگاداری ئالۆزی و چه‌رمه‌سه‌ریی رۆژگار نه‌بووم. سالی ۱۳۰۹ که‌ حه‌وت سالانه‌ بووم

باوكم ده‌یویست له شارى بۆكان بچمه قوتابخانه به‌لام له‌سه‌ر
پیشنیاری قازى محهمه‌دى خالم هاتمه مه‌هاباد و له قوتابخانه‌ی
په‌هله‌وى فۆرم ناو نوس كرد و ده‌ستم كرد به‌ خویندن. له‌به‌رئه‌وه‌ی
له‌گه‌ل كه‌ش و هه‌واوه (فه‌زا) ى شار و قوتابخانه‌كانى ئاشنا نه‌بووم
حه‌زم له‌ خویندن نه‌بوو؛ چونكه له‌ نێو قوتابییه‌كاندا هه‌ستم به
نامۆی ده‌كرد، هه‌ر رامده‌كرد و ده‌چوومه‌وه مالى. به‌ ئه‌مرى خالى
خوالیخۆشبووم؛ هه‌موو روژى به‌يانى یه‌كێك له‌ خزمه‌تكاره‌كان
به‌ناوى نه‌سروللا، ده‌یگه‌یاندمه قوتابخانه.

پاش ماوه‌یه‌ك خووم به‌ هاوپۆله‌كانم گرت و ملم له‌به‌ر خویندن
ناو بووم به‌یه‌كێك له‌ باشتريه‌ قوتابییه‌كان و پله‌ی یه‌كه‌مم
به‌ده‌ست هێناوه.

سالى ۱۳۲۰ى هه‌تاوى پۆلى یه‌كه‌مى ناوه‌ندیم ته‌واوكردو بۆ
تێپه‌ركردنى پشوى هاوینی گه‌رامه‌وه ئاواى یه‌كشه‌وه بۆلاى داىك
و باوكم. هه‌ر ئه‌وساله له‌مانگى خه‌رماناندا هێزه‌ی هاوپه‌یمانان
(سوڤیه‌ت، ئینگلیز و ئه‌مریکا) هێرشیان كرده‌سه‌ر ئێران و به
تایبه‌تى خه‌لكى كوردستان ته‌واو گۆرا. خه‌لك له‌گه‌ل هاتنى هێزه
بیانییه‌كان و هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی حكوومه‌تى پاشایه‌تى، پێیان نایه
دنیايه‌كى دیکه‌وه و وه‌ك بالنده‌یه‌ك كه له‌ قه‌فه‌ز رزگارى بووبى
له‌شه‌قچه‌ی بالیاندا.

هه‌تا كۆتایى سالى ۱۳۲۲ له‌ باوه‌شى بنه‌ماله‌كه‌مدا مامه‌وه و
به‌پێى داب و نه‌رىتى ئه‌و دهم له‌گه‌ل ئاموزاكانم خه‌رىكى سواری و
تفه‌نگ هاوێشتن بووم به‌پوژ زۆرتر ده‌چوومه‌ راوه‌كه‌رویشك و
به‌شه‌ویش ده‌چوومه‌ راوه‌كه‌و.

پاییزی سالی ۱۳۲۰ی. هه‌تاوی ژماره‌یه‌ک له پیاو ماقوولان و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی ناوچه‌که به‌سه‌ره‌پرشتیی قازی محهممه‌د چوونه سه‌فه‌ری باکو. ئه‌وده‌م باوکم له مه‌هاباد له مالی خالم بوو له‌سه‌ر بانگه‌یشتی بانگه‌یشتکراوه‌کان هه‌توو یه‌ک میوانی ده‌وله‌تی سۆقیه‌ت بوون و له‌و ماوه‌یه‌دا چووبوونه سه‌یری سه‌یرانگا‌کانی باکو و پادگانی نیزامی و ناوه‌نده ده‌وله‌تییه‌کان و زۆر به‌گه‌رمی میوانداریان لێ کردبوون. میر جه‌عفر باقرۆف سه‌رکۆماری ئازهر بایجانیش چاوی به‌میوانه‌کان که‌وتبوو و خوشحالی خۆی به‌هاتنیان ده‌ربریبوو. له‌گه‌رانه‌وه‌شدا هیندی دیارییان وه‌ک رادیۆ پێ دابوون. رادیۆکان دروستکراوی سۆقیه‌ت بوون و به‌پاتری ته‌پ کاریان ده‌کرد و پاش ته‌واو بوونی، پاترییه‌کان ده‌بوو پر بکرینه‌وه... باوکم که‌ هاته‌وه یه‌کشه‌وه یه‌کیک له‌و رادیۆیانه‌ی له‌گه‌ل خۆی هینابۆوه.

چونکه‌ تا ئه‌وه‌کات که‌س رادیۆی نه‌دیتبوو زۆری سه‌رنجی خه‌لکی ئاوابی و میوانه‌کانی راده‌کیشا.

له‌ کۆتاییه‌کانی سالی ۱۳۲۰ی. هه‌تاوی حه‌مه ره‌شید خانی قادر خانزاده که‌ یه‌کیک بوو له‌ سه‌رۆک عه‌شه‌ره‌ته‌کانی بانه، شاری بانه‌ی گرت و به‌رپرسان و کاربه‌رده‌ستانی ده‌وله‌تی شای له‌و شاره‌ وه‌ده‌رنا و به‌رپۆه‌بردن ناوچه‌ی بانه و دواتر سه‌قزیشی به‌ده‌سته‌وه‌گرت. ئه‌وه‌کاره له‌لایه‌ن عه‌شیره‌ته‌کانی فه‌یزوللا به‌گی و سه‌رشپۆو خو‌رخو‌ره‌وه پێشوازیی لیکرا و هاوکاری یه‌گژیان کرد. ئه‌حمه‌د خانی فاروقی له‌ عه‌شیره‌تی فه‌یزوللا به‌گی که‌ به‌ نه‌ترسی و بویری ناوبانگی ده‌رکردبوو له‌ ناوچه‌ی سه‌قزدا بووبه‌ جیگری

حه‌مه‌پره‌شیدخان. زۆربه‌ی ئەندامانی ھۆزه‌کەشی بە پەیره‌وی لەو،
لەو ناوچە‌یە‌دا ھاوکارییان لە‌گە‌ڵ دە‌کرد. لە‌سەرە‌تای ساڵی ١٣٢٢دا
سوپای شا بۆ بە‌ره‌نگاریی حە‌مه‌پره‌شیدخان لە‌ سنە‌وه بە‌ره‌و سە‌قز
وەرپێ‌ کە‌وت و بە‌یارمە‌تی ھۆزی گە‌لباخی پاش چە‌ند
تیکه‌ه‌لچوونیکی خویناوی چووێ‌ نۆ سە‌قزە‌وه. حە‌مه‌پره‌شید خان
بە‌ره‌و بانە‌ پاشە‌کشە‌ی کرد و عە‌شیرە‌تە‌کانی فە‌یزوللا‌بە‌گیش
گە‌رانی‌وه نۆ دێ‌تە‌کانیان و چونکە‌ سوپا بە‌ شوێ‌نیانە‌وه‌بوو
ئە‌حمە‌د خانی فاروقی و برا‌کانی و حە‌سە‌ن خانی فە‌یزللا‌ بە‌گی
(کانی نیاز) و چوار برای و چە‌ندین بنە‌مالە‌ی دیکە‌ی
فە‌یزللا‌بە‌گییە‌کان و بە‌گە‌کانی دە‌ورو‌به‌ری سە‌قز بە‌مه‌به‌ستی
خۆپاراستن لە‌ ھێ‌رشێ‌ سوپا و گیرانیان وێ‌رای ئە‌ندامانی بنە‌مالە‌
ھاتنە‌ ئاوا‌ی یە‌کشە‌وه بۆ ناو مولکی ئامۆزاکانیان و لە‌لایە‌ن باوکم
و مامە‌کانمە‌وه، بە‌گەر‌می پیشوازیان لی‌ کرا. یە‌کشە‌وه کە‌وتبوو
ناوچە‌ی بۆ‌کان و لە‌دەرە‌وه‌ی بازنە‌ی دە‌سە‌لاتی ئینگلیزییە‌کان بوو
بۆ‌یە‌ش سوپای شا بۆ‌ی نە‌بوو بێ‌تە‌ ناوچە‌ی بۆ‌کان. ئە‌وانە‌ی
پە‌نایان ھێ‌نا‌بوو یە‌کشە‌وه و ئە‌و خزم و کە‌سانە‌ی سە‌ردانیان
دە‌کردن ئە‌وه‌ندە‌ زۆر بوون کە‌ دە‌توانم بلی‌م ژمارە‌ی ئاوا‌ی دوو
ھێ‌ندە‌ببوو. ئە‌م پە‌نابە‌رانە‌ بە‌پۆ‌ژ خە‌ریکی راو و نیشانە‌ گرتن بوون
و خۆشیان رادە‌بوارد. من و ئامۆزاکانم و کۆ‌رە‌ میوانە‌
ھاوتە‌مە‌نە‌کانمان ھە‌تا شە‌وگەر شە‌ق دە‌بوو، خە‌ریکی یاری و گال‌تە‌
بووین. شە‌وانە‌ش لە‌ میوانخانە‌ و سە‌ربان دادە‌نیش‌تین. من
ھە‌ل‌کردنی رادیۆم لە‌ ئە‌ستۆ بوو. ئە‌وانە‌ی لە‌وێ‌ بوون بە‌ بیستی
ھە‌والە‌کان لە‌ رادیۆ فارسییە‌کانی ئە‌وکات ئاگاداری رووداو

سیاسییەکان دەبوون. پاش سال و خزمەکانمان گەڕانەووە سەرماڵ و حاڵی خۆیان لە ناوچەی سەقز و گەلیک بیرەوهریی خۆشیان بە یادگار بردەووە.

لەسەرەتای پۆلی یەکی دواناوەندیدا، ھۆگری گۆقاری کوردیی گەلاویژ بووم کە لە عێراق دەرەدەچوو دەرکرا و بۆ خەڵکیان دەنارد، لەو رینگە یەووە وردەوردە فێری خۆیندەوہی کوردی بووم. و لەوسەرەدەمەدا خۆیندن و نووسین بە زمانی کوردی لە لایەن حکومەتی پاشایەتی یەووە. قەدەغە کرابوو. بەلام من بەھۆی نزیکایەتیم لە قازی محەممەد و لەژێر چاودێری ئەودا ھەستم بە کوردبوونم دەرکرد و گۆقاری گەلاویژم دەخۆیندەووە. سالی ۱۳۲۱ کۆمەلەی ژ. ک لە مەھاباد پیکھات. منیش لە سالی ۱۳۲۲ی. ھەتاوی بوومە ئەندامی کۆمەلەی "ژ. ک" و سویندی وەفاداریم بۆ کوردستان خوارد و بە ناوی خاوازاوی "ئاگری" بەرپرسی بوومە ئەندام. ئەوکات قازی محەممەد، بەسەر مەھاباد و خەڵکی مەھاباد رادەگەیشت و خەڵکی مەھاباد و لەوناوچەدا لەھەر چەشنە گیر و گرفتییکیان ھەبوایە، دەیان بردە مەحکەمە ی قازی محەممەد و سەدری قازی برایی و لەوێ کاک رحیم لەشکری و رحیم جەوانمەردی قازی، لە نووسینگەی تایبەتی قازی محەممەددا خەریکی کار و بەرپۆوەبردنی ئەرکەکانم بووم. لە زۆربەی سەفەرەکانی قازی محەممەددا بۆ تەوریز و ناوچەکانی باکووری کوردستان (ورمێ، شاپوور، خۆی و ماکو) و تاران لە خزمەتیاندا بووم و کاروباری نووسین و بەرپۆوەبردنی فەرمايشاتەکانم لەئەستۆ گرتبوو.

پاش راگه‌یاندنی کۆماری کوردستان، جگه له و چاوپێکه‌وتنانه‌ی که له نێوان قازی محهمهد و به‌رپرسانی تاقمی دیموکراتی ئازهربايجاندا ده‌کرا، بۆ به‌رپێوه‌بردنی هیندی کاروباری غهیره سیاسى و گه‌یاندنی په‌یامى قازی محهمهد به به‌ریزان سه‌ید جه‌غه‌رى پيشه‌وه‌رى رېبه‌رى فیرقه‌ی دیموکرات و میزرا عه‌لى شه‌بسته‌رى سه‌رۆکی په‌رله‌مانى میلیى ئازهربايجان؛ من ده‌نێردرام، بۆ ئه‌وه‌ی پيشنیار و په‌یامه‌کانى قازی محهمه‌دیان پێ رابگه‌یه‌نم و وه‌لامیان لێوه‌رگرمه‌وه. چوونم بۆلای پيشه‌وه‌رى زۆر ئاسان بوو، چونکه شته‌کانم به فارسی پێ راده‌گه‌یاند و ئه‌ویش به رووخۆشى و به ریزه‌وه به فارسی وه‌لام ده‌دامه‌وه، به‌لام بۆ لای شه‌بسته‌رى چونکه به‌زمانى تورکی قسه‌ی ده‌کرد و منیش زمانى تورکیم باش نه‌ده‌زانى هه‌تا ده‌گه‌یشتمه نووسینگه‌که‌ی به‌رده‌وام قسه‌کانم له‌زه‌یندا به تورکی دینا و ده‌بردن و ساغم ده‌کردنه‌وه و که ده‌گه‌یشتمى، زۆر جارمان له بیرم ده‌چوونه‌وه و به فارسی قسه‌م ده‌کرد و جه‌نابى شه‌بسته‌رییش هه‌روا به تورکی وه‌لامى ده‌دامه‌وه، بۆیه چوون بۆلای ئه‌و به‌لامه‌وه گران بوو.

روژی یه‌که‌مى به‌فرانبارى ١٣٢٥ی.هه‌تاوى- قازی محهمهد حه‌مه و حوسین خانى سه‌یفى قازی و حاجى بابا به‌شیخى سه‌یاده‌ت و ژماره‌یه‌کى زۆر له کاربه‌ده‌ستانی کوردستان گیران و به‌ندکران. منیش وێپای ترس و نیگه‌رانیم له رژیمنى شا له مه‌ها‌باد مامه‌وه و به‌روژ ها‌تووچۆى ماله‌ خالوانم ده‌کرد و ئه‌گه‌ر کارێکیان پێم هه‌بوایه جێیه‌جێم ده‌کرد و زۆر جاریش ده‌چوومه ئه‌و شوینه‌ی خالوانم تێدا

به‌ندکرا بوو له مه‌ودای په‌نجا مه‌تردا خالوکانم ده‌دیت و ئه‌وان له ریځه‌ی ئه‌فسه‌ری نیگابانه‌وه داخواز ییبه‌کانیان پیډه‌گه‌یاندم.

به‌یانی روژی ۱۰ ی خاکه لیټه‌ی سالی ۱۳۲۶ هه‌تاوی به‌شین و روپړوی دایکم له‌خه و هه‌ل‌سام و به‌وپه‌ری داخ و که‌سه‌ره‌وه هه‌والی شه‌هیدکردنی خاله‌کانم پی گه‌یشت و پرای ئه‌وه‌ی حکوومه‌ت نیزامی بوو (هاتوچو قه‌ده‌غه بوو) ده‌گه‌ل دایکم له تاریک ورووی به‌یانیدا هه‌ستم و به کووچه وکولاناندا چووینه مالی خالویانم بولای مال و منداله‌کانیان.

سه‌عیدی هومایون

پاش چه‌ند روژان، منیش گیرام و له شاره‌وانی مه‌هابادا ده‌ستبه‌سه‌ر کرام و دوومانگ له‌زیندان دا مامه‌وه. پاشان به‌(که‌فیل) به‌ربووم و له ترسی بازار و ئه‌شکه‌نجه‌ی مه‌ئمووران که جاروبار

و بن هیچ بیانوویه ک یه‌خه‌ی خه‌لکیان ده‌گرت ده‌گرت،
 بویه‌گه‌رامه‌وه بۆ یه‌کشه‌وه. هینده‌ی پینه‌چوو له لایه‌ن دادگای
 پید‌اچوونه‌وه (تجدید نظر) بانگ کرامه‌وه. به‌لام له‌ترسی گیرانم
 نه‌چوومه‌وه و له ریگه‌ی ده‌لالیکه‌وه حوکمی بن تاوانیم له‌دادگا
 وهرگرت و گه‌رامه‌وه مه‌هاباد.

چه‌ندسالیک له مه‌هاباد و یه‌کشه‌وه بووم و سالی ۱۳۲۷ی
 هه‌تاوی له‌گه‌ل کچه مامیکی باوکم له یه‌کشه‌وه ژیا‌نی
 هاوسه‌ریمان پیکه‌وه‌نا و سه‌ره‌تای سالی ۱۳۲۸ی. هه‌تاوی له‌سه‌ر
 پیشنیاری خالۆژنه‌کانم به‌مه‌به‌ستی یارمه‌تی و جینه‌جیکردنی
 کاروباری بنه‌ماله‌که‌یان هاتمه مه‌هاباد و تائیستاش هه‌رله‌ویم.
 (هه‌لبه‌ت ئیستا نووسه‌ری ئهم دی‌پانه به‌داخه‌وه کۆچی دوایی
 کردوه و نه‌ماوه. وهرگیر)

پاش گه‌رانه‌وه‌م له یه‌کشه‌وه‌را بۆ مه‌هاباد، ماوه‌ی چه‌ند سالیک
 به‌کاروباری بنه‌ماله‌ی قازییه‌کان راگه‌یشتم و سالی ۱۳۴۷ه‌تاوی له
 هه‌لبژاردنی ئه‌نجوومه‌نی شاردا به‌شداریم کرد و بوومه ئه‌ندامی
 ئه‌نجومه‌نی شاری مه‌هاباد و ماوه‌ی چوار سال ئه‌ندام و جیگیری
 سه‌رۆکی ئه‌نجوومه‌نی شار بووم. له ده‌وره‌ی دواییشدا به‌شداریم
 کرده‌وه و به‌ده‌نگ و خو‌شه‌ویستی خه‌لک له سالی ۱۳۵۱ه‌وه هه‌تا
 ۱۳۵۵ سه‌رۆکی ئه‌نجوومه‌نی شاری مه‌هاباد بووم و به‌وپه‌ڕی
 دلسۆزییه‌وه هاوکاریی شارهدار و خزمه‌تی خه‌لکم ده‌کرد. ئه‌وه‌ش
 به‌یه‌کیک له شانازییه‌کانم ده‌زانم.

له تیکه‌هه‌لچونه‌کانی نیوان پێشمه‌رگه‌کانی حیزبی دیموکرات و
 مه‌ئموورانی رژیم له جۆزه‌ردانی ۱۳۶۰ی. هه‌تاویدا له مه‌هاباد

ژماره‌یه‌کی زۆر له‌هه‌ردوو‌ک لا کوژران. بێ هیچ به‌لگه‌ و هۆیه‌ک و ته‌نیا بۆ چاو‌ترسێن کردنی خه‌لکی شار گیرام و بۆ شاری "رامغان" دوور خرامه‌وه‌. چوارمه‌لای ئایینیش وێرای بنه‌ماله‌کانیان ده‌گه‌ل دوورخراوه‌کانی دامغان بوون. له‌و ماوه‌یه‌دا به‌ پێچه‌وانه‌ی بۆچوونی رژی‌م له‌لایه‌ن خه‌لکی شاری دامغانه‌وه‌ ریزیکی زۆرم لێ گیرا. ئه‌وانه‌ زۆر به‌ریزه‌وه‌ ره‌فتاریان له‌گه‌ل ده‌کردین و وه‌ک میوان چاویان لێده‌کردین و ریزیان لێده‌گرتین.

له‌ کۆتاییه‌کانی ساڵی ۱۳۶۲ی.هه‌تاوی دا بۆ دادگای پێداچوونه‌وه‌ی (تجدید نظر) شاری سنه‌ بانگ کراین به‌ سواری ئۆتومبیلێک به‌ره‌و سنه‌ وه‌پێ که‌وتین و هه‌ر ئه‌و رۆژه‌ گه‌یشتی‌نه‌ دادگا و چونکه‌ به‌راستی بێ تاوان بووین، هه‌موومان بێ تاوان ناسراین و ب‌پیری ئازادی و گه‌پانه‌وه‌مان بۆ شاری مه‌هاباد وه‌رگرت و به‌ شادمانییه‌وه‌ به‌ره‌و دامغان وه‌پێکه‌وتینه‌وه‌. بیره‌وه‌رییه‌کی شیرنی ئه‌و رۆژه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌گه‌پانه‌وه‌دا که‌ شه‌و به‌پێگاوه‌ بووین له‌ بیابانیکی نێوان سمنان و دامغان بۆ کردنی نوێژی به‌یانی دابه‌زیین و چونکه‌ ئاو نه‌بوو پاش ته‌یه‌موم به‌ خۆل؛ نوێژی به‌یانیان به‌جه‌ماعه‌ت و به‌پیش نوێژی مامۆستا مه‌لا عه‌ولای ئه‌همدیان، به‌جێ هێنا و به‌ دلخۆشی و خۆشحالییه‌وه‌ گه‌پانه‌وه‌ شاری دامغان، پاش ئه‌وه‌ی چووینه‌ فه‌رمانداریی (قایمقامی) دامغان و پێشاندانی حوکمی تاوانیمان، هه‌ر له‌وێه‌ ته‌له‌فۆنمان کرد بۆ دۆستیکی مه‌هابادمان که‌ له‌ تاران گه‌راجدار بوو و داوامان لێکرد کاری هێتانه‌وه‌ی که‌لو په‌له‌کانمان بۆ رێکخا. پاش دوو رۆژان ماشینه‌کان هاتن و که‌لوپه‌لی هه‌رسی بنه‌ماله‌مان

لی بارکردن و له دامغانه‌وه به‌ره‌و مه‌هابادی زیږ و نیشتمانمان
 گه‌پاینه‌وه. بنه‌ماله‌ی بۆکانیش له‌وئ بوون. پاشان ئه‌وانه‌ی
 کارمه‌ند بوون گه‌پانه‌وه سه‌رکاره‌کانیان و ئه‌وانی دیکه‌ش
 چوونه‌وه سه‌ر کار و کاسبی پیشوویان. بیره‌وه‌رییه‌کانی خه‌لکی
 دامغان و سمنان و شاه‌روود له‌بیرناچنه‌وه. ئیستاش پیم ناوه‌ته
 هه‌شتا سالی و ږای پشووی روژانه خه‌ریکی خویندنه‌وه‌ی کتییی
 میژوویی و سیاسیم.

گه‌وره‌یی و لوتقی خه‌لکی کوردستان، به‌تایبه‌ت خه‌لکی
 مه‌هاباد، به‌دریژایی ساله‌ پره‌ه‌وراز و نشیوه‌کانی ژانم بوونه‌ته
 هۆی دلگه‌رمیی خۆم و بنه‌ماله‌م و وره‌یان پیداوم هیچ کات
 موحیبه‌ت و فیداکاری و جوامی‌رییه‌کانی خه‌لکی ولاته‌که‌مم له
 بیرناچیته‌وه و چی وا شک نابهم پیشکه‌شیان بکه‌م، بیجگه‌ له‌و
 وته شیرنه‌ی سه‌عدی:

مقدور من سایست که در پایت امنکم
 گر زانکه التفات به‌این مختیر کنی

دووی ریبه‌ندانی هه‌زار و سئ سه‌د و هه‌شتا و دووی هه‌تاوی

۱۳۸۲/۱۱/۲

سه‌عیدی هومایون

“پيشه‌وای رابوون”

پيشه‌کى

له‌گه‌ل تپه‌ربوونى زهمان و سوورپى ده‌وران؛ له‌نيتو جه‌ماوه‌ردا له‌هر تيره و نه‌ژادىك دا، جاروبار مروڤگه‌لىك دینه دنيا كه كرده‌وه و بىروپايان؛ ره‌وشت و ئاكاريان شوینه‌وارىكى ديار و هه‌میشه‌يى به‌جى ده‌هیلن و گه‌لىك قوتابى و ریبوار په‌روه‌رده ده‌كهن بۆ ئه‌وه‌ى دادپه‌روه‌رى، ئازادى و ديموكراسى كه به دريژايى ميژوو زهين و گيانى بىرمه‌ندان و ريبه‌رانى هه‌لكه‌وته‌ى كۆمه‌لگای به‌خۆوه خه‌رىك كردووه وه‌دى بينن.

به‌م جوهره‌يه كه زۆر دواتر؛ ده‌روون ناسان و كۆمه‌لناسان سه‌رنج ده‌ده‌نه شوین دانه‌رى و كارلىكه‌رى هه‌لسوكه‌وتى كۆمه‌لايه‌تیی ئه‌و كه‌سانه و توانایی به‌پێوه‌به‌رى، ئاستى به‌رپرسياره‌تى وه‌رگرتن و باوه‌رى ئايدۆلوژىكى و به‌ره‌مه زیندوو‌ه‌كانى ئه‌م كه‌سیا‌يه‌تیا‌نه له‌كاتى به‌رپرسيارىه‌تیا‌ندا له‌و ماوه زه‌مه‌نيه‌دا ده‌خه‌نه به‌ر توێژینه‌وه بۆ ئه‌وه‌ى ره‌سه‌ن و نا‌ره‌سه‌ن لىكه‌ه‌لاوێرن و ئه‌و ده‌سكه‌وته پهبه‌هايه‌ى وه‌ك وانه و ئه‌زموون له‌و گه‌وره و كه‌له‌ پیا‌وانه‌يان وه‌رگرتووه به‌ نه‌وه‌كانى داها‌توو بسپێرن

بێگومان قازی محهمهد که سایه‌تی فره‌هنگی و ساسیی نه‌ته‌وه‌ی کورد یه‌کیکه له‌ که‌له‌ پیاوانی "ئێران" که له‌ ژێر کاریگه‌ریی هه‌لومه‌رجی فره‌هنگی و زانستی بنه‌ماله‌که‌ی "چونکه هه‌موو ئه‌ندامانی بنه‌ماله‌که‌ی زانای ئایینی بوون"

زولم و سته‌می ده‌سلاتدارانی رژیمی ئه‌وکات له‌ لایه‌ک و خه‌م و په‌ژاره‌ی دواکه‌وتوویی که‌له‌که‌ی له‌ لایه‌کی دیکه‌وه؛ وانه‌ی مرو‌فدوستیی فێرکردبوو و ببوو هۆی ورووژانی هه‌ست و رو‌حی ناسکی. ئه‌ویندار و بێ ئۆقره‌، راپه‌ریوو خۆراگر، سه‌ری هه‌لداو به‌ په‌یره‌وی کردن له‌ پیه‌ران و شو‌رپشگێڕانی (میژووی که‌له‌که‌ی) ده‌ستی کرد به‌ ده‌ربڕینی بیروکه‌ی مرو‌یی و رزگاربخوازیی خۆی سروودی رابوون و هوشیاریی چ‌ری و هه‌تا دوایین هه‌ناسه‌ ئه‌م ریگه‌ پ‌ر له‌ هه‌وراز و نشیوه‌ی ب‌ری و "حه‌لل‌اج" ئاسا چووه‌ پای سێداره‌.

دوایین چ‌رکه‌ ساته‌کانی ژیا‌نی پ‌ر له‌ شانازی و ئه‌م وته‌ پ‌ر بایه‌خه‌ی که‌ وتی: "له‌ پاش من هه‌زاران رو‌له‌ی ئه‌م نیشتمانه‌ درێژه‌پیده‌ری ریگا و ئامانجم ده‌بن" ئه‌م وته‌یه‌ی ئاندرێ مالرو‌ی فه‌رنسی وه‌بیر ده‌هینێته‌وه‌ که‌ گو‌تی: "مرو‌ف ئه‌گه‌ر نه‌توانی گیانی له‌ پێناو ئارمانجه‌که‌یدا به‌خت بکا؛ ئیدی مه‌زنایه‌تییه‌که‌ی له‌چی‌دایه‌؟" به‌ر له‌وه‌ی بچمه‌ نیو باسه‌که‌مه‌وه؛ ئه‌و خاله‌ وه‌بیر ده‌هینمه‌وه؛ به‌هۆی ئه‌وه‌ی که‌ منی (نووسه‌ر) خزمایه‌تییه‌کی نزیکم له‌ گه‌ل بنه‌ماله‌ی قازییه‌کانی مه‌هاباد هه‌یه؛ به‌ پتووستی ده‌زانم له‌ سه‌ره‌تادا به‌ کورتی. بنه‌ماله‌که‌یان بناسینم. به‌ سه‌رنجدان له‌وه‌ی که‌ نووسینه‌وه‌ی بیره‌وه‌ری به‌پێی داب و نه‌ریتی گشتیی دیرۆک نووسینی بریتییه‌ له‌: گێڕانه‌وه‌ی رووداو و کاره‌سات گه‌لیک که‌

لہ ژیا نی نووسیندا روویان داوہ کاریگہری و شوینی قوولیان لہ سہر فیکروو، بیرری کہ سایہ تیی ئو بہ جیہیشٹوہ۔ ہەر بۆیہ گێرانهوہی ئو بیرہوہرییانہش دہکەویتہ ژیر کارتیکہریی ئو رووداوانہی کہ لہ ژیا نی بنہ مالہیی، کۆمہ لایہ تی و سیاسی رییہری کوردستان، قازی محەممەد دا پیشہاتوون۔

کہ وابوو ھۆی ئەم راکردنہ لہ ئاستەنگی بیرہوہرییہکان ئوہیہ کہ سہردەمی لاویتییم بہ ھۆی پە یوہندیی چرو پری بنہ مالہ ییم و ھەر وہا بہ شخوراوی و ئو رووداوانہی بہ سہر خودی قازی محەممەد دا ھاتوون، سیبہریان خستۆتہ سہر بیرہوہرییہکانی من و بەشیکی گرینگیان داگیر کردوہ۔

ئێستاش بۆ روون کردنہوہ و تیگہ یاندنی خوینہرانی بہریز و تیشک خستنہ سہر ژیا نی قازی محەممەد؛ رووداوەکانی ژیا نی بہریزیان دہکەینہ سی بہش:

بہشی یەکەم: لہ سہرەتای سالی ۱۲۷۹ ھەتاوی بہرامبەر / ۱۹۰۰ زاینی لہ دایکبوون ھەتا شەپری یەکەمی جیہانی ۱۲۹۷ / ۱۹۱۸ بہشی دووہم: لہ سالی ۱۹۱۸ ی زاینییہوہ، کۆتایی شەپری یەکەمی جیہانییہوہ تاخەرمانانی ۱۳۲۰ ی ھەتاوی و داگیرکردنی ئێران لہ لایەن ھاوپیەمانان لہ شەپری دووہمی جیہانیدا - ۱۹۴۱ ی - زاینی۔
بہشی سێھەم: لہ خەرمانانی ۱۳۲۰ ھەتاویہوہ تا خاکە لیوہی ۱۳۲۶ ی ھەتاویہوہ - بہرامبەر بہ سالی ۱۹۴۱ ی زاینی ھەتاویہوہ ۱۹۴۷ ی زاینی / شەھیدکردنی پیشہوا۔

پیشینه‌ی بنه‌ماله‌ی قازی

به‌و پیته‌ی به‌سال‌اچوانی تایه‌فه‌ی قازی ده‌لین یه‌که‌مین بنیاتنه‌ری بنه‌ماله‌ی قازی که‌سیک بووه به‌ناوی محهممه‌د که له سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌کاندا هاتوته موکریان. هیندی که‌س پیان وایه ئه‌و تایه‌فه کوردن له گورجستانه‌وه هاتوونه‌ته ناوچه‌ی موکریان. به‌هر حال، یه‌کیک له (توره‌مه‌کانی) محهممه‌د به‌ ناوی میرزاه‌حمودی قازی، بۆ یه‌که‌مجار ده‌بیته دادوهری شهرعیی ناوچه‌ی موکریان. به‌ریزیان که‌سیکی زانا و خه‌ت خو‌ش بووه، چه‌ندین به‌رگ قورئانی به‌خه‌تی خو‌ی نووسیه‌وته‌وه و به‌یادگار به‌جیی هیشته‌وه پاش میرزا مه‌حمود، کوپه‌کانی به‌ناوی؛ میرزا قاسم و میرزا عه‌ولا و میرزا محهممه‌د له ناوچه‌ی موکریاندا به‌ ناوبانگ بوون. میرزا قاسمی قازی، کوپیکی هه‌بووه به‌ناوی، میرزا ئه‌حممه‌د و ئه‌ویش پینج کوپی به‌ناوه‌کانی؛ قازی وه‌هاب، حاجی شیخ جه‌لال، قازی فه‌تاح، میرزا قاسمی قازی و میرزا له‌تیف هه‌بووه‌که له ناودارانی بنه‌ماله‌ی قازی بوون. میرزا قاسمی قازی باپیری قازی محهممه‌دیش چوار کوپی هه‌بووه به‌ ناوه‌کانی؛ قازی عه‌لی، ئه‌بولحسه‌ن (سه‌یفولقوزات)، میرزا عه‌ولا قازی عه‌سکه‌ر - میرزا عه‌بدولره‌حیم.

(قازی عه‌لی) ش دوو کوپی بووه به‌ناوه‌کانی، قازی محهممه‌د و ئه‌بولقاسمی سه‌دری قازی. سه‌یفولقوزاتیش کوپیکی هه‌بووه به‌ناوی حه‌مه‌حوسین خانی سه‌یفی قازی

ژیان و خه‌باتی ئه‌و سنج که‌سایه‌تییه له‌م کتیه‌دا ده‌خه‌ریته به‌ر سه‌رنج و لی‌کۆلینه‌وه.

قازی محمد

قازی علی

سہیفی قازی

سہدری قازی

به‌شی یه‌که‌م

سه‌رده‌می مندالی و می‌رمندالی

یازدهی گولانی سالی ۱۲۷۹ی هه‌تاوی به‌رام‌به‌ر به سالی ۱۹۰۰ی زایینی له بنه‌ماله‌ی قازی عه‌لی، له شاری ساوجبلاغی موکریان (مه‌هابادی ئیستا) مندالیک به‌ناوی محهممه‌د، هاته دنیا که دواتر بووه سه‌رچاوه‌ی گه‌لیک به‌ره‌م و شوینه‌واری گرینگ و له‌بیر نه‌کراوی میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورد. قازی عه‌لی، پاش مه‌رگی میرزا قاسمی باوکی، پله‌وپایه‌ی دادوه‌ریی شه‌رعیی ساوجبلاغ و ناوچه‌ی موکریانی گرته ئه‌ستۆ. ئه‌و یه‌کیک بوو له زانا که‌موینه‌کانی کوردستان که له هه‌موو زانسته باوه‌کانی ئه‌وکات دا شاره‌زایی هه‌بوو و له زانستی ئه‌ستیره ناسیشدا موتالایه‌کی به‌رفره‌وانی هه‌بوو.

بنه‌ماله‌ی قازییه‌کان هر له سه‌ره‌تاوه جیی ریز و حورمه‌تی خه‌لکی کوردستان بوون. له ناوچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان و شاره‌کانی ئازهر‌بایجان و تارانیشدا، به‌ناوبانگ و جیی ریز بوون و کاری دادوه‌ری و دادوه‌ریی نیوان خه‌لکیان له ئه‌ستۆ بووه. هر بۆیه‌ش به بنه‌ماله‌ی قازی ناوبانگیان ده‌رکردوو، شوینی به‌ته‌نگ

وه‌چوونی سکا‌لاکانی خه‌لک له‌وکاته‌دا پیی ده‌گوترا (مه‌حکه‌مه‌ی قازی) مه‌حکه‌مه‌ی قازی، به‌رده‌وام په‌سیوو په‌ناگای هه‌ژاران و مه‌زلوومان و جیی چاره‌سه‌ریی گیروگرفت و ناکوکی یه‌کانی خه‌لکی ناوچه‌که‌بووه.

قازی عه‌لی، که‌ئه‌وکات به‌میرزا عه‌لی قازی به‌ناوبانگ بووه سه‌ره‌تای خویندنی له‌شاری ساوجبلاغی موکری ده‌ست پی‌کرد و پاش ماوه‌یه‌ک بۆ کامل کردن و ته‌واوکردنی خویندن و که‌لک وهرگرتن له‌مامۆستایانی پسپۆر له‌ده‌ره‌وه‌ی ناوچه‌ی موکریان؛ (به‌پیی داب و نه‌ریتی باوی ئه‌وکات که‌خوایارانی زانست بۆ که‌لک وهرگرتن له‌زانپاری مامۆستایانی هه‌لکه‌وته‌شاربه‌شار ده‌پۆیشن) له‌گه‌ل خه‌لیل خانی کوپی شیربه‌گی فه‌یزوللا به‌گی سه‌قزی که‌ئه‌ویش ماوه‌یه‌ک له‌سابلاغ خه‌ریکی خویندن بوو بۆ ته‌واوکردنی خویندن ده‌چنه‌شاری سنه‌ی ناوه‌ندی کوردستان. ئه‌م هاوسه‌فه‌ری و هاوپۆلیه‌ده‌بیته‌هوی پته‌وتر بوونی دۆستایه‌تی و نزیکایه‌تی زیاتری نیوان میرزا عه‌لی و خه‌لیل خانی کوپی ئاغا شیربه‌گ.

پاش ته‌واوکردنی خویندن هه‌ردووکیان ده‌گه‌رپه‌وه‌زیدی خۆیان- خه‌لیل خان له‌ئاوایی سلیمان که‌ندیی ناوچه‌ی سه‌قز ده‌چینه‌خزمه‌تی باوکی و سه‌باره‌ت به‌چۆنیتی خویندن و بارودۆخ و وه‌زعی شاری سنه‌زانپاری ده‌دا به‌باوکی. هه‌روه‌ها زۆر باسی تایبه‌تمه‌ندی زانستی و ره‌وشت باشیی میرزا عه‌لی قازی ده‌کا و ئیزنی لی ده‌خوازێ که‌گه‌وه‌ر تاجی خوشکی بدات به‌میرزا عه‌لی قازی. باوکی ئه‌و پیشنیاره‌ی لیوه‌رده‌گری و پاش راویژ و چاوپیکه‌وتن به‌پیی نه‌ریتی ئه‌وکات که‌هه‌ر دوو بنه‌ماله‌که‌له‌

بهناوبانگترین بنه ماله کانی موکریان بوون، قایل دهبن و ری و رهسمی خوازبینی و ماره برین و زهماوهنده کهی پیک دینن و گه وه رتاج خانم که کیژیکی زور هه لکه وته بووه، ده بیته یه کیکی له ئەندامانی بنه ماله ی قازی.

ئاغای شیر بهگ که یه کیکی بووه له مندالانی سهرۆک عه شیر هتی فهیزوللا بهگی که ره چه له کی بنه ماله کهی ده چیتته وه سهر حاکمانی بهناوبانگی ناوچهی موکریان، واته ئەمیر سه یفه دین و ئەمیر سارمه دین و بداغ سولتانی موکری که سالیانی سال به سهر ناوچهی موکریان راگه یشتون و گه لیک خزمه تی به نرخیان به ناوچهی ژێرده سه لاتی خویان کردووه. ئاوه دان کردنه وهی شاری مه هابادی ئیستا، مزگه وتی جامعی شار و پردی سوور و گه لیک هه ولی خیرخوازانه ی دیکه له و شوینه واره به نرخانه ن که له دوی بداغ سولتان به جی ماون. ئیستاش گۆره کهی له باشووری شاری مه هاباد شوینی زیاره تی خه لکی موکریانه. په یوه ندیی خزمایه تی ئەو دوو بنه ماله یه دواتر چروپتر و گهرمتر بوو. تا وای لیها ت کچه کهی دیکه ی ئاغا شیر به گیش به ناوی زوبیده خانم درا به میرزا ئەبولحه سه نی سه یفولقوزات، برا گچکه ی میرزا عه لی قازی قازی عه لی و گه ره رتاج خانم پیش قازی محهمه د سی مندالی دیکه شیان ببوون، (کچیک به ناوی فاتیمه و دوو کوپ به ناوه کانی محهمه د و ئەبولقاسم) که هه رسیکیان به ساوایی مردن- چواره مین مندالی بنه ماله ی قازی، کچیک بوو به ناوی خه دیجه (دایکی نووسهر) دواتر خودا کوریکی دیکه شی پیدان قازی عه لی ئەو کورپه شی نیو نا محهمه د و پاش دوو سالان، خودا کورپیکی

دیکه‌شی پېدان و ناویانا ئه‌بولقاسم. محهمه‌د و به‌رباسی ئیمه له
 هه‌وت سالیه‌وه له خزمه‌تی باوکیدا ده‌ستی کرد به خویندن و
 سه‌ره‌تای خویندنی له‌لای باوکی و وانه‌ی کۆتاییشی له خزمه‌ت
 زانایانی به ناو بانگی ئه‌و کاتی شاری سابلاغ دا ته‌واو کرد که له
 ژیر چاودیری و په‌روه‌رده‌ی باوکیدا به‌هۆی تایبه‌تمه‌ندیی باشی
 زانستی و پاک ره‌وشتی و که‌سایه‌تی بی هاوتای خۆی جیی ریژ و
 حورمه‌ت بوو. دوایین مندالی قازی عه‌لی و گه‌وه‌ر تاج خانم
 کچیک بوو به‌ناوی ئامینه. گه‌وره‌ر تاج خانمی دایکی قازی
 محهمه‌د، سالی ۱۲۸۹ی هه‌تاوی به‌رامبه‌ر به ۱۹۱۰ی زایینی،
 کۆچی دواپی کرد چه‌ند سال دواتر قازی عه‌لی بۆ به‌ریوه‌بردن و
 سه‌ره‌رشتیاری منداله‌کانی ناچار بوو ژن بیتیته‌وه و ده‌گه‌ل
 ئافره‌تیکی زۆر به حورمه‌ت که کچی بنه‌ماله‌یه‌کی به‌ناوبانگ بوو،
 زه‌ماوه‌ندی کرد. ژنی دووه‌می قازی عه‌لی، کچی شیخول ئیسلامی
 حاجی که‌ند بوو که ناوی زیبا خانم بوو. کچی‌کیشی به‌ناوی فاتیمه
 له‌و ژنه لی که‌وته‌وه، پاش مه‌رگی گه‌وه‌ر تاج خانم، شه‌رافه‌ت
 خانمی دایکی دوو نه‌وه‌که‌ی خۆی، واته‌ خه‌دیجه و ئه‌وبولقاسم
 ده‌باته‌یه‌کشه‌وه بۆلای خۆی و په‌روه‌رده و سه‌ره‌رشتی ئه‌وان له
 ئه‌ستۆ ده‌گرئ.

- شه‌ری یه کهمی جیهانی و کوشتار و تالان و برۆی خه‌لک -

سالی ۱۹۱۴ی.ز شه‌ری یه کهمی جیهانی ده‌ست پی ده‌کا، ئیژان به تاییه‌تی ناوچه‌ی موکریانی کوردستان ده‌بیته‌گۆره‌پانی ره‌مبازین و کوشت و کوشتاری هیژه‌کانی رووس و عوسمانی. خه‌لکی ناوچه تووشی گه‌لێک زهره‌ر و زیانی مالی و گیانی ده‌بن. بنه‌ماله‌ی قاویش وه‌کوو زۆربه‌ی خه‌لکی ناوچه‌که بو پاراستنی گیان و مالیان شار به‌جی ده‌هیژن و ده‌پۆن. له پێشدا ده‌چنه ئاواپی یه‌کشه‌وه له پاشان ده‌چنه ئاواپی سلیمانی له‌ندی له‌ناوچه‌ی سه‌قز که ملکی مسته‌فا به‌گی، خالی له قازی محهمهد و سه‌دری قازی بوو. چهند مانگی‌ک له‌وئ ده‌میینه‌وه و پاش ئه‌وه‌ی عوسمانیه‌کان له سابلاغ دا داده‌مه‌زرین هێرش دیننه‌وه سه‌ر ناوچه‌که و عوسمانیه‌کان ناچار پاشه‌کشی ده‌که‌ن. دیسان خه‌لک له ترسی گیانی خۆیان ناچار ده‌بن سابلاغ به‌جی بیژن و برۆن. بنه‌ماله‌ی قازی، ده‌چنه ئاواپی یه‌کشه‌وه و پاش ماوه‌یه‌ک مانه‌وه له‌وئ له‌ژیر سیبه‌ری ریز و دلۆقانی و حورمه‌تی ئاغا موئمین به‌گ دا ده‌ژین له‌به‌ر نزیک بوونی یه‌کشه‌وه له‌ بۆکان که له سه‌ره‌پیی هاتو‌و‌چۆی رووس و عوسمانی شه‌رو هه‌لات هه‌لاتین بووه، قازیه‌کان ناچار ده‌بن برۆن بو هیندی ناوچه‌ی دووره شه‌ر و هیمن. به‌شیکیان چوونه دیهاته‌کانی "چۆملوو" پاشبلاغ و به‌شیکیشیان چوونه ئاواپی سۆلاوکان له ناوچه‌ی هه‌وشاری ته‌کاب، که مولکی مسته‌فابه‌گی خالی قازی محهمهد بوو. ئه‌م کۆچه له سالی ۱۲۹۴ی هه‌تاوی به‌رامبه‌ر سالی ۱۹۱۵ی زایینی دابوو و ماوه‌ی سی سالی خایاندوه. به‌گشتی کوردستان له شه‌ری یه‌که‌می جیهانیدا تووشی

گه‌لیک زهره‌روزیانی قهره‌بوو هه‌لنه‌گربووه- له جه‌نگه‌ی شه‌پدا
 ئه‌وده‌مه‌ی عوسمانیه‌کان سهر ده‌که‌وتن و خه‌لک ده‌بوو نرخ‌ی ئه‌و
 شه‌ر و پیک‌دادانانه‌ بدن و به‌ هو‌ی بانگه‌شه‌ی به‌شیک له‌ پیاوانی
 ئایینی به‌ناوجیهاد؛ هیندی له‌ کورده‌کان به‌لایه‌نگری له‌ ئیسلام و
 عوسمانیه‌کان خویان له‌ شه‌پوه‌رده‌دا و روسه‌کانیش به‌ بیانووی
 لایه‌نگری کورده‌کان له‌ عوسمانی خویان له‌ شه‌پوه‌رده‌دا و
 روسه‌کانیش به‌ بیانووی لایه‌نگری کورده‌کان له‌ عوسمانی ده‌یان
 کوشتن و تالانیان ده‌کردن- به‌داخه‌وه کورده‌کانی ئهم به‌شه له
 هه‌ردووک لاوه‌ تووشی کوشت و کوشتار و تالان و بر‌و ده‌هاتن.
 بو‌ وینه عوسمانیه‌کان پاش یه‌ک دووجار تی‌کشکان و سه‌رکه‌وتن
 له‌ ناوچه کوردنشینه‌کاندا همه‌ خانی حاکمی بانه که یه‌کیک بوو له
 ئاغا به‌ناو بانگه‌کانی ئه‌و‌ی به‌تاوانی هاوکاری ده‌گه‌ل رووسه‌کان
 گرتیان و له‌ لیداره‌یان دا. له‌ پاشان همه‌ حوسین خانی سه‌ردار
 حاکمی ساوجبلاغی موکری (مه‌هاباد) و سه‌یفه‌دین خانی حاکمی
 شاری سه‌قزیان گرت و له‌شاری مه‌راغه له‌ لیداره‌یان دان و
 شه‌هیدیان کردن. هه‌روه‌ها خوالی‌خوشبوو شیخ باب‌ه سه‌عیدی
 به‌رزنج (غه‌وس ئابادی)، که یه‌کیک له‌ زانیان و شاعیرانی کورد
 بوو که لیکیشی مورید هه‌بوو ده‌ستگیریان کرد و له‌ ئاوا‌ی
 که‌ریزه‌ی نزیک قاراوا‌ی گه‌وره؛ ملکی خوالی‌خوشبوو عیزامه‌لمولک
 که شوینی دامه‌زران و مۆلگه‌ی عوسمانیه‌کانی ناوچه‌ی بوکان
 بوو، شه‌هیدیان کرد.

سالی ۱۹۱۵ی زایینی رووسه‌کان ماوه‌یه‌ک له‌ شاری سابلاغ
 گیرسانه‌وه و ده‌گه‌ل هیرشی عوسمانیه‌کان ناچاربوون شار به‌جی

بهیلن و به رهو سۆلدۆزی ورمی بکشینه وه به پیی هه لومه رجی
 ئه وکات ژماره یه ک خه لکی شار و ناوچه له کاتی پاشه کشینی
 رووسه کاندایارمه تی عوسمانیه کانیاں دا بۆ راوه دوونانیاں. زستانی
 ۱۲۹۵ی هه تاوی به رامبه ر ۱۹۱۶ی زایینی له کاتیکدا به فریکی قورس
 هه موو ولاتی داپۆشیبوو رووسه کان به مه بهستی ده رکردنی
 عوسمانیه کان و له تۆله ی تیکشکانه کانی پیشوویان هیرشیان کرده وه
 سه رشار و خوالیخۆشیبوو قازی فه تاح مامی قازی عه لی که
 که سایه تیه کی به ناوبانگی موکریان بوو و به رگری له شار و
 هاوالاتیانی خۆی کردبوو و پاش به رگریه کی دلیرانه له شه ریکی
 نابه رابه ردا که ریگهی ده رباز بوون و رویشتن بۆ به شیکی زۆر له
 خه لکی سابلاغ ده کاته وه به دهستی سه ربازه رووسه کان کوژرا،
 ئیستا گۆره که ی له هه وشه ی مزگه وتی شاده پویش دا له ته نیشت
 مالی قازی محهممه ده وه یه. پاش شه هیدبوونی قازی فه تاح رووسه کان
 به رق و توورپیه کی له پاده به ده ره وه ده پزینه نیو شار و تا ۲۴
 سه عات خه لکی بی تاوانی شار قه تلۆپر ده که ن. هیندی شوینی شار به
 تایبه ت ماله که ی قازی عه لی و کتیبخانه ی تایبه تیه که ی که سه دان
 کتیبی به نرخ و که م وینه ی تیدابوو؛ ده سووتین.

ههروه ها سی کۆری قازی فه تاح به ناوه کانی عه بدلره حمان
 (سالار) و محهممه د (ملا محهممه د قازی) و مه محوود (مه نسور
 سولتان) پاش ماوه یه ک ده ست به سه ری بۆ سیبری دوور
 ده خه نه وه و تا کۆتایی شه ری یه که م له وی به دیلیتی ده مینینه وه.
 قازی فه تاحیش له گه ل کۆره گه وره که ی که ناوی میرزا عه ولا
 بوو، ناچار ده بن بۆ ناوچه ی هه وشار و دیهاتی حاجی سه رداری

هه‌و شار ديهاتی خاکی به‌گ و زه‌کی به‌گ. بچن میرزا عه‌ولا هه‌ر له‌وئ سهرده‌نیتته‌وه.

پاش کۆتایی شه‌ری جیهانی یه‌که‌م له‌ سالی ۱۹۱۸د؛ بنه‌ماله‌ی قازی عه‌لی و براکانی ده‌گه‌رینه‌وه شاره‌که‌یان و ده‌ست ده‌که‌نه‌وه به‌ چاک کردنه‌وه‌ی ماله‌ سووتاو و ویران کراوه‌کانیان له‌ ماوه‌ی ئه‌و کۆچه‌ زۆره‌ملیتیه‌دا چه‌ندین که‌س له‌ بنه‌ماله‌ی قازی بۆ وینه‌ زیباخانمی ژنی دووه‌می قازی عه‌لی و میرزا عه‌بدالخالق پیشنوێژی جومعه‌ی مه‌هاباد، باوکی وه‌رگێری ناودار، محه‌مه‌دی قازی کۆچی دوایی ده‌که‌ن.

پاش کۆتایی شه‌ر خه‌لکی ده‌ربه‌ده‌ر و هه‌ژار و تالان کراوی کوردستان ده‌گه‌رینه‌وه بۆ شار و ديهاته‌کانیان. پاش چه‌ند سال مال به‌ کۆلی و ئاواره‌یی و له‌ ناوچوونی ده‌غلودان و تالانی سه‌روه‌ت و سامانیان؛ له‌ گه‌رانه‌وه‌دا تووشی قاتوق‌ری و بی بژیوی دین سهدان که‌س له‌ قاتوق‌ری‌دا به‌ هۆی نه‌خۆشیه‌ وه‌که‌ به‌ره‌می ئه‌م شه‌ره‌ مال ویرانه‌که‌ره‌ بوو تێدا ده‌چن. ئیستاش باس و سه‌برده‌ی سالی قاتی و ق‌ری و مه‌رگی به‌ کۆمه‌لی خه‌لک هه‌روا له‌ سه‌ر زار و زمانانه‌.

به‌شنى دووهمه؛

"کۆتايى جهنگ و شوئنه‌واره‌کانى"

شه‌ر کۆتايى هاتبوو و خه‌لک خه‌ريکى گه‌پانه‌وه بۆ شوئنى ژيان و ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ى کاولکارىيه‌کان و ده‌رمانى زامه‌کان و په‌يداکردنى بژيوى پيداويستىيه‌کانيان بوون.

ده‌وله‌ته سه‌رکه‌وتوو هه‌کانيش له هزرى دابه‌شکردنى جيهان و مو‌لک و ميراتى ده‌وله‌تى عوسمانى بوون.

ده‌وله‌تى به‌ريتانيا، هيو‌اش هيو‌اش له‌رى ده‌ست و په‌يوه‌ندييه‌کانيه‌وه به‌هۆى به‌کاره‌يئنانى ده‌سه‌لاته‌وه خه‌ديکى حکومه‌تگه‌ليکى نو‌ئى بوو له رۆژه‌لاتى ناوه‌راستدا.

نه‌ته‌وه‌ى کورد له ژي‌ر ده‌سه‌لاتى دوو حکومه‌تى عوسمانى و روس دا. گه‌ليک زيانى مالى و گيانى و ده‌ربه‌ده‌رى و مالى‌ويرانى تووش هات و نيشتمان و زي‌ده‌که‌ى له‌لايه‌ن دو‌ژمنه‌ تورک و روسه‌کانه‌وه پيشيل و داگيرکرا. به‌لام هه‌والى ئه‌م رووداو و ئالوگۆرپىيانه‌ى که پاش شه‌ر ده‌گه‌يشته ناوچه‌که بوو به‌هۆى وشيارى و رابوونى خه‌لک و به هۆى پيشينه‌ى شه‌ره‌کانى نيو‌ان ئيران و عوسمانى که بۆ ماوه‌يه‌کى دوور و دريژ، کوردستانيان

کردبۆوه مهیدانی ته‌راتین و شه‌پی خویناویی دوژمنکارانه‌یان؛ بیرری نه‌ته‌وه خوازی ورده و ورده له دلی خه‌لکی کورددا چه‌که‌ره‌ی کرد. میرزا محهمه‌دی قازی که لاویتی (زیت) وشیار ناودار و تیگه‌یشتوو بوو؛ روژ له‌دوای روژ زیاتر ده‌که‌وته به‌ردلی خه‌لکی ناوچه‌که، به هۆی خویندنه‌وه‌ی ئه‌و روژنامه وگۆفاران‌ه‌ی ئه‌وکات که به ده‌گمهن ده‌گه‌یشتنه ساوجبلاغ و به‌کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری له‌سه‌ر تیکۆشانی ئازادیخوازانی کوردی کوردستانی عوسمانی پێشوو؛ هه‌ستی ئازادیخوازی له ناوخیدا پشکووت و په‌یوه‌ندی به ئازادیخوازانی ئه‌وکاته‌وه کرد.

ئه‌و به هۆی تیکه‌لاوی و دوستانه‌تی له‌گه‌ل میسیۆنی مه‌زه‌بیی ئه‌مریکی که له ژێر چاودیری میسته‌رمیله‌ر mr. miller هاتبوو سابلاخ و هه‌روه‌ها به ئاشنايه‌تی له‌گه‌ل دکتۆر شالک "shalek" ی ئه‌لمانی ده‌ستی کرد به فیربوونی زمانی ئینگلیزی و ئه‌لمانی و به‌و زانیاری و هه‌والانه‌ی له‌پێگه‌ی ئه‌وانه‌وه به ده‌ستی دینان روژ به‌روژ ئاستی تیکه‌یشتویی و زانیارییه‌کانی به‌رزتر ده‌بۆوه و باشت‌تر له بارودۆخی جیهان تی ده‌گه‌یشت. ئه‌نجامدانی په‌یمانی شیفه‌ر له سالی ١٩٢٠ی زا دا پێشبینی کردنی پیکهاتنی حکومه‌تیکی کوردی و شو‌پشی سمایل خانی سمکو له سالی ١٩٢١ی ز داو هیرشی سمکو بو سهر مه‌هاباد له سالی ١٩٢٢ی ز.دا کاریگه‌رییه‌کی زۆریان کرده سهر بارودۆخی ئه‌وکاتی نه‌ته‌وه‌ی کورد. ده‌کرێ بڵێن ئه‌و رووداوانه تاراده‌یه‌ک چاو و گوێی میرزا محهمه‌دی قازی یان کرده‌وه و بۆیه‌ش ئاگاداری هه‌موو ئه‌م رووداوانه بوو.

رووداوه کتوپر و یهک له دوای یهکهکانی ئهوکات، بهستنی پهیمانی لۆزان له ساڵی ۱۹۲۳ی ز.دا و پیشیلکردنی ماف و بهرژهوهندییهکانی نهتهوهی کورد له لایهن بهریتانیاوه و سات و سهودا له گهڵ کهمال ئهتاتۆرک و بهشوین ئهودا سههرهلهانی شوپشی شیخ سهعیدی پیران له تورکیا له ساڵی ۱۹۲۵دا بۆ دهسته بهرکردنی مافه پیشیل کراوهکانی نهتهوهی کورد و شوپشهکانی دیکه‌ی ئازادیخوازانی کوردی تورکیا به‌پێه‌رایه‌تی ئیحسان نووری پاشا له ساڵه‌کانی ۱۹۲۷هه‌تا ۱۹۳۰ی ز.دا که به‌شوپشی ئاگری به‌نیوبانگه‌؛ شتیکی نه‌بوون له به‌ردیدی وردبینی میرزا محهمه‌دی قازی و هه‌رکوردیکی ئازادیخوازی دیکه‌ی ون بی و سه‌رنجیان رانه‌کیشتی.

له کاتی شوپشی شیخ محهمه‌دی خیابانیدا، کۆمیته‌یه‌کیش له ساوجبلاغ به‌هاوکاری و هاوگیری میرزا هه‌سه‌نی سه‌یفولقوزات و خودی قازی محهمه‌د و چه‌ند که‌سی تر له رووناکبیرانی ئهوکات بۆ یه‌ حاجی مسته‌فا داوودی و حاجی مو‌عین و میرزا خه‌لیلی بلووری پیکهات.

له ساڵه‌کانی ۱۹۲۷ - ۱۹۳۰ی ز.دا که شوپشی ئاگری له ئارادا بوو، قازی محهمه‌د به‌نه‌یتی هاوگیری و هاوکاری ئازادیخوازانی کوردی تورکیای ده‌کرد و به‌هاوکاری چه‌ند نه‌ته‌وه‌خوازیکه‌ی دیکه‌ی وه‌ک مه‌لا ئه‌حمه‌دی فه‌وزی و شیخ ئه‌حمه‌دی سریل ئاوا، له‌گه‌ڵ رێبه‌رانی "کۆمیته‌ی خۆببۆن" له‌ تورکیا و کورده‌کانی عێراق په‌یوه‌ندیی هه‌بوو. حکومه‌تی ره‌زاشای په‌له‌وی که ساڵی ۱۲۹۹هه‌تاوی - ۱۹۲۰ی زاینی کوده‌تا هاتبۆوه سه‌رکار، وه‌رده

ورده پېنده‌گېشت و بۇ له ناو بردن و سرپېنه‌وه‌ی بیرۆکه‌ی
 ئازادیخوازی نه‌ته‌وه‌ی کورد، یارمه‌تی و هاوکاری که‌مال
 نه‌تاتۆرکی ده‌کرد.

له ساوجبلاغیش دایره‌ی حکوومی، داده‌مه‌زران و قوتابخانه به
 شیوه‌ی نوێ دروست ده‌کران. میرزا محه‌مه‌د قازی که خویندنی به
 تاکه ریگای رزگاری نه‌ته‌وه‌ی کورد ده‌زانی له سالی
 ۱۳۰۵هه‌تاوی- ۱۹۲۶ی.زاینی دا سه‌رۆکایه‌تی ئیداره‌ی په‌روه‌ده و
 راهیانی ساوجبلاغ وه ئه‌ستۆگرت و بۇ پێک هێنانی قوتابخانه به
 شیوه‌ی مۆدیرن و نه‌مۆیی زۆر هه‌ولی ده‌دا.

قوتاییانی قوتابخانه‌ی سه‌عاده‌ت له مه‌یدانی قوتابخانه‌دا له گه‌ژ مامۆستاگانیان: له
 راسته‌وه: قازی محه‌مه‌د، قادری، سه‌یفولقوزات، شوجاعی به‌رپۆه‌به‌ری قوتابخانه، میرزا
 نیه‌راهم قازی، نه‌حمه‌د ته‌رجانیزاده (۱۹۲۳/۱۳۰۲)

له‌سه‌رده‌می سه‌روکایه‌تیی ئه‌ودا. یه‌که‌مین قوتابخانه‌ی کوپان به شیوه‌ی نوی به‌ناوی قوتابخانه‌ی سه‌عاده‌ت و قوتابخانه‌ی کچان به‌ناوی پیژماس له‌سابلاخ کرانه‌وه. میرزا محهمه‌د قازی له‌و سالانه‌دا که سه‌روکایه‌تیی دایره‌ی په‌روه‌رده و فیکردنی له‌ئه‌ستوبوو، که‌وته‌بیری زه‌ماوندکردن به‌پیی دابونه‌ریتی باوی ئه‌وده‌م، بنه‌ماله‌که‌ی کچی (گه‌نج عه‌لی به‌گی) فه‌یزوللا به‌گی یان بۆ دیته‌وه. میرزا محهمه‌دی قازی، هه‌ر به‌بیری ئازادیخوازانه‌وه که هه‌یبوو و به‌پنجه‌وانه‌ی نه‌ریته‌کانی ئه‌وکات داوا ده‌کات به‌رله‌زه‌ماوه‌ند چاوی به‌کچه‌خاله‌که‌ی بکه‌وئ سه‌رباره‌ت به‌ژیانی هاوسه‌ری بیدوینئ. (گه‌نج عه‌لی خان) ئه‌م پێشنیاره به‌پنجه‌وانه‌ی داب و نه‌ریتی سه‌رده‌م ده‌زانی و قبوولی نا‌کا و کچه‌که‌ی نا‌دا به‌خوارزاکی.

سالی ۱۳۰۹ی. هه‌تاوی - ۱۹۳۰ی. زاینی میرزا محهمه‌دی قازی له‌گه‌ل ئافره‌تییکی ساوجبلاغی به‌ناوی میناخانم، زه‌ماوه‌ندی کرد. باوکی به‌ریزیان واته‌ قازی عه‌لی سالی ۱۳۱۰ی. هه‌تاوی - ۱۹۱۳ی. زاینی کۆچی دوا‌یی کرد و ته‌ختی داده‌وه‌ریی شه‌رعی سابلاخ و موکریان بۆ قازی محهمه‌د به‌جیما. له‌روژی مه‌رگی قازی عه‌لی دا. هه‌موو دووکان و بازا‌ری شار داخرا و پرسه‌ی گشتی راگه‌یه‌ندرا. پاش ریوره‌سمی به‌خاک سپاردنی قازی عه‌لی؛ زانایان و پیاو ماقوولانی شار عه‌بای قازی عه‌لی یان به‌شانی قازی محهمه‌د دا‌دا و له‌سه‌ر ته‌ختی داده‌وه‌ری له‌جیی باوکی، دا‌یان نا. به‌و جو‌ره‌ جیبه‌جی کردن و چاره‌سه‌ریی کاروبار و کێشه‌ی خه‌لکی شار و ناوچه به‌ده‌ستی لێهاته‌ویی کو‌ره‌ گه‌وره‌ی قازی عه‌لی سپێدرا.

قازی محهمه دهستی له سه‌رۆکایه‌تی په‌روه‌رده کیشاوه و به‌رپرسیاریه‌تی و ئه‌رکی هه‌موو کاروباری شار و ناوچه‌که‌ی گرته ئه‌ستۆ و به‌و په‌ری هه‌ست به‌ به‌رپرسیاریه‌تی، هۆگری و ئه‌وینه‌وه بۆ جیبه‌جی کردن و نه‌هیشتنی گه‌روگرفت و ناکوکییه‌کانی خه‌لک و ناوچه‌ی موکریان تیگۆشا.

کاک عه‌ولای ناهید یه‌کێک له‌ گه‌وره‌ پیاوانی ناوداری کوردستان و ویچنه‌ری خه‌لکی سه‌قز و بانه له‌ خوله‌کانی ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ی "ئه‌نجومه‌نی راویژکاری میالی" ئه‌وکات له‌ کتییی (بیره‌وه‌رییه‌کانم)دا، سه‌باره‌ت به‌ قازی عه‌لی ده‌نووسی (خوالیخۆشبوو قازی عه‌لی) پیاویکی که‌موینه‌ بوو. وێرای ئه‌وه‌ی له‌ زانستی عه‌قلی (معقول) و که‌لامی (منقول)دا پسپۆر و ده‌کرێ بلێن له‌ کوردستان دا وینه‌ی نه‌بوو؛ له‌ راده‌به‌ده‌ر رۆشنبیر و نوێخواز و خاوه‌ن خوورده‌وشتی پاک بوو. جوامێر بوو. زۆر له‌سه‌ره‌ خۆو دلۆقان بوو، ته‌نانه‌ت که‌س نه‌یدیوه به‌ توورپه‌یی بانگ له‌ نۆکه‌ریکیشی بکا.

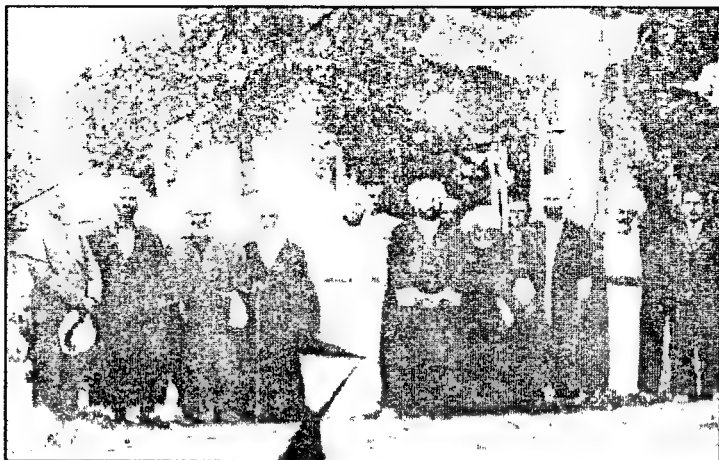
قازی عه‌لی له‌ باری پله‌ی زانستی و فیه‌هیشه‌وه‌ که‌سایه‌تییه‌کی هه‌لکه‌وته‌ بوو. میرزا حه‌سه‌نی سه‌یفولقوزاتی، مامی قازی عه‌لیش، یه‌کێک بوو له‌ ئه‌دیبان و شاعیرانی ناوداری ناوچه‌ی موکریان و له‌ سابلاخیش دا پیاویکی ناسراو و نیو به‌ده‌ره‌وه‌ بوو. له‌ کۆر و کۆبوونه‌وه‌ ئه‌ده‌بییه‌کانی ده‌ره‌وه‌ی ناوچه‌ی موکریانیش دا ناوبانگی ده‌رکردبوو. خاله‌کانی قازی محهمه‌دیش که‌ له‌ هۆزی فه‌زیوللابه‌گی بوون هه‌موو به‌ ناوبانگ و خانه‌دان و له‌ نیو عه‌شیره‌تی فه‌زیوللا به‌گی و عه‌شیره‌ته‌کانی دیکه‌ی ناوچه‌که‌ و ده‌ره‌وه‌ی ناوچه‌شدا به‌ ده‌ست و دل ئاواپی و بوێرییان، مه‌شه‌هور

بوون. خودی قازی محهمهد وێرای کهسایهتیی بنهمالهیی؛ هم بهرهی باوکی و هم بهرهی دایکی له ههموو ناوچهی رۆژئاوای ئێراندا به ناوبانگ و جێی حورمهت بوون و فێردهوسی وتهنی: "نژاد از دو سو دارد این نیک پی"

"واته ئه و پێ و قهدهم موبارهکه له ههر دوو لاره سه نه."

قازی محهمهد، پاش مهرگی باوکی بهریزیان و، وههستهوگرتنی کاروباری دادوهریش: ههروهک جاران به تاسه و عهشقهوه خهریکی کاروباری رۆشنییری و هاندانی لاوان بوو بۆ خۆیندن و له ههولی دابینکردنی ئیمکاناتی زیاتردابوو بۆ مامۆستایانی خۆجیبی و دهرهکی. له ههموو رێورهسمه فێرکاری و پهروهردهییهکاندا بهشداریی دهکرد. دهچووه یانه وهرزشییهکان و تۆپینی دهکرد و بهمجۆره لاوانی هان دها بۆ وهرزش کردن؛ له دادوهری کردن و چارهسههرکردنی گهروگرفت و کێشهکانی خهڵکدا بهو پهڕی وردبینی و بیلایهنییهوه ههولی دها و کاری دهکرد. نیاز پاکیی ناوبراو رۆژ به رۆژ پێگهی کۆمهلایهتییهکهی پتهوتر دهکرد. لهپاستیدا مالی قازی محهمهد، ببوه پهناگهی لیقهوماوان و زولم لیکراوان. دهرگاری مالهکهی ههمیشه بۆ خهڵک ئاوهلابوو. ئه و له دادوهری کردندا زۆر هێدی و وردبین بوو. بهوپهڕی بێ لایهنی و بێ هیچ چاوهپوانییهک؛ بریار (حوکم)ی دها. ئهگهر شتیکی به حق و راست زانییا رای خۆی نهدهگوپری. بویری قازی محهمهد وێردی سهڕ زمانی خهڵک بوو. قهت سهری بۆ ملهوپان و نێردراوانی دهولت دا نهدهنواند. لهکاتی حکوومهتی رهزاشادا ئه ودهمهی سهید مههدی فهروخ "ئوستاندارایی" "نازهربایجان" بۆ سهراسویی و

تاوتوئ کردنى بارودوؤخى ناوچه‌كه هاته مه‌هاباد گه‌وره‌پياوان و سه‌روكى ئيداره‌كان پيشوازييان ليكرد. ئه‌وئيش بۆ نواندن و چاوترسئين كردنى خه‌لك و مه‌ئموره‌كانى؛ بانگى قازى محهممه‌د ده‌كا و ده‌لى: "بۆچى" جلو به‌رگى يۆنئيفورمت له‌به‌رنه‌كردووه؟" قازى به‌وپه‌رى بوئيريه‌وه وه‌لامى ده‌داته‌وه و ده‌لى: "من قازى شار و ناوچه‌م و حه‌قى دادوه‌رى شه‌رعيم هه‌يه و ئازادم له‌ پۆشىنى جلو به‌رگى مه‌لايه‌تى دا" ئيدى هه‌له‌ستى و به‌جئيان ده‌هئلى و ده‌چئنه‌وه مالى. هه‌رچى فه‌رماندارى و به‌رپرسي ئيداره‌كان تكاى لى ده‌كه‌ن، حازر نابى بچئنه‌وه پاريزگار.

حه‌وشه‌ى مزگه‌وتى شا ده‌روئيش له‌ مه‌هاباد، له‌ راسته‌وه: به‌ريزان روؤحانى سه‌روكى توؤمار و ئيملاك، مه‌لا حوسئين مه‌جدى، مه‌لا عه‌بدوللا موده‌ريس، ميرزا وه‌هابى قازى، قازى مونعيم، كه‌رمى قازى، شه‌مسى واعيز، قازى محهممه‌د، مه‌لا سه‌ديق سدقى، مه‌لا محمد ماوه‌رانى، مه‌لا محهممه‌د لاهيجانى، سه‌درى قازى (١٣١٧ / ١٩٣٠)

قازی محهمهد خاوه‌نی هیندی تاییه‌تمه‌ندی کهم وینه بوو. بیریکی پیشکه‌وتنخوازنه‌ی هه‌بوو. زۆربه‌ی کرده‌وه‌و ئاکاره‌کانی له‌و کاتدا داهیتان و نه‌ریت شکینی بوون. هۆگرییه‌کی زۆری به‌ وهرزش بووه. له‌ ماله‌که‌یدا، کالای وهرزشی هه‌بووه. به‌یانیان پاش خویندنی نوێژی به‌یانی له‌ مزگه‌وتی شاده‌رویش، "بۆ پیاسه‌کردن ده‌چووه‌ ده‌ره‌وه‌ی شار. ئه‌وده‌م له‌و به‌ری شیروخورشیدی سووره‌وه؛ خانووبه‌ره‌ی دیکه‌ نه‌بوو. قازی محهمهد، له‌وێه هه‌تا پردی سوور به‌ هه‌لاتن ده‌پۆشت. مه‌له‌وانیکی به‌ تواناش بوو هاوینان هه‌موو رۆژی له‌ شوینیک به‌ ناوی گۆمی قازی مه‌له‌ی ده‌کرد. زۆر هۆگری مو‌تالا‌کردن بوو. کاتی سه‌ری سووک ده‌بوو، به‌رده‌وام کتییی ده‌خوینده‌وه. به‌ خویندنه‌وه‌ی کتییی ئینگیزی ئاستی زانیاریی خۆی ده‌برده‌سه‌ر. ئاگادای بارودۆخی ولاتانی ده‌ره‌وه‌ش بوو، له‌ حالیکدا خه‌لکی ئه‌وده‌م ته‌نانه‌ت ئاگیان له‌ ده‌وروبه‌ری خۆشیان نه‌بوو. قازی محهمهد زانیاریی باشی له‌سه‌ر رووداوه‌ جیهانییه‌کانی ئه‌وکاته هه‌بوو. ئه‌و بیانیه‌یه‌ی که ئه‌وده‌م رێیان ده‌که‌وته مه‌هاباد، سه‌ردانی قازی محهمه‌دیان ده‌کرد ئه‌ویش زۆر به‌ریز و حورمه‌ته‌وه‌ پیشوازی لی ده‌کرد بئه‌ماله‌ی قازی ئه‌وه‌نده بۆ میسیونه‌مه‌زه‌بیه ئه‌مریکییه‌کان باش بوو که دوو ئافره‌تی سه‌ر به‌و شانده به‌ناوه‌کانی "میس گۆده‌ه‌ارت" و "میس‌دال(ه) له‌ نیو خه‌لکی شاردا به‌ مالی قازیان ده‌گوت مالی "بابمان" له‌هه‌ر پیشه‌هاتیک دا که له‌ ساله‌کانی ۱۳۰۰هه‌تاوی- ۱۹۲۱زاینی- ۱۳۲۰- ۱۹۴۱. دا له‌ مه‌هاباد و موکریاندا قه‌ومابایه. قازی محهمهد و ئه‌بوولقاسم سه‌دری قازیی برای، ده‌بوونه ده‌مراستی خه‌لک و

ته‌وای کاروباری کومه‌لایه‌تی، فره‌ه‌نگی و ئیداری؛ به‌پښوینی و
 ئاگاداریی ئه‌وان جیټه‌جی ده‌کرا. سالی ۱۳۰۷ی. هه‌تاوی-
 ۱۹۲۸، زاینی که بۆ یه‌که‌مجار، کومه‌له‌ی شیروخورشیدی سوور، له
 مه‌هاباد، پیکهات؛ قازی محهممه‌د پارچه‌زه‌وییه‌کی پېښکه‌ش کردن

کاتی رووداوه‌کی نه‌خۆشخانه‌ی شیرو خورشیدی سوور له مه‌هاباد له راسته‌وه بۆ چه‌پ:
 سه‌درولعوله‌ما، نوینه‌ری نێردراو له پایته‌خته‌وه، سه‌یفولقوزات، هه‌سه‌ن داوودی، شیخ
 عه‌بدوله‌جیم، حاکی نه‌و کات، سه‌رگورد باستی، دکتۆر نه‌میر نه‌علمه‌م، سه‌ره‌نگ عه‌مه‌د
 عه‌لی خان، قازی عه‌لی، قازی مونه‌یم، قازی عه‌مه‌د، ره‌جه‌ت شافعی، نه‌ناسراو، قادری،
 سه‌رۆکی دارایی، سه‌رۆکی شاره‌وانی، سه‌روانی سوپا، کارمه‌ندی گوهرگ، دوو که‌س له
 عه‌شیره‌تی مه‌نگور، ریزی کۆتایی که‌سی دووهم سه‌عید بابی ۱۳۰۸ / ۱۹۲۹

که دواتر نه‌خۆشخانه‌یه‌کی لی سازکرا ئه‌و نه‌خۆشخانه‌یه‌ نزیکه‌ی
 چل سال بووبه شوینی خزمه‌تی پزشکی و ده‌رمانی بۆ خه‌لکی
 شار و دێهاته‌کانی ده‌وروبه‌ری. که‌چی به‌داخه‌وه ئیستا بووه‌ته
 که‌لاوه. قازی محهممه‌د له سه‌ره‌تای دامه‌زرانی کومه‌له‌ی
 شیروخورشیدی سووره‌وه هه‌تا سالی ۱۳۲۱ی. ه به‌ویستی خۆی

سه‌رۆکایه‌تی ئه‌و کۆمه‌له‌یه‌ی وه‌ئه‌ستۆگرت و وێرایی کاروباره‌کانی دیکه‌ی ئه‌و خزمه‌ته‌ ئینسانیه‌ به‌ نرخه‌شی به‌جی ده‌گه‌یاند. سالی ۱۳۱۵ی. به‌ فهرمانی ره‌زاشا ناوی شاری ساوجبلاغی موکری کرا به‌ مه‌هاباد(۶).

قازی محهممه‌د بۆ ئاگاداری و تیگه‌یشتن له‌ وه‌زعی رۆژانه‌ی جیهانی و نیۆ خۆی ولات. زۆربه‌ی رۆژنامه و گۆفاره‌کانی سه‌رده‌می وه‌ک: رۆژنامه‌کانی "شفق سرخ" و "اطلاعات" و گۆفاری "پیمان" ی ئه‌حممه‌د که‌سه‌ره‌وی و گۆفاری کوردیی گه‌لاویژ- که‌ مامۆستا عه‌لادین سه‌جادی له‌ به‌غدا ده‌ری ده‌کرد؛ په‌یدای ده‌کرد ناو و ده‌یخویندنه‌وه.

له‌ دوا نیوه‌پۆی رۆژی هه‌ینی مانگی پووشپه‌پی ۱۳۱۵ی هه‌تاوی- ۱۹۳۶ز. دا، بارانیکی توند دای کرد و لافاوێکی مائۆیرانکه‌ر له‌ مه‌هاباد هه‌ستا که‌ به‌شیکی زۆری ئه‌و مالانه‌ی که‌ له‌ سه‌ر ری بوون، وێرانی کردن و که‌لوپه‌له‌که‌یانی رادا و دووکان و بازاری شار، پرپوون له‌ قورولیته‌ و خه‌سار و زیانیکی قه‌ره‌بوو نه‌کراوه‌ وه‌ خه‌لک که‌وت. ژماره‌یه‌کی ش خه‌لک خنکان. قازی محهممه‌د به‌ سواری ئه‌سپ، زۆر بوێرانه‌ چوو ه‌ یارمه‌تی خه‌لک و چه‌ند که‌سیکی له‌ خنکان رزگار کرد.

خه‌لکی مه‌هاباد ئیستاش ئه‌و سیلاوه‌یان له‌ بیر نه‌چۆته‌وه‌ و ئه‌و ساله‌ به‌ "سالی سیلا" وه‌که‌ مه‌شه‌ووره‌. هه‌روه‌ها له‌ سه‌ره‌تای سه‌ربازگیری له‌ مه‌هاباد و بۆکاندا، سه‌دری قازی- که‌ ئه‌ندامی کۆمیسێۆنی سه‌ربازگرتن و که‌یخودای گه‌په‌ک بوو- خزمه‌ت و

یارمه‌تیه‌کی که موینه به خه‌لکی و زاله هاتووی ناوچه‌که کرد که ئیستاش به‌سالا چوان فه‌رامۆشیان نه‌کردووه.

بانگ کردنی خه‌لک بۆ سه‌ربازی و سه‌ربازگیری که ئه‌وکات پیی ده‌گوترا (ئيجباری)، ترسیکی سه‌یری خستبوه دلی خه‌لکه‌وه. خه‌لک بۆ ده‌ربازبوونیان له چنگی خزمه‌تی ئيجباری، په‌نایان بۆ هه‌موو شتیک ده‌برد. ئه‌وان چاکه و خزمه‌تیکی به‌نرخ و فه‌رامۆش نه‌کراویان ده‌رحه‌ق به خه‌لک کرد. له سه‌ریه‌ک ئه‌و دوو براهه (قازی محهمهد و سه‌دری قازی) هه‌رچی له ده‌ستیان هات و له توانایان دابوو، له پیناو به‌رژه‌وه‌ندیی خه‌لکی موکریان و خه‌لکی مه‌هاباد دا، کردیان.

به‌شی سییه‌م

له خه‌رمانانی ۱۳۲۰هه تا ۱۳۲۶ی. ه (۱۹۴۱ - ۱۹۴۷)

نه‌ته‌وه‌کانی ئێران به‌تایبه‌تی کورد له ژێر ده‌سه‌لاتی ره‌شی سه‌ره‌پۆیانه‌ی ره‌زاشادا بره‌ستیان لی برابوو. نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ژێر گوشاری قورسی حکومه‌تی ره‌زاخانی دا، له‌ ژێرقه‌مچی ژهنده‌رمه و پاسه‌وانی و له‌ ده‌ربه‌ده‌ری و کوشتار و تالان و برۆدا ببوونه جه‌سته‌یه‌کی بی گیان که برسی و تینوو؛ بی ئه‌وه‌ی ئاگاداری ژیا‌نی شایانه‌ خه‌لکی ولاتانی دیکه‌بن له‌ گو‌رستانیک‌ی بی ده‌نگدا ژیا‌نی کۆیله‌تی و نه‌گه‌تییان تێپه‌رده‌کرد. له‌وه‌ها هه‌لومه‌رجیکدا بوو که شه‌پی دووه‌می جیهانی له‌ نیوان ئه‌لمانیا، ئیتالیا و ژاپۆن به‌ناوی (به‌ره‌ی هاوده‌نگ) له‌و لاشه‌وه؛ به‌ریتانیا، فه‌ره‌نسا، سو‌فیه‌ت و (هاوپه‌یمان) ده‌ستی پێ کرد. سوپای ئه‌لمانی هیتله‌ری به‌خیراییه‌کی سه‌رسوپه‌ینه‌ر ولاتانی به‌لژک، هۆله‌ندا، فه‌ره‌نسا، نه‌مسا، و به‌شی‌ک له‌خاکی سو‌فیه‌تی داگیرکرد. هاوپه‌یمانان له‌ شه‌ردا؛ به‌مه‌به‌ستی یارمه‌تی گه‌ياندن به‌ یه‌کی‌تی سو‌فیه‌ت و به‌ناوی ده‌رکردنی ئه‌لمانییه‌کان له‌ ئێران؛ که به‌ هاوکاری ره‌زاخان ده‌ستیان به‌سه‌ر

ئێران داگرتبوو، له‌خه‌رمانانی ۱۳۲۰ی.هه‌تاوی- ۱۹۴۱زاینی دا هێزه‌کانی به‌ریتانیا له‌ رۆژئاوا و باشووره‌وه و سوپای سوڤیه‌ت له‌ باکووره‌وه سنووره‌کانی ئێرانیان بپری و به‌شیکی به‌رینی ئه‌و ولاته‌یان داگیرکرد^(۷).

لێکبه‌لوه‌شانه‌وه‌ی ئه‌رته‌شی پاشایه‌تی

به‌هاتنی هێزه‌کانی به‌ریتانیا و سوڤیه‌ت، شیرازه‌ی کاروباری ده‌وله‌تی ره‌زاشا لێک ترازا و، ئه‌و ئه‌رته‌شه‌ی که شاهه‌نشا ۲۰سال بوو به‌شیکی زۆری سه‌رمایه‌ی ولاتی بو پڕچه‌ک کردنی ته‌رخان کردبوو، خۆی رانه‌گرت و هه‌لوه‌شایه‌وه. ته‌نانه‌ت هێزه ئینتزامیه‌کانیش (ئاسایش). مامۆستا هه‌ژار وته‌نی:

به‌ بلاوبوونه‌وه‌ی دووپه‌ر ئاگاه‌ی بوو بلاو ئه‌رته‌شی شاهه‌نشا‌هی به‌مجۆره ئازادیخوازان و ئه‌و زیندانیه‌یه‌ی که له‌ میژ بوو له‌ چاله‌ ره‌شه‌کانی ریژی می ره‌زاخان دا به‌تاوانی لایه‌نگری له‌ دیموکراسی یا به‌ هه‌ر بیانوویه‌کی دیکه، تووشی ئازارو ئه‌شکه‌نجه ببوون، له‌ به‌ندیخانه‌کان ئازاد کران. دوورخراوه‌کان که زۆربه‌یان عه‌شیره‌ت و هۆزه کورده‌کان بوون گه‌پانه‌وه سه‌رمال و حالیان. زه‌بروزنگی بیست سه‌له‌ی ده‌سه‌لاتی زالمانه‌ی ره‌زاخان، کۆتایی هات و خه‌لکی چه‌وساوه‌ی ئێران، پشوویه‌کیان وه‌به‌ر هاته‌وه و هه‌اوی ئازادییان هه‌لمژی و له‌ قه‌فه‌زی دیلیتی هاتنه‌ده‌ره‌وه له‌ شه‌ققه‌ی بالیان دا. به‌ جوړیک که هێرش‌ی هێزه بیانیه‌کان و داگیرکرانی ولات له‌لایه‌ن بیگانه‌و بوردومانی شاره‌کانی

کوردهستانیان به لاوه خۆشتر بوو له دهسه لاتی سهره پۆیی و پر له سهرکوت و زهبروزهنگی رهزاخان و دهست و په یوهنده زالمهکانی. چونکه پۆلیس و ژاندرامه بئ بهزه ییهکانی رهزاخان، به لاسایی کردنه وهیهکی چهوت له رۆژئاوا؛ ته نانهت نه یانده هیشت خه لک جلوه برگی رهسه نی خۆیان بپشۆن و به بیانووی یه کدهست کردنی فهره ههنگه که ی، بئ حورمهتی و سوکایهتییهکی له راده به دهریان به ژنان و پیاوانی کورد دهکرد. ههر بۆیهش به هه لکردنی شنه بای ئازادی، خه لک پشویهکیان وه بهر هاته وه و تازه ههستیان به وه دهکرد که له چ گرتوو خانه یهکی سامناکدا گرفتار بوون و له چ حال و گوزه رانی کدا ژیاون. رۆژنامه و بلاوکراوهکان له سانسۆر رزگار بوون و بیرۆکه ی ئازادی و باوه پری سیاسی وهک شه پۆلیکی نوئ ولاتی داگرت و ههر چوار گۆشه ئیرانی ته نییه وه. نه ته وه ی کوردیش که له ژیر سته می له راده به ده رزگار ببوو پششوازیی له پیکهیتانی حیزب و ریکخواه سیاسیه که ی واته کۆمه له ی ژک کرد. له لاپه رهکانی دواتر دا باس له و کۆمه له یه ده که یین.

پاش ئه وه ی سهربازهکانی ئیران له لایه ن هیزه بیانیه کانه وه چهک کران، گه پانه وه بۆ شار و دیهاتهکانیان و ئه وانه ی به دل گهنجتر بوون چه که کانیان دهگه ل خۆیان برده وه. سهربازهکانی سهربازخانه ی سهردهشت که پاش چهک کردنیان له و په پری سهر لیشتیواویدا که وتنه به ره هیرشی عه شیره تهکانی نیوان سهردهشت و مه هاباد؛ کاتی گه یشتنه مه هاباد، به ئه مری قازی محهمه د دلخۆشیان دراوه و به و په پری دلۆقانییه وه پاره و بژئیوی ریگه یان پیدرا و ناردرانه وه بۆ شارهکانیان.

فروکه‌کانی سؤقیهت شاری مه‌هابادیان بۆردومان کرد و چه‌ندکه‌سیک کوشت و هیزه‌کانی سؤقیهت شاری مه‌هابادیان گرت و چه‌کی سه‌ربازه ئیرانییه‌کانیان دامالی و چه‌کوچول و ته‌قه‌مه‌نییه‌کانیان لی ئه‌ستاند و دواتر شاریان به‌جی هیشت ئه‌رکی پاراستن و به‌ریوه‌بردنی کاروباری شار و ئیداره‌کانی مه‌هاباد، که‌وته ئه‌ستوی قازی محهمه‌د و براکه‌ی که‌ بیونه پشت و په‌نای خه‌لک. ئه‌وان به‌و په‌ری وردبینی و دلسۆزییه‌وه خه‌لکی مه‌هابادیان له رووداو و ئه‌گه‌ری هیرشی عه‌شیره‌ته‌کانی ده‌پاراست. عه‌شیره‌ته‌کان هه‌موویان چه‌کداربوون. حه‌مه‌پشیدخان ناوچه‌ی سه‌قز و بانه‌ی گرتبوو و له‌وی فه‌رمان‌په‌وایی ده‌کرد. شیخ له‌تیفی کوپی خوالیخۆشبوو شیخ محموودی به‌رزنجی شاری سه‌رده‌شتی گرتبوو. سات به‌ سات ئه‌گه‌ری هیرشی عه‌شیره‌ته‌کان بۆ سه‌ر مه‌هاباد و داگیرکردنی هه‌بوو. قازی محهمه‌د خۆی بۆ دابین کردنی ئاسایش و پاراستنی شار ئاماده‌کرد و شه‌وانه به‌چه‌که‌وه به‌سه‌ر شار راده‌گه‌یشت و پرای هاوکاری له‌گه‌ل به‌رپرسان سه‌ری له‌ پۆستی نیگابانییه‌کان ده‌دا و رینۆینی ده‌کردن. حه‌مه‌رشیدخان و به‌گزاده‌کانی بانه به‌گرتنی سه‌قز رووبه‌ری ناوچه‌ی ژێرده‌سه‌لاتی خۆیان به‌ر فره‌وانتر کرده‌وه و قازی محهمه‌د به‌مه‌به‌ستی پاراستنی ئاشایش و هیمنیی مه‌هاباد و نیشاندانی هیز و بۆیری خۆی و -هه‌روه‌ها بۆ پشتگیری له‌ ده‌ستدریژی عه‌شیره‌ته‌کان بۆ سه‌ر مه‌هاباد، چاوپیکه‌وتنیکی له‌گه‌ل حه‌مه‌ره‌شیدخان کرد و بانگه‌یشتنی کرد بۆ مه‌هاباد و سه‌باره‌ت

به کاروباری داهاتووی ناوچه‌که و ئه‌وکارانه‌ی پتویسته بکړین،
راویژی ده‌گه‌ل کرد.

گوتمان؛ یه‌کیک له ده‌ستکه‌وته‌کانی شه‌ری دووه‌می جیهانی بۆ
خه‌لکی ئی‌ران و کوردستان؛ لاچوونی سییه‌ری ره‌ش و نه‌گریسی
دیکتاتوری په‌هله‌وی و ئازادی و رزگاری خه‌لک بوو له کۆت و
به‌ند و کۆیلایه‌تی. بیری خه‌لکی ناوچه‌که به‌هوی کۆتایی هاتنی
زیاده‌یه و زه‌بروزه‌نگی ده‌سه‌لاتدارانه‌وه ئازاد ببوو. به‌و
هوشیاریه‌ی که له ئاکامی پسانی زنجیری کۆیلایه‌تی و دیلیتی له
جه‌سته و رۆحی میلله‌ت به‌ره‌م هاتبوو. له ئه‌نجامدا بووه هوی
ئه‌وه‌ی ژماره‌یه‌ک له رۆشنی‌یرانی مه‌هابادی به‌که‌لک وهرگرتن له‌و
که‌شه ئازاده‌که‌وته بیری رزگاری و یه‌کگرتوویی و یه‌کیتی له
نیوان خه‌لکدا و پیکه‌ینانی حیزب و ریک‌خراویک که بتوانی بۆ
داهاتووی ئه‌و نه‌ته‌وه هه‌رژار و به‌شخوراوه پالېشتیک بڼ و
دووبه‌ره‌کی و ناکوکییه‌کان بکا به‌یه‌کیتی و یه‌کگرتوویی و ئه‌و
نه‌ته‌وه لیک بلاوه بکه‌ویته بیری ئازادی و دیاری کردنی
چاره‌نوسی خوی و پیکه‌ینانی ده‌وله‌تیک. به‌و پتیه له ۲۵
که‌لاویژی ۱۳۲۱ی. هه‌تاوی-۱۹۴۱زاینی دا به‌هاوکاری و هاوبیری
ژماره‌یه‌ک رووناکبیر بڼه‌مای کومه‌له‌ی (ژ. ک) له مه‌هاباد دامه‌زرا،
کومه‌له‌ی (ژ. ک) که به‌کورتی پتی ده‌گوترا، کومه‌له‌ ته‌شکیلاتی
نه‌ینی هه‌بوو. یه‌کیک له مه‌رجه‌کانی ئه‌ندامبوون له‌و کومه‌له‌یه‌دا
سویند خواردن به‌قورئانی پیروژ بوو.

کۆمه‌له‌ی ژ. ک

دامه‌زړینه‌رانی کۆمه‌له‌ی (ژ. ک) بریتین له:

عەبدولرەحمان زەبیحی- حوسین زێږینگەرانی (فرووه‌ر)- مه‌لا
قادرى موده‌پرسى- عەبدولرەحمانى ئیمامى، محەممەد یاھو-
رەحمان هەلوا- حەمەدەمین شەپەفى- قاسم قادرى قازى- مه‌لا
عەولای داودى- محەممەد سەلیمى- ئەحمەد عیلمى- محەممەد
نانه‌وازادە و عەزیزى زەندى- له هیندى نووسراوه‌شدا- ناوى عەلى
مەحمودى- محەممەد ئەسحابى- عەبدولرەحمان کىانى و سەدیق
حەیدەریش وەک دامه‌زړینه‌رانی ژ. ک هاتوو. هەروەها میرحاج
ئەحمەدیش له لایەن کورده‌کانى عێراق و حیزبى هیواوه له کاتى
پیکه‌ینانى ژ. ک دا حوزوورى هەبوو.

به برۆای من، هەر ئەو سێزده‌کەسەى یه‌که‌م، دامه‌زړینه‌رى
کۆمه‌له‌ی ژ. ک بوون.

به‌هۆى ئەوه‌ى خەلک تێنووى ئازادى بوون، ئەم ته‌شکیلاته
نهیڤیه زۆر به‌خێرایى له‌مه‌هاباد و شار و دێهاته‌کانى ده‌وروبه‌رى
دا گه‌شه‌ى کرد و له‌به‌رئەوه‌ى خەلک روویان له‌ ژ. ک کردو
له‌ملاولا باسى مه‌رامنامه و باوه‌پ به‌قورئان و ئەو سوێندانەیان
کردبوو که به‌مه‌به‌ستى پێشکه‌وتنى کاره‌کان ده‌خوران، مه‌هاباد
ببوو به‌یۆتۆپیاىه‌ک. ئەندامانى کۆمه‌له‌ی یه‌کتريان نه‌ده‌ناسى. بێجگه
له‌ ئەندامانى شاخ که سێ کەس بوون و ئاگایان له‌ ئەندامه‌تییى
که‌سى دیکه نه‌بوو.

زۆربه‌ى خەلکى شار یه‌کتريان به‌چاوى خوشک و برا
چاویلده‌کرد ته‌بابی نیوان خەلکى شار و بوونى ئاسایش به‌بێ هیڤى

ده‌ولت وێپای چه‌کدار بوونی خه‌لک جیی سه‌رسوڤمان بوو. هه‌ستی یاریده‌ده‌ری و هاوگیری گه‌یشتبوه ئاستیک که خه‌لکی شار شه‌وانه ده‌رگای مالیان پتوه نه‌ده‌دا. دزی و ده‌ست درێژی و ملهوپی هه‌رنه‌بوو. (ژ. ک) روژ به‌روژ به‌رینتر ده‌بووه. به‌ریوه‌به‌رانی (ژ. ک) هه‌ستیان به‌ بو‌شاییه‌ک له‌ نێوه ته‌شکیلاته‌که‌یاندا ده‌کرد. چونکه هه‌تا سالیک پاش دامه‌زرانی (ژ. ک) قازی محهممه‌د که هه‌روا به‌سه‌رمه‌هاباد راده‌گه‌یشت نه‌بووه ئه‌ندامی "ژ. ک" به‌لام کادیری ریبه‌رایه‌تی کۆمه‌له‌ی (ژ. ک) به‌و هیوایه‌ی که روژیک له‌روژان قازی محهممه‌د بیته‌ ئه‌ندامی کۆمه‌له‌ هیشتا شوینی ئه‌ندامی یه‌که‌میان به‌ به‌تالی هیشتبوه و سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش، هه‌رکاریکی گرینگ له‌ شار و ناوچه‌دا پیش هاتبایه، هه‌ربه رینوینی و یارمه‌تی ناوبراو جیبه‌جییان ده‌کرد. هه‌تا ئه‌وه‌ی چاوهروانیه‌که‌یان وه‌دی هات و به‌هاتنی قازی محهممه‌د بو‌ نێو کۆمه‌له‌ی (ژ. ک) زیاتر له‌ جاران پیگه‌ی ته‌شکیلاتییان له‌ نێو خه‌لکی موکریان و ته‌نانه‌ت ناوچه‌ کورد نیشینه‌کانی دیکه‌ش له‌ ئێران و عێراقدا پته‌وتر بوو.

پیشه‌اتیکی چاوهروان نه‌کراو.

پاییزی سالی ۱۳۲۰ی. هه‌تاوی به‌ریتانییه‌کان ژماره‌یه‌ک له سه‌روک عه‌شیره‌ته‌کانی بو‌کان، مه‌هاباد، سه‌قز و بانه‌یان بانگه‌یشت کردبوو که له‌ بو‌کان بو‌ و تووێژ له‌سه‌ر کاروباری ناوچه‌که. هیشتا بانگه‌یشت کراوه‌کان به‌ ته‌واوی له‌ شوینی دیاریکراو (میوانخانه‌ی کۆنی بو‌کان) کو نه‌بوونه‌وه و به‌ریتانییه‌کانیش دیارنه‌بوون له

ناکاو هه‌وال هات: ئه‌وه دوو ماشین له به‌رده‌رکی میوانخانه وستاوه و چند ئه‌فسه‌ری رووسی لیتان دابه‌زیون. هه‌لبه‌ت تائه‌وکات چه‌ک هه‌لگرتنی به‌ ئاشکر له‌لای رووسییه‌کان قه‌ده‌غه بوو. بانگه‌یشت کراوانیش که هه‌موان چه‌کدار بوون ئالۆزکان و ویستیان چه‌که‌کان بشارنه‌وه. به‌لام، فریانه‌که‌وتن و ئه‌فسه‌ره رووسه‌کان هاتنه‌سه‌ری و به‌ رووگه‌شی و میهره‌بانیه‌وه سلاویان له میوانه‌کان کرد و پیتیان گوتن که چه‌ک هه‌لگرتن له روانگه‌ی ئه‌وانه‌وه ئیرادیکی شتیکی ئاساییه. ئه‌و قسه‌یه ئاوپرژیننی دلی ئاماده‌بوانی کرد. قه‌رار بوو سه‌دری قازی برای محهمه‌دیش "خالی نووسه‌ر" له‌و کۆبوونه‌وه‌یه‌دا به‌شداری. هه‌روه‌ها مامه‌گه‌وره‌م عه‌لی به‌گی شیرزادیش بۆ به‌شداریی ئه‌م کۆبوونه‌وه‌یه بانگه‌یشتن کرابووو. منیش له‌ گه‌لیان بۆ دیتنی خالم له‌و کۆره‌دا بووم. ئه‌فسه‌ری پایه‌به‌رزی سوّقیه‌ت که ناوی سه‌لیم ئاتاکشی ئوف بوو له‌گه‌ل هاوپی چه‌کداره‌که‌ی که کوردیک بوو به‌ ناوی جه‌عه‌ره‌وف؛ وێرای ده‌ربهرینی ئیزنی چه‌ک هه‌لگرتن و خو‌شحالی له‌ چاوپیکه‌وتنی سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کان. گوتیان، ئیمه‌ هاتووین برایانی کوردمان بۆ باکو و دیتنی سوّقیه‌ت بانگه‌یشتن بکه‌ین، داویان له‌به‌شدارانی کۆره‌که‌ کرد هه‌رچی زووتر بینه‌ مه‌هاباد و له‌ویوه، له‌گه‌ل داوه‌ت کراوه‌کانی تر به‌ره‌و و باکو وه‌پی که‌ون.

"سه‌فه‌ر بۆ باکو"

له‌و سه‌فه‌ره‌دا سی که‌س له‌ پیاوماقولا و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته کورده‌کانی ناوچه‌که‌ بۆ ماوه‌ی دوو هه‌فته له‌گه‌ل قازی محهمه‌د چوونه‌ باکو.

مه‌به‌ستی رووسه‌کان له‌و بانگه‌یشتنه راگرتنی دلی کورده‌کان بوو، ئه‌وان به‌و شیوه‌یه ده‌یانویست خۆیان به‌ دۆستی کورد له‌ قه‌له‌م بده‌ن و کورده‌کان له‌ خۆیان نزیک‌تر بکه‌نه‌وه و نه‌هیلن به‌لای به‌ریتانییه‌کاندا بشکینه‌وه. له‌لایه‌کی دیکه‌وه کورده‌کان و عه‌شیره‌ته‌کانی ده‌ورو به‌ری ورمی بریک ده‌گه‌ل ئازربایجانییه‌کان ناکۆکیان هه‌بوو هه‌ر بۆیه‌ش میرجه‌عفه‌ری باقرۆف، سه‌رکۆماری ئازهربایجانی سوڤیه‌ت ده‌یویست کورده‌کان و ئازهرییه‌کانی ناوچه‌که‌ بپاریزی به‌لام قازی محهمه‌د مه‌به‌ستی دیکه‌ی هه‌بوو. ئه‌و ده‌یویست سه‌رنجی رووسه‌کان زیاتر بۆلای کیشه‌ی کورد رابکیشی و له‌ پیناو ئامانجه‌کانی (ژ. ک) دا که ئازادی نه‌ته‌وه‌ی کورد بوو یارمه‌تیاں لی وه‌رگرئ.

قازی محهمه‌د به‌ هه‌تانه‌گۆپی بۆچوون و داخوازییه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد توانی تا راده‌یه‌ک سه‌رنجی میرجه‌عفه‌ری باقرۆف راکیشی و ئه‌و راستیه‌یه‌ بسه‌لمی‌تی که کورده‌کان خوازیاری ئامانجی گه‌وره‌تری وه‌ک مافی ئازادی و دیاریکردنی چاره‌نووسی خۆیان.

هه‌ر بۆیه‌ش پاش گه‌رانه‌وه‌ی له‌ باکو، به‌وره‌یه‌کی پته‌وتره‌وه له‌ هه‌مبه‌ر کیشه‌ و رووداوه‌کاندا راوه‌ستا، قازی محهمه‌د له‌گه‌ل چه‌ندکه‌س له‌ سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی مه‌نگور و مامه‌ش به‌مه‌به‌ستی دل چاکردنه‌وه و نه‌هه‌یشتنی ئه‌و کیشانه‌ی هاتبوونه‌ پیش سه‌ردانیکی ورمی کرد و عه‌شیره‌ته‌کانی ده‌قه‌ری وهرمی له‌ ده‌قه‌ره‌و کیشه‌ی له‌گه‌ل ئازهرییه‌کان گیراوه. دابه‌زینی ئاستی شه‌پ و کیشه‌ ناوچه‌یه‌یه‌کان پێشاندهری لێهاتوویی و هه‌یزی قازی محهمه‌د بوو، له‌ پێراگه‌یشتن به‌ کاروباری ناوچه‌که‌ و بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی که

له باکووری ورمیی وه هه‌تا سه‌قز، هیج تیکه‌ه‌لچوون و نیوان ناخۆشییه‌ک له نیوان کورد و ئازهری‌دا نه‌یه‌ته‌پیش.

"پیشکەش کردنی چەك"

پاییزی سالی ١٣٢١ی.هه‌تاوی رووسه‌کان بریکیان چه‌ک و چۆل و ته‌قه‌مه‌نی هینا بۆ مه‌هاباد و له‌ ته‌نیشته‌ پردی سوور، واته‌ دیواری هیلێ به‌نداوی مه‌هاباد (به‌ لای رۆژئاوا) هه‌لیان

پیشه‌وا قازی محمد له‌ رۆژانی لاوتیدا له‌لای راستیه‌وه‌ ره‌حمان

ئاغا دارلەك، له‌لای چه‌پیه‌وه‌ خوالیخۆشبوو سه‌دری قازی

رشت و قازی محهمه دیان لی ئاگادار کرده وه. ههر ئهم شه وه تفهنگیکی برنه و و سهت فیشه کیان دا به ههر کام له و چوار سهت که سهی خه لکی مه هاباد که له پیشدا ناو نووسیان کردبوو. ههر ئه وشه وه به دوو داشقه ژماره یه ک چه ک و فیشه کیان هیئایه نیو شار، که دواتر دران به و که سانهی به پیویست زانرا.

هیرش بو سهر شارهوانیی مه هاباد

روژی ۱۳۲۳/۱۱/۲۶ ی.ه- ۱۹۴۴ز له شاری مه هاباد له کۆبوونه وه یه کدا که له لایهن چهند که سیکی تووپه و داخ له دله وه به مهستی ده رکردنی فه رمانداری (کارتونی) (۱) مه هاباد به ناوی "سریع القلم" پیکهاتبوو، ژماره یه ک به که لک وه رگرتنی نابه جی له ههستی خه لکی شار و به شیوه یه کی چاوه پروان نه کراو هیرشیان کرد بووه سهر شارهوانیی مه هاباد و چهند پاسه وانیکیان کوشتبوو. دارایی و میژ و کورسی شارهوانییان له تو پهت کردبوو. ئهم رووداوه رهنگدانه وهی ناخۆشی له نیو خه لکی تاراندا هه بوو. خه لکی مه هاباد که به نهیئنی ببوونه ئه ندامی (ژ. ک) پاراستنی ئاسایشی شار و پیکهتانی که شیکی هیمن و بی قهریان لا، له هه موو شتیک گرینگتر بوو ناو شاریان کرد به ناوه ندی راسته قینهی کوردستان و جیی هیوای نه ته وهی کورد و سه ره پهنای هه ژارانی ناوچهی موکریان به دل له و رووداوه ناره حهت و قه لس بوون و به ره رچی ئاژاوه چیه کانیان دایه وه.

چاوپیکه‌وتن له‌گه‌ل پارێزگاری ئه‌موکات

قازی محهمهد که له‌ههر پرس و رووداوێکدا تیگه‌یشتوویی و لیها‌توویی خۆی ده‌رده‌خست و مه‌زنی و ئیعتیباری ب‌ه‌ماله‌ی قازی که له‌ میژ سا‌له‌وه‌ پشت و په‌نا و په‌سیوی هه‌ژارانی کوردستان؛ به‌رزتری ده‌کرده‌وه‌ و هۆگری و سه‌رنجی پ‌ر له‌ریزی خه‌لکی موکریانێ زیاتر به‌ره‌و خۆی راده‌کێشا و لیها‌توویی خۆی له‌ ریه‌ری کردنی نه‌ته‌وه‌که‌ی دا باشت‌ر ده‌سه‌لماند. پاش ئه‌م ئالۆزیانه‌ی ده‌وری ورمێ له‌لایه‌ن "شاوه" که ته‌نیا- ناوی مابوو، خه‌لیل فه‌هیمی، وه‌زیری راویژکار که کرابوو په‌ریزگاری ئازهربايجان به‌مه‌به‌ستی تاوتویکردنی کیشه‌کان، ها‌ته‌ ورمێ و مه‌هاباد و له‌ شاری مه‌هاباد له‌لایه‌ن قازی محهمهدوه‌ به‌گه‌رمی پێشوازی لێکرا.

قازی محهمهد مه‌زلوومیه‌ت و هه‌ژاری نه‌ته‌وه‌ی کوردی به‌ درێژایی ده‌سته‌لاته‌کانی قاجار و په‌له‌وی بۆ ئاغا فه‌هیمی شی کرده‌وه‌ و پێی گوت سه‌رده‌می سه‌ره‌پۆیی و دیکتاتۆری به‌سه‌ر چوو و باشتروایه‌ ده‌وله‌تی ئێران سه‌رنجێکی زیاتر بداته‌ ناوچه‌ بێ به‌شه‌ کوردنشینه‌کان و خه‌ویکیان بخوات.

قبوولی ئه‌ندامه‌تی له‌ (ژ. ک) دا

قازی محهمهد به‌ قبوولکردنی ئه‌ندامه‌تی (ژ. ک) به‌ناوی خوازاوی بینایی؛ بایه‌خ و ئیعتباری چالاکیه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کانی به‌ لووتکه‌ گه‌یاند و مه‌هابادی کرد به‌ناوه‌ندی ئازادیخوازی و چالاکی سیاسی کوردستان. هه‌ربۆیه‌ش ئازادیخوازانی کورد له‌ ولاتانی

نما (له قته) بهك له دادگای قازی محمد

توركيا، سووریه و عیراقه وه بۆ دیتنی مه هاباد و چاوپیکه وتن له گه ل به ریوه به رانی کومه له ی (ژ. ک) ده هاتنه ئه م شاره. دهوله ته داگیرکه ره کانی کوردستانیش، مه له فیکى دانسقه یان بۆ مه هاباد و میله ته ی کورد کرد بۆ وه.

پیویسته ئه وهش بلیم که قازی محهممه د له مالی کاک ئه حمه دی نیلاهی ریوره سمی سویند خواردن به قورئانی پیروز و ئه ندامه تیی (ژ. ک) ی به جی هینا.

چالاکیه‌کانی (ژ. ک)

کۆمه‌له‌ی (ژ. ک) پاش دامه‌زراندی له ۲۵ ی گه‌لاویژی ۱۳۲۱ ی. ۵- ۱۹۴۲ ی. زدا له مه‌هاباد، ده‌ستی کرد به چالاکي و به هۆی تامه‌زرۆی خه‌لك بو ئازادی ده‌گه‌ل پيشوازیی خه‌لكی شار و ناوچه‌كه رووبه‌پوو بووه. هه‌لسوكه‌وت و ئاكاری ئه‌ندامانی (ژ. ک) و ئه‌و عه‌شق و ئه‌وینه‌ی به چاره‌نووسی خه‌لكیاندا بوو؛ به‌ئه‌ندام بوون له (ژ. ک) دا شانازییه‌کی مه‌زن بوو كه سه‌ره‌پای نه‌ینی بوونی چالاکیه‌کانی؛ ده‌كری له هه‌لسوكه‌وت و ره‌وشت پاکی و براهه‌تی ئه‌وانه‌ی ئه‌ندامی (ژ. ک) بوون تی بگه‌ین كه په‌یوه‌ندی و ره‌فتاریان له‌گه‌ل خه‌لك و هاوولاتیان زۆر مروّفانه‌بوو. ته‌واوی ئه‌ندامانی (ژ. ک) نیشتمان په‌روه‌ر و ئازادخواز بوون و لایه‌نگری بیرى كۆمونیستی نه‌بوون.

له كۆتاییه‌كانی سالی ۱۳۲۰ ی. ۵- ۱۹۴۱ ی. زدا عه‌لی ئاغای ئه‌میر ئه‌سه‌دی دیوكری له‌لایه‌ن ده‌وله‌تی ناوه‌ندییه‌وه كرا به قایمقامی مه‌هاباد. به‌هۆی پيشینه‌ی دوژمنایه‌تی عه‌لی ئاغا له‌گه‌ل بنه‌ماله‌ی قازی و خه‌لك هاوکارییان نه‌ده‌کرد، بۆیه‌ش ماوه‌ی قایمقامیه‌تیه‌كه‌ی زۆری نه‌خایاند و ناچار بوو وازی لێبێتی و شار به‌جی بێتی. پاش رویشتنی ناوبراو ئاغای ("سریع القلم") كرا به قایمقامی مه‌هاباد كه ئه‌ویش هه‌ر به‌ناو قایمقام بوو، ئه‌گه‌ر یارمه‌تی قازی محهمهد و سه‌دری قازی نه‌بایه نه‌یده‌توانی ته‌نانه‌ت تاقه‌روژیکیش له مه‌هاباد بمی‌نێته‌وه. شار له‌پراستیدا كه‌وتبووه ده‌ستی قازی محهمهد و كاروباری شار و به‌تایبه‌تی دابین کردنی هیمنی و ئاسایش له ژیر چاودێری ئه‌ودا بوو.

شانۆی دایکی نیشتمان

رووداووهکانی سه‌ردهمی شه‌ری دووهمی جیهانی و ئازادی خه‌لک و هه‌لکه‌وتنی ئهم ناوچه‌یه له نیوان ناوچه داگیرکراوه‌کانی ژێرده‌سته‌لاتی رووس و به‌ریتانیا و داگیر نه‌کرانی ئهم به‌شه؛ ده‌رفه‌تیکێ زی‌پینی ره‌خساند بۆ گه‌شه‌کردن و پێشکه‌وتنی بیروکه‌ی ئازادیخوازی و چالاکیه هونه‌رییه‌کان. یه‌کیک لهو چالاکیه هونه‌رییه‌یه که ئه‌وکات که‌وته‌به‌ر سه‌ره‌نج و پێشوازی خه‌لک به‌ریوه‌بردنی شانۆی "دایکی نیشتمان"^(۹) بوو که کاریگه‌رییه‌کی قوولی له‌سه‌ر هه‌ستی نه‌ته‌وایه‌تیی خه‌لک و راکێشانیان به‌ره‌و نیشتمان په‌روه‌ری دانا. ئه‌وانه‌ی ئهو شانیدیان وه‌ جۆش ده‌هیتا. به‌هۆی پێشوازی گه‌رمی خه‌لک له‌و شانۆ هه‌ماسییه؛ له‌ چه‌ند شاری دیکه‌ش پێشان درا.

دامه‌رزانی حیزبی دیموکراتی کوردستان له عێراق

یه‌کیک له به‌رنامه‌گرینگه سیاسیه‌کان پێکه‌یتانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی عێراق بوو که پێشتر لقیکی کرمه‌له‌ی (ژ. ک) و حیزبی رزگاری و چه‌ند حیزبی دیکه له‌وئ چالاکییان نواندبوو. له‌سه‌ر پێشنیاری ژه‌نه‌راڵ بارزانی؛ هه‌مزه‌ عبدالله که کوردیکی چالاک و ئازادیخوازی عێراق بوو، بۆ دامه‌زراندنی حیزبی دیموکرات که دواتر ناوی نرا پارتی دیموکراتی کوردستان؛ چووه عێراق و له‌وئ ته‌شکیلاتی حیزبی پێکه‌یتناو ریکی خست.

نهریتی میرمیرین

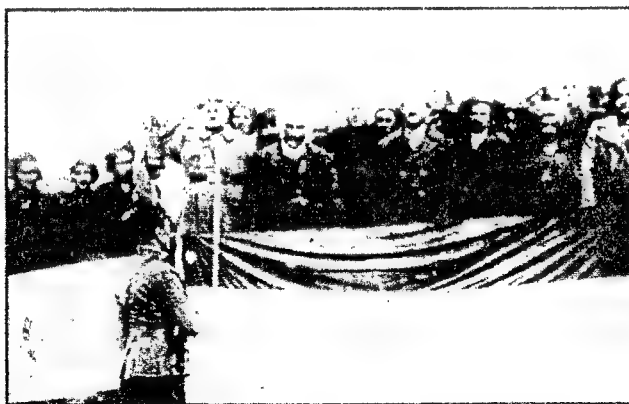
یه کیک له نهریته دیرینه‌کان که له یه کهم سالی پاش رووخانی ره‌زاخان و رزگاری خه‌لک له زه‌بروزه‌نگی په‌له‌وی له مه‌هاباد زیندوکرایه‌وه نهریتی میر میرین بوو. نه‌ته‌وه‌ی کورد له و کاته‌وه ده‌سته‌لاته ناوچه‌یه‌کانی خوی له ده‌ستدابوو و له ژیرده‌ستی و کویله‌تیدا ده‌ژیا بۆ زیندوو راگرتنی بیره‌وه‌ریی سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتداریتیی خوی ئەم نهریته کۆن و نه‌ته‌وه‌یه‌ی له‌کاتی نه‌ورۆزدا به‌ریۆه ده‌برد. له‌م ریۆه‌ره‌سمه‌دا که‌سیکیان به‌ ناوی "میر" هه‌لده‌بژارد له‌ ماوه‌ی ئەم چهند رۆژه ده‌سته‌لاتداریتییه‌دا میر هه‌ر فه‌رمانیکی ده‌رکردبا بی ئەملاو ئەولا به‌ریۆه ده‌چوو، میر دوو وه‌زیر و دوو یاریده‌ده‌ر و میرغه‌زه‌ب و ته‌لخه‌ک و ژماره‌یه‌ک ده‌ستو پیۆه‌ندی هه‌بوو که فه‌رمانه‌کانیان به‌ریۆه ده‌برد. هه‌ر له‌و ساله‌دا به‌ هیمه‌متی لاوان شانۆی "میر میرین" ده‌ره‌یترا و به‌ریۆه‌چوو. به‌ریۆه‌چوونی ئەم شانۆیه هه‌ستی خه‌لکی زیاتر ده‌بزواند و نه‌یارانی توو‌په ده‌کرد. ته‌نانه‌ت له‌ رۆژنامه‌کانی تاراندا ده‌نگدانه‌وه‌ی بوو. کاربه‌ده‌ستانی ده‌ولت و زۆربه‌ی رۆژنامه‌کانی تاران به‌ نا‌ره‌زایه‌تی و قه‌لسی له‌ میری مه‌هاباد دوان و کورده‌کانیان لۆمه‌ کرد.

رۆژنامه‌ی "کۆهستان" که به سه‌ره‌په‌رستی ئیسماعیلی ئەرده‌لان له تاران ده‌رده‌چوو و خۆینه‌ریشی زۆر بوون له سه‌روتاره به‌ناو بانگه که‌ی خۆیدا له‌ژیر ناوی (گالته به‌میری مه‌هاباد مه‌که‌ن) و لێ کردبوو.

رێکخستنی تهشکیلاتی پیشمه‌رگه

یه‌کیک له گرنه‌گرتن کرده‌وه‌کانی میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورد، پێکهێنانی هه‌یزکی رێکوپێکی نیزامی، به‌ناوی "هه‌یزی پیشمه‌رگه" بوو. که رۆژی ۱۳۲۴/۹/۲۶. هه‌تاوی بۆ ریزه‌گرتن له‌م رووداوه گرینه‌ به‌ناوی "رۆژی پیشمه‌رگه" دیاری کراو.

هه‌یزه نیزامیه‌کانی کوردستان که هه‌تا ئه‌وکات په‌رش و بلاوو به‌شیوه‌ی چریکی بوون، رێکخران و نیزامیه‌کان واته پیشمه‌رگه‌کانی کوردستان له سه‌ربازخانه‌ی مه‌هاباد دا به‌شیوه‌یه‌کی رێکوپێک و له ژێر چاوه‌دێری ئه‌فسه‌ره کورده عێراقی و ئێرانییه‌کاندا ده‌ستیان کرد به راهێنان و مه‌شقی نیزامی لاوانی کورد و به‌له‌به‌ر کردنی جلو به‌رگی

قازی محمد، حاجی بابە شیخ و محمد حوسێن خان سه‌یفی قازی له رۆژی نمایشی

هه‌یزی پیشمه‌رگه له مه‌هاباد

تایبه‌تی پیشمه‌رگایه‌تی به‌شیوه‌ی سه‌رنج‌راکێش و رێکوپێک له سه‌رانسه‌ری کوردستانی ئازاد دا ده‌ستیان به‌کارکردو بۆ پاراستنی

کوردستان و ده‌ستکه‌وته‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد ئاماده‌ی گیان به‌خت کردن بوون.

به‌فرمانی قازی محهمه‌د که سهرۆکایه‌تی و فرمانده‌یی هیزه‌کانی کوردستانی ده‌کرد و له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی هیزی پیشمه‌رگه‌وه (وه‌زاره‌تی به‌رگری)، چوار سهرۆک عه‌شیره‌ت پله‌ی ژه‌نه‌رالایان پی درا که بریتین له:

۱- حه‌مه حوسین خانی سه‌یفی قازی، وه‌زیری هیزی پیشمه‌رگه‌ی کوردستان.

۲- مه‌لا مسته‌فای بارزانی - سهرۆک عه‌شیره‌تی بارزان

۳- حه‌مه رشید خانی بانه

۴- عومه‌ر خانی شکاک - سهرۆکی عه‌شیره‌تی شکاک

هه‌ندێ له‌ فرمانده‌ سهربازییه‌کانی کوردستان

ریزی یه‌که‌م: له‌ راسته‌وه‌ بۆ چه‌پ عه‌مه‌د نانه‌وازاده، مسته‌فا خوشناو، عه‌مه‌د حوسین خان سه‌یفی قازی، مسته‌فا بارزانی، به‌کر عه‌بدولکه‌ریم، کاک مامه‌ند کۆلیچ، موسا خان زه‌رزا ریزی دووه‌م: له‌ راسته‌وه‌ عه‌مه‌د نه‌مین شه‌ره‌فی، بالآبه‌ر نه‌فسه‌ری، میرحاج نه‌جمه‌د، نوری نه‌جمه‌د ته‌ها، (له‌ دواوه‌

عه‌مه‌د حوسین خان و مه‌لا مسته‌فا) (۱۳۲۴/ ۱۹۴۵)

کوردستانی سه‌ربه‌خۆ له ئازهربایجان

پیکهینانی فیرقه‌ی دیموکراتی ئازهربایجان زالبونی به‌سه‌ر ئازهربایجانی ژیر ده‌سته‌لات و پشتیوانی ده‌وله‌تی سوڤیه‌ت و دامه‌زرانی په‌رله‌مانی میلیی ئازهربایجان و گه‌رمبوونی دۆستایه‌تی کوردستان و ئازهربایجان؛ یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک روخساری ناوچه‌که‌یان به‌ ته‌واوی گۆری.

ئازهربایجانییه‌کان ده‌یانویست به‌ یارمه‌تی و پشتیوانی ده‌وله‌تی سوڤیه‌ت؛ ده‌ست به‌ سه‌ر هه‌موو ناوچه‌ی ئازهربایجاندا بگرن که به‌پنی دابه‌شکاری ده‌وله‌تی ئێران به‌شیک‌ی له‌ ناوچه‌ کورده‌کانیش ده‌گرته‌وه. به‌لام ئه‌م "تیزه" له‌گه‌ل دژایه‌تی کردنی خه‌لکی ناوچه‌ کوردنشینه‌کاندا رووبه‌پوو بۆوه. پاش دووجار سه‌فه‌ری قازی محه‌ممه‌د و وه‌ق‌دی هاو‌پێی بۆ باکو و چاوپیکه‌وتن و وتووێژ ده‌گه‌ل میر جه‌عفر باقروڤ؛ ئه‌م گه‌ل‌لایه‌ی ئازهرییه‌کان جێ نه‌گرت و ناچاربوون په‌یمانی هاوکاری و دۆستایه‌تی ببه‌ستن.

قازی محه‌ممه‌د پاش گه‌رانه‌وه‌ی له‌ دووه‌مین سه‌فه‌ری خۆی بۆ باکو؛ په‌یوه‌ندییه‌کانی له‌گه‌ل رێبه‌رانی ئازهربایجان چ‌ترکرد، ته‌نانه‌ت له‌ رێورسمی دامه‌زرانی په‌رله‌مانی میلی ئازهربایجاندا له‌سه‌ر پێشنیاری رووسه‌کان چه‌ند که‌سیکی بۆ به‌شداری له‌ دانێشتنه‌کانی په‌رله‌مانی ئازهربایجان نارده‌ ته‌وریز و بۆ خو‌شی چه‌ند جار به‌مه‌به‌ستی هاوکاری و وتووێژ چووه‌ ته‌وریز. هه‌تا بۆی لوا با له‌ په‌یوه‌ندیی له‌گه‌ل ئازهربایجان خۆی نه‌ده‌بوارد. له‌ دانێشتنیکدا که له‌ کو‌تایی سا‌لی ۱۳۲۴هه‌تاوی دا له‌ ناوه‌ندی فه‌ره‌ه‌نگی ئازهربایجان و سوڤیه‌ت (Madanyat-êwy) له‌ باخی گو‌لستانی ته‌وریز پیکهات

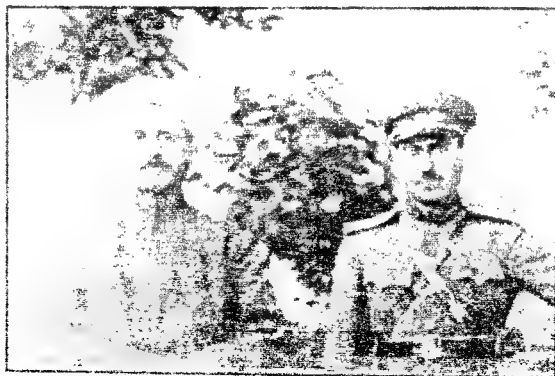
قازی محهممه و حهمه‌حوسین خانی سه‌یفی قازیش بانگه‌یشت کرابوون له و دانیشته‌دا باسی مه‌سه‌له و کاروباری ئیران و ئازهربایجان و په‌یوه‌ندی کوردستان و ئازهربایجان هاته‌گۆری، نیردراوانی پایه‌برزی سو‌قیه‌ت له ته‌وریز له‌وی بوون. ئازهربایجانییه‌کان خوازیری ئه‌وه بوون قسه و ویسته‌کان له‌گه‌ل حکومه‌تی ناوه‌ند بکریته‌یه‌ک و له‌بنه‌وه و به‌نه‌ینی ده‌یانویست داخواییه‌کانی خه‌لکی کوردستان و ویسته‌کانی ته‌شکیلاتی ئازهربایجان ببه‌یه‌ک و کوردستان ببیته‌به‌شیک له‌ئازهربایجان. پی‌شه‌وا قازی محهممه‌و بۆ خویندنی نویژی شیوان وه‌ده‌رکه‌وت، پاش به‌جیه‌ینانی نویژه‌که‌ی گه‌رایه‌وه و به‌تیره‌ته‌سه‌لی باسی له‌ داخواییه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد و خه‌باتی چه‌ند ساله‌یان له‌ پیتاو ئازادیدا کرد و ئه‌و هه‌زاران شه‌هیده‌ی لی‌ی که‌وتۆته‌وه و دژی ئه‌و بیبرۆکه‌یه وه‌ستا که‌ په‌یره‌وی له‌ ئازهرییه‌کان بکه‌ن. به‌پریزیان هه‌روه‌ها باسی له‌ تیکۆشانه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ پیتاو ده‌سته‌به‌رکردنی ئازادی و مافی دیاریکردنی چاره‌نووس کرد و وه‌ک به‌لگه‌ش ئاماژه‌ی کرد به‌ خه‌باتی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ تورکیا و عیراق که‌ له‌لایه‌ن ژهنه‌پالی قونسوولی سو‌قیه‌ته‌وه، قسه‌کانی په‌سه‌ندکران. له‌پاشان حهمه‌ حوسین خانی سه‌یفی قازی محهممه‌و؛ ئاماژه‌ی به‌ کورته‌یه‌ک له‌ میژووی خه‌باتی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ پیتاو به‌دییه‌ینانی ویسته‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کاندا کرد و زۆر به‌ ساده‌یی و خۆمانه‌ رووی له‌ قولیۆف وه‌یس قونسولی سو‌قیه‌ت کرد و گو‌تی: تۆ خوا مه‌مانده‌نه ده‌ست ئه‌م و ئه‌و؛ لی‌مان گه‌رین سهر به‌خۆو له‌سهر پیتی خۆمان راوه‌ستین. قولیۆف و ئازهربایجانییه‌کان به‌و قسه‌یه‌ تیک چوون.

محهممه د بیریا وهزیری فرههنگی ئازهربایجان له وهلامدا گوتی:
جهنابی سهیفی قازی؛ ئازهربایجانی خاوهنی قارهمان گهلکی وهک:
ستارخان، باقرخان و شیخ محهممه دی خیابانییه و ئیتمه ههمیشه
کوردهکانمان وهک برای خۆمان خوش ویستوه.
شایهنی باسه؛ ئهم دانیشتنه بی ئه وهی ئاکامیکی دلخوازی لئ
بکه ویتته وه کۆتایی هات.

هاتنی بارزانییهکان بو مههاباد

هاتنی بارزانییهکان و ئازادیخوازانی دیکه ی کوردستانی عیراق
بو کوردستانی رزگارکراو هیوا بهخش بوو. مهلا مستهفای بارزانی
و عهشیرهتی بارزان و رووناکییرانی دیکه و لایهنگرهکانی که بو
داین کردنی ئازادی و مافی دیاری کردنی چاره نووسی
کوردهکانی عیراق و رزگاریان له ژیر دهستهلاتی دهولهتی عهره ب
و دهست و پیوهندی بهریتانیا خهباتیان دهکرد؛ به هوی هیژشی
هیژهکانی عیراق که راسته وخۆ له لایه بهریتانیاوه پشتگیری
دهکران و له بهر ئه وهی فرۆکه جهنگیهکانی بهریتانیا هیژهکانی
بارزانی و دیهاتهکانی بهو پهڕی دپندییه وه بوردومان دهکرد،
شۆرشگیرانی کوردو "عهشیرهتی بارزان"ی ناچار کرد
نیشتیمانه که یان به جی بهیلن و پهنا بهرنه بهر کوردستانی رزگارکراو
و خاکی ئێران- سهره پای عهشیرهتی بارزان، ژمارهیهک له
ئهفسه ره کوردهکان که خویندنی نیزامییان له کۆلیژهکانی ئهفسه ریی
عیراق و بهریتانیا دا تهواو کرد بوو، هاتنه کوردستان.

عه‌شیره‌تی بارزان له ئاواپیه‌کانی ده‌ووربه‌ری شنۆ، سولدوز، مه‌هاباد و بۆکان نیشته‌جێ کران. شیخ ئه‌حمهد و مه‌لا مسته‌فا له

پیشه‌وا و جهم‌پال بارزانی

مه‌هاباد گیرسانه‌وه و دواتر شیخ ئه‌حمهد چوونه نزیک شاری شنۆ و له پاشان مه‌لا مسته‌فا بارزانی و هیزه چه‌کداره‌کانی چوونه نیو هیزی پیشمه‌رگه و وه‌ک هیزی نیزامیی به ئه‌زموون و لی‌هاتوو بوونه پالێشتی حکومه‌تی نه‌ته‌وه‌یی کوردستان.

گۆڕینی ناوی کۆمه‌له‌ی (ژ. ک) بۆ حیزبی دیموکراتی کوردستان

له دوو‌هه‌مین سه‌فه‌ری قازی محهمهد و هاوڕێکانی با بۆ باکو و چاوپێکه‌وتن و وتووێژی له‌گه‌ڵ میر جه‌عفهری باقرۆفی، سه‌ركۆماری ئازهربايجان؛ وێرای لێکدانه‌وه‌ی بارودۆخی نیو نه‌ته‌وه‌یی باسی گوشاری ده‌وله‌ته‌کانی ئەمریکا و به‌ریتانیا بۆ سه‌ر وڵاتی سوڤیه‌ت له‌به‌ر پشتگیری رووسه‌کان له ئازهربايجان و کوردستان کرا و قازی محهمهد پاش گه‌ڕانه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ به‌رپۆه‌به‌رانی (ژ. ک) دانێشت و باسی له‌وه کرد که کوردستان بۆ ئه‌وه‌ی به ده‌ستیکی ئاوه‌لاتره‌وه

کاربکا و هه‌نگاوی به‌جیتر و گونجاوتر هه‌لگری، به‌چه‌شنیک نه‌بیته هوی وروژاندنی ولاتانی ئیران و تورکیا و عیراق و هه‌روه‌ها بۆ که‌مپه‌نگتر کردنه‌وه‌ی دستیه‌ردانه‌کانی ولاتانی به‌رتیانیا و ئه‌مریکا و دژایه‌تی کردنیان له‌گه‌ل داخوازییه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد، برپاریاندا له‌وه‌لومه‌رجه تاییه‌ته‌دا جاری واز له‌مه‌سه‌له‌ی کوردستانی گه‌وره‌ بینن (بی‌ده‌نگی لیتراکه‌ن) و به‌وه‌رگرتنی خودموختاری له‌چارچیوه‌ی ئه‌وکاتی ئیران دا و به‌گۆرینی ناوی کۆمه‌له‌ی (ژ. ک) بۆ حیزبی دیموکراتی کوردستان و داوای دیموکراسی بۆ ئیران و خودموختاری بۆ کوردستان رازی و قایل بن. ئه‌گه‌رچی به‌شیک له‌هاورپیان رازی نه‌بوون ئه‌م ناوه‌ بگۆرین. به‌لام پاش لی‌دوانی قازی محهممه‌د له‌سه‌ر بارودخی سیاسی ئه‌وکات و به‌سه‌رنجدان به‌و راستیه‌ی که‌ داوای سه‌ربه‌خویی کوردستان له‌وه‌ها هه‌لومه‌رجیکدا له‌لایه‌ن هیچ هیزیکه‌وه‌، پشتگیری لی‌ناکرئ و ئه‌مریکا و به‌رتیانیا پشتیوانییان له‌ده‌وله‌ته‌کانی تورکیا و ئیران و عیراق ده‌کرد که‌ ئه‌م ولاتانه‌ دژی هه‌ر چه‌شنه‌ سیاسه‌تیک بوون که‌- رای سۆفیه‌تی له‌سه‌ر بوایه. هه‌روه‌ها به‌هوی لاوازیبونی سۆفیه‌ت که‌ تازه‌ له‌ژیر زه‌بری کاولکاری ئه‌لمانیای نازیدا هه‌ستا بۆوه و له‌بواری ئابووری و بژیو و چه‌کوچۆله‌وه‌ ته‌واو چاوی له‌ده‌ستی ئه‌مریکا بوو و نه‌یده‌توانی یا نه‌یده‌ویست به‌راشکاوای یارمه‌تی کورده‌کان بکاو له‌وه‌ زیاتر ئه‌مریکا و به‌رتیانیا بکا به‌دوژمنی خۆی بۆیه‌ ناچاربوون ئه‌م ناوگۆرین و تاکتیک گۆرینه‌، قبول بکه‌ن و پلان و ویسته‌کانی خه‌لکی کوردستان له‌هه‌شت بره‌گه‌دا راگه‌یه‌ندرا و له‌خه‌زه‌لوه‌ری ۱۳۲۴-۱۹۴۵ی. زاینی دا به‌یاننامه‌ی حیزبی دیموکرات کوردستان بلأوبۆوه

و پاش هه‌فته‌یه‌ک یه‌که‌مین کۆنگره‌ی نوینه‌رانی حیزبی دموکراتی کوردستان له مه‌هاباد پیکهات له‌و کۆنگره‌یه‌دا به‌دهنگی نوینه‌رانی به‌شدار و سه‌روک عه‌شیره‌ت و کادری ناوه‌ندی حیزب و به‌کۆی ده‌نگ قازی محهممه‌د وه‌ک ریبه‌ری حیزب و پیشه‌وای نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌لبژێردرا.

هه‌روه‌ها ساڵی ١٣٢٤ ی.هـ-١٩٤٥ ی.ز هه‌لبژاردنی خولی چوارده‌ی مه‌جلیسی شورای میلی ئێران له مه‌هابادیش وه‌ک به‌شه‌کانی دیکه‌ی ئێران به‌ریوه‌چوو. له‌و هه‌لبژاردنه‌دا جه‌نابی ئه‌بولقاسمی سه‌دری قازی برا گچکه‌ی قازی محهممه‌د، وه‌ک نوینه‌ری ده‌وره‌ی چوارده‌هه‌م هه‌لبژێردرا.

دانیشتووه‌کان له راسته‌وه: خه‌لیل خوسره‌وی، زه‌بیحی، قه‌دری جه‌میل پاشا، قازی محهممه‌د، غه‌نی خوسره‌وی، هه‌مزه تالوسی، مه‌ناف که‌رمی، وه‌ستاه‌کان له راسته‌وه: ره‌ئیس به‌کر، ره‌حمان وه‌یسی، نه‌ناسراو، مسته‌فا سولتانیان، نه‌ناسراو، عه‌زیز مه‌نسوری، قازی وه‌هاب، عه‌لی خوسره‌وی، عه‌مه‌ده‌مین شه‌رفی، دلشاد ره‌سولی، ره‌شید خوسره‌وی، مه‌حمود وه‌لیزاده، مسته‌فا خۆشناو ١٣٢٤/١٩٤٥

"کوماري کوردستان"

گرنګترین و بیوینه‌ترین رووداوی میژووی نه‌ته‌وهی کورد؛ دامه‌زراندنی کوماري کوردستان له مه‌ه‌باد به‌ده‌ستی به توانای قازی محممه‌د له ۲۱ ریبه‌ندان۱۳۲۴.ه‌تاو۱-۱۹۴۵. زاینی دا بو.

له به‌شیک۱ دیک۱ گور۱پانی چوارچرا ۳۰۰ پیشمه‌رګه به کورسی موزیک۱ نیزامیه‌وه که له پیشیانه‌وه بو له چه‌ندسه‌د مه‌تری قازی محممه‌ده‌وه راوه‌ستاوون، خه‌لکی بی ئوقره‌ی ساتی هاتنی به‌ریزیان بوون. دوا۱ی له حالیکدا نه‌دامانی کومیه‌ی ناوه‌ندی به جلو به‌رګی فره‌میه‌وه له پشته‌وهی قازی محممه‌ده‌وه ده‌هاتن. به‌ه‌نگاوی قایم و پته‌و پییان نایه گور۱پانه‌که. قریوه‌ی شادمانی به چه‌پله ریزان۱ قایم هوپای جه‌ماوهر له‌گه‌ل ده‌نګی موزیک۱ مارشی نه‌ته‌وهی۱ ئاسمانی شاری ته‌نیوو. له و کاته شاره‌وانی مه‌ه‌باد به هه‌نگاوی قایم و پته‌و هاته پیشوایی قازی محممه‌د و پاش به‌جیه‌یتانی ریوره‌سمی ریژ و حورمه‌ت، گوتی: من غه‌نی خوسره‌ویم پیروزیایی ئه‌م سه‌رکه‌وته‌تان لیته‌که‌م که به‌دانی گه‌لنک قوربان۱ی و چیشتنی ئازارو و به‌هوی لیژانی و لیها‌تووی۱ ئیوه‌وه به‌نه‌سیبی نه‌ته‌وهی کوردبووه. به دل۱کی پاک و پر له خو‌شه‌ویستی، پیروزیایی ده‌که‌م له پیشه‌وا۱ی نه‌ته‌وهی نه‌جیب و فیداکاری کورد و داوا ده‌که‌م له به‌ریزیان له و کاته و ساته میژووی و چاره‌نووس‌سازدا؛ بفه‌رموون بۆ کردنه‌وهی ریورسمی ئازادی و سه‌رکه‌وتنی نه‌ته‌وهی کورد.

به‌و ئاماده‌کاری و جۆش و خرۆشه‌ی له‌ چه‌ند رۆژی پیشه‌وه ده‌بینرا؛ چاوه‌پوانی رووداوێکی گرینگ ده‌کرا. سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی ناوچه‌ کوردنشینه‌کانو گه‌وره‌پیاوانی ناوداری ناوچه‌ ئازاد کراوه‌کان، بانگ کرانه‌ مه‌هاباد. ده‌گه‌ل گه‌یشتنی نوینه‌رانی ناوچه‌کان بۆ مه‌هاباد و ده‌ربپینی پشتیوانی خۆیان له‌ ده‌ستکه‌وته‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد؛ رۆژی ٢ی ریه‌ندان گه‌یشت له‌ هه‌موو چین و توێژه‌کانی شار و دیهاته‌ نزیکه‌کان و هه‌روه‌ها ئه‌و نوینه‌رانه‌ی له‌ هه‌موو شوێنێکی کوردستانه‌وه، هاتبوون له‌ مه‌یدانی چوارچرا و له‌ به‌رده‌م کۆمیته‌ی ناوه‌ندی حیزبی دیموکرات و نووسینگه‌ی تایبه‌تی قازی محهمهد کۆبوونه‌وه. له‌م کۆبوونه‌وه به‌شکو و ده‌یان هه‌زار که‌سیه‌دا که‌ به‌ ئاماده‌بوونی به‌ریزان، حاجی سه‌ید عه‌ولای گه‌یلانی زاده و مه‌لا مسته‌فای بارزانی، حاجی بابە شیخ، مه‌لا حوسینی مه‌جدی و مامۆستایانی ئایینی و هه‌موو سه‌رۆک و نوینه‌رانی حیزب و عه‌شیره‌ته‌کان له‌ سه‌رانسه‌ری ناوچه‌ ئازاد کراوه‌کان پێک هاتبوو، هه‌ر هه‌مووشیان به‌و په‌ری تاسه‌ و جۆش و خرۆشه‌وه چاوه‌پێی هاتنی قازی محهمهد بوون. پیشه‌وا قازی محهمهد به‌ جلوه‌رگی نيزامیه‌وه و له‌ نێو شه‌پۆلی چه‌پله‌ و هه‌ستی وروژاوی ئاماده‌بوанда، هاته‌ گۆره‌پانی چوارچرا. وێرای سلاو له‌ به‌شدارانی ١٠ کۆبوونه‌وه‌که‌ "چووه‌ سه‌ر ئه‌و سه‌کۆیه‌ی له‌ نێوه‌پاستی مه‌یدانه‌که‌ بۆیان ئاماده‌ کرد بوو. به‌شداربوانی ئه‌م میتینگه‌ به‌ شکۆیه‌ و پێشمه‌رگه‌کان به‌ شیوه‌یه‌کی ریکوپێک و قوتابیانی قوتابخانه‌کان به‌ قریوه‌ و شادمانی پیشوازیان لێکرد. قازی

مه‌ممه‌د. له‌ویوه رووی له جه‌ماوه‌ری به‌شداربوو کردو فه‌رمووی؛
به‌نیوی خۆدا:

"کوردستان مه‌وقعیه‌تی جوغرافیایی مه‌ختیویی هه‌یه که بێ
پسانه‌وه و بێ ئه‌وه‌ی ته‌ته‌وه‌و میله‌تیکی که له نیویان فاییل و
لیکیان بیچرپته‌وه کورد به‌سه‌ریه‌که‌وه و پیکه‌وه سکونه‌تیان تیتیدا
هه‌یه و داوای مالکیه‌تی میلی له‌ویدا. به‌سه‌رهات و سه‌وابیقی
تاریخیان یه‌که و عموومه‌ن تیتیدا شه‌ریکن. خاوه‌نی ئاداب و عادات
و رسومی میلییه‌کی وان که هیچ جووره‌ سه‌دمه و حه‌وادیسێک
نه‌یتوانیوه سستییه‌ک له بناغه‌ی میلییه‌تی ئه‌وان دا په‌یدا بکا.

کورد له‌قه‌دیم دا هه‌زاران پادشا و حوکمدار و ته‌شکیلاتیان
هه‌بووه. هه‌ر له‌م کوردستانه‌ ئازاده‌ی ئیستادا به‌ماله‌ی ئۆمه‌رای
موکری که‌سه‌ر سلسله‌ی ئه‌وان ئه‌میر سه‌یفدینا بووه تا (۱۰۲۰ی
کۆچی). بیلئستیقلال یه‌ک له‌ داوای یه‌ک ئه‌میر سه‌یفودین سارم
به‌گ، شیخ حه‌یده‌ر، ئه‌میر به‌گ، ئه‌میر پاشا، تاده‌گاته‌ قوباد خان به
ده‌سته‌لات و قودره‌ته‌وه حکومه‌تیان کردووه.

میلییه‌تی ره‌شید و به‌غیره‌تی کورد له‌هه‌موو ده‌ورو زه‌مانیکدا
هه‌ر که‌س خه‌یالی ئیستیلا نیشتمانی ئه‌وانی بووبێ به‌ره‌نگاری
بوون و به‌ره‌ره‌کانیان کردووه و له‌هیچ فیداکارییه‌ک ده‌ستیان
دانه‌نواندووه. له‌پاش له‌ده‌ست چوونی حوکمداریشیان بۆ وه‌گیر
خسته‌نه‌وه‌ی ئازادی وچانیان نه‌داوه. به‌دلێکی ئه‌ونده به‌هیز و
عه‌زمێکی ئه‌ونده سایبه‌ته‌وه تیکۆشاوان تا ئیستا هیزکی وانه‌بووه
بتوانی تیکرا خه‌فه‌یان بکا. میره‌ کویره‌یان کوشتووه- بابان سه‌ری

هه‌لداوه. بابانیان بیده‌نگ کردووه ئه‌رده‌لان بلن‌دبوون- ئه‌وانیان له
 عهرزی داوه بتلیسی به‌رز بوونه‌وه و هه‌زاری دیکه‌ی وه‌ک ئه‌وان.
 تا له‌و دوا‌ییانه‌دا له‌پاش شه‌ری به‌ینولمیله‌لی پیتش‌ووه که
 دیکتاتوری ئێران و تورکیا هاتنه‌ سه‌رکار زمان و عادات و
 مه‌زه‌ب و خسووسیاتی میلی کوردیان به‌ جارێک لاواز و کز و
 که‌نه‌فت کرد. له‌ هیچ وه‌حشییه‌ت و درنده‌یی‌ه‌ک رانه‌وه‌ستان
 خویندن و نووسینی زمانی کوردی مه‌منووع و پۆشینی لیباسمان
 قه‌ده‌غه‌بوو نه‌یانه‌ده‌شت له‌ هیچ جو‌ره مه‌زایا و حقووقی‌کی
 به‌شه‌رییه‌ت به‌شمان ببی. ریگای فێربوونی عیلم و سه‌نه‌تیا
 لی‌بریبووینه‌وه، هه‌ر روژه به‌هانه‌یه‌ک و هه‌رده‌مه‌ی ته‌شقه‌له‌یه‌ک،
 ده‌سته ده‌سته و پۆل پۆل کوردی هه‌ژار و به‌دبه‌ختیا حه‌بس و
 ته‌بعید ده‌کرد و ده‌یان کوشتن و له‌ به‌ینیا ده‌بردن حاسل و
 ده‌سپه‌نجی ئه‌و میله‌ته بیچاره‌یان ده‌برد بۆ خو‌یا و ئه‌وانیشیا
 برسی و رووت و قووت ده‌هیشه‌وه.

تا له‌ شه‌ه‌ریوه‌ری ١٣٢٠ی. هه‌تاوی دا فریشه‌ی ئازادی
 ده‌سگای دیکتاتوری و فاشیستی ره‌زاخانی تیک شکاند کورد
 سه‌ری له‌و هه‌مووه فشار و ئه‌زمیه‌ته که‌می فارغ بوو. فه‌وری
 ئی‌حساسی کرد چۆن ده‌بی له‌ فورسه‌ت ئیستیفاده‌ بکات و ریگای
 سه‌لاح و وه‌ده‌ست خستنی ئازادی ئه‌و میله‌ته چیه‌ و چکا.
 پیاوانیکی به‌ بیر و هۆش و به‌شه‌ره‌ف که‌ زۆر له‌ میژبوو خویناوی
 دل‌ی خو‌یا ده‌خواردوه و بۆ زه‌للی ئه‌و میله‌ته دووکه‌ل له
 ده‌روونیا ده‌هاته ده‌ری، زۆر زوو ته‌شخسیاندا که‌ وه‌ختی کاره‌ و
 له‌و فورسه‌ته ده‌بی به‌هره‌ وه‌رگرێ و ئه‌وه ته‌واو ئه‌و روژه‌یه که

پشتاوپشتیان چاوه‌پروانی بوون. یه‌کجار و خیرا. بئ وه‌چان و راوه‌ستان. ده‌ستیان به‌کارکرد. حیزبی دیموکراتی کوردستانیان ته‌شکیلا و به‌ده‌ستوبرد خهریکی کاروباری میلی بوون و به‌چاوئیکی ورد و به‌دیقه‌ت ئیحتیاج و پئیداویستی کوردیان ته‌شخیس دا و به‌دی کرد. له پئیش هه‌موو ئیستیعمارچی و دیکتاتوران بۆ ئیستیسمار و خواردن و کپوساندنه‌وه‌ی ئه‌و میله‌ته به‌قوولی خۆیان: (تفرقه بینداز و حکومت گن) له‌به‌بینی خستبوون و تا ئه‌ندازه‌یه‌ک ئه‌و ئاوره‌بلیسه‌ی ساند بوو برای دایک و بابی له‌یه‌ک به‌زاندبوو یه‌کیه‌تی له‌گۆرئ هه‌لگیرا وونیوی عه‌شیره‌ت و... هه‌رچی که ئه‌سبابی ئه‌م نیفاق وپرش و بلاوییه بوو فڕیدرا و عومومه‌ن له‌ژیرعینوانی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا... یه‌ک دل و یه‌ک زمان... چهند مه‌دره‌سه‌ی کچان و کورپانمان کرده‌وه. مه‌دره‌سه‌ی شه‌وانمان دیاریکرد و کتیب به‌زمانی کوردی ته‌رجه‌مه کران کور و کچ و پیاوی گه‌وه‌ره له‌مه‌داریی شه‌وانه و رۆژانه به‌زمانی کوردی ده‌خوینن له‌جیاتی ئه‌وه‌ی شه‌ش هه‌وت سال خهریکی خویندن و فیربوونی فارسی بن له‌مانگیک و دوومانگدا ده‌به‌نه‌ خوینده‌وار و هه‌موو شتیک ده‌خویننه‌وه و ده‌نووسن. بۆ ناساندنی لیاقه‌تی میلی و ده‌رخستنی حه‌یاتی ئه‌ده‌بی و فه‌ره‌ه‌نگی کورد و بۆ راگه‌یانندی هاواری خۆمان به‌گوئی دنیای به‌شه‌ریه‌ت و عه‌داله‌ت موحتاجی وه‌سیله‌ی چاپ و بلاوکردنه‌وه بووین، چاپخانه‌ی زۆر چاک ته‌ئسیس کرا و دانرا له‌شاری خۆماندا به‌زمانی خۆمان به‌چاپخانه‌ی خۆمان گۆڤار و رۆژنامه ده‌رده‌چی و بیر و فکر و داخوایی ئیمه له‌دنیا‌دا بلاوده‌کاته‌وه.

حاسل و به‌روبووی ئی‌مه که میقداریکی زۆر و زه‌وه‌ند و به قی‌مه‌ت بوو به‌ فی‌رۆ‌یی له‌ ده‌ستی‌ان ده‌رده‌هێ‌ن‌ان و ده‌ستی ئی‌ستی‌عمار سه‌ددیکی له‌ پێ‌ش ئی‌مه و بازا‌ری دنیا دروست کرد بوو. ری‌گای حه‌لمان دی‌یه‌وه و تی‌جاره‌ت و ئی‌قتی‌ساد‌ی کورده‌ستان زۆر باش ته‌ئ‌مین کرا.

له‌ زه‌مان‌ی دی‌کتاتۆ‌ری‌دا که هه‌موو عه‌وار‌یز‌یک‌یان لێ ده‌ستان‌دین که‌م و زۆر وه‌سیله‌ی له‌ش‌سا‌غی و مو‌ع‌اله‌جه‌، نه‌ حه‌کیم. نه‌ ده‌رمان نه‌ نه‌خۆ‌ش‌خانه‌ی بۆ ساز ده‌کردین. ئی‌مه بۆ خۆ‌مان نه‌خۆ‌ش‌خانه‌ی زۆر باش به‌و زو‌وانه‌ دایر ده‌که‌ین و له‌ش‌سا‌غی و لا‌تمان ته‌ئ‌مین ده‌بی.

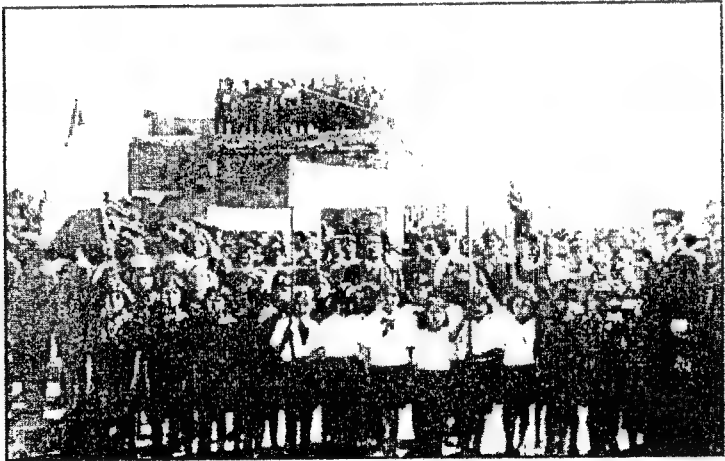
هێ‌ز‌یک‌ی می‌للی‌مان ته‌ش‌کیل داوه‌ که به‌ شه‌ج‌اعه‌تی‌کی ته‌واو حازره‌ دی‌فاع له‌ نیش‌تی‌مان بکا.

دیاره‌ مو‌وه‌فه‌قیه‌تی ئی‌مه سه‌راسه‌ر له‌ عه‌ینی مه‌رام‌ی دی‌مو‌کراس‌ی و له‌ نه‌تی‌جه‌ی فه‌عالیه‌تی حیز‌بی دی‌مو‌کرات‌ی کورده‌ستان و به‌ پشتی‌وان‌یی ع‌اله‌می دی‌مو‌کراته‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌... ده‌لێ‌ن: بژی مو‌ئه‌سی‌سی‌نی دی‌مو‌کرات. می‌لل‌ه‌تی کورده‌زاران سه‌د و به‌ره‌ه‌ستی سه‌خت و سه‌ه‌هنده‌ی له‌پ‌یدا‌بوو ده‌سته و دایه‌ره‌ی دی‌کتاتۆ‌ری؛ بێ و‌چان کارش‌کل‌نی ئی‌مه‌یان ده‌کرد و له‌ هه‌یج نامه‌ردیه‌ک رانه‌ده‌وه‌ستان. ئی‌ختیلا‌فا‌تی عه‌شایر بۆ داخ‌لیش ئی‌ش‌کا‌لی‌کی گه‌وره‌ بوو بۆ ئی‌مه. ئه‌مما ئه‌وانه‌ هه‌یج کام‌ی‌کیان نه‌یان‌توان‌ی پێ‌ش به‌ ئی‌مه بگرن. به‌ دل‌یک‌ی به‌هێ‌ز پایه‌داریمان کرد و ئی‌دامه‌مان به‌ فه‌عالیه‌تی خۆ‌ماندا تا ئی‌ست‌قیلال و ئازادی نه‌ته‌وه‌ی کورده‌ستان به‌ ده‌ست هێ‌نا.

دیاره به قایایه کی ئه و خه ته راتهش که ماوه چ له داخلدا و چ له خاریجدا میلله تی کورد موباره زه ی خوی له گه لیان ئیدامه پی دها به پشتیوانی خودا موزه فهرو ئه وړو که نو ماینده کانی ته وای نه واهی و نوقاتی کوردستانمان بی ریعایه تی ته به قات و ئه عه م له ئاغا و ره عییه ت، گه وره و بچووک، کوبوونه وه و یه کدل و یه کزمان هاواری دیموکراسی ده کهن و به ریی دیموکرات داده وړن قودره ت و و قوه تی دیموکرات نیشان دها*.

قسه کانی قازی محهمه د له نیوان چه پله و هوپای شادمانی به شداربوان و ته قه ی پیشمه رگه دا کویای پیته ات. له پاشان حه مه

قوتابیان و ماموستایان له گۆرپانی چوارچرا

(گۆرپانی شاره وانی) ۱۳۲۵/۱۹۴۶

* دهقی قسه کانی پیشه وام له کتیبی جه مهوریه تی کوردستانی "مهحمودی مهلا عیزه ت" دابه زاند و به جیی وهرگیزانی دهقی کتیبه که ی به ریز هومایون که لکم لیوه رگرت (وه رگیز).

حوسین خانی سه‌یفی قازی، فه‌رمانده‌ی هیژی پيشمه‌رگه و ژماره‌یه‌کی دیکه له ئەندامانی حیزب و سه‌رۆک عه‌شیره‌ت و نوینه‌ری ژنان قسه‌یان کرد.^(١١) ئەوجا ریۆره‌سمی ریژی نیزامی (سان و رژه) ی قوتابییانی قوتابخانه و هیژی پيشمه‌رگه له به‌رده‌م پيشه‌وا و میوانه‌کاندا به‌ریوه‌ چوو و له نیو قریوه و چه‌پله‌پریزانی خه‌لک دا کۆتایی پیهات. له پاشان بۆ ماوه‌ی چه‌ند سه‌عات به‌شداربووان کردیان به‌هه‌له‌په‌رکی و سه‌ما و مانگ و هه‌وتوان ریۆره‌سمی جه‌ژن و شادی له‌سه‌راسه‌ری کوردستاندا له‌لایه‌ن چین و توێژه‌ جو‌راو‌جو‌ره‌کانه‌وه به‌رده‌وام بوو..

هه‌ر ئەم رۆژه وێپای راگه‌یاندنی کۆماری خودموختاری کوردستان و به‌پێی را و ویستی به‌شدارانی ئەم کۆبوونه‌وه به‌شکۆیه قازی محهمه‌د کرابه سه‌رۆک کۆماری کوردستان.

ب‌پ‌یارنامه‌ی میتینگ:

پاش گه‌لیک قسه و ئاخافتن و خویندنه‌وه‌ی شیعر له‌لایه‌ن دووشاعیری نه‌ته‌وه‌یی کورد هه‌ژار و هیمن و ریۆره‌سمی (سان و رژه) ب‌پ‌یارنامه‌ی میتینگ له شه‌ش ب‌رگه‌دا خویندرايه‌وه و له‌لایه‌ن به‌شداربووانه‌وه په‌سندکرا:

ئیمه نوینه‌رانی هه‌موو چین و توێژی کورده‌کانی باکووری کوردستان ویسته‌کانی خۆمان راده‌گه‌یه‌نین و داوا له کۆمیته‌ی ناوه‌ندی حیزب و ئەنجومه‌نی میلی کوردستان ده‌که‌ین و ئیختیاری پیده‌ده‌ین که:

۱- لهو ناوچانهی ئیستا کوردیان تیدایه، ئازادییهکی ریژهیی ههیین.

۲- ههلبژاردنی مهجلیسی شوْرای میلی (پهرلهمانی جقاتی نهتهوهیی) پیک بئ.

۳- حکومهتی میلی کوردستان و ئهنجومهنی وهزیران و ئیدارات پیک بئ.

۴- هئیزی پیشمه رگه له ناوچه کوردنشینهکاندا دابمه زری.

۵- په یوهندیی ئابووری و بازرگانی له گهڵ ولاتانی دراوسن دابمه زری.

۶- په یوهندیی دوستایهتی و برایهتی له گهڵ ئازهر بایجان پتهوتر بکه. له کوتایی قسهکاندا کاتیگ وهک سه رکۆماری کوردستان ناوی قازی محهمهد هات. مووزیکی میلی لیده درا و چهپله پیزان و قریوهی شادمانی خه لک و منداله قوتاییان که سروودی میلی یان دهخویند دهگه یشته ئهوپه پری ئاسمان.

ریپۆرهسمی سه رکۆماری

لهو ریپۆرهسمه دا قورئانی پیروژ و ئالا و نهخشهی کوردستان که له سه ردهستی مه لا حوسین مه جدی بوو و هه یئته ره ئیسهی حیزب له دواوهی دههاتن؛ هیتاییان و قازی محهمهد بۆ خوی روپۆشه کهی له سه ر قورئان و ئالاو نهخشهی کوردستان لادا و ئایینی سویند خواردنی هیتا:

ئه من به خودا، به کهلامی عهزیمی خودا، به نیشتیمان، به شه رافه تی میله تی کورد، به ئالای موقه دده سی کوردستان سویند دهخۆم که تا ئاخه هه ناسه ی ژیانم و رژانی دوایین تنۆکی خوینم

به‌گیان و مال له رپی راگرتنی سهر به‌خویی و به‌رزکردنه‌وهی
ئالای کوردستاندا تی بکۆشم و وه‌فاداریم به‌سه‌رۆکایه‌تی
کۆماری کوردستان و هاوکاریی کوردستان و ئازهر بایجان).

سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی به‌شداری میتینگه‌که‌ش سۆیندی
وه‌فادارییان به‌کوردستان و کۆمار و پیشه‌وا خوارد و له‌ کۆتایی
ریۆره‌سمه‌که‌دا کۆپی هه‌له‌په‌رکی و شایی گهرم بوو کاک غه‌نی
خوسره‌وی شارهداری مه‌هاباد پیشه‌وا و سه‌رۆک عه‌شایر و پیاو
ماقوولانی بانگه‌یشت کرد بۆ سالۆنی کۆبوونه‌وه‌کانی (کۆمیته‌ی
ناوه‌ندی) و ئه‌وجا پۆل پۆل نوینه‌ری هۆز و عه‌شیره‌ته‌کانی
کوردستان و لقه‌کانی حیزبی دیموکراتی کوردستان و نوینه‌رانی
شار و دیهاتان بۆ پیروزیایی و (بیعت)^(۱۳) هاتنه‌لای قازی محهممه‌د
و په‌یمانی وه‌فاداری و فیداکارییان نوێ کرده‌وه و ده‌نگی بژی
کودرستان و سه‌رۆک کۆماری کوردستان ده‌چووه ئه‌وپه‌ری
ئاسمان. زۆربه‌ی به‌شداران خۆیان پێ رانه‌گیرا و له‌ خۆشیان
ده‌گریان. هه‌تا ۱۲ی شه‌و خه‌لک هه‌له‌په‌رین و له‌ خۆشحالییان
نه‌یانده‌ویست برۆنه‌وه‌ مالی.

پێکهێنانی هەيئەت رهئیسەي میلی کوردستان

چەند روژێک پاش جەژن و شادمانی بەبۆنەی دامەزراندنی کۆماری کوردستانهوه، ئەندامانی هەيئەت رهئیسەي میلی هەلبژێردران، که بریتی بوون له:

- ۱- سەرۆک وەزیران - حاجی بابەشیخی سەيادەت
- ۲- وەزیری بەرگری - حەمە حوسین خانی سەيفی قازی
- ۳- وەزیری نیوخۆ - حەمەدەمین موعینی
- ۴- وەزیری ئابووری - ئەحمەدی ئیلاهی
- ۵- وەزیری پۆسته و تەلهگراف؛ - کەریم ئەحمەدین
- ۶- وەزیری فەرھەنگ - مەناف کەریمی
- ۷- وەزیری تەبلیغات - سەدیق حەیدەری
- ۸- وەزیری بازرگانی - حاجی مستەفا داودی
- ۹- وەزیری کار - خەلیل خوسرەوی
- ۱۰- وەزیری کشتوکال - مەحموود وەلی زاده
- ۱۱- وەزیری رێگەوبان - ئیسماعیل ئیلخانی زاده
- ۱۲- وەزیری تەندروستی - سەید محەممەد ئەیوبیان
- ۱۳- وەزیری راویژکار - عەبدالرحمن ئیلخانی زاده
- ۱۴- وەزیری عەدل - مەلا حوسین مەجیدی

شایانی باسە؛ بۆ پووچەلکردنەوهی تەبلیغات و پرۆپاگەندەي دوژمنان و دڵنیايیدان بە دەولەتی تاران لە هەرچەشنە گومانیکی جوداییخوازی کوردهکان؛ هەيئەتی دەولەتی کوردستان بە ناوی هەيئەت رهئیسەي میلی و وەزیران ناوی سەرۆک دەزگاگانیان لێ نرا.

هه‌ئیه‌ت ره‌ئێسه‌ی میلی، به‌و په‌ری دلگه‌رمی و دل‌سۆزیه‌وه ده‌ستی به‌کارکرد. پاشان ئه‌وکه‌سانه‌ی به‌نۆینه‌رایه‌تی کورده‌کانی تورکیا و عێراق و سووریا بۆ پیروزیایی هاتبوون؛ هاوده‌نگی و پشتیوانی خۆیان له‌ کۆماری خودموختاری کوردستان ده‌ربهری^(۱۲)

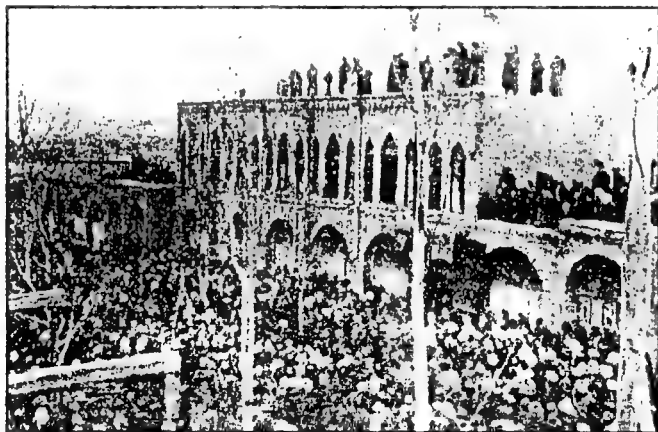
کۆمه‌ڵێک له‌ کاربه‌ده‌ستانی کوردستان له‌ راسته‌وه‌ بۆ چه‌پ ریزی یه‌که‌م: محمەد یاهو، خه‌لیل خوسره‌وی، محمەدنه‌مین شه‌ره‌فی، غه‌نی خوسره‌وی، مسته‌فا سولتانیان، سه‌ید محمەد نه‌یووبیان، وه‌هاب بلوریان ریزی دووهم: عه‌لی ریحانی، نه‌ناسراو، نه‌حمه‌د نیلاهی، سه‌عید هومايون، مه‌نافی که‌رمی، که‌رم نه‌حمه‌دیان، دلشاد ره‌سولی، ره‌حیمی له‌شکری، مه‌رزا وه‌هابی قازی

پێکه‌یتانی کۆماری خودموختاری کوردستان. به‌ به‌شداریی وه‌زیرانی چینه‌ جیاوازه‌کانی کۆمه‌ل دوژمنانی نه‌ته‌وه‌ی کوردی توورپه‌ کرد و رووبه‌رووی رووداوێکی چاوه‌پوان نه‌کراوی کردنه‌وه‌ و کارشکێنی و فیل و ته‌له‌که‌ و ته‌شقه‌له‌کانی لێ خستنه‌ روو. به‌لام قازی محمەد به‌پشت گه‌رمی میلیه‌ت و به‌ئیمان به‌ ره‌وایی ویسته‌کانی خه‌لک، به‌وردبینی و واقیعبینییه‌وه‌ له‌گه‌ل

کیشەکان رووبەپوو دەبۆوہ بۆ ئەوہی کارشکینى و دوژمنایەتیی
 ئاشکرا و نەینى دوژمنان، نەبە کۆسپى سەر رینگەى پيشکەوتنى
 کاروبارى دەولەتى ساواى کۆمارى کوردستان.

هه‌لکردنی ئالای کوردستان

یه‌کیک له رووداوه گرینگه‌کانی پاش دامه‌زاندنی حیزب، هه‌لکردنی ئالای کوردستان بوو ئهو ئالایه له سی پهنگی سوور،

رێبهره‌می هه‌لکردنی ئالای کوردستان ۱۳۲۴ / ۱۹۴۵

له راسته‌وه: مه‌حمود وه‌لی زاده، مه‌نافی که‌رمی، سه‌عید هومایون

سپی و سهوز پیکهاتبوو که هیمای خۆر و قهلهم و دوو چهپکه گول له رهنکه سپی یه کهیدایه. رۆژی ٢٦ ی سهرماوهزی ١٣٢٤ ی. ههتاوی/ ١٩٤٥ ی. ز له ریۆرهسمیکی تایبهتدا و به ئامادهبوونی ههزاران کهس له خهڵکی مههاباد و شارهکانی دهوروبهر له نیوان کهفو کولی خهڵک و ریژی قوتابیانی کوپ و کچی مههاباد و نوینهرانی حیزبی دیموکرات ئالاکه ههڵکرا. پاش قسه به نرخهکانی قازی محهممه، بۆ یه کهمجار ئهم ئالایه له سهر بینای ههیهت رهئیسهی میلی کوردستان ههڵکرا و پيشمه رگهکان له خوشيانا چهند تفهنگیکیان هاوشیت. رۆژهکانی دواتر؛ وێرای ههلهپه رکێ له بۆکان و نهغهده و شنۆ و زۆر دیهاتی گهورهش، ئالای کوردستان ههڵکرا و کهفو کول و شادمانیی خهڵک گهیشته لوتکه و له ههرشار و ئاواپیه ک کوپ و کوپوونهوهی خوۆشی و نوتق و ئاخافتن پیکهات. بهراستی قهلهم کووله له باسکردنی ئهو ههموه شادمانییه.

لهو ریۆرهسمانهدا. رۆلهکانی کورد لهناخی دلهوه ریز و حورمهتی خوێان بۆ پيشهوا دهردهبری^(١٢)

پیکهینانی کوومیتهی ژنان

هاوکات لهگهڵ رابوون و وشیری گشتی که وێرای بزووتنهوهی دیموکراتیکی خهڵک له کوردستان هاتبوووه ئاراوه به پێی ئهو شارهزاییهی که ریبهرانی کورد لهمه پ پيشکهوتنهکانی کۆمهڵگا پيشکهوتوووه ئهوپوورییهکان ههیان بوو، بۆیان ده رکهوتبوو که ژنان نیوهی کۆمهلیان پیک هیناوه و نهتهنیا نابێ

ئەو ھیزە مەزنە لە مالاھەکاندا بەند بکەین، بەلکوو پێویستە زەمینەى پەرورەدە و راھێنانیان لە ناوەندە پەرورەدەیی و فێرکارییەکاندا بۆ داوین بکەین و لە بەشە جۆراوجۆرەکانی ئۆرگان و رێکخراوە کۆمەڵایەتیەکانیان بەھەرەمەندەن بۆ یەکەمجار لە کوردستانی ئێراندا کۆمیتەى ژنان لە شارى مەھاباد دامەزرا بەمۆرە ژمارەىەکی زۆر لە ژنان، وێرەى شارەزایی لە مافە پێشیل کراوەکانیان، ھاتتە ئێو پرۆسەى چالاکی و کاروباری کۆمەڵایەتی وەک: مامۆستایەتی، روژنامەقانی و خزمەتی دەرمانی و لە رێپەرسم و جێژنە و بۆنەکاندا، قسەیان کرد و سروودیان چەری و ھونەریان نواند. (۱۳)

کردنەوی (دایرکرنی) قوتابخانە بۆ جوولەکەکان لە مەھاباد

سالی ۱۹۴۵/۱۳۲۴ ھاوکات لەگەڵ دامەزراندنی قوتابخانە و بەرپەرەبردنی گەلیک چالاکی دیکەى فەرھەنگی لە مەھاباد، قوتابخانە بۆ منداڵانی جوولەکەى نیشتەجێى ئەم شارەش دەستەبەرکرا. بۆ ئەوێ زمانی زگماکی خۆیان فێربن و لە ھەموو قوناقەکانی فێرکاری و پەرورەدەیی دا لەگەڵ قوتابیەکانی دیکەى نیشتیمانیان یەکسان و بێ جیاوازی بن.

ھەرۆھا ھەركاتیک رێبەری مەزھەبی یەھوودیەکان کە پێیان دەگوت "مالم" بۆ چاوپێکەوتن دەھاتەلای قازی محەممەد؛ بەو پەری رووگەشییەو وەری دەگرت و بەناوی موعەلیم باشی بانگی لێدەکرد و ھەركاریکیشی بوايە بۆی جێبەجێ دەکرد. (۱۴)

یه کهم تیکه له چوونی نیوان پیشمه رگه و سوپای شا.

روژی ۱۳۲۵/۲/۹ ی. هه تاوی بهرامبه ر/ ۱۹۴۶ هیزیکی سهر بازی
حهوت سهت کهسی به پشتیوانی توپخانه و چه ندین تانک (ده بابیه)
و فروکه ی شه رکه ر هیرشیان کرده سهر مه ته ریزه کانی پیشمه رگه
له نزیکی بانه- ژماره یهک له پیشمه رگه کانی بارزانی که له ژیر

عهلی بهگ شیرزاد فه رمانده ی هیزی پیشمه رگه له بزکان

فه رمانده یی سهرهنگ مسته فا خوشناودا له دهوری ئاوی مامه شا
(ریگه ی بانه- سه قز) سهنگه ریان گرتبوو و بهرگریان له و ناوچه یه
ده کرد. له زهوی و ئاسمانه وه که وتنه بهر په لاماری ئه رته ش. به لام

به خۆراگری قاره‌مانانه‌ی پیشمه‌رگه‌کان هیزشه‌یه‌ک له‌دوا
یه‌که‌کانی ئه‌رتەش تیک شکان و ئه‌رتەش پاش ئه‌وه‌ی سه‌ت که‌سی
لێ کوژرا و ۳۰ که‌سی لێ به‌ دیل گیرا و تانکیکی لێ ئه‌ستینرا ناچار
بوو پاشه‌کشێ بکا.

حکومه‌تی کوردستانیش بۆ دیفاعی زیاتر و پیشگری له
هیزشه‌کانی ئه‌رتەشی شا له‌ ناوچه‌ی سه‌قز داوای له‌ عه‌شیره‌ته
چه‌کداره‌کان کرد، که ئاماده‌ی به‌ربه‌ره‌کانی بن و له‌ ناوچه‌کانی
خۆیا نه‌وه به‌ره‌و مه‌هاباد و سه‌قز وه‌پێ بکه‌ون. سوارچا‌کانی
عه‌شیره‌ته‌کان به‌ ده‌نگی ئه‌و داوایه‌وه هاتن و پۆل پۆل به‌ره‌و مه‌هاباد
که‌وته‌ه‌پێ بۆ به‌هیزتر کردنی هیزه‌کانی پیشمه‌رگه‌ی کوردستان بۆ
ده‌وروبه‌ری سه‌قز و بانه به‌پێ کران. ئه‌م هیزان به‌و په‌ری دلسۆزی
و هۆگری و به‌ ئیمانیکێ پته‌و به‌ سه‌رکه‌وتن؛ ئاماده‌ی پێویستیان بۆ
رویشتن به‌ره‌و باشوری کوردستان و ته‌نانه‌ت گرتنی سه‌ربازخانه‌کانی
سه‌رده‌شت، سه‌قز و بانه: پیشان دا و.

به‌لام قازی محهمه‌د و کاربه‌ده‌ستانی حکومه‌تی کوردستان،
حه‌زبان له‌وه نه‌بوو به‌شه‌پ و کوشت و کوشتار به‌مافی کورده‌کان و
خودمختاری بگهن، ئه‌وان لایه‌نگری ئاشتی و پیکه‌ه‌لکردن و پیکه‌هاتن
بوون له‌ رینگه‌ی وتووێژ و مافی دیاریکردنی چاره‌نووس، بۆ خه‌لکی
کوردستان. بۆ سه‌لماندنی ئه‌م وته‌یه ئاماژه ده‌که‌م به‌ وه‌لامی
نامه‌که‌ی قازی محهمه‌د بۆ ژه‌نه‌پال حه‌مه ره‌شیدخان فه‌رمانده‌ی
هیزی کوردستان له‌ ناوچه‌ی سه‌قز و سه‌را و بۆکان - جه‌نابیان له
وه‌لامی نامه‌ی حه‌مه ره‌شیدخاندا که ئیزنی هیزش و پیشه‌وه‌یی بۆ
سه‌ر هیزه‌کانی ئه‌رتەشی شای خواستبوو، نووسی‌بووی:

ئاغاي فەرمانده‌ی هیزی بۆکان و مه‌نتیقه‌ی سه‌را. له‌ جوابی نامه‌ی ژماره ۱۳۲۵/۳/۱۵/۴۷۱ دا. هه‌رکاریکی جوژئی ئه‌لان ده‌بی له‌گه‌ل ئه‌وزاعی بین‌المللی ته‌تبیق بکړی چ جار کاری مه‌که کوللی یه (گشتی) بۆئه‌وه‌ی ئیمه مه‌جبوورین له‌پړی سولحه‌وه تا مومکین بی ناتوانین به‌پړی دی دا بړۆین ئه‌و تاخیره ئی وه‌یه ده‌نا ئه‌من له‌ تۆ به‌په‌له ترم*. ئه‌وانه‌ی خودا خودایان بوو بشیوئ؛ یا ئه‌وانه‌ی ئیستا که پاش ۵۰ سال ئه‌م شته تاوتوئ ده‌که‌ن، به‌لام هه‌لومه‌رجی دژواری کاری ئه‌و ده‌م له‌ژیر ده‌سته‌لاتی هیزه‌کانی سی ده‌وله‌تی داگیرکه‌ر و هاوپه‌یمانی جاران و دوژمنی دواپی دا و خوڤانه‌گرتنی هیزه‌کانی عه‌شیره‌ته‌کان و نه‌خوینده‌واری و نه‌بوونی زانیاری سیاسی خه‌لک له‌سه‌ر هه‌لومه‌رجی قه‌یراناوی و که‌سه‌رباری ئابووری و زۆر گرفتی دیکه له‌ به‌رچاوناگرن یا ته‌نانه‌ت هیندی له‌ لایه‌نگرانی دیموکراتیش ره‌خنده‌گرن که بۆچی پیشه‌وا قازی محه‌مه‌د فەرمانی هیرش و پیتشپه‌ویی ده‌رنه‌کرد؟ لایه‌نی ده‌ره‌کیی دژبه‌ریی راشکاوانه‌ی به‌ریتانیا و ئه‌مریکا، تورکیا و عیراق و لایه‌نی نیو خۆیی وه‌ک دوژمنایه‌تی توندی ده‌وله‌تی ئیران و ناراستی سوڤیه‌ت و ئازهربایجانیان ده‌بی له‌به‌رچاو بی. له‌ لایه‌کیشه‌وه، فریو خواردنی هیندی عه‌شیره‌ت و په‌یوه‌ندی گرتنیان به‌ ده‌وله‌تی شاوه هۆیه‌کی دیکه‌بوو. ئه‌وانه که له‌ سه‌ره‌وه له‌گه‌ل به‌لینی به‌ دروینه‌کانی ده‌وله‌ت و سوپا بوون و له‌گه‌ل پیتشپه‌ویه‌کی که‌می سوپای شا به‌ره‌و بۆکان پته‌یان که‌وته‌سه‌ر

* ده‌قی نامه‌که‌ی پیشه‌وا- سه‌رچاوه جمه‌ووریه‌تی کوردستان مه‌حمودی مه‌لا عیزه‌ت.

ئاو. چەند کەسێک لە عەشیرەتی دیپۆکری بەمەبەستی هاوکاری و یارمەتی سوپا و تیکدەری، پرده دارینهی بۆکان بەرەو مەهابادیان ئاوردان و گەلیک نامەیان کەوتە دەستی بەرپرسیانی کوردستان کە تێیدا بەلێنی هاوکاریان بەدەولەتی ناوەندی دابوو. بەمجۆرە پیلانەکانیان لێ ئاشکرا بوو. لەلایەکی دیکەشەوە؛ دژایەتی کردنی سۆڤیەتییەکان لەگەڵ هێرشی کوردەکان بۆسەر هێزەکانی شا کە پیشتریش ئاماژەی پێکراوە لەو ھۆکارانە کە رینگربوون لەبەردەم پیشڕەوی بەرەو شارەکانی تری کوردستان. دەنا ھەروەک بەریزیاں لە نامەکیاندا بۆ ھەمە رەشیدخان ئاماژەیان پێکردووە، ئەو لایەنەکانی لەبەر چاوی بۆوە بەلام بە وردبینییەو ھەلومەرج و دۆخی نێو نەتەوەیی و ناوچەیی لێکدا بۆوە و چاوەڕێی دەرفەتێکی گونجاو بوو.

"وتووێژەکانی سەقز و تاران"

نوێنەرانی کوردستان و سوپای شا چەندین جار لەبەرەو سەقزدا بۆ وتووێژ دانێشتن و لە ھیندی لەو دانوستانانەدا، سەر لەشکەر رەزم ئارا، سەرۆک ستادی سوپاش بەشداریبوو. ھەروەھا لەو چاوپێکەوتنانەکانی لە نێوان رەزم ئارا و سێ کەس لە نوێنەرانی کوردستان و ئازەربایجان لە تاران کران، قەرار و بڕیارەکیک لەسەر هێرش نەکردنی هێزی پێشمەرگە و ئیزنی ھاتووچۆی کاروانی خواردەمەنی بۆ سەربازخانە گەمارۆدراوەکانی بانە و سەردەشت و میرەدی؛ دانرا و دواتر ھەینێتیک (شاننیک) لەلایەن دەولەتی ئێرانەوە بە سەرۆکایەتی موزەفەری فیروز جیگری

سەرۆک وهزیر قهوام سه‌لته‌نه بۆ دريژهي وتوويژه‌كان نيردرايه تهرريز. به‌لام هه‌موو ئه‌م به‌رنامه‌نه بۆ ده‌رفه‌ت وه‌رگرتن و به‌هيوای دوزينه‌وه‌ی ريگا و ره‌خسانی ده‌رفه‌تيک ريکخران بۆ هيرشکردنه‌ سهر ئازهربايجان و کو‌تايی هينان به‌ بزووتنه‌وه‌كان له‌لايه‌ن سوپاوه. هه‌لبه‌ت زۆربه‌ی ئه‌م وتوويژانه‌ بۆ ئاکام ده‌مانه‌وه و پاش چهند رۆژيک سهرله‌نوێ ده‌ستيان پيڤه‌کرده‌وه.

دووه‌مين تيك هه‌لچوونی پيشمه‌رگه و ئه‌رته‌شی شا

دانوستانه‌كاني موزه‌فه‌ری فيروز له تهرريز سوپاگه‌ل نوينه‌رانی کوردستان و ئازهربايجان له رۆژی ۱۲/۳/۱۹۴۶ ی. ز. دا ده‌ستيان پيکرده‌وه، سوپای شا هه‌لی به‌ده‌رفه‌ت زانی و رۆژی ۱۲/۳/۱۹۴۶ دیسان به‌ خه‌یالی کردنه‌وه‌ی ربي سه‌قز- بانه و شکاندن، گه‌مارۆی سه‌قز و سهربازخانه‌كاني تر له کوردستان، به‌سێ هه‌زار که‌س هيزی نيزامی و به‌ پيشتيواني ۸ مه‌فره‌زه توپ و دوو فرۆکه‌ی شه‌پ و دوو تانک هيرشيان کردوه سهر سه‌نگه‌ری پيشمه‌رگه‌كاني کوردستان له ته‌په‌ی مامه‌شا. هيرشه‌که له سه‌رپيشنياری ره‌زم ئارا و به‌فه‌رمانی "قه‌وام" به‌مه‌به‌ستی کردنه‌وه‌ی ربي سه‌قز- بانه به‌ريوه‌چوو. له سه‌نگه‌ری مامه‌شادا ۳۹ که‌س له پيشمه‌رگه‌كاني بارزانی له به‌رده‌ستی (فه‌رمانده‌یی) سه‌ره‌نگ مسته‌فا خوشناو دابوون و دواتر ۳۰ پيشمه‌رگه‌ی تری هيزی سه‌ره‌نگ ميرحاج هاتنه يارمه‌تییان. ئه‌رته‌شيه‌كاني شا له به‌يانيدا هه‌ليانکو‌تايه سهر سه‌نگه‌ری پيشمه‌رگه‌كان و شه‌ريک

نابه‌رابەر له ژێر پشتیوانیی فرۆکه و تانک و توپخانه‌دا به‌سه‌ر
پیشمه‌رگه‌دا سه‌پا.

شه‌رێک که ده‌کری بڵینین له میژووی شه‌ری ریکوپیک و
چریکی‌دا بۆینه بوو. له لایه‌که‌وه سوپاییکی ریکوپیک و ته‌یار به
توپخانه و فرۆکه له‌لایه‌کی دیکه‌وه ژماره‌یه‌کی هه‌فتا که‌سی که
ته‌نیا به تفه‌نگیک و یارمه‌تی خودا و ئه‌وینی کوردستان ته‌یار
بوون، رووبه‌رووی یه‌ک بوونه‌وه و ئهم شه‌ره نابه‌رابه‌ره به
هێرشێ پهیتا په‌یتای هیزه چه‌کداره‌کانی شا ماوه‌ی چه‌ند سه‌عات
دریژه‌ی کیشا و له ئاکامدا وره و بویریی له‌را ده‌به‌ده‌ری کۆلنه
ده‌رانی فیداکاری کورد، هێرشه‌که‌یان سوپای سه‌رکوتکه‌ر یان تیک
شکاند و سوپای شا پاش ئه‌وه‌ی ۵۰۰ که‌سی لێ کوژرا و
فرۆکه‌یه‌کی که‌وته خوارێ و تانگیک و ۲۵۰ که‌سی لێ به‌دیل گیرا
به‌ره‌و مۆلگه‌ی سه‌ربازه‌کانی له سه‌قز پاشه‌کشه‌ی کرد.

جیی خۆیه‌تی ئهم شه‌ر میژوویی به‌لایه‌ن توێژه‌رانی نيزامیه‌وه
بخریته‌به‌ر توێژینه‌وه. رۆژی هێرشه‌که و تیکشکانی سه‌رشۆرانه‌ی
سوپا پیشه‌وا قازی محهممه‌د له‌گه‌ڵ به‌رپرسیانی حکومه‌تی
ئازهر بایجان سه‌باره‌ت به دانوستان له‌گه‌ڵ نوێنه‌رانی تاران خه‌ریکی
لێدوان و وتووێژبوو. له‌گه‌ڵ ئاگاداربوون له‌و هێرشه و شکستی
سه‌رشۆرانه‌ی سوپا؛ رۆژی ۱۳۲۵/۳/۲۶ ی. ۱۹۴۶/۵ ی. زاینی گه‌راوه
بۆ کوردستان و له‌ پێی میانداو را یه‌کسه‌ر به‌ره‌و (باره‌گا)
فه‌رمانه‌یی که له ئاواپی سه‌را بوو وه‌پێ که‌وت. ژه‌نه‌پال مسته‌فا
بارزانی و چه‌ند فه‌رمانه‌یه‌ک که بۆ پیشوازی قازی محهممه‌د
هاتبوونه میانداو؛ له‌گه‌ڵی به‌ره‌و به‌ره‌ی شه‌ر وه‌پێ که‌وتن و

ژهنه‌پال بارزانیش هه‌ر له‌و ئوتومبیل‌ده‌دا (سواربوو) که ئه‌وه‌ی تیدا بوو، مبی‌ش له‌ گه‌لیان بوو. له‌ ریگادا ژینرال بارزانی وێپای ئه‌وه‌ی باسی له‌ قاره‌مانه‌تی پێشمه‌رگه‌کانی له‌و شه‌په‌داکرد ئاماژه‌شی به‌ برینداربوونی چه‌ند پێشمه‌رگه‌یه‌کی بارزانی کرد که یه‌کیک له‌وان خه‌لیل خۆشه‌وی بوو. پێشه‌وا گوتی: جه‌نابی بارزانی، ئێوه‌ ناوی برینداره‌کانتان پێگه‌ییوه‌؛ ژینرال بارزانی گوتی: نه‌خێر- به‌لام چۆن ئه‌وکه‌سانه‌ له‌ نزیکه‌وه‌ ده‌ناسم و له‌ بوێری و نه‌ترسییان راده‌بینم؛ ده‌زانم هه‌مووان لاو و نه‌ترسن له‌وانه‌یه‌ بریندار بووبێتن. کاتیک گه‌یشتی‌نه‌ شوینی مانه‌وه‌ی پێشمه‌رگه‌کان له‌ بۆکان و چووینه‌ سه‌ردانی بریندارانی شه‌پی مامه‌شا، پێشه‌وا قازی محهممه‌د و ژینرال بارزانی له‌ برینداره‌کانیان پرسى و رێزیان له‌ لی‌بورده‌یی و بوێرییان گرت. سه‌یر ئه‌وه‌یه‌ ئه‌وکه‌سانه‌ی ژینرال بارزانی نیوی هێنابوون هه‌ر هه‌مووان بریندار ببوون که به‌داخه‌وه‌ خه‌لیل خۆشه‌وی و دووکه‌سی دیکه‌ به‌هۆی کاری بوونی برینه‌کانیان شه‌هید ببوون.

"ئاگر به‌ست (ته‌قه‌وه‌ستاندن) ی هێزه‌کان"

سه‌رله‌شکه‌ر ره‌زه‌م ئارا له‌ ئاواپی سه‌را به‌ پێشوازیی پێشه‌وا قازی یه‌وه‌ هات و به‌و په‌پی دوو‌پووییه‌وه‌ سه‌باره‌ت به‌و کاره‌ساته‌ داخ و که‌سه‌ری ده‌رب‌پی و له‌ سه‌ر ته‌قه‌ وه‌ستاندن و دووپاته‌ نه‌بوونه‌وه‌ی شه‌پ به‌تێرو ته‌سه‌لی قسه‌یان کرد. پێشه‌وا قازی محهممه‌د قایل بوو به‌وه‌ی ئیزن بدری هێزه‌ چه‌کداره‌کانی شا خواره‌مه‌نی و بژیو و جل‌وبه‌رگی نیزامی ئه‌ویش له‌ ژیر

چاوه‌دیژی پيشمه‌رگه‌دا ببه‌ن بۆ هیزه گه‌مارۆدراوه‌کانی میره‌دا و بانه و سه‌رده‌شت.

ئه‌وجار ناردنی چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی و راگواستنی پینداویستی شه‌ر و هینان و بردنی سه‌ربازانی سوپا (ياساخ) (قه‌ده‌غه کرا بیجگه له بریندار وزه‌خمی) واش دانرا هر کاتیک هیزه‌کانی سوپا پیچه‌وانه‌ی ئه‌م ریکه‌وتننامه‌یه جوولانه‌وه، پيشمه‌رگه‌کانی کوردستان مافی پیشگیری و نه‌هیشتنی ناردنی ته‌قه‌مه‌نی و هیزی شه‌رکه‌ریان هه‌بی.

پاش ئه‌م ریکه‌وتنه سه‌ره‌نگ محهمه‌دی نانه‌وازاده فهرمانده‌ی هیزی ناوه‌ندی مه‌هاباد له لایه‌ن وه‌زاره‌تی به‌رگری کوردستانه‌وه بۆ چاوه‌دیژی کردنی ئه‌و خواره‌مه‌نی و که‌لوپه‌له غه‌یره نیزامیانه‌ی ده‌وله‌ت ده‌ینارد بۆ هیزه‌کانی ناردرايه سه‌قز و وه‌ک پشکینه‌ری تایبه‌تی وه‌زاره‌تی به‌رگری کوردستان دانرا و خه‌ریکی کاروباری سه‌راسۆی و چاوه‌دیژی بانه و سه‌قز بوو.

لای راست سه‌ره‌نگ محمد نانه‌وازه، لای چپ، محمد

حوسین فەتاحی قازی

به‌داخه‌وه له‌پێی به‌ریوه‌بردنی ئەم مه‌ئورییه‌ته‌دا رۆژی
 ۱۳۲۵/۴/۲۵ی.ه که به‌ فروکه‌یه‌کی نیزامی له‌بان‌ه‌وه ده‌چوو سه‌قز؛
 به‌هۆی به‌ربوونه‌وه‌ی فروکه‌که‌ له‌ که‌لیخان گیانی له‌ ده‌ستدا و
 تیکه‌ل به‌ کاروانی شه‌هیدانی نه‌ته‌وه‌ی کورد بوو.
 تهرمی شه‌هید نانه‌وازه‌یان هه‌تاوه مه‌هاباد و له‌ رێپه‌سمینکی
 نیزامیدا له‌ گۆرستانی مه‌لاجامی به‌خاک سپێردرا.

ریککه‌وتننامه‌ی دۆستایه‌تی کوردستان و ئازهربایجان.

بەر له‌وه‌ی موزه‌فهری فیزوز بۆ وتووێژی نیوان ده‌وله‌تی ناوه‌ندی و ئازهربایجان بچینه ته‌وریز؛ په‌یمانیکێ دۆستایه‌تی له نیوان کوردستان و ئازهربایجان بۆ پته‌وترکردنی په‌یوه‌ندی هاوکاری نیوانیان (ریکه‌وتی ۱۳۲۵/۲/۳ - ۱۹۴۶) له ته‌وریز له نیوان به‌پێوه‌به‌رانی دوو حکومه‌تی کوردستان و ئازهربایجاندا به‌سترا. هه‌یه‌تی نوینه‌رایه‌تی کوردستان به‌ سه‌روکایه‌تی قازی محهممه‌د پیکه‌اتبوو له: حاجی سه‌ید عه‌ولای گیلانیزاده، حه‌مه‌حوسین خانی سه‌یفی قازی "وه‌زیری شه‌ر"، عومه‌رخانی شه‌ریفی سه‌روکی عه‌شیره‌تی شکاک، ره‌شیدبه‌گی جیهانگیری سه‌روکی عه‌شیره‌تی هه‌رکی، زیڕۆبه‌گی به‌ هادورپی هه‌رکی و قازی محهممه‌دی خزری نوینه‌ری شنۆ:

هه‌یه‌تی نوینه‌رایه‌تی ئازهربایجانیش پیک هاتبوو له میر جه‌عفهری پیشه‌وه‌ری، سه‌روکی حکومه‌تی ئازهربایجان و میرزا عه‌لی شه‌به‌سته‌ری، سه‌روکی ئه‌نجومه‌نی میلی ئازهربایجان سادق پادگان، جیگیری کۆمیته‌ی ناوه‌ندی و محهممه‌د بی‌ریا. پاش ئیمزاکردنی په‌یمانی دۆستایه‌تی و هاوکاریی نیوان کوردستان و ئازهربایجان، (شاندیکێ) نوینه‌رایه‌تی کورد و ئازهری له ریکه‌وتی ۱۳۲۵/۲/۸ ی.ه. دا به‌سه‌روکایه‌تی پیشه‌وه‌ری بۆ دانوستان له‌گه‌ل حکومه‌تی ناوه‌ندی به‌ره‌و تاران وه‌پێ که‌وتن.

وتووێژ له گه‌ڵ حکومه‌تی ناوه‌ندی له تاران.

حکومه‌تی ناوه‌ندی ههر خه‌ریکی فی‌ئ و ته‌له‌که و کات به‌فیرۆدان و وه‌دواخستنی دانیشته‌کان و هاتووچۆی بی ئاکام بوو. نوینه‌رانی کوردستان و ئازهربايجانیش له هه‌ولێ که‌لکوه‌رگرتن له وتووێژه‌کان بوون له پیناو دا‌بین کردنی خودموختاری و وه‌ده‌سته‌پێدانی ده‌سته‌لاتی پێویست بۆ به‌هێزترکردنی حکومه‌ته‌کانی. به‌لام، پاش دوو که‌رت سه‌فه‌ری شانده‌کانی نوینه‌رایه‌تی (کورد و ئازهری) بۆ تاران و هاتنی شانیکێ حکومه‌تی ناوه‌ندی به‌مه‌به‌ستی درێژه‌پێدان به‌ وتووێژه‌کان و له راستیدا بۆکات به‌فیرۆدان بۆ شاری ته‌هریز؛ چونکه وتووێژه‌کان بی ئاکام مانه‌وه؛ قه‌وام سه‌لته‌نه، سه‌رۆک وه‌زیرانی ئێران، به‌مه‌ستی وتووێژ و راگو‌ڕینه‌وه قازی محهممه‌دی بانگ کرده تاران. هه‌لبه‌ت پێویسته ئاماژه به‌ دوو شت بکه‌م: یه‌که‌م ئه‌وه‌ی که؛ به‌رپرسیانی حکومه‌تی ئازهربايجان و یپرای به‌ستنی په‌یمانی دۆستایه‌تی ده‌گه‌ڵ کوردستان به‌ پێچه‌وانه‌ی په‌یمانه‌که ده‌جوولانه‌وه و دانیان به‌ماف و ده‌سته‌لاتی به‌رامبه‌ر و یه‌کسانی کورد دانه‌دینا. خا‌لی دووه‌م ئه‌وه‌یه‌که؛ حکومه‌تی ئێران له لایه‌که‌وه خه‌ریکی وتووێژ و دانوستان له‌گه‌ڵ نوینه‌رانی کوردستان و ئازهربايجان بوو؛ به‌کات به‌ فیرۆدان و وتووێژی دوورودریژ؛ شانده‌کانی نوینه‌رایه‌تی ده‌خافلاند و له‌لایه‌کی دیکه‌وه خه‌ریکی به‌هێزکردنی سه‌ربازخانه‌کانی سه‌قز و سنه و سه‌رده‌شت بوو و له‌و ده‌رفه‌ته‌ی که بۆ وتووێژ ره‌خسابوو بۆ ته‌یارکردن و به‌هێزکردنی ئه‌و سه‌ربازخانه‌ که‌لکی وه‌رده‌گرت که له گه‌مارۆی هیزی پێشمه‌رگه‌دابوون.

پیداگری کرابوو له‌سه‌رئه‌وه‌ی که له وتووێژ و راگۆڕینه‌وه‌کاندا؛
چ له‌و سه‌فه‌ره‌کانی شانه نوینه‌رایه‌تی کوردستان و ئازهربايجان به
سه‌رۆکایه‌تیی پیشه‌وه‌ری و چ له سه‌فه‌ره‌کانی شاندى نوینه‌رایه‌تی
حکومه‌تی مه‌رکه‌زى دا به سه‌رۆکایه‌تی موزه‌فه‌رى فیروز بۆ ته‌وریژ
مه‌سه‌له‌ی کوردستان بخه‌نه په‌راویز و بیکه‌نه شتیکی لاوه‌کی.
حکومه‌تی تاران و ته‌نانه‌ت حکومه‌تی ئازهربايجانىش که
هاوپه‌یمانی کوردستان بوو نه‌یانه‌ده‌یست مه‌سه‌له‌ی کوردستان
وه‌ک کێشه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ بخه‌یته به‌رباس به‌لکو هه‌ر دوولا
ده‌یانویست کوردستان به‌شیک بچ له ئازهربايجان و جیاواز نه‌بێ.

له‌وه‌ها دۆخ و هه‌لومه‌رجیک دابوو که قازی محهممه‌د بۆ
وتووێژ و گۆڕینه‌وه‌ی بیروپا له‌لایه‌ن قه‌وامه‌وه بانگه‌یشت کرایه
تاران، شتیکی دیکه: قازی محهممه‌د جارێکی دیکه‌ش له ره‌زبه‌ری
۱۳۲۳ی.ه دا له‌گه‌ڵ قه‌ره‌نی ئاغای مامه‌ش و عه‌ولا ئاغای مه‌نگور و
بایزی عزیز ئاغای گه‌ورک و عه‌لی ئاغای میر ئەسه‌دی دیبۆکری؛
که هه‌ر چواریان له سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی دیبۆکری بوون. بۆ
وتووێژ له‌سه‌ر باردۆخی ناوچه‌ چووه تاران و ئەبولقاسمی سه‌دری
قازی نوینه‌ری مه‌هاباد له په‌رله‌مان شو‌رای میلی و حوسێن خانى
سه‌یفی قازیش له‌و وتووێژانه‌دا به‌شدار بوون.

قازی محهممه‌د له سه‌فه‌رى پیشووی دا بۆ تاران چاوپێکه‌وتنیکیشی
له‌گه‌ڵ سه‌ر له‌شکه‌ر ئەرفه‌ع سه‌رۆکی ستادی ئەرته‌ش کرد بوو.
ئەرفه‌ع له بیره‌وه‌رییه‌کانیدا ده‌نووسی: قازی محهممه‌د و براده‌ران،
سه‌دری قازی و سه‌یفی قازی هاتنه ستادی سوپا و سه‌باره‌ت به
مه‌سه‌له و کێشه‌کانی کوردستاندا قسه‌کرا. سه‌یفی قازی و سه‌دری

قازی له لێدوانهکاندا بڕیک نەرمییان دەنواند و هیوادارییان دەردهبڕی که حکومهتی ئێران باشتەر ئاوڕ له مافهکانی کوردستان بداتهوه و تایبهتمهندییهکانی نهتهوهی کورد دهرک بکا بۆ ئهوهی کوردهکانیش بتوانن له ئاوهدان کردنهوه و پیشکەوتنی ئێراندا هاوکاری و رۆلی بهرچاویان ههبن. بهلام قازی محهمهد راشکاوانه تر (رادیکالتر) قسهی دهکرد و باسیکی تیر و تهسهلی لهسهر ئهوه ستهم و زولمانه کرد که له کوردهکان کراوه. (ئهرفهه له درێژهی قسهکانیدا دهلی: منیش بۆ پشتگیری و تهئیدی بهشیک له قسهکانی قازی محهمهدا ویستم هیواداریان کهم به دلۆقانی و بهزهیییهکانی خاوهن شکۆ (اعلی حضرت). بهلام له کوتاییدا بۆم دهرکهوت قازی بییهک نییه بهو بایانه بههرزی.

"دیسان سهفهڕ بۆ تاران"

پاش چهند تیکهههڵچوونی چهکدارانه له نیوان سوپا و پیشمههرگهکانی کوردستان له شهڕگه سهقز و وتووێژ ریککهوتنی نیوان قازی محهمهد و سهر لهشکهڕ رهزم؛ حالهتیکی نهشهڕ نه ئاشتی، له ناوچهکهدا پیکهاتبووه قازی محهمهد و کاربهدهستانی حکومهتی کوردستانیش لهژێر گوشاری دهولهتی سۆفیهت دابوون که له ناوچهکانی ژێر دهستهلاتی حکومهتی ناوهندی دا پیشپهوی نهکهن و تا بۆیان دهکری؟ لهگهڵ حکومهتی ناوهندی پیک بین که ئهوهش لهو گوشارانهوه سههرچاوهی دهگرت که دهولهتانی بهریتانیا و ئهمریکا دهیانخسته سهر سۆفیهت. دهولهتی ئێرانیش چاوهڕێی ئهوه بوو دهگهڵ باشتەر بوونی بارودۆخهکه؛ مهسهلهی چۆل

نه‌کردنی ئێران له‌لایه‌ن سوڤیه‌ته‌وه؛ بگه‌یه‌نیته ریک‌خراوی نه‌ته‌وه
یه‌ک‌گرت‌وه‌کان و له‌وه‌ها هه‌لومه‌رجیک‌دا بوو که بۆ دووبه‌ره‌کی
سازکردن له‌ نیوان کوردستان و ئازهربایجاندا قازی محهم‌مه‌د بانگ
کرایه تاران و ئه‌ویش له‌ مه‌هاباده‌وه به‌ره‌و ته‌وریز وه‌پێ که‌وت و
له‌ ته‌وریز له‌گه‌ل به‌رپرسی حکومه‌تی ئازهربایجان و سوڤیه‌ت
وتووێژی کرد و رۆژی ١٨/٤/١٩٤٦ ی.ز به‌ فرۆکه‌یه‌کی رووسی
که‌سی که‌سیکی هه‌لگرت‌بوو، به‌ره‌و تاران وه‌پێ که‌وت. نووسه‌ری
ئهم دێرانه‌شی له‌گه‌ل بوو. پاش دووسه‌عات، فرۆکه‌ی رووسی له
فرۆکه‌خانه‌ی تاران نیشته‌وه و له‌ لایه‌ن نوێنه‌ری قه‌وام سه‌لته‌نه و
کورده‌کانی دانیشتووی تاران و ژماره‌یه‌کی زۆر رووناکبیر و
(سیاسه‌تمه‌داری) ئێرانی و هۆگرانی چاره‌سه‌ریی گیروگرفته‌کانی
ولاته‌وه، به‌ گه‌رمی پێشوازییان لێ کرا و له‌گه‌ل کاروانی ئوتومبیلی

قازی محهم‌مه‌د له‌ هوتیلی ده‌ربه‌ندی تاران

لای راست سه‌عید هومايون، لای چه‌پ مسته‌فا سولتانیان ١٣٢٥ / ١٩٤٦

پیشوازیکه به رهو هوتیلی دهر بهندی شه میران وه پری که وتن. له هولی هوتیل دهر بهند ریور په سمی ناساندن و به خیرهتانی دوو باره له لایه نۆینه ری قهوام سه لته نه و ژماره یه ک روژنامه نووس به ریوه چوو. پاش دوو سهعات وتوو یژی تایبه تی و ئاسایی ده گهل خه لک و روژنامه نووسان، قازی محهمه د به رهو (کو شکی) "بينا" ژماره هی هوتیل دهر بهند که بو پشوودان و مانه وهی وی دیاری کرابوو که وته ری.

قازی محهمه د لهو سه فهره دا چاوی به ژه نه پال ئیحسان نووری پاشا که وت. ئیحسان نووری پاشا، ریبه ری شو پشی ئاگری که به هوی هاوکاری ئیران له گهل تورکیا؛ تیگ شکابوو و هاتبوو ئیران، له ئیران ده ژیا و نهیده توانی له تاران وه دهر که وی. قازی محهمه د له گهل دکتور هاشمی شیرازی که دوستی نزیکي ئیحسان نووری پاشابوو، چوونه ماله کهی و ماوهی چهند سهعاتیک له مالی ئیحسان نووری، کیشه و مه سه لهی کوردستانیان تاووتوی کرد. ئالای کوردستان له دیوی میوانانی ئیحسان نووری پاشا به دیواره وه (ههرواسرابوو). ههروه ها هیما (ئارم) ی حیزبی خو ییوونیش له سه ر میزی کاره کهی بوو.

من (نووسه ر) لهو کاته دا جلوه برگی نیزامی (یونیفورم) ی کوردستانم له به ردابوو که بو ئه وانه ی هاتبوونه پیشوازیمان، شتیکی تازه بوو. هه ربۆیه ش ده یان پرسی ئه وه چ جو ره شمه کی که. سه در ی قازی گوتی؛ هه ربه و شمه کانه وه هاتووی یا کو ت و شه لوا ریشت هیتاوه؟

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پیشه‌وا بۆ ئاشتی و دانوستان ته‌شریفیان هیتاوه‌ و
باشتره ئیوه‌ش کۆت و شه‌لوار له‌به‌رکه‌ن. به‌قسم کرد و
هه‌رگه‌یشتینه‌ کۆشکی ژه‌ی ده‌ربه‌ند، جل و به‌رگی ئاساییم له‌به‌رکرد.
له‌و ماوه‌ی ئه‌و هه‌وتووهدا، قازی محهممه‌د له‌ تاران، دووجار له
کۆشکی هاوینی وه‌زاره‌تی ده‌روه‌ه، دووجار له‌گه‌ل قه‌وا سه‌لته‌نه‌ی
سه‌رۆک وه‌زیران و چه‌ند جاریکیش له‌گه‌ل موزفه‌ری فیروز،
جیکیری سه‌رۆک وه‌زیران و سه‌ر له‌شکر ره‌زم ئارا، سه‌رۆکی
ستادی ئه‌رتەش چاوپێکه‌وتن و وتووێژیان کرد.

له‌ نیۆ قسه‌کانیادا، ئه‌وه‌نده‌ی من تیگه‌یشتیم، پیشنیاری قه‌وامو
سه‌لته‌نه‌ ئه‌وه‌ بوو که ناوچه‌ کورد نیشه‌نه‌کانی رۆژئاوای ئێران،
پاریزگا‌کانی ئازهربايجانی غه‌ربی و کوردستان و کرمانشان به‌یه‌ک
ناو، واته‌ ئۆستانی کوردستان، بناسرین، پاریزگا‌ره‌که‌شی قازی
محهممه‌د بێ. قازی محهممه‌د، به‌ گران و سه‌نگینی و له
سه‌ره‌خۆیی‌ه‌وه‌ له‌گه‌ل منێردراوانی ده‌وله‌ت و وتووێژکه‌ران
هه‌لسوکه‌وتی ده‌کرد، ته‌نانه‌ت له‌ وتووێژ ده‌گه‌ل رۆژنامه‌نووس و
هه‌والنیری بلاڤۆکان دا که سه‌باره‌ت به‌کاروباری ده‌وله‌ت لی‌یان
ده‌پرسی سه‌باره‌ت به‌ ئا‌غای قه‌وامو سه‌لته‌نه‌ گه‌شبینی ده‌نواند. به‌لام
من وای بۆ ده‌چووم که قازی محهممه‌د پیشنیاره‌کانی حکومه‌تی
به‌ دلسۆزی نه‌ده‌زانی. هه‌ربۆیه‌ش، ولامی راشکاوانه‌ی پرسیاره‌کانی
ده‌هێشته‌وه‌ بۆ کوردستان و راوێژکردن ده‌گه‌ل ئەندامانی کۆمیتە‌ی
ناوه‌ندیی حیزب و حکومه‌تی کوردستان. له‌ گه‌پانه‌وه‌یدا بۆ ته‌وریز
و ئالوگۆپی بیروپا ده‌گه‌ل کاربه‌ده‌ستانی ئازهربايجان و له‌ لێدوانه‌
تایبه‌تیه‌کانیدا له‌گه‌ل بالوێزی سۆڤیه‌ت و نێردراوانی پایه‌به‌رزی

ئەوان له تهوریز، وا دهردهكهوت كه ههر دودولایه ن له قبول كردنی
 ئەم پیشنیاره نارازین و بهگشتی وادیار بوو حکوومهتی ناوهندی و
 خودی قهوام و موزهفهري فیروز له فکری ئەوهدا بووون كه
 ناکۆکی و دووبههرکی بخه نه نیوان حکوومهتی کوردستان و
 ئازهربایجانهوه سؤفیهتیبهکانیش گهرچی له پیشدا نهیاندەویست
 شهڕ و ناکۆکی له نیوان ئەو دوو حکومهته ناوچهییه و دهولهتی
 ناوهند (ههلبگیرسی)، بهلکو دهیانویست ههتا. دانیشتنهکانیان لهگهڵ
 قهوام لهسهر وهرگرنتی ئیمتیازی نهوتی باکوور، به ئاکام دهگا،
 ئەوان دهبن پالهیژیکی گوشاریان (پهوم فشار) لهدهستدای. له
 لایهکی ترهوه ئازهربایجانییهکان نهیاندەویست کوردستان به تهنی
 لهگهڵ دهولهتی ئێران پێک بی و کوردستان بیته ههلهکوتهیهکی
 دیار و سهربهخۆی جوغرافیایی له ئێراند، بهلکو رازی بی به
 دابین کردنی) بهشیکی کهم له مافهکانی.

سهفههرهکهی قازی محهممهدیش بۆ تاران بی دهسکهوت قازی
 لهو سهفههرهدا کۆت و شهلواریکی شینکی و سادهی پۆشیبوو. ئاکار
 و ههلسوکهوتیشی وهک ههمیشه ماقوولانه و گران و سهنگین بوو.
 ههر بهو جۆرهش بهرووخۆشی بهپیر ئەو کهسانهوه دهچوو که
 دههاتنه لای. بهپراستی له دلی ئەوانهدا که دهچوونه لای جیتی خۆی
 کردبووه. له وتووێژهکانیشیدا که لهگهڵ ههوالنیرانی رۆژنامهکانی
 تاران بۆ وینه رۆژنامهی "رهبر و ایران ما" ههیبوو به رستهی
 کورت و روون و به ئیمان به ئازادی و دیموکراسی بۆ ئێران و
 تیشک خستنه سهر پیشینهی میژوویی و خهباتی نهتهوهی کورد، بۆ
 وهدهستهینانی ئازادی و دیاریکردنی مافی چارهنووس و هیواداری

به پیکهاتن و ریکه‌وتن له‌گه‌ل ده‌وله‌تی ئیزان، به جوانی ده‌ری خست که به‌سەر مه‌سه‌له سیاسی و په‌یوه‌ندییه نیتو ده‌وله‌تییه‌کاندا، زاله ولینان شاره‌زایه.

شه‌رحی چاوپیکه‌وتنه‌کانی قازی محهممد له تاران، له‌گه‌ل بالۆیزی به‌ریتانیا، ئارچی بال‌د روز‌قلیت و ئیحسان نووری پاشا، له کتیبی بیره‌وه‌رییه سیاسییه‌کانی دوکتور هاشم شیرازی‌دا هاتووه.

قازی محهممد پاش هه‌فته‌یه‌ک مانه‌وه له تاران؛ هەر به‌فرۆکه رووسییه‌که که له هیللی ئاسمانی ته‌وریز تاراندا ئیشی ده‌کرد. گه‌رایه‌وه بۆ ته‌وریز، دوو روژیش له ته‌وریز مایه‌وه. له‌سەر پیشنیاره‌کانی قه‌وام قسه‌ی له‌گه‌ل به‌رپرسیانی حکومه‌تی ئازهربايجان کرد و روژی ۱۹۴۶/۴/۲۷/۲۵ ی.ز له‌لایه‌ن ئەندامانی کۆمیتە‌ی ناوه‌ندی حیزبی دیموکرات و به‌رپرسیانی حکومه‌تی میلییه‌وه که هاتبوونه میان‌داو پیشوازی لی‌کرا و هه‌روه‌ها له مه‌هابادیش خه‌لک و ژماره‌یه‌کی زۆر له (عه‌شایرو) خه‌لکی دی‌ها‌ته‌کان به‌شادمانی و به‌چه‌پکه‌گوله‌وه‌چوونه پیشوازی.

ئاخافتن له مه‌هاباد

پاش هه‌فته‌یه‌ک، قازی محهممد له ئاخافتنی‌کدا سوپاسی خه‌لک و پیشوازی که‌رانی کرد و ری‌زی گرت له قوتابیان و یه‌کیه‌تی لاوان. قازی له‌و کۆبوونه‌وه مه‌زنه‌دا که له‌روژی ۱۳۲۵/۵/۴ ی.ز ۱۹۴۶-۵ ی.ز دا پیکهات سه‌باره‌ت به‌سه‌فه‌ره‌که‌ی تارانی گوتی: ئیوه باش ده‌زانن، من شه‌و و روژ بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی مافه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌حه‌ول دام، ئەم‌حه‌ول و ته‌قه‌لایه‌ش به‌شانازی ده‌زانم و

هه‌تا دوایین چرکه‌ی ژیانم ده‌ست له تیکۆشان و فیداکاری هه‌لناگرم و ده‌یسه‌لمیتم که نه‌ته‌وه‌ی کورد، شیاوی ئه‌وه‌یه‌ خاوه‌نی ئازادی و دیموکراسی بێ خۆ ده‌زانن ئیمه‌ هیچ کات خوازیاری له‌تکردنی ئێرانی نه‌بووین. به‌لام هه‌تا ئیستاش ده‌ست‌ه‌لاتاران نه‌ ته‌نیا جه‌وابیکیان نه‌داوینه‌ته‌وه‌ به‌لکوو گالته‌شیان پێ کردووین. ئیمه‌ ناچار بووین حکومه‌تی میلی دامه‌زرێنین. خۆشمان به‌ تاقی کرده‌وه‌ و له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌وانه‌دا که ده‌یانویست پێشمان بگرن راوه‌ستاین و به‌رگریمان له‌ خۆمان کرد. ئیستا ئه‌وان پاشه‌کشه‌یان کردووه‌. ئیمه‌ش له‌وه‌ زیاتر ناچینه‌پێشی. له‌ سه‌فه‌ری تاراندا زۆرم قسه‌ له‌گه‌ل قه‌وامو سه‌له‌ته‌نه‌ کرد. ئه‌و رای به‌نیسه‌ت کورده‌وه‌ باشه‌ و له‌و لیدوانانه‌دا گوتی: ئیمه‌ش بووینه‌ته‌ دیموکرات و ئیستا حیزبی دیموکراتی ئێرانمان دامه‌زراند، وام پێ باشه‌ ئیوه‌ش ناوی حیزبه‌ دیموکراتی کوردستان بگۆڕن و؟ پێی بلێن حیزبی دیموکراتی ئێران. له‌ وه‌لامدا پێم گوت: تاکوو کۆمیته‌ی ناوه‌ندی په‌سندی نه‌کا من ناتوانم هیچ شتی بلێم چونکه‌ مانای دیموکراسی ئه‌وه‌یه‌ که هیچکس بێ راپرسی (راویژ) له‌گه‌ل خه‌لک بۆی نییه‌ چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌که‌ی دیاری بکا. قه‌واموسه‌له‌ته‌نه‌ دانی به‌وه‌دا هینا که کورده‌کان شایانی ریزن و نه‌ته‌وه‌ی کورد بۆ ده‌سته‌به‌ر کردنی دیموکراتی ئاماده‌ی هه‌ر چه‌شنه‌ فیداکارییه‌که‌ و گوتیشی: بزووته‌وه‌ی دیموکراتی کوردستان به‌ پالپشتیکی ئارمانجه‌کانمان ده‌زانین و هیوادارین هه‌موو ئێران چاو له‌ ئیوه‌ بکه‌ن و دیموکراسی تیدا جێگیربێ.

پیشه‌وا قازی محمد ۱۳۲۵

چەند خاڵیکی گرینگ

۱- قازی محمد بۆیه باوەری به پیشنیاره‌کانی قه‌واموسه‌لته‌نه نه‌کرد؛ چونکه به‌پیتی ئەزموونه‌کانی پیشوو، په‌یمان شکینی و پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی حکومه‌ته‌کانی ئێران له‌و به‌لینه‌ی به‌ کورده‌کانیان ده‌دان؛ که هه‌رکاتیک ده‌وله‌تان لاواز ده‌بن، قه‌ول و به‌لینه‌ ده‌دن و ملکه‌چ ده‌بن هه‌ر که به‌هیزبوونه‌وه و هه‌لیان بۆ ره‌خسا هه‌موو قه‌ول و قه‌رار و به‌لینه‌کان (پێچه‌وانه‌ ده‌بنه‌وه).

۲- قازی محمد زۆر له‌سه‌ر واده و به‌لینی خۆی و حکومه‌تی کوردستان سوور بوو. نه‌شیده‌ویست ئازهر بایجانییه‌کان

به پهیمان شکیننی له قهلهم بدن چونکه به قبول کردنی پیشنیاره که ی قهوام؛ کوردستان و ئازهربایجان لیکجیا ده بوونه وه. ئه گهرچی ئه وان زور (پابه ند) واده و به لینه کانی خویان نه بوون. له لیدوانه کانیاندا له گه ل تاران قایل نه ده بوون کوردستان و ئازهربایجان مافی وهک یه کیان هه بی.

۳- قازی محهمه د ههستی به وه ده کرد که سؤقیه تییه کانیش ویرای ره زامه ندی و پی خوش بوونیان به پیکهاتن له گه ل دهوله تی ناوه ندی؛ دپدۆنگ بوون له (قبول کردنی) ئه م پیشنیاره دا و ده یانویست له گه مه ی سیاسه تی گه ل قه واموسه لته نه کوردستانیان وهک کارتیک به دهسته وه بی.

قه واموسه لته نه زیره کانه ده یویست به وپیشنیاره ناکوکی بخاته نیوان ئه و دوو حکومه ته میلییه وه و به پیشنیاری ریک که وتن؛ تاراده یهک سه رنجی سؤقیه تییه کان بۆلای دهوله ته که ی خوی راکیشتی و له لایه کی دیکه وه؛ به وتووێژ له گه ل سؤقیه تییه کان و دانی ئیمتیازی نه وتی باکوور پییان، له پشتیوانی کردنی حکومه تی کوردستان و ئازهربایجان پاشگه زیان بکاته وه. هه ر بۆیه ش ئه وکاته ی حکومه تی کوردستان به هیزی سوار چاکی عه شیره ت و پیشمه رگه ی چالاکه وه ئاماده بوو به ره و سنه و ناوچه کوردنشینه کانی تر وه پێ که وێ و هێرش به ری؛ سؤقیه تییه کان به ئاشکرای و راشکاوانه؛ به کوردستانیان راگه یاند له هێرش کردنه سه ر سه ربازخانه کانی ئێران و پیشپه وه ی به ره و سنه و کرماشان خۆ ببویرن و بیانووشیان ئه وه بوو که ده یانگوت پیشپه وه ی هێرشی پیشمه رگه به ره و سنه و کرمانشان ده بیته هوی دژ

کرده‌وهی به‌ریتانیا، به‌مه‌به‌ستی پاراستنی سه‌رچاوه‌ی نه‌وتیه‌کانی کرمانشان و ته‌نانه‌ت له‌وانه‌یه راسته‌وخۆ بیته نیوشه‌په‌وه و ئه‌گه‌ر وای لئ بئ کورده‌کان نابئ چاویان له یارمه‌تی و پشتیوانی سوڤیه‌تیه‌کان بئ و ده‌وله‌تی سوڤیه‌تیش ئه‌وده‌م نایه‌ه‌وئ ریگه‌ی پیش‌ره‌ویی هیرشی سوپای ئێران بو کوردستان بگرئ که له ریگه‌کانی تره‌وه دین، به‌و فیل و ته‌له‌که‌بازیه حکومه‌تی کوردستانیان له‌گرتنی شاره‌کانی دیکه‌و پیش‌ره‌ویی به‌ره‌و سنه گیراوه و ئه‌و جاره‌ش که هه‌لئکی له‌بار بو ئاشتی و ریککه‌وتن پیکهاتبوو، ئه‌وان قایل نه‌ده‌بوون هه‌ر بۆیه‌ش هه‌م ده‌رفه‌تی پیش‌ره‌وی و ئازادکردنی ناوچه کوردنیشینه‌کان و هه‌م ده‌رفه‌تی ئاشتی و ریککه‌وتن له ده‌ست چوون و بارودۆخ و هه‌لومه‌رجی روژگاریش حکومه‌تی کوردستانی ناچار کرد مل که‌چی پیشنیاری رووسه‌کان بئ.

سه‌ردانی باکووری کوردستان

پیشه‌وا قازی محهمهد دوای گه‌رانه‌وه‌ی له تاران که‌وته فیکری به‌سه‌رکردنه‌وه‌ی باکووری کوردستان، بو وینه شاره‌کانی ورمئ، سه‌لماس، خۆی، ماکۆ. له نیوه‌ی گه‌لاویژی ١٣٢٥ی.ه دا به‌پێزیان له مه‌هاباده‌وه به‌ره‌و ئه‌و ناوچانه که‌وته‌پئ. ئه‌ندامانی کومیه‌تی ناوه‌ندیی حیزب و هه‌یه‌ت رئیسه‌ی میلی و ژماره‌یه‌کی زۆر له سه‌رۆکی عه‌شیره‌ته‌کان و چینه جیاوازه‌کانی شار و ديهاتی مه‌هاباد له‌و شه‌قامه‌دا که ده‌چیته‌وه سه‌ر "چوارچرا" کۆبوونه‌وه و چاوه‌پێی هاتنی پیشه‌وا و به‌پیکردنی بوون. زۆری نه‌کیشا که قازی

محهمهد له نێو ههیهته رهئێسهی میلی و ئهنادامانی کۆمیتهی ناوهندهیی حیزب، نوینهرانی عهشایر و چین و توێژهکانی خهڵکی شار و دێ. دهركهوت و لهپلیکانهیی بینای حیزبهوه هاته نێو خهڵک. دهنگی بژی رێبهری خوشهویست و چهپله ریزان بهرزبووه. پێشهوا به ئاماژهی دهست و سهروهلامی دانهوه بهریزهوه و بهوته جوانهکانی، سوپاسی ئامادهبوان و نوینهرانی دهولهت، حیزب، خهڵک و عهشیرهتهکانی کرد و بهو عهشق و ئهینهوه که خهڵک بۆ دهستهبهرکردنی ئازادی و مافه نهتهوهیییه رهواکانیان ههیانبوو سوپاسی کردن. ئهوجار؛ عهشیرهتهکانی مهنگور، مامهش و دیبوکری و نوینهرانی چینهکان، یهک بهیهک چوونه لای و وهفاداریی خۆیان دهبرپی و پهیمانیاں لهگهڵ نۆی کردهوه. قازی محهمهد له نێو شهپۆلی ئامادهبوان و کهفوکۆلی خهڵکهکهدا، سواری ماشین بوو. حاجی بابهشیخ سهیادهت سهروکی ههیهته رهئێسهی میلی له ماشینهکهی وی دا سوار بوو، نووسهری ئهم دێرانesh که شانازیی ئهوهم پێ برابوو لهگهڵیاں بم له پێشهوهی ماشینهکه و لهتهنێشت شوفیرهکهوه دانێشتم و ماشینێکی جیپ "Jeep" که چهند کهس له هاوڕیانی تێداوو، لهگهڵ دوو لۆری پر له پێشمههرگهی کوردستان که "ئیسکورتمان" (حیمایه) بوون له مههابادهوه بهرو ورمی وهپێ کهوتین.

ژمارهیهکی زۆر له وانهی بۆ بهپێ کردن هاتبوون ههتا پێنج کیلۆمهتری شاری مههاباد، هاتبوونهوه. قازی محهمهد، دوو روژ له ورمی مایهوه و نوینهران و پیاو ماقوولانانی شار سهردانیاں کرد. و لهسهر بانگهێشتی حاجی ئهمیری نهزمیی ئهفشار، پێشهوا

قازی و ھاوړپښانی، بۆ شینو خواردن چوونه باغه‌که‌ی ئه‌و له
ده‌ره‌وه‌ی شار پاش دوو روژ مانه‌وه له ورمی و چاوپښکه‌وتن

قازی محمد له روژانی لاوتیدا

له‌گه‌ل نوښته‌رانی عه‌شیره‌ته‌کانی ده‌ورو به‌ر، ئه‌و رښتوینی یانه‌ی، بۆ
ھاوکاری زیاتری نږدراوانی کوردستان و ئازهربايجان بۆ دابین
کردنی ئاسایشی و هڅمنی پښوېست بوون پټی راگه‌ياندن
عومه‌رخانی شه‌ریفی سه‌روکی هۆزی شکاک که بۆ پښ‌وازی له
قازی محممه‌د هاتبووه ورمی له‌گه‌ل ئه‌وان و هۆزه ناوچه‌بیه‌کانی
دیکه به‌ره‌و سه‌لماس وه‌ړئ که‌وت.

قازی محهمهد بهر لهگه‌یشتن به سه‌لماس له‌سهر داوای
 عومه‌رخان بۆ، شوینی مانه‌وهی ئه‌و له گوندی زینده‌شت دویی
 بوو. ئه‌و دهمه‌ش کاتی دروینه‌ی گهنم بوو. به قه‌راغ گهنه جارا‌ندا
 ده‌پویشتن. ههر وه‌رزیز و پاله بوو باقه‌گهنمیان له‌سه‌رسه‌روین
 هه‌نگل به‌رمو قه‌راغ ری ده‌هاتن و به‌جی چه‌یکه‌گول باقه‌گهنمیان
 ده‌هیتا بۆ پیتشوازی پیتشه‌وای خویان و داوای دوعای خیر و
 به‌ره‌که‌تیا‌ن لیده‌کردو به دل‌یکی پر له خۆشه‌ویستییه‌وه به
 خیرها‌تیا‌ن ده‌کرد له زور جیا‌ن قازی محهمهد له ماشینه‌که‌ی
 داده‌به‌زی و ورزیرانی له‌باوه‌ش ده‌گرت و ده‌ست خۆشی لیده‌کردن.
 چه‌کدارانی عه‌شیره‌ته‌کانی شکاک به ته‌قه‌ی به‌رده‌وام خۆش‌حالی
 خویان ده‌رده‌ب‌ری و خه‌لکی دوورو نزیکیان له هاتنی پیتشه‌وا
 ئاگادار ده‌کردنه‌وه به‌ریزیان به‌رله‌وه‌ی بگهنه ئاوایی (زین ده‌شت)
 له‌ئاوایی "ده‌رمان ئاوا" لای دا بۆ زیاره‌تی گۆری چه‌ند
 ئه‌سحابه‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ر که بۆ ته‌بلیغ و په‌ره‌پدانی ئایینی ئیسلام
 هاتبوونه ئه‌و ناوچه‌یه و به‌ریز و به‌دلپاکیه‌وه چوه سه‌رقه‌بریا‌ن
 و پاش خویندنی "فاتحه" و نزا؛ چوون بۆ سه‌رچاوه‌ی ئاوی گه‌رمی
 ئاوایی. له‌سه‌ر ته‌پۆلکه‌ی به‌ر ئاوایی کانیه‌کی گه‌رمی لیتوو که
 ئه‌ستیره‌یکی خنجیلا‌نه‌یا‌ن بۆ خۆ شوشتن له پیتی دروست
 کردبوو. ده‌یا‌نگوت ئه‌و ئاوه بۆ ده‌رمانی نه‌خۆشیه‌کانی پیت
 یه‌کاویه‌که. که به‌سه‌ر ته‌پۆلکه‌که‌دا ده‌رویشتی پیت له‌ههر شوینیک
 دانا‌بایه له‌جی پیت هه‌لم هه‌لده‌ستاو پیاو وای هه‌ست ده‌کرد دلی
 کیوه‌که‌ش وه‌ک دلی نه‌ته‌وه‌ی کورد له کۆله‌وه ده‌یه‌وه‌ی له
 ده‌رفه‌تیکی گونجاو له گفاره به‌هه‌ستی.

قازی محهمه دواى زیاره‌تی گوڤی ئه‌سحابه‌کانی پیغه‌مبه‌ر و دیتنی کانیه گهرمه‌که به‌ره‌و زین دهشتی ملکی عومه‌رخانی شهریفی سه‌روکی عه‌شیره‌تی شکاک که‌وته‌رئ مه‌ودای چه‌ند کیلومه‌تریگ مابوو بگه‌نه ئاواپی، که‌کوڤه‌کانی عومه‌رخان و چه‌ند سواریکی چه‌کدار و چه‌ند که‌سیکیش پیاده؛ له‌م به‌ره‌و به‌ری ریگا که به‌ریز وه‌ستابوون ده‌گه‌ل گه‌شتنی ماشینی میوانه‌کان؛ بۆ به‌خیره‌هاتنیان چه‌ند ته‌قه‌یه‌کیان کرد. ئه‌و شه‌وه میوانی عومه‌رخان بووین. قازی و حاجی بابه‌شینخ و چه‌ند میوانیکی دیکه له دیوکی تایبته پشوویان دا. پیشمه‌رگه‌کانیش له دوو خیه‌وتدا که له خوارووی مالله‌کانه‌وه هه‌لیاندا بوون، هه‌وانه‌وه ئاواپی زینده‌شت یه‌کجار خو‌ش و دل‌گربوو به‌ونیوه‌راستی هاوینه شه‌ویکی زۆر فینکی هه‌بوو. وه‌رزیرانی ئاواپی و به‌گژاده‌کانی شکاک که به تاسه‌وه هاتبوون بۆ دیتنی ریبه‌ری خه‌لکی کوردستان له هۆلی میواناندا کۆببوونه‌وه. ئه‌وه‌نده‌ی خه‌لک تیراژبوو که ده‌رزیت هه‌لاویشتبا وه‌عه‌رزى نه‌ده‌که‌وت. نه‌ته‌ده‌زانی چۆنیان پێ بلایی پاش چاوپیکه‌وتن بچه‌ ژوو‌ریکی دیکه. من شتیگم به‌ می‌شک داهات و به‌ کاپتان محهمه‌دی خانی که یه‌کیگ له ئه‌فسه‌ره‌کان بوو، گوتم؛ بیجگه له کوڤه‌کانی عومه‌رخان هه‌رچی هات بێ ئه‌وه‌ی دلی بی‌شی وه‌پیشیکه‌ون بۆ وه‌تاغه‌که‌ی دیکه یا بۆ یه‌کیگ له‌خیه‌وته‌کان.

پاش سه‌عاتیک ئاپۆره‌ی خه‌لک ورده‌وه‌رده که‌م بۆوه و جیگای دانیشتمان بوو. بۆ سبه‌ینی له‌نیو که‌فو کۆلی به‌هه‌ستی خه‌لکدا به‌ره‌و سه‌لماس که‌وته‌ینه‌رئ. عومه‌رخانی شهریفی و چه‌ند که‌سی دیکه‌ی سه‌روک عه‌شیره‌ت و پیاو ماقوولانی شکاکیشمان ره‌گه‌ل

که‌وتن و به‌کاروانیک ماشینه‌وه گه‌یشتینه سه‌لماس و له‌لایه‌ن خه‌لک و عه‌شیره‌ته‌کانه‌وه پیش‌وازیمان لی‌کرا. بی‌جگه له کورده‌کان؛ ئازهریه‌کانیش که زۆر دل‌خۆش و هیوادار بوون به‌ئاکامی ئه‌وسه‌فه‌ره‌و نیاز پاکیی ریبه‌ری کوردستان بو یه‌کیه‌تی زیاتر نیوان کوردو ئازهریه‌کانی ئه‌وئی، وێرای ئه‌وان به‌گه‌رمی هاتنه پیش‌وازی. به‌پێزیان وێرایی خۆناساندن و ئاشنایه‌تی ده‌گه‌ل خه‌لکه‌که، له‌سه‌ر پیکه‌یتان و به‌رده‌وامیی ئاشتی و هیمنی له‌ناوچه‌که‌دا؛ پێیداگرت و هیواداری کردن به‌ ئاینده‌یه‌کی روونترو گه‌شتر. له‌ پاشان قازی محهممه‌د و هاوڕێکانی له‌ شاری سه‌لماسه‌وه به‌ره‌و شاری خۆی وه‌رپکه‌وتن. له‌رێگه‌داو له‌شاری خۆیشدا هه‌روا ده‌گه‌ل پیش‌وازی گه‌رمی خه‌لک به‌ره‌و روو بووینه‌وه. نوینه‌رانی چینه جیاوازه‌کان و مه‌ئموورانی ئازهربايجانی به‌سه‌رکرده‌وه و ریزی لی‌گرتن. ئه‌و سه‌نه‌ره له‌راستیدا سه‌فه‌ری نیاز پاکي وبی خه‌وشی و پیکه‌یتانی فه‌زای و یکه‌ه‌ل‌کردن زیاتر نیوان کوردو ئازهری بوو و ئه‌وانیشی به‌ داها‌توویه‌کی پڕشنگدار هیوادارکرد. پاش شه‌و و رۆژیک هه‌یه‌ته‌که "له‌خۆی" یه‌وه به‌ره‌و ماکو، دوا‌یین شوینی مه‌به‌ست که‌وته‌رئ.

له‌کاتی وه‌ده‌رکه‌وتن له‌خۆی؛ هه‌ر ده‌گه‌ل وه‌دیارکه‌وتنی کێوی پۆشی ئاگری؛ قازی محهممه‌د به‌یادی شو‌پشی بو‌یرانه‌و له‌ خۆبوردوویی کۆلنه‌ده‌رانی کوردی تورکیا سلّاوی له‌ کێوی ئاگری کردوگوتی؛ سلّاوت لی بی ئه‌ی ئاگری؛ تو دوا‌جار به‌ بلی‌سه‌ی ئاوری شو‌پش‌ینگرانه‌ت ئاور له‌ خهرمانی داگیرکه‌رانت به‌رده‌ده‌ی.

به‌راستی قسه‌کانی وایان له‌ می‌شکی گه‌نج کرد که فرمی‌سکه‌کانم لوزه‌ویان به‌ست و ئه‌وجار به‌ دیدیکی ئاوه‌لاتره‌وه، سه‌ری کړنۆشم

له‌به‌ر مه‌زنی کتوی ئاگری و شوڤشگێڤه‌کانی دانواند. به‌ درێژایی
ریڤه‌ی خۆی هه‌تا ماکو له "سیاچه‌م"

عه‌شیره‌ته‌کانی خنکانلو، میلان و جه‌لالی و هه‌رمه‌نی هاتنه
پیشوازیی قازی محمه‌مه‌د و به‌گه‌رمی و ریزه‌وه به‌خێرهاتنیان کرد
و هه‌تا ماکو گه‌لێک خه‌لکی دیکه‌مان ره‌گه‌ل که‌وتن له‌شاری ماکو
هه‌ربه‌ هه‌مان شێوه وه‌رگێڤاین و خه‌لک به‌ هوڤه‌رییه‌وه هاتبوونه
پیشوازیمان و شانازیان به‌ پیشه‌وا قازی محمه‌مه‌ده‌وه ده‌کرد.

شاری ماکو که‌وتۆته‌ نێوان دوو زنجیره‌ کتوی به‌رزو درووودرێژ
و چۆمی زه‌نگمار له‌ داوینی کتوه‌که‌وه و به‌شیوی کتوه‌کاندا
دێته‌خواری. ئه‌م شاره‌، له‌ قه‌د پالی کتوکه‌ هه‌لکه‌وتوو و قه‌لای
میژوویی ماکو خستۆته‌ ژیرسیته‌ری خۆی و به‌شیک له‌ کتوه‌که‌
وه‌ک که‌ پریک به‌سه‌ریدا کشاوه. له‌ داوینی کتوه‌که‌ له‌ سه‌رته‌خته
به‌ردیک چه‌ند شیعریک نووسراوه‌ که‌ ناوی قه‌لاو ریکه‌وتی
سازکردنه‌که‌ی به‌ ده‌ستی شاعه‌باسی سه‌فه‌ویمان بو ده‌گێڤێته‌وه.
یه‌کێک له‌و شیعرا نه‌ی که‌ ئێستاش هه‌ر له‌بیرم ماوه‌ ئه‌وه‌بوو: (این
قلعه‌ که‌ اسم اوقبان بوو خرب المثل همه‌ جیهان بوو).

واته: ئه‌و قه‌لایه‌ی که‌ ناوی قه‌بان بوو وێردی زمانی خه‌لکی
جیهان بوو؟

ریکه‌وتی سازکردنی قه‌لاکه‌: که‌ پاش داگیرکردنی ئه‌م ناوچه‌یه
له‌لایه‌ن له‌شکری شاعه‌باسی سه‌فه‌وییه‌وه به‌ مه‌به‌ستی
به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی سه‌ره‌له‌دانی کورده‌کانی ئه‌م ناوچه‌یه سازکرا بوون
سالی ۱۰۹۲ی کۆچی نووسرا بوو. وشه‌ی ماکو له "مه‌کو" وه‌ هاتوو
که‌ به‌ره‌سه‌ن کوردییه‌.

قازی محهمهد دوو هاوړیکانی سئ شهو و سئ روژان له ماکو مانه وه و سهردانی سهروکی عه شیرته کانی، جه لالی و میلان و عه شیرته کانی دیکه ی ناوچه شیان کردو گوئی له ویست داخواییه کانیان گرت و ئه مری کرد به نیردراوان کاربه دهستانی کوردستان له پیناو خزمهت به خه لک و پاداشتنی ریژی دوولایه نه یان ده گهل کاربه دهستانی نازهری؛ زیاتر تییکوئن.

سهروکی عه شیرته کان که خه لکیکی ناودار و ماقوول بوون له ناوچه دا بریتی بوون له عومه رخانه جه لالی، شینخ حه سنی جه لالی و عه ولا ئاغای سهروکی خپلی میلان و حه سمن ئاغای سهروکی خپلی خاکانلوو؛ که بهو په پری دلنه وایی و گهرمییه وه میواندارییان کرد.

بهنه مالهی سهررداری ماکو لهو ناوچه یه دا له هه مووان به ناوبانگتر بوون؛ ئیقبال سه لته نه (سهررداری ماکو) له سهره تای هاتنه سهرکاری رهزاخندا له لایه ن ئه وه وه کوژرا.

خاتوو ئاینالی خیزانیشی که وهک ده لئن خه لکی نازهر بایجانی سوښیه تی بوو، له کوشکی باخچه ی جوق له چهند کیلو مه تریی باکووری ماکو ده ژیا. داوای له قازی کرد بو خواردنی نانی نیوه پړو میوانی بن قازی محهمهد بهو خووخده ی مه زنی و خه لک دؤستییه وه قبولی کردو له تهک ژماره یه ک له هاوړپییانی بو خواردنی نانی نیوه پړو چوونه کوشکی باخچه جوق. کوشکه که به شتوازی بینا کونه کانی دهر به گه پرووسه کان و به دهر که و په نجه ره و که لوپه لی رازاوه وه که له رووسییه وه هیتابوو یان له نیوه راستی باخیک که پرېوو له میوه ی جوړاوجوړ، سازکراوو. دوونهو م بوو به

چهند ژوور دالانیک و هه‌یوانیکه‌وه که ده‌یروانی یه‌سهر باخ و
حه‌وزه‌که.

هه‌رکام له ژووره‌کان به مۆبلی هاوپه‌نگی فه‌رشه‌که‌ی
رازی‌ندرابۆوه. میجی ژووره‌کان به شیوازی شیوه‌کایی
کۆپوکۆبوونه‌وه‌ی سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌کان پپرکراوو له نه‌ش و
نیگار. هه‌روه‌ها له چهند گو‌شه‌ی ژووره‌کانه‌وه کولکسیۆنیک له
به‌ردی جوان و بیۆینه دانرابوو په‌یکه‌ری "چینی" یش له چهند
شوینیک.

به‌قسه‌ی خاتوو ئاینالی، خیزانی سه‌ردار، هه‌ر ژووره‌ی فه‌رشی
هاوپه‌نگ و به‌نرخ‌ی تایبته به‌خۆ تیدا بووه، به‌لام له‌لایه‌ن
عه‌ولاخانی ته‌هماس‌بییه‌وه‌که سه‌رله‌شکه‌ری سه‌رده‌می ره‌زاخان بووه
و ئه‌رکی سه‌رکوت کردنی سه‌رداری ماکو‌ی له ئه‌ستۆ بووه؛ ئه‌و
راخه‌رانه ده‌گه‌ل زێر و گه‌وه‌هه‌ره‌کانی مالی سه‌رداری تالان کرابوو.
پاش ئه‌م کاره‌ساته‌ کۆپه‌کانی سه‌رداری ماکو چوونه تاران و
ته‌نیا یه‌کیک له کۆپه‌کان له‌شاری ماکو و له مالّه کۆنه‌که‌ی خۆیاندا
ماپۆوه.

سه‌فه‌ری قازی محهمه‌د بۆ باکووری کودستان ده‌ روژی خایاند
بووه هۆی به‌هیزتربوونی وره‌ی کورده‌کانی نه‌وێ و پته‌وتربوونی
په‌یوه‌ندیی دۆستایه‌تی و هاوکاریی زیاتری نیوان خه‌لکی ناوچه‌که
هه‌روه‌ها به‌پریزیان فه‌رمانی وه‌ده‌رنانی مه‌ئمو‌ریکی کوردی
مه‌هابادیی ده‌رکرد به‌هۆی ئه‌وه‌ی خه‌لک لیی به‌گله‌یی بوون. هه‌روه‌ها
له‌و سه‌فه‌ره‌یاندا وێرای هه‌لسوکه‌وتی جوامێرانه و پپر له
خۆشه‌ویستی ده‌گه‌ل کورده‌کانی نه‌وێ؛ ئازهرییه‌کانیشی خسته

ژیرکاریگری ههستی مروؤف دۆستانه و تیگه‌یشتنی به‌رزی خۆیه‌وه. پیشوازی و چاوپیکه‌وتنی ژماره‌یه‌کی زۆر له ئازهریه‌کان خۆی پیشانده‌ری (خووخده‌ی) ئازادیخوازی قازی و هۆگری ئه‌وان به‌پر نییه‌کانی دادپه‌روه‌ری به‌راه‌ری بوو، که شانازییان به‌ دۆستایه‌تی کورده‌کانه‌وه ده‌کرد و له‌وانه‌یه‌ ئه‌گه‌رمافی هه‌لبژاردنیان پێ درابایه، به‌گیان و دل ژیا‌نی نیو کوردستانیان هه‌لده‌بژارد.

له‌ گه‌رانه‌وه‌یاندا بۆ ورمی؛ سه‌ردانی مزگه‌وتی جامع و هه‌روه‌ها مزگه‌وتی سوننیه‌کانیان کرد. و گرنگیه‌کی زۆری به‌ مه‌سه‌لری فره‌هنگی و مه‌زه‌بیه‌ی ناوچه‌که‌دا. هه‌روه‌ها به‌سه‌ردان و دیتنی چهند به‌ره‌مه‌مکی هونه‌ری هه‌لکه‌ندراو له‌سه‌ر به‌رد هۆگری خۆی بۆ پاراستنی ئه‌و به‌ره‌مه‌مانه‌ نیشاندا.

هه‌لسوکه‌وت له‌ گه‌ل نه‌یاران

پاش ئه‌و وتووێژو ریک که‌وته‌ی له‌سه‌قز ده‌گه‌ل سه‌ره‌له‌شکه‌ر ره‌زم ئارا کرا و به‌ریاردرا که‌ گیانده‌نی خواره‌مه‌نی و بژیو بۆ سه‌ربازگه‌ گه‌مارۆدراوه‌کانی ناوچه‌ و راگواستنی سه‌ربازی نه‌خۆش و ئه‌وانه‌ی خزمه‌تیان ته‌واو ده‌بی له‌ژیر چاودێری پیشمه‌رگه‌کاندا، دابی و ئه‌رته‌شی به‌هیچ چه‌شنی، ئیزنی به‌هێزو ته‌یارکردنی سه‌ربازگه‌ گه‌مارۆدراوه‌کانی سه‌رده‌شت، بانه‌ و مه‌رده‌بی نه‌بی. نارده‌نی چه‌کو چۆل و ته‌قه‌مه‌نی به‌گشتی قه‌ده‌غه‌ بکری و پیشمه‌رگه‌ی کوردستانیش ئیزنی پیشه‌وه‌ییان بۆ گرتن سه‌ربازگه‌کان و ئه‌و شوینانه‌ نه‌بی که‌ له‌ژیر ده‌سه‌لاتی سوپادان. به‌لام هه‌روه‌ک خووخده‌ی خودی ریژیم بوو، سوپا به‌رده‌وام

پهيمان شكىنى دهكرد و ئهفسهرهكانى شا بهشيوهى جوراوجور و له لورى خواردهمهنيذا چهكو چهك و تهقهمنى بهريدهكرد و جاروباريش به هيرش و جمووچول توانايى هيزى پيشمهركهيان تاقي دهكردهوه و له نياز پاكي نوينهرانى كوردستان كهلكى ئاووژوويان وهردهكرد. له يهكيك لهو راگواستنهاده كه دژى پهيمانهكان بوو، پيشمهركهكان، چوار ئهفسهري شايان دهست بهسهركد و نارديان بو مههاباد. يهك لهوانه بهناوى سهرگورد مودهرسى، خهلكى سنه بوو؟ گهرچى ئهو چوار كهسه ديل بوون و دهبوايه زيندانى بكرين، بهلام بهريزو حورمهتيكى زورهوه، دهگهليان جوولانهوه. ئهوانه له ساختوماني رهحيمزادهى ئيستادا كه ئودههم يهكيك بوو له نووسينگهكاني دهولهتى كوردستان؛ راگيرابوون و وهك ميوان پتيان رادهگهيشتن؛ ئهوان بهروژ دهگل پيشمهركهيهك بهئازادى لهشاردا دهگهپان - پاش ماوهيهك سهرهنگ فيوزى، سهروك ستاوى سهقز، كه دواتر بوو به دادوهري دادگاي قازى محهممهده سهدري قازى و سهيفى قازى؛ بو ئازاد كردنى ئهو چوار ئهفسهره هاتنه مههاباد لهلايهن بهرپرساني حكومهتى كوردستانهوه بهريزو حورمهتهوه وهرگيراو برديانهلاى قازى محهممهده و به دهربرپنى داخ وكهسهرهوه ئهوشتهى وهك راگواستنيكى ئاسايى لهقهلم داو داواى ليبوردين و ئازادى ئهفسهرهكاني كردو قازى محهممهديش قبوولى كرد. بهروالهت وا ديار بوو ههلسوكهوتى قازى محهممهده، كاريگهريى ببوو لهسهر ئهفسهره ديلهكان و سهرهنگ فيوزى. به سوپاس و ريژهوه له مههاباد روويشتن. بهلام دواتر ديتمان ههر ئهم ئهفسهرانه به

دوژمنایه تی و بوغزه وه هاتنه مه هاباد و زور به ناحه زی ده گهل خه لک جوولانه وه.

له زور کونه وه نیردراوانی ده ولت کوردیان هر به چاویکی سووک وهک ئاژهل و بالنده و شتی وا (سهیر کردووه).

ده لاین ئه وانه ی ده چنه راوی که متیار، له بهر ئه وه ی که متیار له کونه که ی دا زهری بۆ کهس نییه و هیرش ناکاته سه رکهس؛ راوچی فیلزان و ورده ورده له ویرالئی نزیک ده بیته وه و دهستیکی به سهرو گوینلاکی دا دینئ و ورده ورده به رهو لیواری کونه که پالی پیوه ده نی و له پر فرییده داته ده ری و ئه و جارچی پی خوش بوو به سهری دینئ، نیردراوانی ده وله تیش ئاوا له کورده کان ده کهن. دیته مال و زیده که یان و به براکه م براکه م و هه زاران فیل و ته له که دهستیکیان به سهریدا دینن و هر ده گهل ئه وه ی جئ پیتان کراوه به شیوازه گلی جوراوجور له نیشتمان و مالی خوین وه ده ریان ده نی شانازی به وه وه ده کهن که هر چاویان به ناره زیه تی یا دژایه تییه ک بکهن له ژیر ناوی داگیرکه ر و کافر و جودایی خاوزدا ده یانرتینن یا دیل و ئیعدامیان ده کهن و به هه موو بشیویه ک سووکایه تییان پی ده کهن و ئه شکه نه یان ده دن. له وه له خه له تاوانه ش که ئاماده ن هاوکاریان له گهل بکهن. وهک دارده ستیک که لکیان لیوه رده گرن. قسه کانی خواجه نووری، دادوهری نیزامی سوپای ۳ی مه هاباد له سه رده می "فه رمانده یی سپه هبود وهره رام" دا، ده بی په ندیک بی بۆ ئه و جوره که سانه: ئیمه وهک ده سه رکه لک له و که سانه وهرده گرین که کارمان بۆ ده کهن تاپنیو یستمان بن که لکیان لیوه رده گرین و دوا یی فریتان ده ده یین.

ئاورپك له رووداوه‌كانی رابردوو:

له كۆتاییه‌كانی ۱۳۲۴ی.ه.دا، شه‌ری دووه‌می جیهانی، به‌تیکیشکانی ئەلمان، ژاپۆن و ئیتالیا كۆتایی پێ هات و ده‌له‌ته‌كانی ئەمریکا و به‌ریتانیا و سوڤیه‌ت به‌پێی ئەو رێككه‌وتنامانه‌ی ده‌گه‌ل ئێران ئیمزایان كردبوون، له‌سه‌ر ئەوه‌ پێكهاتن كه‌ شه‌ش مانگ پاش كۆتایی شه‌ر له‌ خاكی بچنه‌ ده‌ری.

ئەمریکا و به‌ریتانیا پاش كۆتایی شه‌ر هێزه‌كانی خۆیان له‌ ئێران كشانده‌وه، به‌لام ده‌وله‌تی سوڤیه‌ت به‌هینده‌یک هۆ خۆی لێبوارد و ئه‌رته‌شه‌كه‌ی هه‌روا له‌ ئازهربایجان و باكووری ئێران هێشته‌وه. نزیکه‌ی مانگیك دواي كۆتایی شه‌ره‌ ده‌وله‌تی ئێران، له‌ یادداشتیكدا كه‌ بۆ بالۆیژخانه‌ی سێ ده‌وله‌ته‌ داگیركه‌ره‌كه‌ی نارد، داواي له‌ هاوپه‌یمانان كرد له‌ ئێران بچنه‌ ده‌ری. هه‌روه‌ك گوتمان ئەمریکا و به‌ریتانیا به‌لێنی یه‌كه‌ی خۆیان برده‌سه‌ر. كه‌چی سوڤیه‌ت چاوه‌ڕێ سه‌فه‌ری قه‌واموسه‌لته‌نه‌ بۆ مۆسكۆ بوو. هه‌موو برۆبیانووه‌كه‌شی بۆ نه‌چوونه‌ده‌ر بۆ ئەوه‌ بووگفتی هه‌لێنجانی نه‌وتی باكوور له‌ سه‌رۆك وه‌زیرانی ئێران، وه‌رگرێ.

قه‌واموسه‌لته‌نه‌ پاش هه‌لبژاردنی به‌ سه‌رۆك وه‌زیری و پێكهێنانی كابینه‌ رایگه‌یاند كه‌ بۆ پته‌وكردنی په‌یوه‌ندیی ده‌گه‌ل رووسییه‌و ریزی دوولایه‌نه‌ ده‌چێته‌ مۆسكۆ. به‌پێی ئەو به‌لێنیه‌ی كه‌ دابوو، رۆژی ۲۹ ی رێبه‌ندانی ۱۳۲۴ی.ه. وێرای وه‌فدیكی هاوڕێ، چووه‌ مۆسكۆ. ماوه‌ی ده‌رۆژان له‌وێ ده‌گه‌ل ئیستالین ومولوتوف وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی سوڤیه‌ت وتووێژ و لێدوانیان كرد. قه‌وام به‌دانێ به‌لێنی ئیمتیازی نه‌وتی باكوور، به‌ سوڤیه‌ت. ك‌لاوی

له‌سه‌ر ئیستالین ناو به‌وپه‌پری زیره‌کییه‌وه به‌ستنی په‌یمانی نه‌وته‌که‌ی خسته کاتی پیکهاتنی پارله‌مان و په‌سند کردنی له‌لایه‌ن په‌رله‌مانه‌وه. پاش گه‌رانه‌وه‌ی قه‌وام وه‌قدی هاو‌پری بال‌ویزی نویی بال‌ای سو‌قیه‌ت به‌ ناوی ساد‌چیک‌وف هاته ئی‌زان و در‌یژه‌ی به‌ و توو‌یژکاندا و له ۱۵.۵ خا‌که‌لیوه‌ی ۱۳۲۵ ر‌یک‌که‌وت‌ننامه‌یه‌ک له‌ سی بر‌گه‌دا به‌و شیوه‌یه ئیم‌زاکرا:

۱- ه‌یزی سو‌پای سو‌وری سو‌قیه‌ت له‌ ماوه‌ی مانگ و نیو‌یک‌دا خا‌کی ئی‌زان به‌ج‌ی به‌ی‌لی.

۲- په‌یمانی دامه‌زراندنی کۆمپانیای هاو‌به‌شی نه‌وتی ئی‌زان و سو‌قیه‌ت هه‌تا حه‌وت مانگی تر په‌سند‌کران بدر‌ی به‌ په‌رله‌مان "شورای میلی".

۳- چون‌که ک‌یشه‌ی ئازهر‌بایجان ک‌یشه‌یه‌کی نی‌وخ‌وییه؛ ب‌ویه‌ش ده‌بی به‌پ‌یی یاسای ئی‌زان و له‌سه‌ر بنه‌مای ر‌یک‌که‌وتن و پ‌یک‌ه‌ل‌کردن، ده‌گه‌ل خه‌ل‌که‌که‌ی هه‌ل‌سو‌که‌وت ب‌کن. قه‌وم و سه‌ل‌ته‌نه ب‌و ئه‌وه‌ی سو‌قیه‌ت رازی ب‌کا له‌ ئی‌زان ب‌چ‌یت‌ه‌ده‌ر گۆ‌پ‌ان‌کاری له‌ کابینه‌که‌ی داپ‌یک ه‌یتا‌و س‌ی ک‌ه‌س له‌به‌ر پ‌رسانی ح‌یزبی تووده‌ی کرده وه‌زیری خ‌وی و به‌ مج‌وره رو‌ژ له‌دوای رو‌ژ خ‌وی له‌ سو‌قیه‌تییه‌کانی نزیک ده‌کرده‌وه. قه‌وام له‌لایه‌که‌وه به‌ل‌یت‌نی هه‌ل‌یجانی نه‌وتی با‌کووری ده‌دا به‌سو‌قیه‌ت و له‌ لایه‌کی‌تره‌وه گ‌فتی به‌ج‌یه‌یت‌شتنی خا‌کی ئی‌زان و ده‌ست‌تی‌وه‌رنه‌دانی له‌ کاروباری ئازهر‌بایجانی له‌ سو‌قیه‌ت ئه‌ستاند. ئه‌و به‌ دانانی س‌ی ک‌ه‌س له‌ به‌ر‌پ‌رسانی ح‌یزبی تووده له‌ کابینه‌که‌ی خ‌ویدا سو‌قیه‌تییه‌کانی هیواد‌تر‌کرد.

حیزبی تووده‌ش که ئەوکات به پشتگیری شۆره‌وه‌بییه‌کان ببووه
هیزیک له ئێراندا پشتیوانیی له قه‌وام ده‌کرد. له‌به‌رئه‌وه‌ی خولی
چوارده‌ په‌رله‌مان کۆتایی هاتبوو ده‌بوو بۆ کۆتایی هێنان به‌م
سناریۆیه، دیسان هه‌لبژاردن بکریته‌وه و خولی یازده‌هه‌م ده‌ست
پێ بکاته‌وه.

له‌ نامه‌یه‌کدا که بۆ پالۆیزی سوڤیه‌تی نارد بۆ پێکهێنانی مه‌جلیسی
یازده‌هه‌م و هه‌لبژاردنی نوێنه‌رانی تازه و دابینکردنی ئازادی
هه‌لبژاردن و پاراستنی سندوقه‌کانی ده‌نگدان، وه‌ک پێویستییه‌ک
داوای ئیزی ناردنی هیزی سوپا بۆ ئازهربایجان کرد. حیزبی ئێران.
حیزبی دیموکراتی ئازهربایجان و چه‌ند حیزبی دیکه بۆ
به‌شداریکردن و ده‌نگ وهرگرتنی زیاتر له هه‌لبژاردندا، خوازیاری
پێکهێنانی به‌ره‌یه‌کی یه‌کگرتوو بوون؛ قازی محهممه‌دیش به‌ناوی
حیزبی دیموکراتی کوردستانه‌وه له ته‌له‌گرافیکدا که بۆ قه‌واموسه‌لته
نه‌پێبه‌ری حیزبی دیموکراتی گێژان، دوکتور فه‌ره‌یدون که شاوهرز
رێبه‌ری حیزبی تووده و ئەللاهیار سالح رێبه‌ری حیزبی ئێران و
پیشه‌وه‌ری رێبه‌ری حیزبی دیموکراتی ئازهربایجانی کرد. حیزبی
تووده. پێی راگه‌یاندن حیزبی دیموکراتی کوردستان ئاماده‌یه‌له‌و
به‌ره‌یه‌دا به‌شدار و هیوای خواست که ئەو به‌ره‌یه بیته هۆی
به‌خته‌وه‌ری و مه‌زنی خه‌لکی ئێران. پێشه‌وا؛ سه‌دری قازی نوێنه‌ری
مه‌هابادی بۆ خولی چوارده‌هه‌می "مه‌جلیسی شواری میلی" وه‌ک
نوێنه‌ری به‌شی دانوستانه په‌یوه‌ندیداره‌کان به به‌ره ناساند. به‌لام
قوام سه‌لته‌نه دژواریه‌تی پێکهاتنی ئەم به‌ره‌یه‌ی کرد.

پەيماني سەرلەنوئي دۆستايەتي و ھاوکاری کوردستان و ئازەربايجان کاتيک ريتهراني کوردستان و ئازەربايجان زانيان هيژهکاني سوڤيهت بەم زووانە لە ئيران دەچنەدەري؛ رۆژي ۳ بانەمەري ۱۳۲۵ی. لەتەوريز لە کۆشکي مەجليسي ميلي ئازەربايجاندا پەيماننامەيەکی ھاوکاری و يەکیەتيان لە نيوان کوردستان و ئازەربايجاندا مۆرکرد.

لەو دانىشتنەدا بە نوێنەرایەتي نەتەوي کورد

- ۱- قازي محەممەد سەرۆکي حکومەتي کوردستان
- ۲- حاجي سەيد عەولاي گيلاني زادە ئەندامي کۆميتەي ناوەنديي حيزبي ديموکراتي کوردستان.
- ۳- عومەر خاني شەريفي، سەرۆکي عەشیرەتي شکاک
- ۴- حەمە حوسەين خاني سەيفي قازي، وەزيري بەرگري حکومەتي کوردستان.
- ۵- رەشیدبەگي جەهانگيري سەرۆکي هۆزي هەركي
- ۶- زيرۆبەگي بەهاوري، ئەندامي کۆميتەي ناوەنديي حيزبي ديموکراتي کوردستان
- ۷- قازي محەممەد حيزبي نوێنەري شنۆ

نوێنەراني ئازەربيەکانيش

- ۱- سەيد جەعفەري پيشەوەري سەرۆکي وەزيران
- ۲- محەممەد عەلي شەبستەري سەرۆکي (مجلس مالي)
- ۳- سادق پادگا، جيگيري سەرۆکي فيرقەي ديموکرات
- ۴- محەممەدبيري، وەزيري فەرھەنگ

په‌ریماننامه‌ی هاوکارییان له -۷- برځه‌دا مۆرکرد.

سۆڤیه‌تیه‌کان له مانگی بانه‌مه‌پدا به ته‌واوی ئێرانیان به‌جێ هێشت و هەر له‌و مانگه‌دا چه‌ند وتووێژیک له‌ نێوان ده‌وله‌تی ئێران و حکومه‌تی ناوچه‌یی ئازهربايجاندا پیکهات و شانديک به‌ سه‌رۆکایه‌تی پيشه‌وه‌ری چووه‌تاران. چه‌ند نوینه‌ریکی کوردستانيشيان ده‌گه‌ل بوو. وتووێژیکي تيروته‌سه‌لیان کرد، به‌لام بێ ئاکام و به‌ ده‌ستی به‌ تال گه‌رانه‌وه‌ ته‌وریز.

هه‌لبه‌ت سوپای شا هەر له‌ رۆژی چوونه‌ده‌ری سوپای سوور له ئێران ؛ له‌ بیرى گرتنه‌وه‌ی کوردستان و ئازهربايجاندا بوو. هه‌روه‌کی پيشتر ئاماژه‌مان پێ کرد.

له‌و ده‌مه‌یدا که شاندی نوینه‌رایه‌تی کوردستان و ئازهربايجان له‌ تاران خه‌ریکی وتووێژو ئالوگۆری بیروپابوون و ئاغای موزه‌فه‌ری فیروز له‌ ته‌وریز خه‌ریکی درێژه‌یی وتووێژه‌کان و په‌یمان به‌ستن ده‌گه‌ل ئازهربايجان بوو؛ سوپا شا له‌ ناوچه‌ی سه‌قز دووجار هێرشیان کرده‌ سه‌ر پيشمه‌رگه‌کانی کوردستان و هه‌ردووچاریش به‌ توندی تیکشکان. قه‌واموسه‌لته‌نه‌ پاش ئه‌وه‌ی دُنیا بوو له‌ پشتیوانی ده‌وله‌تانی ئەمریکا به‌ریتانیا و رازی بوونی سۆڤیه‌ت بۆ چوونه‌ده‌ر له ئێران، بوار و هه‌لی بۆ ره‌خسا هیزه‌ چه‌کداره‌کانی بنێزیه‌وه‌ سه‌ر کوردستان و ئازهربايجان و له‌ خه‌زه‌لوهری ۱۳۲۵ی.ه دا شای ناچار کرد، فه‌رمانی رویشتنی سوپا به‌ره‌و ئه‌و ناوچانه‌ ده‌ربکاو به‌و شیوه‌یه‌ ئه‌رته‌شی شا له‌لای زه‌نجان و خوڤه‌مده‌په‌وه‌ به‌ره‌و ئازهربايجان وه‌ریکه‌وت.

فیداییه‌کانی ئازهربایجان بئ هیچ ده‌ستکردنه‌وه‌یه‌ک له ریوه پاشه‌کشه‌یان کردو ریگه‌ی پیش‌ره‌ویی سوپایان ئاوه‌لاکرد. ریبه‌رانی حکومه‌تی ئازهربایجان و ئه‌و قه‌فقا‌زییه‌کوچه‌رانه‌ی که خ‌زیب‌وونه نیو زۆربه‌ی ده‌زگا‌کانی حکومه‌تی میلی و فیرقه‌ی دیموکراتی ئازهربایجان‌ه‌وه و شی‌وازی توندوتیژی کمۆنیتیان له ئازهربایجاندا به‌پ‌یوه‌ده‌برد، به‌دیتی پیش‌ره‌ویی سوپای ئیزان، خۆیان نه‌گرت و به‌و لۆری و ترۆمبلانه‌ی پتیان بوون به‌ره‌و ئازهربایجانی سۆقیه‌ت هه‌لاتن و خه‌لکی ئازهربایجان که له‌و ماوه‌یه‌دا دژی به‌ریوه‌چوونی تیزه‌ کۆمۆنیستییه‌کان. ریبه‌رانی فیرقه‌بوون؛ ده‌گه‌ل بیستنی خه‌به‌ری هیرشی ئه‌رتەش و راکردنی ریبه‌رانی حکومه‌ت؛ هه‌لیان به‌ده‌رفه‌ت زانی و ده‌ستیان‌کرد به‌کوشتوکوشتاری ئه‌ندامانی فیرقه‌ی دیموکراتی و ئه‌و کۆچه‌ریانه‌ی له‌ ئازهربایجان مابوونه‌وه.

به‌لام هیزه‌کانی ئه‌رتەش له‌ کوردستاندا به‌ترس و پارێزه‌وه ده‌چوونه‌ پیش. ریبه‌رانی کوردستان و ئازهربایجان شه‌وی ۱۹ی سه‌رماوه‌زی ۱۳۲۵ی.ه له‌ گوندی "خواجه‌میر" (نزیکی مه‌راغه) کۆبوونه‌وه و کۆبوونه‌وه‌که‌یان تا ده‌می به‌یانی درێژه‌ی کیشا. له‌وی ب‌ریاردرا هیزه‌کانی ئازهربایجان و کوردستان ئاماده‌بن بۆ به‌رگری و به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی هیزی سوپا. به‌لام رۆژیک دواتر سه‌لامه‌للای چاودێر، ده‌زیری پیش‌ووی ئازهربایجان که دواتر بوو به‌ پارێزگاری ئازهربایجان؛ هه‌والی ته‌سلیم و به‌زینی ئازهربایجانی به‌ تاران راگه‌یاند و هه‌ر ئه‌وشه‌وه ریبه‌رانی حکومه‌ت و فه‌رمانده‌ نیزامییه‌کان به‌ره‌و ئازهربایجانی سۆقیه‌ت تینیان ته‌قاند و ئازهربایجان ته‌سلیم بوو. ئه‌رتەشی شا ماوه‌ی رۆژیک له‌ نزیکی

ته‌وریز مانه‌وه بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک به‌حیسابی کاربه‌دهستانی فیرقه‌و ده‌وله‌تی ئازهربايجان بگهن. به‌شوین ئه‌وه‌دا قه‌لتوب له ئازهربايجاندا وه‌ریکه‌وت. رۆژی ۲۱ی سه‌رماوه‌ز سوپا شا چووه نێو ته‌وریز و کاربه‌دهستانی حکومه‌تی کوردستان به‌تایبه‌تی قازی محهمه‌د که پێشپه‌وه‌یی سوپا و گیرانه‌وه‌ی ئازهربايجان و کوشتاری ته‌وریز و راکردنی رێبه‌رانی حکومه‌تی ئازهربايجانیان بینی بۆ پێشگیری له‌ دووپاته‌بوونه‌وه‌ی وه‌ها کاره‌ساتیک له‌ کوردستاندا فه‌رمانی دا به‌ربه‌ره‌کانی نه‌که‌ن.

ئه‌م ب‌پیاره له‌ کۆبوونه‌وه‌یه‌که‌دا که بۆ راده‌رب‌پ‌ین و سه‌ر‌بار‌ه‌ت به‌ به‌رگری یا چه‌که‌دانانی کوردستان له‌ هه‌وشه‌ی مزگه‌وتی هه‌باس ئاغا؛ که ژماره‌یه‌کی زۆری خه‌لک و کاربه‌دهستانی حکومه‌تی کوردستان و چه‌ند عه‌شیره‌یه‌کی لێ کۆب‌پ‌وه؛ درا.

به‌ روونکردنه‌وه‌ی بارودۆخه‌که بۆ خه‌لک و باسی هه‌لاتنی رێبه‌رانی حکومه‌تی ئازهربايجان و کوشتاری ته‌وریز و هیندی شوینی تری ئازهربايجان و هه‌لگه‌پانه‌وه‌ی هیندی که له‌ سه‌رۆک عه‌شیره‌ته کورده‌کان به‌ زۆرینه‌ی ده‌نگی خه‌لک ب‌پ‌یار‌د‌را به‌ربه‌ره‌کانی نه‌ک‌ر‌ی. گه‌رچی زۆریش نا‌پ‌ازی هه‌بوون، به‌لام لایه‌نگرانی ناشتی و شه‌پنه‌کردن زۆرینه‌ بوون و نا‌پ‌ازییه‌کان به‌ رووگرژییه‌وه‌ هه‌وشه‌یان به‌جی هینشت. هه‌رکه‌سه‌ی که‌وته‌ بیری خۆ قوتارکردن له‌ تۆله‌ و توو‌پ‌ه‌یی ده‌وله‌تی ناوه‌ند.

قازی رایگه‌یانده‌؛ له‌ هه‌یج دۆخیکدا تا دوا‌ی‌ن هه‌ناسه‌ی ژیان خه‌لک به‌جی نا‌ه‌ی‌لی و ده‌گه‌ل خه‌لکی کورد و هاوشاریانی مه‌هابادی داده‌مینێته‌وه. ئه‌م له‌ خۆ‌بو‌ردوویی و بو‌ی‌رییه‌ی هیوا به‌خه‌لک

بهخشی و خه‌لک هه‌ستیان کرد، قازی محهمهد خۆی هه‌موو به‌پرسیاره‌تییه‌کان وه‌ئه‌ستۆده‌گری.

سه‌ردانواندن بۆ ویستی خه‌لک

پاش کۆبوونه‌وه‌که‌و راوه‌رگرتن له‌خه‌لک؛ به‌پێی ویست و بۆچوونی زۆرینه‌ی خه‌لک به‌ریاردرا به‌ره‌نگاری هێزه‌کانی ده‌وله‌ت نه‌بنه‌وه. ژماره‌یه‌ک له‌نیزامیه‌یه‌کانی فیرقه‌ی دیموکراتی ئازهربايجان که به‌پێی گریبه‌ستی هاوکاریی کوردستان و ئازهربايجان وێرایی پیشمه‌رگه‌کانی کوردستان له‌ده‌فه‌ری تکاب له‌سه‌نگه‌ری به‌رگری دابوون، ده‌گه‌ل ته‌سلیم بوونی ئازهربايجان و هه‌لاتتی رێبه‌رانی حکومه‌تی ئازهربايجان؛ ئه‌وانیش پاشه‌کشه‌یان کرد. پیشمه‌رگه‌کانی کوردستان له‌به‌ره‌ی تکاب و سه‌قزه‌وه به؛ ریکوپینکی سه‌نگه‌ره‌کانیان چۆل کرد و به‌ره‌ومه‌هاباد، یا به‌ره‌و شار و ديهاته‌کانی خۆيان گه‌پانه‌وه-سوارچاكانی عه‌شیره‌ته‌کانیش هیندیکیان گه‌پانه‌وه ديهاته‌کانیان و هیندیکیان ره‌گه‌ل هێزه‌کانی ده‌وله‌ت که‌وتن.

واته هه‌ر ئه‌وانه‌ی تا دوینی خوازیاری ئازادی و دیموکراتی بوون؛ هه‌رکه‌ دۆخه‌که‌یان ناله‌باردیت "توێژیان خست" و هه‌له‌پرستانه‌ رووبه‌پرووی خه‌لک و هاوولاتیانی خۆيان بوونه‌وه. سه‌رتیپ هومايونی فه‌رمانده‌ی هێزه‌کانی ده‌وله‌ت، له‌سه‌قزه‌وه به‌ره‌و بۆکان پیشه‌په‌وی کرد. قازی و حاجی بابه‌شیخ بۆ پیشته‌گرتن له‌تیک هه‌له‌چوونی خویناوی و کوشته‌کشتاری له‌چه‌شنی ئازهربايجان که شاپه‌رستان و دوژمانی کوردستان چه‌زبان لی بوو، به‌مه‌به‌ستی هیتورکردنه‌وه‌ی بارودۆخه‌که‌ چوونه "حه‌مامیان"ی ملکی مه‌حمود ئاغای ئیلخانیزاده، بۆ چاوپێکه‌وتن ده‌گه‌ل سه‌رتیپ هومايونی و

سه‌بارەت بە هاتنی هیزەکانی دەولەت بۆ مەهاباد، و تووژولیدوانی بەنرخیان کرد. بۆ وێنە، بڕیاردارا که پاش چوونە دەری هیزەکانی بارزانی؛ هیزی دەولەت بێتە نیو شار. هەروەها سوارەکانی عەشیرەتان لە پیش هیزەکانی دەولەتدا، نەیه‌نە نیو شار. چونکە دەنگۆیه‌ک هەبوو که سوارەکانی عەشیرەتان بە دنەدانی نەیاران قەستی تێکدەری و ئازاری خەلکیان هەیه. پیشەوا داوای لە سەر‌تیپ هومایونی، کرد بۆ پیش‌گرتن لە هەر چه‌شنە رووداوێکی تال نەهێلی سواره عەشیرەتیەکان لە پیش هیزەکانی دەولەتدا، بێتە نیو شار دەنا بۆ خۆی (هومایونی و): بەرپرسیار دەبێ لە بەرامبەر هەر پیش‌هاتێکدا. سەر‌تیپ هومایونی گەفتی دابووتی.

قازی محەممەد و حاجی بابە‌شێخ لە حەمامیانە‌وه هاتنە‌وه مەهاباد سه‌بارەت بە هاتنی ئاشتیانە‌ی سەربازان و چۆنیتی هە‌لسو که‌وت کردن ده‌گه‌لیان قسه‌ی کرد، رۆژیک دواتر خه‌به‌ریان هینا که سواره عەشیرەتیەکان گە‌یشتونە‌ته کلکە‌ی بە‌گ‌زادان لە سێ کیلۆمە‌تری مەهاباد ده‌یانە‌وێ بێتە نیو شار. خە‌لک ئازایانە ئاماده‌ی بە‌رگری کردن و بە‌ژه‌نگاری بوون. قازی محەممەد فه‌رمانی دا شێخ حە‌سه‌نی شه‌مسی بورهان و ره‌حیمی جه‌وانمه‌ردی قازی و نووسه‌ری ئه‌و دێرانە بە ئۆتۆمبیلی تایبه‌تی پیشه‌وا، بچه‌لای سە‌ره‌نگ غه‌فاری که فه‌رمانده‌یی هیزی پیش قه‌ره‌ولی ده‌ولەت و سوارکاری عەشیرەتانی له‌ ئە‌ستۆ بوو؛ و له‌ ئاوابی "ئیندرقاش" دامه‌زرابوون. بۆ ئە‌وه‌ی مه‌سه‌له‌ی قه‌راروبه‌پاریک که ده‌گه‌ل سەر‌تیپ هومایونی بوومانه سه‌بارەت بە چۆنیتی هاتنی هیزەکانی ده‌ولەت بۆ نیو شار، به‌ویش رابگه‌یه‌نین. هه‌لبه‌ت پیشتریش کاک جه‌عفەری که‌ریمی سه‌رۆک

ستادی هیزی کوردستان مهئموورکراوو چاوی بهسهرهنگ
 غهفاری بکهوئ و له ناوهروکی ئەم ریککهوتتنامهیه ئاگاداری
 بکاتهوهو چۆنیتی هاتنی هیزهکانی بو نیومههاباد، دهگهل باس بکا.
 کیلومهتریکمان مابوو بگهینه "ئیندرقاش"، دیتمان دوو جیسی
 ئهرتشی بهرهوړوومان دین، گهیشتنی و، بریک لهولاترهوه
 رایانگرت. سهرنشینهکانی جیی یهکه؛ سهرهنگ غهفاری و
 جهعفر ئاغای کهریمی بوون، دابهزین، لهئیمهیان پرسى: هیزهکانی
 بارزانی ههر لهئێو شاردان؟ ئیمهش لهماشین هاتینه خواری و
 چووینهلای جیه (سهربازیکه) یهکه. که سهرهنگ غهفاری بو خوی
 لی دهوری. شیخ حهسهنی شهمسى بۆرهان. قهرار و بریارهکانی
 نیوان قازی محهمهد و سهرتیپ هومایونی بیر هینایهوه.
 سهرهنگ غهفاری گوتى: من بهمهبهستى. دیتنى سهرتیپ هومایونی
 و وهگرتنی فهزمان، دهچمه مههاباد. ههلبهت کاک جهعفری
 کهریمیش دهگهلان چوو. به سهرهنگ غهفاریم گوت: جهناب
 سهرهنگ بارزانیهکان هیشتا له مههاباد دان، بهپیتی بهلینی
 سهرتیپ هومایونی هیزهکانی دهولهت پاش رویشتنی ئهوان دینه نیو
 شار و له پیش هیزی دهولهتیش دا، عهشایر بۆیان نییه بینه نیو شار.
 سهرهنگ غهفاری، به توورهیهوه گوتى: جهناب "من له بارزانیهکان
 ناترسم. لهوانم مهترسیته." منیش گوتم: جهنابی سهرهنگ، نامههوی
 بتانترسینم، بهلکو، بهپیتی فهرمایش و فهزمانهکانی قازی محهمهد
 لهگورئ دایه. پاش ئهو قسانه، سهرهنگ غهفاری و جهعفر کهریمی
 به ریی میانداو وهپئ کهوتن.

ئیمەش بەرەو مەھاباد گەڕاينەو. لە جادەى ميانداو مەھاباد،
 پيش ئەوێ بگەينه کلکەى بەگزانان، تووشى ژمارەيەك ئاغاوەت.
 (سەرۆک) ى يەکیک لە عەشیرەتە شۆرشگێرەکانى "دوینی" بووین کە
 ئەمڕۆ دەپویشن ئۆکەریتی و گوێ لەمستی خۆیان بۆ سەرھەنگ
 غەفارى بسلەمیتن. ئەوانە ئەگەرچى ئۆتۆمبیلەکەى* قازیبیان دەناسى،
 بەلام تەواو ناوەرەستى جادەکەیان گرتبوو بەریان نەدەدا. شوفێرەکە،
 ماشینەکەى راگرت: شیخ حەسەن دابەزى و پێى گوتن: ئەو شەرم
 ناکەن، دانارزین. ھەر دوینی نەبوو بۆ دیفاع لە کوردستان پەیمانتان.
 دەگەڵ پيشەوا بەست؟ ئیستاش کە وادەبەلینیيەکانتان پيشیل کردوو
 سوور سوور ماشینەکەى ئیمە دەناسن، بۆچى رینگەکەتان گرتو و
 بەرینادەن؟ چەند ئاغاىەک بەشەرمەزارییەو، داواى لیبوردنیان کردو
 گوتیان: نەمانناسیونەتەو. ئیدی رینگەکەیان بەردا.

لە کلکەى بەگزانان، تووشى ژمارەيەك لە ئاغاوەتى عەشیرەتیکی
 دیکە بووین کە دەیانویست وەک پيش قەرەوێ لە شار نزیک بنەو.
 ھەرەشەمان لەوانیش کرد و گەڕاينەو نۆو شار. دوايىن رۆژى
 سەرماوەزى ۱۳۲۵ی. ھەیزەکانى دەوڵەت بى هیچ توندوتیژییەک
 مەھابادیان گرتەو و لە سەربازگە و بینای دوخانیات و چەند
 شوینیکی دیکەى دەرەوێ شاردا، دامەزران.

پاش دوور رۆژان، سەرتیپ ھومايونى، ستادی ھیزی گەيانە
 مەھاباد و کۆکردنەوێ ئەو چەک و تەقەمەنى لە دەست خەلک
 دابوو، داواى یارمەتى کرد لە قازى محەممەد و حاجى بابە شیخ و

---

* بەھۆى نەبوون یا کەم بوون یا کەم بوونی ئۆتۆمبیل لەو کاتدا لە رووھە
 ناسراونەتەو.

بهر پرسانی حکوومه تی کوردستان بۆ به شداری له و کۆبوونه وانه ی به و مه به سته پیکی هیتان. دوو روژ دواتر، ژماره یه کی زۆر له خه لکی شاریان ده ستگیر کرد و له شاره وانی مه هابادا زیندانیان کردن.

مالئاوایی میژوویی قازی محهممه د و ژهنه رال بارزانی

شه وی ۱۳۲۵/۹/۲۶ ی.ز، ژهنه رال مسته فا بارزانی و هیزه که ی که له شه رگه ی سه قز بوون له ریگه ی بۆکان- مه هاباده وه گه رانه وه مه هاباد. ژهنه رال بارزانی، بۆ هه لسه نگاندنی بارودوخ و مالئاوایی کردن هاته مالی قازی محهممه د.

پاش چهند سه عات قسه و لیدوان و راگۆرینه وه سه رباره ت به و پیش هاته تاله، ژهنه رال بارزانی پیشنیاری به قازی محهممه د کرد ره گه لی که وی و له ئێران بچنه ده ری. به ریزیان فه رمووی: قوربان! من ئیستاش جه نابت به سه روک کۆماری کوردستان ده زانم و، حازرم له سه ر سه رمه ت دانیم و له هه ر شوینی بی خزمه تکاریم. مانه وه تان له شاری مه هاباد له به رژه وه ندی خۆتان و نه ته وه ی کورد دا نییه. ئه و ده وه ته جی متمانه نییه. "قازی محهممه د وێرایی سوپاس له ژهنه رال بارزانی فه رمووی" جه نابی مه لا مسته فا؛ من ده زانم ده وه ته ی ئێران ته واوی رق و قینی خۆی به من ده پێژێ و ئیعدامم ده کا. به لام به ئیعدامی من ئازار به خه لکی دیکه ناگه یه نی و له سه ر ئه و واده و په یمانه ی به و خه لکه م داوه له هیه چ بارودوخیکیدا به جیان ناهیلیم.

ئەسپاردنی ئالای کوردستان بە ژەنەرال بارزانی

قازی محەممەد ئالاکەیی کوردستان، کە لە سەرمیزی کارەکەیی بوو لوولەیی کردو ماچی کردو دایە دەست مەلا مستەفا و گوتی: ئەو ئالایە بپاریزە. هیوادارم ئێوە نەهێلن بکەویتە زەوی "ژەنەرال بارزانی، ئالاکەیی لە دەست پیشەوا وەرگرت، ماچی کرد و لەسەر سەری دانائو تەنیا ئەو ئالایە دانەنی، بەلکو و روژیک لە روژان هەلبکا و بیشەکینییتەو. ئەو دیمەنە میژووییە ئەوەندە دلتەزین و بەو حالەشەو جێی ریزدانان بوو کە هەموو ئەوانەیی لە ژووری مەحکەمەدا، کۆببونەو بە کۆل گریان. ژەنەرال بارزانی پارێزەرانی سەرھەنگ میرحاج و، پارێزەرانی مەلامستەفا و ئەفسەرە کوردە عێراقییەکان لە نێو لافاوی خەم وایەکیە کە دەستی قازی محەممەد دیان ماچ کردو مائاواپیان کرد. قازی ئەمری کرد با ژەنەرال بارزانی و هیزەکانی هەرچی پێویستیانە دەگەل خۆیانی بەرن. من کە بینەری ئەم تراژیدیا میژووییەیی لێک دابڕانی دوو قارەمانی نەتەوێ کورد بووم هەتا سەرلێوی گۆر فەرمامۆشی ناکەم.

بۆ سبەیی شەوێ، بارزانییەکان بەرەونەغەدە و شنۆ و سنووری عێراق وە وەرپێ کەوتن.

"دەست بەسەرکردنی قازییەکان"

شەوی دوووەهەم یا سێهەم بوو؛ شەو دەرەنگان بوو؛ قازی محەممەد بە پێچەوانەیی جارن، نەهاتبوو مەلێ: پاش چەند سەعات ژمارەیهک سەرباز و خزمەتکاریکی کورد، هاتتە مەلەکەیی و گوتیان ئەوشۆ جەنابی قازی تەشریفیان لە فەرمانداریی نێزامیی دەبی و

هاتووین تهختی خهو (قهروهیلله) ی بۆ بهرین. ههر ئهو شهوه قازی محهممه و حهمه حوسین خانى سهیفى قازیان دهست بهسه رکرد. ههلبهت پتیوسته بلیم: که چهند رۆژ بهر له وهی سوپا بگاته شارى مههاباد، ژمارهیهک له کاربه دهستانی حکومهتی کوردستان هاتنه مالی قازی محهممه و سهربارهت به رووداو هکان و پهنا بردن بۆ سۆقیهت یا رۆیشتن به رهو عیراق قسهیان دهگهڵ قازی کرد و رایان لیهوهرگرت. به پریزیان له وهلامیانداوتی: ئیوه ئازادن بۆ کوئ دهچن و ههرچی به پتیوست دهزانن دهگهڵ خۆتان بهرن. بهلام من له بهرئهوهی بهلیم به خهڵکی کوردستان داوه که له ههموو بار و دۆخیکدا له گهلیانیم و یه جییان نه هیلم ناتوانم ئهو خهڵکه به تهمای خولای بهجی بهیلم و خۆم دهر باز کهم. من لیم سووره دهولهتی شا دهمرگئ و دهشمکوژی. سوپای شا له گهرا نه وهیدا ههموو رق و قینی خۆی به من دهردهکا و ئیدی خهڵک زۆر ئازار نادا. ئهگهر دهستی به من رانهکا تۆلهی من له خهڵکی کوردستان بهتایبهتی له خهڵکی مههاباد دهکاتهوه. ئهویشمان و بویری و خهڵک خۆشهویستییه کاریگهیری لهسه ر زۆر کهس دانا و له رۆیشتنی گێرانهوه. چهند کهس له براده ران؛ وهک؛ کاکه عبدالرهمانی زهبیحی و سهیدیقی حهیده ری و دلشادی رهسوئی بریاریاندا دهگهڵ ئهسه دۆف نوینه ری باز رگانیی سۆقیهت له مههاباد. بچنه بالۆیزخانهی سۆقیهت له ورمئ. بهلام پاش چوون و خۆناساندنیان، مهئموورانی سۆقیهت وهریان نه گرتبوون و ئیزنی چوونه ژووره و هیان تهنیابه ئهسه دۆف داوو. ههر ئهو رۆژه له ئهسه د ئاباده وه تهلهفونیان بۆ مالی قازی محهممه دی کرد. من گووشیم هه لگرت.

شته‌که‌یان بۆ گێڤامه‌وه و گوتیان به قازی محهممه‌دی رابگه‌یه‌نه و گوتیشیان؛ ئێمه هه‌ر لێزه‌وه به‌ره‌و عێراق وه‌ریده‌که‌وین. قازی محهممه‌د هیوای سه‌رکه‌وتن و سه‌لامه‌تی بۆ خواستن.

ئاغای چه‌یده‌ری، پاش شه‌هیدکردنی قازییه‌کان و پاش لێبوردنی گشتی له‌لایه‌ن شای ئێرانه‌وه؛ به‌نیوێژیوانی مه‌لا حوسینی مه‌جدی هاته‌وه ئێران و گه‌راوه‌ شاری مه‌هاباد؛ جه‌نابی زه‌بیحیش هه‌تا سه‌ره‌له‌دانی شوێشی ئیسلامی ئێران هه‌ر له‌ به‌غدا مایه‌وه و خه‌ریکی نووسینی قامووسی زمانی کوردی بوو. پاش شوێشیش سه‌ردانیکی مه‌هابادی کرد و له‌گه‌ڕانه‌وه‌دا؛ بێ سه‌روشوین بوو و که‌س به‌شوینی نه‌زانی- به‌پێی زانیارییه‌کان ته‌واوی کتیب و نووسراوه‌کانی و هه‌رچی هه‌یبوو له‌ عێراق و له‌لایه‌ن حکومه‌تی به‌عسه‌وه تالان کراون و له‌ناوچوون. دلشادی ره‌سوولیش به‌شێوه‌یه‌کی گوماناوێ کوژرا.

کۆمه‌ڵێک له‌ کاربه‌ده‌ستانی حکومه‌تی کوردستان، بۆ ماوه‌یه‌ک له‌ دیهاته‌کانی خۆیان خۆتان مات دا ژماره‌یه‌کی زۆریش له‌ سه‌ره‌تای گێڕانه‌وه‌ی مه‌هابادا له‌لایه‌ن ریژیمی ده‌ست به‌سه‌ر زیندانی کران و ئه‌وانی دیکه‌ش نێردrane به‌ندیخانه‌ی ته‌وریز. دوا‌ی پاش ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ تاوانه‌کانییان، که‌م کراوه‌ و هه‌روه‌ک پێشه‌وا قازی محهممه‌د، پێشبینی کردبوو، خه‌لکی ئاسایی شار زیانیکی ئه‌و تۆیان وێ نه‌که‌وت. هه‌لبه‌ت بۆ ئه‌وانه‌ی کاربه‌ده‌ستی ئێداره‌ی و نیزامی بوون زیندانی و بێ حورمه‌تی و سووکایه‌تی پێکردن و به‌رتیل ئه‌ستاندن شتیکی ئاسایی بوو، به‌لام ئێعدام نه‌ده‌کران.

دادگایی کردنی قازی محهمهد

دوای گیرانه وهی مه هاباد له لایهن سوپا و گیرانی پیشه ووا قازی محهمهد و ژماره یه کی زور له کار به دهستانی حکومه تی کوردستان، سام و ترسیکی قورس بالی به سهر شاردا کیشاو کهس به ته مای سبهینی نه بوو. هیژه کانی ئه رتهش، پاش ئه وهی به ته ووی دامه زران دادگاییه کی سه حراییان به سه روکایه تی سه رهنگ پارسی تبار و فرماندارای نیزامی مه هاباد و دادوهری سه رهنگ فیوزی سه روکی ستادی هیز، پیکهیناو دهستیان کرد به لیپرسینه وهو دادگایی کردنی قازی محهمهد و حوسین خانی سه یفی و ئه بولقاسمی سه دری قازی له وه دوا ژماره یه ک له کار به دهستانی حکومه تی کوردستان به بروبیانووی جوړاو جوړگیران و دران به زیندانی شاره وانی مه هاباد. زیندانی شاره وانی جتی کهسی نه ده بووه. ته نیا دوو قولانچ جیگه بو نوستن هه بوو. هیندیکیان له دهره وهی به ندیخانه له نیو چند ژووریک دا و هر به وشپوهیه راگرتبوو. روژیک دوای گیرانی قازی محهمهد، سه رهنگ ئایره م و سه رهنگ موزه فوری و دهوله مهنديکی مه هابادی هاتنه مالی قازی محهمهد و ژووری کار و ژووره کانی دیکه ی مالی یان سهنگ و سوژن دا و دوو جانتای بچووی پر له به لگه و دیکومینت و نووسراوه ی تایبه تی نووسراوه ی تایبه تی و هه ندیک قه باله ی مولک و مالیان کوکرده وه و بردیان. روژیک دوای ئه و رووداوه؛ من و رهحیمی جه وانمه ردی قازیشی که له نووسینگه ی پیشه وادا کارمان ده کرد، دهست به سه رکراین و بردیانین بو گرتووخانه ی شاره وانی شوینی دهست به سه ری قازییه کان هه تا دادگایی کردنی

سهره‌تایی؛ (شوینی ئیستای نووسینگهی قازی موکری و جیی جارانی ددانسازی به‌همه‌نی بو).

پاش دادگایی کردنی سهره‌تایی؛ هه‌رسیکیان بۆ سهربازگهی مه‌هاباد راگواستن و هه‌تاشه‌وی شه‌هیدکرانیان له‌وی زیندانیان کردن. دادگایی کردنه‌کیان نه‌ینی بو. تاوانبارکردنیان مافی بوونی پاریزه‌رو ده‌ست راگه‌یشتن به‌ به‌لگهی به‌رگریکردنیان نه‌بو، ئەم تاوانانه‌ی درابوونه‌ بالیان، پارچه‌ پارچه‌کردنی ولات، گوپینی ئالاو په‌یوه‌ندی گرتن ده‌گه‌ل نه‌یاران بو. له‌و گه‌شه‌ پرله‌ توندوتیژی و رق و قینه‌دا سی ئه‌فسه‌ری ئه‌رته‌شیان به‌ ناوی پاریزه‌ر "وکیل تسخیری" بۆ دیاریکردن. سه‌روان شه‌ریف، پاریزه‌ری دیاریکراوی "تسخیری" قازی محهممهد و سه‌رگوردنه‌وانی پاریزه‌ری دیاریکراوی سه‌دری قازی بو. سه‌روان شه‌ریف که به‌ باوه‌رو ئیمان‌وه به‌رگری له‌ قازی محهممهد کرد بو و ئەم تاوانه‌ هه‌لبه‌ستراوانه‌ی به‌نا دادپه‌روه‌رانه‌و نامرؤقانه‌ زانیبوو بۆیه‌ هه‌ر که‌وته‌ به‌ر رق و تووره‌یی سه‌رله‌شکر هومایونی و فه‌رمانده‌ره‌ سوپایان. به‌لام سه‌رتیپ هومایونی پاش هه‌ره‌سی مه‌هاباد، پله‌ی سه‌رله‌شکه‌ری و هه‌رگرت.

نه‌وڕۆزی سالی ۱۳۲۶، ی.ه‌ که‌ سالی پله‌ پیدانی سه‌روان شه‌ریف بو و پله‌ی و سه‌رگوردی ده‌درایه‌؛ به‌ تاوانی دیفاع و به‌رگری له‌ قازی محهممهد، پله‌که‌یان لی ئه‌سانده‌وه‌.

قازییه‌کان داوی سه‌رله‌نوێ پیداوونه‌وه‌یان به‌ حوکمه‌که‌یاندا کرد و دۆسیه‌که‌یان بۆ پیداوونه‌وه‌ ناردیه‌ تاران.

بارودوخی بهندکراوان

بهنديخانهی شارهوانی پرپرېوو له بهندیی سیاسي. ليکولینه وه و پشکین هر دريژهی هه بوو. هر رۆژهی ژماره يک بهنديان دهبرد بۆ ليکولینه وه له نووسينگهی شارهوانی - پادگان يا فرمانداريی نيزامی و له وئ ليکرسينه وه يان لي دهکردن زورجار هه په شهيان ليده کردن و ته نانه ت دراکاريش دهکران. قازی محهمه له کاتي دادگايی دا، تاوان و بهر پرسياره تي هه موو گيراوه کانی وه ئه ستوگرت و به په ری نه ترسی و له خووردووييه وه به پشکينه رانی دهگوت: کهس خه تابار نييه و هه رچی کراوه به فرمانی من بووه و من هه مو وه ئه ستو دهگرم.

روژيکی مانگی رييه دانی ۱۳۲۵ ی. له حه وشهی بهنديخانه پياسه مان دهکرد. سه رهنگ فيوزی، دادستاني دادگا، دهگه ل چه ند ئه فسه ريک هاته گرتوو خانه ی شارهوانی و هه موو بهنديه کانی کوکرده وه و پيی گوتن: نامانه وئ کهس ئازار بدهين، بهس ئيمه دهمانه وئ دؤسيه ی ئه وکه سانه پرېکه ينه وه که ئيوه يان ناچار کردووه ئه و کارانه بکه ن. ئيوه ش پتويسته هه رچی دهيزانن، بيلين و دانی پيا بنين و هر زانياريه کی هه تانه به پشکينه رانی رابگه يه نن بۆ ئه وه ی له سزا کانتان کهم بکه نه وه. سه رهنگ فيوزی له نيو هه موواندا، ئاماژهی به من کرد که له پشته وه ی بهنديه کانه وه وه ستا بووم و گوتی: بۆ وینه ئاغای هومايوان، نابي خوی بۆ خه لک به دبخت و چاره رهش بکا. دهبي هه رچی دهيزانی به پشکينه رانی بلي. پاش ئه و قسه ئاژاوه گيڤی و دووبه ره کی

سازکردنه‌ی که بووه هۆی چاره ره‌شی ژماره‌یه‌ک له گه‌یروان: ئیدی لێی دار رو‌یشت.

روژیک له کاتیکدا که سه‌روان کۆپال لێپرسینه‌وه‌ی لێده‌کردم ده‌ستی ده‌گیرفانی ژاکه‌یه‌ی نێزامیه‌که‌ی ناو ویستی قه‌له‌مه‌که‌ی ده‌ره‌ینی، به‌لام، بڕیک ته‌لیاکی لێکه‌وته خوارێ و له لای من زۆر ته‌ریق بووه رووی تێکردم و گوته‌ی: شوکری خۆدا ئه‌وه جارێ بۆ هه‌یج شتێ نابێ نه‌خۆشم و بۆ ده‌رمان هه‌لم گرتووه. دوایی لاپه‌ره‌ی لێپرسینه‌وه‌که‌ی له پێشم دانا و گوته‌ی چیت پێخۆشه‌ بینوسه. منیش گوتم: جه‌ناب سه‌روان، پرسیاره‌کانتان به‌فرموون با وه‌لامه‌کانیان بنووسمه‌وه. ئاشکرا‌بوونی ئه‌م نه‌هێنیه‌ی سه‌روان، بووه هۆی ئه‌وه‌ی که، چه‌ند پرسیاره‌یه‌کی ساده‌م لێ بکا. ئه‌گه‌رچی ژووره‌کانی به‌ندیخانه به هۆی زۆربوونی ژماره‌ی گه‌یروانه‌وه، زۆر به‌رته‌نگ بوون، له ده‌وری یه‌کتر کۆده‌بووینه‌وه و سه‌باره‌ت به چاره‌نووسی خۆمان قسه‌مان ده‌کرد. ئاغای ئه‌یبراهیمی نادری، که پیاویکی کرماشانی خۆینده‌واره‌و گه‌لیک تیگه‌یشتوو بوو و به‌هۆی عه‌شق به ئازادیی کوردستان له‌ویوه هه‌ستا بوو، هاتبووه مه‌هاباد و جیگری وه‌زیری فره‌هنگی کوردستان بوو؛ به‌و زانیارییه قووله‌ی که هه‌یبوو، رێنونی ده‌کردین و به‌پێی یاسای ئێران ئاستی سزاو تاوانه‌کانی بۆ لێک ده‌دانینه‌وه.

زیندانییه‌کی دیکه‌ش به‌ناوی جه‌وداکازمی که ئه‌ویش کرماشانی بوو، پیاویکی قسه‌ خۆش بوو، شه‌وانه له‌سه‌ر بالنجیک داده‌نیشت و چیرۆکی بۆ کۆره‌کان ده‌گێڕایه‌وه و به‌ گالته ده‌یگوته: "هه‌وادارم

خودا مادههکانی (برگهی قانون) * ئاغای نادری بکاته نیرینه. گالتهکانی ئەو دهبوووه هۆی دلخۆشی و پیکهیننی کورپهکان بیرهوه ریهکی دیکهشم لهو دهمگۆ سازییانه و ترس وه بهر نان و توقاندانهی بهندیخانه له بیره و پیموایه مهئموورهکان وایان دهکرد. لهوانهیه گیرانهوهکهی بۆ باشتر روون بوونهوهی بارودۆخی بهندییهکان پتووست بێ.

پاش له سیداره دانی و شههیدکردی (۱۱) کهس له بنه مالهکانی فهیزوللابهگی و جهوانمهردی و ئهسهه دییهکانی له سهقز و خوالیخۆشبوو، عهلی بهگی شیرزاد، فرماندهی، پێشمهرگهکانی بۆکان؛ ماوهی چهند شهوێک دهمگۆی ئەوه بوو که لهو یهک دوو شهوانه دا، چهند کهسێک له سیداره دهرین. ئەو دهمگۆیانه زۆر کهسی نیگه رانی چاره نووسی خۆی کردبوو. کورپهکان بهو جێ تهنگیه وه له پال یه که وه راده کێشان و بهوپه پری شه که تیی دهر و ونیه وه؛ دهست له ئهستۆی ههزاران خهونی ئالۆز خه و یان لی ده که وت.

لێرسینه وهیه کی بی به زهییانه

شهوێک لهو شهوانه؛ به بیستنی دهنگیک که له دهره وهی ژووری زیندانه وه هات وه خه بهر هاتم. گویم لیبوو یه کێک بانگم دهکا. پاش چهند چرکه یهک دهنگی گرووبان مهحموودیم ناسییه وه - سنهیی بوو- گوتم: سه رکار مهحموودی، بهو سهعات سی و نیوه چ کاریکتان پیمه؟ لهو دیو دهرگه وه گوتی: به زاتی خودا، جه ناب

* مادهه: له فارسیدا گهلیک مانای هیه وهک: میوینه -ماک- برگهی یاسایی. لێره دا کازمی ته نیا به مانای 'میو' گرتوویه تی.

سهره‌هنگ له ژووری کاره‌که‌یه‌تی و داوای کردووی. من چم له‌دهست نایه. له دهنگه‌دهنگی من و سهرکار مه‌حمودی هر ۱۶ که‌سه‌که‌مان که له دیوکی ۳/۵ له ۴/۵ دا خه‌وتبووین وه خه‌به‌ره‌هاتن و به‌و ده‌مگۆیانه، که له زینداندان بِلّاو ببوونه‌وه، هه‌مووان لیتیان سوور بووه بۆیه ده‌مبه‌نه‌ده‌ری تا له سیداره‌م بدن. ده‌رگای ژووره‌که‌م کرده‌وه و له نیو ته‌وژمی خه‌می کوپه‌کاندا، چوومه‌ده‌ری. ده‌گه‌ل سهرکار مه‌حمودی چوینه نیو خه‌وشه‌ی یه‌که‌م پینچ سهر‌باز تفه‌نگه‌کانیان خسته سهر پی و ده‌وریان دام. ئیدی گومانم بۆ نه‌ما له‌وه‌یکه من یه‌کیک له‌وانه‌م که له دار ده‌ردین. له پلی‌کانه‌کان هاتمه سهری. و چوومه نیو کریدوری شاره‌وانی- لۆرییه‌کی سوپا دی که له‌وی راگیرا بوو: گومانم نه‌ماله‌وه‌یکه به‌و ماشینه ده‌مبه‌نه سهر‌بازگه. یا شوینیکی دیکه بۆ سیداره. راست به‌ره‌و لۆرییه‌که رویشتم و له شاره‌وانی چوومه‌ده‌ره‌وه. به‌لام، سهرکار مه‌حمودی تیگه‌یاندم که جه‌ناب سهره‌هنگ له ژووری چاوه‌پیمه‌وه منیان برد به‌ره‌و ژووری سهرۆکی "دیژبان" که له بینای شاره‌وانیدا بوو.

له‌وه‌ژوورکه‌وتندا، دیتم سهره‌هنگ پارسی ته‌بار "فه‌رمانداری نیزامی"، که پیاویکی توورپه و تۆسن و جنیق فروش و ره‌قاوی بوو، له پشت میژیکه‌وه له ژووره‌که دانیشتوو. ئاغای ئیعتما‌د زاده‌ش که نه‌فسه‌ریکی که له‌گه‌ت و تیگه‌یشتوو به‌ حورمه‌ت بوو له ته‌نیشت میژه‌که راوه‌ستابوو.

سهره‌هنگ ده‌ستی خستبووه گیرفانی بالته‌که‌ی و جه‌للادانه به‌ سه‌روان ئیعتما‌د زاده‌ی گوت: کورسییه‌کی بۆ دانی، (به‌و جوړه

سهرهنگ له لایهک و ئیعماد زاده له لایهکی دیکه وه من له لایهکه وه
 دانیشترین) سهرهنگ رووی تیکردم وگوتی: ورد چاولیکه بزانه
 دهلیم چی؟ ههر پرسیاریکی لیتی دهکه، جوان وهلامی بده وه.

له سهر کورسییه که دانیشتم. سهرهنگ بئ پیچ و پهنا به
 ئیعماد زادهی گوت: جه ناب سهروان؛ رۆحی ئهوانه بۆ پیاو کوژی
 جهنایهت خولقاوه.

سهروان ئیعماد زاده چاویکی لیکردم یانی من له وهدا بئ تاوانم
 بهو قسه بۆ غزاویانهی سهرهنگ، زۆر تیک چووم. بهو قسهیه
 راوام لیتهات ترس له دیم دهرهاویم. پیمواوو ههر سهعاتیکم ژیان
 ماوه. دهی له چی بترسم. کتوپر واوه غیرهت که وتم ههر بۆ خوشم
 پیم سهر بوو. گوتم: بۆ وهلامدانه وهی پرسیارهکان حازرم.
 سهرهنگ زیاتر تووره بوو. پرسیارهکانی هینایه گورچ سهروان
 ئیعماد زاده دهینوسین- وهلامهکانی منیشی دهنوسییه وه پاش
 سهعات و نیویک لیپرسینه وه پپی گوتم: دهی باشه، قسهکانت مۆرو
 ئیمزابه. گوتم ئیزن دهن قسهکانم بخوینمه وه؟ سهرهنگ به
 توورهیییهکی زیاتره وه گوتی؟ ئهی بئ پیداوونه وه چۆن مۆری
 دهکهی؟ ئهی جینایهتکاران ئهی پیاو کوژران! سهروان، نه مگوت
 رۆحی ئهوانه بهس بۆ جینایهت و پیاو کوژی خولقاوه - من ههر
 گویشم له جینوهکانی نه دهگرت. ههلبهت زۆر تووره بووم. یهک
 زهره له مهرگ نه دهترسام. به قسهکانمدا چوومه وه ئیمزام کرد و
 ههستامه سهرپی. سهرهنگ به توورهیییه وه به سهروان ئیعماد
 زادهی گوت: ئهو کابرایه. ئیعماد زاده دهرگاکی تهنیشتی
 کرده وه. دیم محهمه دی توکمچی که ئهوکات (به رپوه بهری

کاره‌بای مه‌هاباد بوو له) دیوه‌که هاته دهری. تۆکمه‌چی له‌سهره‌تای دامه‌زرانی حکوومه‌تی کوردستاندا؛ به‌رپرسی چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی سهر‌بازگه‌ی مه‌هاباد بوو. که‌س نه‌یده‌زانی له‌و شه‌وه سهره‌دا سهره‌نگ چی خوارد بۆ وه و بۆچی ئاغای کمه‌چییان له کارخانه‌ی کاره‌باوه هه‌لگرتووه‌و هیناویانه‌ته شاره‌وانی و پاش لیپرسینه‌وه‌یه‌کی زۆر له‌سهر دابه‌شکردنی چه‌ک ده‌یه‌ویت ده‌گه‌ل من رووبه‌پرووی کاته‌وه؟ کورتی برینه‌وه ئه‌و شه‌وه نا چاربووم، له‌دووی به‌شی‌ک له قسه‌کانی تۆکمه‌چی بده‌م. بری‌کی‌شی وه‌درۆخه‌مه‌وه. چونکه ئه‌و چه‌کانه‌ی تۆکمه‌چیم وه‌رگرتبوون، دابووم‌ن به‌که‌سانیک که نه‌مده‌ویست، چه‌رمه‌سهریان بۆ سازبی و ئه‌وانه‌ش که له زینداندان بوون، تووشی چه‌رمه‌سهریی زیاتریان بکه‌م. ناعیلاج گوتم من چه‌کم به پیتی ژماره وه‌رنه‌گرتووه.. ئاغای تۆکمه‌چی گوتی؛ چه‌ند کۆلتیک له‌و سندووقانه دایه، منیش نه‌مئه‌ژماردن به چه‌ند پېشمه‌رگه‌م گوت بیخه‌نه نیو ماشینه‌که. ئاغای تۆکمه‌چیش که پیاویکی زۆر باش بوو، خۆی گوتبووی ته‌نیا چه‌ند چه‌کی‌کم دوانه‌تی. سهره‌نگ پاش رووبه‌پرووبوونه‌وه و مشت و مرانه پیتی گوتم: ئیوه ئاگاداری هیندی شت هه‌ن و له سه‌فه‌ره‌کانی قازی محهممه‌دشدا له‌دوودان: واته ته‌ئیدکردن.

ده‌گه‌لیان بووی. ده‌بی ئه‌وه‌ی ده‌یزانی به‌نووسراوه بمانده‌یتی. دلنیا‌یه گه‌ربیت و ئه‌رکاره‌بکه‌ی، له سزا‌که‌ت که‌م ده‌کریته‌وه، به‌لام ئه‌و زانیاریانییه‌مان پینه‌ده‌ی به‌دبه‌خت ده‌که‌م. گوتم؛ من هه‌رچی زانیومه له وه‌لامی پرسیاره‌کاندا وتوومه. له‌وه‌ش زیاتر هیچ نازانم، نازانم تابلیتم. سهره‌نگ گوتی: بچۆوه زیندان، دلنیا‌به چاره ره‌شت

دەكەم. به بیستی "بچۆوه زیندان" پیموابوو سەرھەنگ حکوومی ئازادیی منی داوه، چونکه من ته‌واو دەستم شۆشتبوو چاوه‌پڕی سێداره‌ بووم. دەگەل سەرکار، مەحمودی چوومه‌ دەرئ و چۆنی هێتابوویانم، ئاواش بردمیانە‌وه‌ زیندان. هەر دەگەل گەیشمتە‌وه‌ و گوتم دەرکەم لێ بکەنە‌وه‌؛ چەند کەسیان وێکراو به‌ سەرسووپماوی گوتیان؛ کۆرە ئێ‌وه‌ هاتییە‌وه‌؟ به‌ خۆشحالییە‌وه‌ گەتم؛ ئێ‌ی چاوه‌پڕی بوون نە‌ گە‌پیمە‌وه‌؟ گە‌رانی‌وه‌م بوو هۆی خۆشحالی رۆستان و تا به‌یانی کەس خەوی لێ‌نە‌کە‌وت. هە‌مووی هەر باسی ئاکاری نامرۆقانی سەرھەنگ و ئێ‌و لێ‌پرسی‌نە‌وه‌ بێ‌ وەختە‌بوو. بۆ به‌یانی یە‌کە‌ی؛ به‌ندییە‌کانی دیکە‌ش کە کاک سەید مە‌مە‌دی سەیدی ئاگاداری کردبوون، هاتتە‌ دیتتم و خۆشحالیی خویان دەرپری.

هەر ئێ‌و رۆژە‌ له‌ لێ‌پرسی‌نە‌وه‌ی رۆژانە‌دا، کاک برایمی نادری ناپە‌زایە‌تی خۆی له‌و کارە‌ ناجوامێ‌رانە‌یە‌ی سەرھەنگ دەرپریبوو و پێشکێ‌نە‌ره‌کانی ئاگادار کردبۆ‌وه‌.

زۆر له‌وانە‌ی ئێ‌وکات، له‌وئ بوون ئێ‌ستاش زیندوون زۆریشیان به‌جێ‌یان هێشتووین. له‌و شە‌وه‌را یە‌کێ‌ک له‌ هاودیوییه‌کان به‌ ناوی ئوستوار ئە‌حمە‌دزاده‌ به‌ شمه‌کە‌وه‌ دە‌خە‌وت؛ کۆرە‌کان دە‌یانگوت؛ بۆ شمه‌کان دانا‌کە‌نی؟ دە‌یگوت. ئێ‌گەر شە‌وێ‌ک بانگیان کردم بمبە‌ن بۆ سێداره‌ و من بۆم نە‌کرا، شمه‌ک دە‌بەرکە‌م، له‌وانە‌یە‌ ئێ‌وه‌ لۆمە‌م بکە‌ن و پیتان وابی خۆم دۆ‌راندوه‌ و دە‌ی چ باشتەر هەر به‌ جل و به‌رگە‌وه‌ بخە‌وم.

"وہبیرخستنه‌وہی چہند خال"

وہکور گوتم؛ چوونہ دہریی سوپا سوور، لہ ئیران؛ بہ ہوی
 گوشاری ئہمریکا و بہریتانیا و سکالای ئیران بۆ ئہنجوومہنی
 ئاسایش و لہ ہہمووان کاریگہرتہر، قاییل بوونی قہوام بہویست و
 داوای سؤقیہت، بۆ دانی ئیمتیازی ہہلینجانی نہوتی باکوور بوو.
 دہولہتی سؤقیہت کہ بہدرۆ خۆی بہ ریبہری بزووتنہوہ
 رزگاربخوازہکانی جیہان. بہ تاییہت ئازہربایجان و کوردستان دہی
 زانی، بہ قہول و قہواریکی نیوہ چلی قہوام، دہستی سوپای
 شانشایی بۆ گرتنہوہی ئازہربایجان و کوردستان ئاوہلاکرد و
 وہک ہہمیشہ دۆستہکانی خۆی کردہ قوربانی و فیدای
 بہرژہوہندیہکانی ئایندہی.

ہیرش و پیشپہویی سوپا شا، بہرہو ئازہربایجان و کوردستان،
 بہزینی فیداییان و فیرقہی دیموکرات، تۆلہ ئہستاندنہوہ و
 کوشتاری فیرقہییہکان لہ لایہن خہلکہوہ، لہ تہوریز و شارہکانی
 دیکہ، بوونہ ہوی ہہلگہپانہوہی بہشیک لہ سہرۆک عہشیرہتہ
 کوردہکان و چۆلکردنی بہرہکان و پەيوہندییگرتنیان بہ ئہرتہشی
 "شا" وہ و پێ ریخستنیان لہ وادہ و بہلینییہکانی پیشوویان. حہمہ
 رەشیدخانی فەرماندہی ناوچہکانی سہقز، بانہ و سہرا، لہ ئیران
 ہہلات و چووہ عیراق و رەعیہتہکانی خۆی و ، ژمارہیہکیش لہ
 بہگزارہکانی بانہی رەگەل کەوتن. عومەر خانی شہریفی، یەرۆکی
 ہۆزی شکاکیش، گہپایہوہ بۆ ئاواپی "زیندہشت" و بہگزارہکانی
 شکاکیش بہ شوینیدا لہ بہرہی سہقز کشانہوہ و چوونہوہ
 دیہاتکانی خویان. دہستہیہک لہ ئاغاکانی دیبوکری پردہکەئێ نزیک

بۆکانیان که تاقه پردی په یوهندی بۆکان و مه هاباد بوو؛ ئاگردا و چوونه پال هیزهکانی دهولت که له ژیر فه رماندهیی سه رتیپ هوما یونی دابوون. ئهو رووداوه تالانه بوونه هو ی ئه وهی قازی محهمه د، خه لکی شار و به شیک له عه شیرت و کار به ده ستانی حکوومه تی کوردستان. کۆبکاته وه بۆ لیکدانه وهی بارودو خ و بریاری دان له سه ر ئهو رووداوه و پېشه اته تالانه - خه لک له حه وشه ی مزگه وتی هه با ساغادا بۆ بیستنی قسه کانی قازی محهمه د، کۆوه بوون.

پشتگیری له کاره ساتیکی مرو فایه تی

چاوپیکه وتن له گه ل سه رتیپ هوما یونی و ریگه نه دان به هاتنی سوارکارانی عه شیره تان بۆ نیو شار به ر له هاتنه وهی سوپا ته واوی نه خشه کانی نه یارانی بۆ کوشت و کوشتار و تالان خولقاندن هه لوه شانده وه. غیره ت و له خو بوورده یی و مانه وهی وه به ر خه لکدا؛ که سایه تییه کی ئه به دییان به قازی محهمه د به خشی، بۆیه هه تا رۆژگار کۆنتر ده بی بیر ی بویری و پا به ندیی ئه خلاقیی پېشه وا به به لینه کانی زیاتر ده دروشیتنه وه.

له سیداره دانی قازییه کان

قازی محهمه د و سه در ی قازی و سه یفی قازی، داوا ی دیسان پید اچوونه وه یان به حو کمی (بریاری) دادگای سه ره تای (بدو ی) نیزامیدا کردو داوایان کردبوو که بۆ دادگای پید اچوونه وه بیان نێرنه تاران، به لام سوپا له ترسی ئه وهی نه کا، ناردنی قازییه کان بۆ

تاران، بیته هوی پیداوونه‌وه و که‌مکردنه‌وهی سزاکانیان و (له دارنه‌درین)، ئەو داوایه‌ی قبول نه‌کرد. دوا‌ی ماوه‌یه‌ک داد‌گایه‌کی به‌سه‌ره‌شتیاری سه‌ره‌نگ عه‌تایی و داد‌وه‌ری سه‌ره‌نگ نکوزاد، پیکه‌ینا پاریزه‌ره دیاری‌کراوه‌کانیان "تسخیری" سه‌روان سولج جوو سه‌روان نه‌به‌وی بوون.

قازی محهم‌هد له هه‌ردوو داد‌گادا له پیکه‌یه‌کی مافخوازان‌وه وه‌ک قاره‌مانیکی نه‌ته‌وه‌یی. بویر و سه‌ره‌رز دا‌کوکی له خۆی و هه‌موو‌کابه‌رده‌ستانی حکومه‌تی کوردستان کرد و ئەو تاوانانه‌ی وه‌در‌خستنه‌وه که دابوو‌یانه پالی و زۆر، جاران دوو‌پاتی کرده‌وه که: من ناوچه‌که‌م له کوشتارو قه‌لت و برپارست و شمه‌کی ئاساییم دابه سه‌ربازه‌گانی ئیوه و ناردومه‌وه بۆ باوه‌شی ب‌نه‌ماله‌کانیان. ئەو که‌سانه‌ی ئیوه ئیستا گرتووتان هه‌مووبی تاوان و به‌قسه‌ی خۆشان هه‌ر تاوانیکی هه‌شیانه، ئەوه به‌قسه‌وه‌فرمانی من کردوو‌یانه و من تاوانی هه‌مووان وه‌ئه‌ستۆ ده‌گرم. منیش ئەو کارانه‌م له‌به‌ر نیشتمان و خه‌لک و نه‌ته‌وه هه‌ژاره‌که‌م کردوو‌ه. من مه‌هاباد و کوردستان موکریم له‌سه‌رده‌مانیکدا که بۆ شایی ده‌سه‌لات به‌سه‌ریدازال بوو و که‌س خه‌تی که‌سی نه‌ده‌خوینده‌وه و سوپا و ده‌وله‌تی لی نه‌بوون؛ له مه‌ترسی قاتی و قری ئالۆزی و شیواوی پاراست و نه‌مه‌یشت خوینیک برژی.

ئه‌وه‌نده‌شم خزمه‌تی فره‌نگی (روشنییری. و.) و په‌روه‌ده‌یی و ئابووری کردوو‌ه که دۆست و دوژمن، سه‌ریان لی سووپ‌ماوه.

قازی محهمه‌د، ماوه‌یه‌کی زۆر له به‌رامبه‌ر تۆمه‌ته‌کانی دادوه‌ردا؛ داکۆکی له خۆی کرد و پتویستی به پارێزه‌ر نه‌بوو. ئه‌و دهمه‌ی سه‌ره‌هنگ نکوزدا؛ دادوه‌ری نیزامی دادگای پێداچوونه‌وه، قازی محهمه‌د تاوانبارکرد به خیانه‌ت به ولّات و به‌وپه‌ری بێ شه‌رمیه‌وه کورده‌کانی به "سه‌گ سیفه‌ت" ناوبرد؛ قازی محهمه‌د، به چاو نه‌ترسییه‌کی بێ‌ئینه‌وه کورسییه‌کی ژێر خۆی هه‌لگرت و تێی هه‌لکرد و به‌ناپه‌زایه‌تیه‌وه گوتی: من ئیزنت پێ ناده‌م، سووکایه‌تی به نه‌ته‌وه‌که‌م بکه‌ی، ئه‌وه ئیوه‌ن خه‌یانه‌ت به میللّه‌ته‌ده‌که‌ن؛ خه‌لک دیل ده‌که‌ن. هه‌رکس خوازیاری ئازادی و مافی خۆی بوو، راپێچی به‌ندیخانه‌ی ده‌که‌ن و له‌سێداره‌ی ده‌ده‌ن. ئیوه‌ن هێرشتان کردۆته سه‌ر شار و ولّاتی ئێمه و ئێمه که مافی ژیان و ئازادیمان هه‌یه، ده‌مانخه‌نه به‌ندیخانه و تۆمه‌تی خه‌یانه‌تمان لێده‌ده‌ن. ئه‌وه ئیوه‌ن ده‌بی موخاکه‌بکری‌ن نه‌ک ئێمه.

چاونه‌ترسی و بوێری قازی محهمه‌د وا به‌سه‌ر دادگا زال بوو، که به‌رپرسیانی ئه‌م دادگا رواله‌تیه ناچاربوون به‌بیانوی پشوودان دادگا راگرن.

دواجا؛ بێ له‌به‌ر چاوگرتنی داکۆکی کردنی یاسایی و بێ ره‌چاوکردنی پێوه‌ره ئه‌خلاقی، شه‌رعی و دیموکراتیکه باوه‌کانی دونیا، بریاری له سێداره‌درانی قازییه‌کانی هه‌ر له‌ایه‌ن ئه‌و دادگا‌دزی که‌لییه‌وه دراو بۆ ئیزن خواستن ده‌قی بریاره‌که‌یان نارد ه‌ تاران. ستادی سوپا که له به‌رپێوه‌بردنی بریاری دادگای پێداچوونه‌وه، به په‌له‌ی بوو. فه‌رمان و ئیزنی راسته‌وخۆی حه‌مه‌په‌زا په‌له‌وی به‌رپێوه‌چوونی خێرای بریاره‌که‌ی په‌سند (ته‌ئید) کرد. به‌و جو‌ره

ئه‌فسه‌ره به کریگیراوه‌کانی شا؛ له به‌ره‌به‌یانی روژی دووشمه ۱۰ی خاکه‌لیتوهی ۱۳۲۶ی.ه به‌رام‌به‌ر-۱۹۴۷ی.زاین، له مه‌یدانی چوارچرای مه‌هاباد، قازی محهمه‌د، سه‌دری قازی و سه‌یفی قازیان له سیداره داو شه‌هیدیان کردن و به‌مجوره په‌له‌یه‌کی ره‌شی دیکه‌یان له ته‌ویلی رژیمی سه‌ره‌پۆی په‌هله‌وی دا. شه‌وی دووشمه‌مه ۱۰ی خاکه‌لیتوه له حالیکه‌دا خه‌لک له که‌شیکی پپ، ترس و سه‌رکو حکومه‌تی نیزامیدا خزابوته ماله‌کانیان‌ه‌و؛ جموجۆلکی نائاسایی له گۆره‌پانی چوارچرا هه‌ست پیده‌کرا. هه‌موو سه‌ربان و ئه‌وریتانی ده‌چوونه‌وه، سه‌ر گۆره‌پانه‌که، له‌لایه‌ن سه‌ربازه چه‌کداره‌کانه‌وه گیرابوون. چه‌ند دارتاشیک له گۆشه‌ی باکووری گۆره‌پانه‌که‌وه، خه‌ریکی چه‌قاندنی داربوون. بیجگه له ماله‌کانی ده‌وری مه‌یدان که به‌زه‌بری چه‌ک له خه‌ویان هه‌ستاندبوون و سه‌ربازه‌کانیان له‌سه‌ربان و به‌ره‌نجه‌ره‌ی ئه‌و مالانه دامه‌زrandبوو، که‌سی دیکه ئاگاداری ئه‌م دۆخه‌نه‌بوو. له نیوه شه‌و به‌ولاوه له سه‌بازگه‌و به‌ندیخانه‌ی قازییه‌کانیش هیتدی جموجۆلی نائاسایی ده‌بینران. چه‌ند لۆری پپ له سه‌ربازی چه‌کدار ده‌ست له‌سه‌ر چه‌ک چاوه‌پیی فه‌رمان بوون. کتوپ درگای ژووری زیندانی قازی محهمه‌د ده‌که‌نه‌وه و پپی ده‌لین خویان حازرکه‌ن ده‌یانمه‌وی به‌پیتیان بکه‌ن و بۆ تاران.

قازی محهمه‌د، به سه‌ر سوپماوییه‌وه، دیته‌ده‌ری و به جییکی سوپا و له نیوان دوولۆری پپ له سه‌ربازی چه‌کدار ده‌یه‌یتنه شوینی جارانی نووسینگه‌ی حیزب که کراوته فه‌رمانداری (بینای شاره‌درای ئیستا). له پیشه‌وا مه‌لایه‌کی مه‌هابادی به‌ناوی مه‌لا سه‌دیقی سیدی، ئیمام جومعه‌ی مزگه‌وتی هه‌باسانی یان هیتابووئه‌وه‌ی قازی

محهممه د به دیتنی مه لا به دهرخونه کردنی له سیداره دانه که ی بووه. سه دیق و فه رمانداری نیزامی له شانوی "ناردن بو تاران" تیده گا و ده زانی هه مووی ئه و کارانه بو دیزه به فه رمانی سه ره نگ حوکمی له سیداره دانی به ده خویندریته وه و داواله ی لیده کړی له جزووری مه لا دا ههر وه سیه تیکی هه یه تی بیکا. مه لا سه دیق و ئه و ئه فسه رانه ی له وئ بوونه گه لیک له سه ر بویری و غیره تی قازی دواون- قازی محهممه د، قاره مانه و به بویری و غیره تی ریبه ریکی نه ته وه ییه وه، ده گه ل مه رگ رووبه پروو ده بیته وه. "پیشه وا" له وه سیتنامه سیاسیه که یدا، باس له خه باتی پر له شانازی خوی له پیناو رزگاری نه ته وه ی کورد ده کاو داواله انه وه ی داهاتوو ده کا که دریژه ده ری ریگه که ی بن- له وه سیه تنامه یه کی دیکه دا که به ده ستوخه تی مه لا سه دیق نووسراوه. و خوی موری کردووه؛ باسی له کاروباری که سیه تی (شخصی) و تاییه تی و بنه ماله یی خوی کردووه و ده قی ئه وه یان هه رماوه، به لام وه سیه تنامه سیاسیه که ی له لایه ن نیردراوانی "شا" وه نیردرايه تاران و له به لگه نامه نه یتیه کانی سوپادا رایانگرت و بلاویان نه کرده وه؛ ده قی وه سیه تنامه که دواتر به مجوره بلاوکرایه وه؛

وه سیه تنامه ی سیاسی قازی محهممه د*

بسم الله الرحمن الرحيم.

میلله تی کورد؛ رۆله ی برا عه زیزه کانم، برابه ش خوراوه کانم، میلله ته زولم لیکراوه که م؛ وام له دوایین ساته کانی ژیانمدا. چه ند

* ئه م ده قه له کتییی "سه رۆک کۆماری کوردستان له به رده م دادگای ئیراندا" نووسینی به دره دین سالح وه رگنپراوه. (چاپی چاپخانه ی وه زاره تی په رده وه رده - هه ولیر ۲۰۰۱).

ئاموژگار ییبه‌کتان ده‌که‌م، وهرن به‌خاتری خودا، چیتړ دوژمنایه‌تیی یه‌کتری مه‌که‌ن. یه‌ک بگرن و پښتتان وه یه‌کتری بده‌ن، له به‌رامبه‌ر دوژمنی زوړدار و زولم بوه‌ستن، خوټان به‌ خوړایی به‌ دوژمن مه‌فروشن، دوژمن هر ئه‌وه‌نده‌ی ئیوه‌ ده‌وئ، تاکاری خو‌ی پئ جیبه‌جئ ده‌کاو قه‌ت به‌زه‌یی پیتاندا نایه، له‌هر هه‌لیکدایی، قه‌ت لیتان نابوورئ.

دوژمنانی گه‌لی کورد زوړن، زالم، زوړدارن، بئ به‌زه‌ین، ره‌مزی سه‌رکه‌وتنی هه‌رگه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌ک یه‌کگرتن و یه‌کبوونه، پښتگیری ته‌واوی میله‌ته. هه‌ر میله‌تیک یه‌کیتی و تابایی نه‌بیت، هه‌رده‌م ژیره‌دستی دوژمنانی ده‌بئ. ئیوه‌ گه‌لی کورد، هیچتان له‌ گه‌لانی سه‌ر ئه‌م گو‌ی زه‌میننه‌ که‌ مترنییه، به‌لکوو له‌ پیاوه‌تی و غیره‌ت و لی‌هاتوویی؛ له‌زوړ له‌و گه‌لانه‌ی که‌ رزگار بوون له‌ پښترن. ئه‌و میله‌تانه‌ی که‌ له‌ نگی دوژمنه‌ زوړداره‌کانیان رزگاریان بوو؛ وه‌ک ئیوه‌ن، به‌لام ئه‌وانه‌ی خو‌یان رزگار کردووه؛ یه‌کیتیان له‌ نیواندا هه‌بووه؛ با ئیوه‌ش وه‌کو هه‌موو گه‌لانی رووی زه‌وی؛ چیتړ ژیره‌دست نه‌بن، هه‌ر به‌یه‌کگرتن و عه‌سوودی به‌یه‌ک نه‌بردن و خو‌نه‌فروشتن به‌ دوژمنان، له‌دژی نه‌ته‌وه‌که‌مان ده‌توانن رزگاربن-

راکانم، چیتړ فريوی دوژمن مه‌خون، دوژمنی، کورد له‌ هه‌ر ره‌نگ و ده‌سته‌و قه‌ومیک بیت؛ هه‌ر دوژمنه، بئ روحم، بئ ویژدانه، روحمتان پئ ناکا، به‌یه‌کترتان به‌ کوشت ده‌دا، ته‌ماحووه‌به‌رده‌نئ. به‌درو و فره‌فیل به‌گژ یه‌کتر ووداده‌کا، له‌ناو هه‌موو دوژمنه‌کانی گه‌لی کورد، دوژمنی عه‌جه‌م له‌ هه‌موویان زالمتر و مه‌لعووتنر و

خوانه ناستر و بېبه زه بېتره؛ له هېچ تاوانېک به رامېر به گهلی کورد
 دهست ناگېرېته وه؛ هر به درېژایي ميژوو له گه ل گهلی کورد غهره ز
 و کینه ی رېشه داری هه بووه و هه یه تی، ته ماشاکن، ته واوی گه وره
 پیاوani گه له که تان، له سمایل ئاغای شکاکه وه بگره؛ تا جه وه هر
 ئاغای برای و هه مزه ئاغای مه نگوپو چه ندین مروقی دیکه؛ هر
 هه موویان به فریودان ئارامیان کردنه وه و خه لکیان له پشت
 کردنه وه و ئینجا زور زور نامه ردانه، کوشتیانن، هه موو ئه وانه یان
 به سویند و قورئان فریودان که گوايه عه جه م؛ نییه تی خیری
 له گه لیاندا هه یه و چاکه یان له گه لدا ده کات. به لام هه رکوردی خوش
 باوه په و به سویند و سۆزی عه جه م فریویی خواردووه و باوه پی
 پی هیناوه ن که چی تانیستاش به درېژایي ميژوو، که س نه یدیوه،
 تا کو جارېکیش عه جه م به سویند و واده و ئه و په یمانانه ی که
 به سه رانی کوردی داوون، وه فای پی بکاو واده کانی ده گه ل کورد
 به جی بگه یه نی. هر هه موویان دروو فرو فیل بووه. جاوا من وه کو
 برایه کی بچووکي ئیوه، له ریگای خوادا، بوختری خودا پیتان ده لیم؛
 یه کتر بگرن و قهت پشتی یه کتر به رمه دهن، دلنیا بن ئه گه ر عه جه م
 هه نگوینتان بداتی، دیاره ژه هری تیکردووه، به کولیه و فریو مه خون،
 که ئه گه ر هه زار جار دهست له قورئانی پیروزیس بداو به لیتتان پی
 بدا؛ دلنیا بن ته نیا مه به سستی فریودانی ئیوه یه، تا وه کو فیلیکتان لی بکا.
 وا من له دوايين ساته کانی ژيانمدا بو خاتری خواي گه وره
 ئاموژگاريتان ده که م، پیتان ده لیم و خوا بو خوی ده زانی که من
 ئه وه ی له دهستم هات؛ به سه رو به گیان و تیکووشان، به
 ئاموژگاری و رینوینی و نیشان دانی ریگه ی راست ئیوه دریغیم

نه‌کردوو، ئیستاش له‌و ساته‌دا له‌و بارودۆخه‌دا؛ دیسان پیتان راده‌گه‌یه‌نم که چیتەر فریوی عه‌جه‌م نه‌خۆن و باوه‌ر به‌ سویندو ده‌ست له‌ قورئان دان و به‌لین و سۆزه‌کانیان مه‌که‌ن، چونکه عه‌جه‌م نه‌خوا ده‌ناسن و نه‌باوه‌ریان به‌ خواو پیغه‌مبه‌ر هه‌یه‌و نه‌ باوه‌ریان به‌ رۆژی قیامه‌ت و حیساب و کتاب هه‌یه‌، له‌لای ئه‌وان ئیوه‌ن، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که کوردن با موسلمانیش بن، تاوانبار و محکوم، بۆ وان دووژمن، سه‌رومال و گیانتان بۆ ئه‌وان حه‌لاله‌ و به‌ غه‌زای ده‌زانن، به‌لینم وانه‌بوو من برۆم و ئیوه‌ به‌ده‌ست ئه‌و دووژمن دل‌ه‌شانه‌وه‌ به‌جی به‌یلم. زۆرجاریش بیرم له‌ رابردو و گه‌وره‌ پیاوانمان کردۆته‌وه‌؛ که عه‌جه‌م به‌فریوو سویند و درۆ و حيله‌ گرتووایان و کهشتووایان، چونکه له‌ مه‌یدانی نه‌به‌ردیدا ده‌روه‌شیان نه‌هاتوون و نه‌یانتوانیوه‌ له‌ به‌رامبه‌ریاندا بوه‌ستن؛ ناچار به‌درۆو فرو فیله‌ هه‌لیان خه‌له‌تاندوون، کوشتووایان.

من ئه‌وانم هه‌ر هه‌موویان له‌ بیربوو، قه‌تیش باوه‌رم به‌ عه‌جه‌مان نه‌کردوو، به‌لام عه‌جه‌م له‌پاش گه‌رانه‌وه‌یان بۆ ئێره‌ چه‌ندین جار وه‌لام و راسپاردیه‌یان به‌ نامه‌ و ناردنی که‌سی ناوداری کورد و فارس به‌دانی به‌لین و په‌یمانی یه‌کجار زۆر و بۆ که ده‌وله‌تی عه‌جه‌م و شا خۆی نییه‌تی خێریان هه‌یه‌ و ئاماده‌نین ته‌نانه‌ت دلۆپیک خوین له‌ کوردستان برژئ.

ئێستا ئیوه‌ ئه‌نجامی به‌لینه‌کانیان به‌چاوی خۆتان ده‌بینن، ئه‌گه‌ر سه‌ردانی هۆز و عه‌شیره‌ته‌ کورده‌کانمان خیانه‌تیان نه‌کردبا و خۆیان به‌ حکومه‌تی عه‌جه‌م نه‌فرۆشتبا؛ ئیمه‌ و ئیوه‌ و کۆماره‌ که‌مان، وای به‌سه‌ر نه‌ده‌هات.

ئامۆزگاری و وهسیه تم ئه وهیه: بامنداله کانتان بخوینن، چونکه ئیمه ی میلله تی کورد بۆ ئه وهی له کاروانی گه لان دوانه کهوین، ههر خویندن چه کی کوشنده ی دوژمنه-

دلنیا بن و بزانی ئه گهر ته بایی و یه کگرتن و خوینده واریتان باش بی؛ زۆر باشیش به سهر دوژمنانتدا سهرده که ون. ئیوه نابیی به کوشتنی من و براو ئامۆزاکانم چاوتان بترسی. هیشتا ده بی زۆر که سی دیکه ی وه کوو ئیمه له و ریگایه دا گیان به خت بکه ن. تاده گه نه ئاوات و مه به ستان.

دلنیا م له دوا ی ئیمه ش زۆر که سی دیکه ههر به فیل و دوو پووی له بهرین ده برین. دلنیا م زۆر له وانه ی له دوا ی ئیمه ش ده که ونه دوا ی فرو فیل عه جه مان؛ له ئیمه ش زیاتر و لنها تووترده بن، به لام هیوادارم کوشتنی ئیمه بیته په ند و عیبره ت بۆ دلسۆزانی گه لی کورد. ههر چیه کتان بۆ سهر فزایی ئه و گه له کرد، کۆمه کتان له ئه و بۆ بی؛ دلنیا م خوا ی گه وره سهرتان ده خا و کۆمه کتان ده کا. رهنگه بلین ئه ی بۆ من سهر نه که وتم؟ له وه لامدا ده لیم؛ به و خوا یه من سهر که وتووم. چ نیعمه تیک و چ سهر که وتنیک له وه گه وره تره که ئیستاو من له ریگه ی گه ل و میلله ت و ولاته که مدا، سهر و مال و گیانم له پیناو ئه ودا داده نیم. باوه ر بکه ن؛ من خۆم له دلمه وه ئاره زووم بوو؛ ئه گه رمردم، به مه رگی ک بمرم که له حزووری خوا و ره سولی خوا و گه ل و میلله ته که مدا؛ روو سوور بمرم بۆ من ئه و مه رگه سهر که وتنه. خۆشه ویسته کانم - کوردستان مالی هه موو کوردیکه. ههر وه کو له ماله وه دا ئه ندامانی ئه و ماله ههر کهس له ههر جو ره کار و کرده وه یه کدا ده یزانی، ئه و کاره ی پی

ده‌سپێرن؛ ئێتر که‌س مافی چاو‌چنۆکی پێ نییه، کوردستانی‌ش هه‌ر
 ئه‌و ماله‌یه؛ ئه‌گه‌ر زانیان که‌سیک له‌ ئه‌ندامانی ئه‌و ماله‌کاریکی له
 ده‌ست دێ، لێی گه‌ڕین با بیکه‌- ئێتر نابێ به‌رد بخه‌نه سه‌ره‌پیی و
 نابێ به‌وه‌ دلگیر بن که‌ یه‌کیک له‌ ئێوه به‌رپرسیاریه‌تیی گه‌وره‌ی به
 ده‌سته‌وه‌یه. ئه‌گه‌ر کاری گه‌وره‌ که‌وتۆته سه‌رشانی که‌سیک و
 به‌رێوه‌ی ده‌با؛ دیاره‌ لێی ده‌زانی و به‌رپرسیاریه‌تیی گه‌وره‌تریش
 له‌به‌رامبه‌ر ئه‌و ئه‌گه‌رده‌یه؟ دلنیا به‌ برا کورده‌که‌ت هه‌ر چاکتره؛
 دوژمن کینه‌ی له‌ دله‌ و ئه‌گه‌ر من به‌رپرسیاریه‌تیی گه‌وره‌م له
 سه‌رشانی نه‌بوایه؛ ئێستا له‌ ژێرداری سێداره‌دا رانه‌ده‌وه‌ستم.

بۆیه‌ نابێ ده‌گه‌ل یه‌کترا چاو چنۆک بن، ئه‌وانه‌ی فه‌رمانی
 ئێمه‌یان به‌جێ نه‌ده‌گه‌یاند؛ نه‌ک هه‌ر فه‌رمانی جێبه‌جێ نه‌کردن؛
 به‌لکو به‌ته‌واوی دوژمنایه‌تیان ده‌کردین. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خۆمان به
 خزمه‌تکاری خه‌لکی خۆمان ده‌زانی.

ئێستا ئه‌وان له‌نیوماڵ و منداڵی خۆیان له‌ شیرن خه‌ودان. به‌لام
 ئێمه‌به‌ ناوی خزمه‌ت کردن به‌ میله‌ت؛ وا له‌ ژێر داری سێداره‌ین و
 خه‌ریکم دوا‌یین ساته‌کانی ژیا‌نم، به‌م وه‌سیه‌ته‌نامه‌یه‌ ته‌واوده‌که‌م؛
 ئێستا منیش وه‌ک ئێوه له‌ ناو خا‌و و خێزان و له‌ مالی خۆم له
 شیرن خه‌ودا ده‌بووم، ئه‌وه‌ی که‌ ئامۆژگاریتان بۆ دوا‌ی خۆم
 ده‌که‌م. ئه‌مه‌ش یه‌کیکه‌ له‌و به‌رپرسیاریه‌تیانه‌ی که‌ له‌ سه‌رشانه‌،
 دلنیا‌م ئه‌گه‌ر که‌سیکی دیکه‌ له‌ ئێوه؛ به‌رپرسیاریه‌تییه‌کانی منی وه
 ئه‌ستۆی خۆی گرتبا، ئێستا ئه‌و له‌ شوینی من له‌ ژێر سێداره
 ده‌بوو وامن به‌مه‌به‌ستی رازایه‌تیی خه‌ودا و به‌پێیی به‌رپرسیاریه‌تیی
 سه‌رشانم؛ وه‌کو کوردیکی خزمه‌تکاری گه‌ل و له‌ رینگای کاری

چاکدا (امر بالمعروف) نهو چهند ئاموژگارییه م کردن که هیوادارم له مه و دوا عیبرهت و هربگرن، و به ته و اوای گوئی له ئاموژگارییه کانم بگرن، به هیوای خوادا به سهر دوژمنتاندا سهرکه ون.

۱- باوه پرتان به خدا و (ما جاء من عند الله) و پهرستنی خوداو پیغه مبه (د.خ) و به جیگه یاندنی ئهرکی ئایینی پته و بی.

۲- یه کیتی و ته بایی له نیوان خوتاندا بیاریزن، کاری نه شیاو له بهرامبه یه کتردا مه که ن و چاوچنۆک مه بن به تاییهت له بهر پرسیاریه تی و خزمه تکردن دا.

۳- خویندن و زانست و پلهی زانیاریتان به رنه سهره و؛ بۆ ئه وهی که متر فریوی دوژمنان بخۆن.

۴- باوه پ به دوژمنان مه که ن، به تاییهت به دوژمنی عه جه م، چونکه به چهند هۆو ریگاوه عه جه م دوژمنی ئیوه یه، دوژمنی گهل و نیشتیمان و ئایینتانه. میژوو سه لماندوویه تی که به رده وام له کورد به به هانه یه و له سهر که مترین تاوان ده تانکوژی و له هیچ تاوانیک به رامبه ر به کورد ده ست ناگپریته وه.

۵- بۆ چهند روژیکی ژیا نی بی قیমে تی ئه م دنیا یه خوتان به دوژمن مه فروشن، چونکه دوژمنه؛ دوژمن جیگه ی هیچ باوه پ پیکردنیک نییه.

۶- خیانهت به یه کتری مه که ن، نه خیانه تی سیاسی و نه گیانی و نه مالی و نامووسی، چونکه خیانه تکاری لای خودا و مروف سووک و تاوانباره؛ خیانهت به رووی خیانه تکاردا ده گهریته وه.

۷- ئه گهر یه کیک له ئیوه توانی کارهکانی ئیوه به بی خیانه تکردن ئه نجام بدا، هاوکاری بکه ن، نه وهک له بهر چاوچنۆکی و به خیلی

دژی بوهستن. یا خوانه خواسته له‌سهری ببن به جاسووسی بیگانه.

۸- ئەو شوینانه‌ی له‌وه‌سیه‌تنامه‌که‌دا نووسیومه بۆ مزگه‌وت و نه‌خۆشخانه و قوتابخانه ئێوه هه‌مووتان داوای بکه‌ن تا ده‌کری و سوودیان لی وه‌رگیری.

۹- ئێوه له‌ خه‌بات و هه‌ول و تیکۆشان مه‌وه‌ستن؛ تاوه‌ک هه‌مووگه‌لانی دیکه له‌ژیر چه‌پۆکی دوژمنان رزگارتان ده‌بی، ئەگه‌ر ولاتیکتان هه‌بی، سه‌ربه‌ستیه‌کو هه‌بی، مال و خاک و نیشتمان هه‌و هی خۆتان بی، ئەو کاته هه‌مووشتیکتان هه‌یه، هه‌م مال، هه‌م سه‌روه‌ت، هه‌م ده‌وله‌ت و ئابرووی نیشتمانتان ده‌بی.

۱۰- من بینجگه له‌ خودا قه‌رزاباری که‌س نیم - به‌لام ئەگه‌ر که‌سیک لای وابوو که له‌که‌م تا زوو شتیکی لای منه، سه‌روه‌تی زۆرم به‌جی هیشتوو وه‌ری بگریته‌وه تا ئێوه یه‌کنه‌گرن، سه‌رناکه‌ون، زولم زۆر له‌یه‌ک مه‌که‌ن، چونکه‌ خوا زۆر زولم له‌به‌ین ده‌با و نابوودی ده‌کا، ئەوه به‌لێنی خواوه‌نده بی که‌موزیاد؛ زالم ده‌پووخنی و نابوود ده‌بی، خوا تۆله‌ی زولمی لێده‌کاته‌وه. هیوادارم ئەو شتانه له‌ گۆی بگرن خوا سه‌رکه‌وتووتانکا به‌ سه‌ردوژمناندا وه‌ک سه‌عدی ده‌فه‌رموی؛

مرادما نصیحت بود و کفتم

حوالت با خدا کردیم و رفتیم

خزمه‌تگوزاری گه‌ل و نیشتمان

قازی محهمه‌د

قازی محهمهد پاش نووسینی وهسیه تنامه که؛ دوورکات نوژ دهکا و به سهرهنگ و نهوانه ی لهوین دهلی: له بهر نه وهی له شه رعی ئیسلامدا له سیداره دانی موسلمان کاریکی ناپه سنده؛ تیره بارانم که ن. به لام مه ئمووره کان دهلین؛ حوکی ئیعدامتان به سیداره یه وه ره تکرده وهی بو نییه. ئیدی دهیهینه ژیرداری سیداره. قازی محهمهد له دوایین کات و ساتهکانی ژیانیشیدا ههروا سوور بوو له سهر ئیمانی به ئازادی و رهوایی مافی میله تهی کورد و به سهرهنگ و مه ئمووره کان دهلی: ئیوه ئیستا قازی محهمهدیک ئیعدام ده که ن، به لام سبهینی له هه ر دلۆپه خوینیکم هه زاران قازی محهمهد سهر هه لده برن و ریگای من درێژه پی دهن

به و جوړه بوو پیشه ووا قازی محهمهد، سهر له به یانی؟ روژی دوشه ممه ۱۰ ی خاکه لیوه ی ۱۳۲۶، ی.ه گیانی پاکی خوی له پیناو ئازادی و دیفاع له نه ته وهی کورد؛ دا به خت کرد. پاش به ریوه چوونی حوکی زالمانه ی له سیداره دانی قازی محهمهد؛ حه مه حوسین خانی سه یفی قازییان هینایه به رده م سیداره و پاش به ریوه بردنی ریوه ره سمی وهسیه تنامه نووسین به قه له می خوی؛ بو ئیعدام کردن دهیهینه گوړه پانی چوارچرا. ژهنه پال حه مه حوسین خان به دیتنی ته رمی پاکی پیشه ووا قازی محهمهد هاوارده کات و "بژی پیشه وای مه زنی کوردستان" بژی نه ته وهی کورد. هاواری حه مه حوسین خان هه موو خه لکی دهو روبه ری گوړه پانه که له خه و هه لده ستینی و سهره پای نه و هه موو هه ره شه یه، دینه به رپه نجه رهکانی. نه عه رته ی دهنگی سه یفی قازی گوړه پان و دلی نه و سهر باز و نه فسه رانه ی کو لان و سهر بانی

مالانیان گرتبوو؛ خسته‌له‌رزه. کاتی کورسییه‌که‌ی ژیرپنی
 همه‌حوسین خان لاده‌به‌ن، پەتی سیداره خو له بهر قورسایی له‌ش
 به‌هیزی ناگری و ده‌پسی. ده‌موده‌ست هه‌لیده‌گرن و ده‌یبه‌نه ژیر
 سیته‌مین دار که بو سهدری قازی ئاماده‌کرا‌بوو؛ ئه‌ویش شه‌هید
 ده‌که‌ن. بو سیته‌مین جار و له روناکی به‌یانیدا ئه‌وبولقاسمی
 سهدری قازی نوینه‌ری خه‌لکی مه‌هاباد له خولی چوارده‌هه‌می
 په‌رله‌مان. هه‌ر به‌و شیوه‌یه دینه‌ گۆره‌پانی چوارچرا و پاش
 خویندنه‌وه‌ی حوکی ئیعدام، سهدری قازی وه‌سیه‌تنامه‌که‌ی
 ده‌نووسی و راسپارده‌کانی خو‌ی سه‌ر‌بار‌ه‌ت به‌ملک و مال و دارایی
 خو‌ی راده‌گه‌یه‌نی و ئه‌وسا ده‌یبه‌نه پای سیداره و بریاره‌که‌ی
 له‌سه‌ر جی به‌جی ده‌کریت.

درێژی ریڤگی شه‌هیدان

له‌سه‌روبه‌ندی دادگایی کردنی قازییه‌کاندا؛ دادگایه‌کی رواله‌تیش
 له‌سه‌قز له‌ئارادبوو. ئه‌و دادگا رواله‌تیه‌ش به‌رێزان؛ کاک
 ئه‌حمه‌دخانی فاروقی، عولاخانی مه‌تین؛ همه‌خانی دانیشوهر،
 هه‌سن خانی فه‌یزوللا به‌گی؛ (قه‌له‌نده‌ر) ئه‌حمه‌د خانی شه‌جیعی
 فه‌یزوللا به‌گی (که‌له‌گه‌) و عه‌لی جه‌وانمه‌ردی (ره‌سول
 جه‌وانمه‌ردی، شیخ سه‌دیقی جه‌وانمه‌ردی و شیخ همه‌ده‌مین
 ئه‌سه‌ه‌یی به‌ ئیعدام مه‌حکوم کرد.

هاوکات له‌ شاری بۆکانیش عه‌لی به‌گی شیرزاد نوینه‌ری هیزی
 پیشمه‌رگه‌ی کوردستان له‌ دادگایه‌کی نیزامی و نه‌یتی‌دا حوکی
 سیداره‌ی درا. رۆژی ۱۳۲۵/۲۵ ی. ۱۹۴۶/۵ ی. ز یازده‌که‌س له‌م

ئازادیخوازانه له شاری سه‌قز و عه‌لی به‌گی شیرزاد له‌سیداره‌دران و شه‌هیدبوون. له‌شاری سه‌قز پیتنج خالۆزا و دووخزمی دایک و عه‌لی به‌گی شیرزاد خالۆزای قازی محهمهد ره‌گه‌ل که‌وتن. حه‌وتوویه‌ک پاش ئیعدامی قازییه‌کان چوار ئه‌فسه‌ری کوردیش که له‌به‌ندیخانه‌ی ته‌وریزبوون له‌به‌ناو دادگایه‌کی نیوامیدا به‌ئعدام مه‌حکوم کران و سه‌ر له‌به‌یانی دووشه‌مه‌مه ۱۷/۱۳۲۶/۱۹۴۷ ی.ز. له‌گۆره‌پانی چوارچرا له‌سیداره‌دران که ناوکانیان بریتی بوون له؛ حه‌میدی مازووچی، ره‌سول نه‌مه‌ده‌یی، عه‌ولای ره‌شه‌نفکر و مخه‌مه‌دی نازمی.

"پرسی میلی"

خه‌لکی شاری مه‌هاباد، پاش ئه‌وه‌ی خۆر له‌ئاسماندا له‌نگه‌ری گرت و هاتوچۆکردن ئازاد بوو؛ له‌مال دینه‌ده‌ری و ئاگاداریی شه‌هیدکردنی قازییه‌کان ده‌بن. شاری مه‌هاباد، یه‌کسه‌ر به‌رگی شین و ماتهم ده‌پۆشی به‌چه‌شنیک که‌قه‌له‌م له‌شه‌رحی ئهم کاره‌ساته‌ دلبرژینه‌کۆله.

دوای بیستنی ئهم هه‌واله‌تاله، چوومه‌مالی شه‌هید قازی محهمهد، وه‌ک ره‌ژی حه‌شر وابوو. ده‌گه‌ل چه‌ند که‌سیک چووینه‌گۆره‌پانی چوارچرا. سه‌ربازه‌چه‌کداره‌کان که به‌ریز ویستابوون، پیشیان پی‌گرتین. دایکم و ژنانی بنه‌ماله‌ی قازی محهمه‌دیان گه‌راندوهه. به‌لام سه‌رگوردنه‌وایی پارێزه‌ری سه‌دري قازی، که ده‌یناسم سه‌ربازه‌کانی لاداو ده‌ستی منی گرت و بردمیه به‌رداره‌کان. من خۆم، وه‌ک مردووالم لی هاتبوو. ئه‌و دیمه‌نه‌زۆر ناره‌حه‌تی کردم، حه‌ولمدا به‌سه‌ر خۆمدا زالبم و به‌

به‌پرسياريتتييه‌وه ده‌گه‌ل چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌که‌م رووبه‌پرووبيمه‌وه له‌و ساته‌دا که چهند که‌سيک جه‌نازه‌ی شه‌هیده‌کانيان داده‌به‌زاند. سهره‌نگ پارسی ته‌بار، به‌قه‌لافه‌تيکی دزيوو توورپه‌وه وه‌ک ميرغه‌زهب به‌ره‌و سیداره‌کان و ويستابوو و هيندي شتی ده‌گوتن که من واتیکچووبووم نه‌مده‌زانی ده‌لی چی؟ په‌یکه‌ری پاکی شه‌هیدان پاش دابه‌زاندنيان بو شوشتن وکفن کردنی بردران بو مزگه‌وتی حاجی ئەحمەد رووبه‌پرووی شاره‌بانی. له‌گه‌مارووی فه‌وجیک سهر‌باز له‌ ژیر چاوه‌پروانی سهر‌وانیکدا و ده‌گه‌ل ئەوانه‌ی تهرمه‌کانيان له‌سهر شان بوو، به‌ره‌و مزگه‌وتی حاجی ئەحمەد رویشتن و خه‌لات کردنی تهرمی پاکيان، هه‌رسیک شه‌هیده‌کانمان به‌ره‌و گورپستانی شاربرد. ئەوکات هه‌ر له‌ سهره‌تای شه‌قامی (جامی جه‌م)ی ئیستاه، له‌ گورپه‌پانی مه‌لاجامییه‌وه هه‌تا کوتایی شه‌قامه‌که؛ هه‌ر گورپستانی مه‌لاجامی بوو. بينای کونی فه‌رمانداری مه‌هاباديش گوشه‌ی باشووری چيمه‌نی گورپه‌پانه‌که‌ی مه‌لاجامییه‌وه هه‌لکه‌وتبوو و باقی مه‌یدانه‌که‌ دارستان بوو. وه‌ک ئیستا نه‌ بوو. من و هاوپن‌يان تهرمی شه‌هیده سهر‌به‌رزه‌کانمان. له‌ شوینی ئیسته‌ی فروشگای فه‌ره‌ه‌نگیانه‌وه، برده‌ نیو گورپستانه‌که. له‌وئ ديمه‌نیکی وام بينی که ه‌یچکات فه‌راموش ناکام. خه‌لکی شاری مه‌هاباد به‌ تايه‌تی ژنان، مندال و مي‌رمندال که له‌وکاره‌ساته‌ دلته‌زينه‌ ئاگادار ببوونه‌وه به‌ تيکپايی بو ديتن و به‌خاک ئەسپاردنی تهرمی شه‌هیدانی کوردستان، ر‌ژابوونه‌ گورپستانه‌که‌وه. ب‌ن زيده‌پویی ۸۰%ی خه‌لکی مه‌هاباد هاتبوون و به‌شی هه‌ره‌ زوری گورپستانه‌که‌ به‌تايه‌ت شوینی قه‌بری شه‌هیده‌کانيان داگرتبوو. هه‌تا چاو بری ده‌کرد شه‌پۆلی خه‌لک له‌ ژن

و مندال و پیرو لاور دهدیتران. هر ئه وهندهی تابووتهکان وهدهرکه وتن ئهم دهريای جهماوهره يه کسه ر له بانگی دا. دهتکوت روژی حشره. من بهدیتنی ئهو دیمه نه سامناکه و بیستنی ئهم دروشمه میلی و نیشتمانییانهی خه لکی شاری؛ زیاتر وهخو هاتمه وه و تازه زانیم خوینی شهیدان ههنگاوی خه لک و وره ی جهماوهری پته وترکردوو. به راستی ناتوانم، ئهو هه مووه ئازایه تی و کهفو کوله نه ته وهییه شهرح بکه م. سهربازهکان که بهدیتنی دهريای به لرفه ی ئهو خه لکه زهنده قیان چوو بوو، ئاماده ی ته قه کردن بوون و خه لکیان دهکشانده وه. به لام هیندیک له ژنان وا هه لچوبوون، وهک شیري شهرزه شالوایان بو سهربازهکانده برد. ئاخیری هر ئالقه ی گه ماروی سهربازانبان شکاندو خو یان گه یانده تابووتهکان و خو ل و خاکی گوپستانه که یان وه سه رخو یان کرد. ئه وان به دروشمی توند شای خه یانه تکار- به کریگراوه گو ی له مستهکانی شایان جنیوباران کردو شان به شانی تابووتهکان تاسه ر قه برهکان هاتن. سهرباز به هیچ کلوجی^(۱) نه یانتوانی پیشیان پی بگرن. فه وجیکی دیکه شیان سهرباز هینایه گوپستانه که و به زهبری سه رنیزه وه ته قه کردن خه لکیان سه ر مه تریک له گوپرهکان دوورخسته وه هه تا په یکه ری پاکی شهیدانیان به خاکی پیروزی گوپستان ئه سپارد. سهرباز ورده ورده گوپستانیان به جی هیشت و به شه پو رووگریانه وه هاتنه زیاره تی قه برهکانی و باوهشیان ده کیلهکانیان وه راند و به لیتیان به قاره مانانی نیشتمان دا که هه تا دوایین ساتی ژیان دریزه به ریگه ی پر له شانازیان بدن و پاش چهند سه عات شین و رو؛ به هو ی

(۱) به کلوجی: به هیچ جوړیک

هیرشی سهرله‌نوئی سهربازه‌کان؛ خه‌لکی قاره‌مانی مه‌هاباد،
ناچارکران بگه‌پینه‌وه ماله‌کانیان.

کاره‌ساتی له‌سیداره‌دانی قازییه‌کان؛ له‌بلاوکراره‌کانی ئیراندا به
فه‌رمانی ستادی ئه‌رتەش؛ به‌شیوه‌ی چه‌وا شه‌کارانه‌و زۆر
نامرۆفانه‌و بلاوکرایه‌وه‌و خه‌لکی ئیرانی لی‌ئاگادار کرایه‌وه.

راگه‌یه‌ندراو

ستاری هیزی ئه‌رتەش؛ ره‌زائییه

روکنی دوو؛ ریکه‌وتی ۲۶/۱/۱۰

ژماره ۱۹۱۲۵

سه‌عات -۸-

له‌کوژتایی سالی ۱۳۲۰هه‌و محهمه‌د قازی (قازی محهمه‌د)-
ئه‌بولقاسمی سهدری قازی و حه‌مه‌حوسین سه‌یفی قازی؛ به‌رده‌وام
که‌وتنه‌و رووژاندنی خه‌لک و تیکدانی هیمن و ئاسایشی ناوچه‌ورده
ورده‌کرده‌وه جه‌نایه‌تکارانه‌که‌ی خۆیان په‌ره‌پیدا که‌بووه‌هۆی
روودانی هیتدی کاره‌ساتی دلته‌زینی وه‌ک؛ هیرش کردنه‌سه‌ر
شاره‌وانیی مه‌هاباد و کوژرانی ۵ پاسه‌وان، تالانکردنی شاره‌وانی و
فه‌وتاندنی به‌لگه‌و شوینه‌واری جه‌نایه‌ته‌کانیان، کوژرانی
موه‌حموودیان بازرگانی مه‌هابادی؛ قازی زاده‌ی به‌رپرسی ئامار؛ که‌
هه‌مووان بوونه‌قوربانی ته‌ماح و زیده‌خوایی ئه‌وان. هه‌روه‌ها
تالانی دیه‌اته‌کان و کاره‌ساته‌که‌لیکی دیکه‌له‌ناوچه‌دا. قازی
محهمه‌د به‌هاوه‌ده‌ستیی براکه‌ی خۆی سهدری قازی که‌به‌پروالته
نوینه‌ری مه‌هاباد بوو، به‌لام له‌راستیدا گه‌لاله‌دارپژهری هه‌موو
نه‌خشه‌دزیوه‌کانی دابیرینی به‌شیک له‌ئیران بوو؛ ده‌گه‌ل سه‌یفی

قازی؛ بۆ وه دیهینانی ویسته چه په له کانیان، تهواوی بهرپرسانی ئیداره دهوله تییه کانیان له مه هاباد وه دهرنا و له رۆژی ۲۴ سهرماوه زه وه ئالای سێ رهنگی شیر و خورشیدی ئیرانیان له سهربینای دهوله تی هینایه خوار و ئالایه کیان به ناوی ئالای کوردستان هه لکرد. رۆژی ۲ی ربه ندانی ۲۴ محهمهد قازی، خۆی وهک سهرکۆماری کوردستان ناساند و ژماره یهک له خه یانه تکاران و^(۱) "پاشه ل پیس" که هاوکاری بوون به مه بهستی پراتیک کردنی ویسته کانی خۆی، وهک وهزیرانی دهوله تی خودموختار هه لیبژاردن. و بۆ به رهنگاری هیزه کانی دهوله ت؛ تاقمگه لیکی چه کداری له مه هابادیان و بارزانیان پیک هیتاو ژماره یهکی زۆر چه کو چۆلی له نیو خه لکی ئاسایی و عه شیره تاندا بلاو کرده وه و ناردنی بهری سه قز و سه رده شت و له ئاکامدا، کاره ساتگه لیکی خویناوییان لیکه وته وه. گهرچی هیزی کوردستان (ئهرتهش وه رگپرا- چه ند جارن داوای لیکردن سه ربه رده نه وه و وانه که ن؛ به لام بی فایده بوو، هه روه ها له تارانیش گه وره بهرپرسانی دهوله ت حه ولیاندا له و کرده وه ناحه زانه یان بگێر نه وه: که لکی نه بوو. هه ر ئه و ریگه یان گرته بهر، له نیوه راستی سهرماوه زی ۲۵ دا کاتی رۆشتنی هیزی کوردستان به ره و ئازهر بایجانه؛ ئه وانه له کۆبوونه وه و مزگه وتاندا خه لک و عه شیره ته کانیان بۆ به ره بهرکهانی هیزه کان هان ده دا به نووسراوه فه رمانی هیرش بۆ سه ره یزه نیزامیه کانیان ده رکرد. به لام به خته وه رانه ئه وانه لییان تیگه یشتن و به قسه یان نه کردن. نیزامیه کان به خیرایی پیشره وییان کرد و تهواوی گه لاله

(۱) که سیک که رابردوی خراپ بی.

خه‌یانه‌تکاره‌کاکیان هه‌لوه‌شانه‌وه. دهره‌نجام ئه‌وه‌ی که؛ ئه‌و
 خه‌یانه‌تکارانه‌گیران و درانه‌دهستی عه‌دالته. په‌روه‌نده‌کانیشان
 دران به‌داگای نیزامی سهرده‌می شه‌پو هه‌رسیکیان به‌ئیدام
 مه‌حکوم کران- دادگای دووباره‌پیدا چوونه‌وه‌ش برپاره‌که‌ی
 په‌سه‌ندکردو دواچار له‌لایه‌ن ئیمه‌ی خزمه‌تکاری شای خاوه‌ن
 شکۆوه‌په‌سند کراو سه‌عات ۶ی روژی ۱۰ی خاکه‌لیوه‌له‌مه‌هاباد
 به‌ریوه‌چوو. فه‌رمانده‌ی له‌شکه‌ری ۴ و هیزی کوردستان -
 سه‌رله‌شکه‌ر هومایونی.

قازی محهمهد هیما و ئوستووره‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد

به‌پێوه‌چوونی برپاری سیداره، نه‌ته‌نیا تو‌سقالیکی له‌پله‌و
 خۆشه‌ویستی قازی محهمهد، سه‌دری سه‌دری قازی و سه‌یفی
 قازی که‌م نه‌کرده‌وه، به‌لکو ئه‌م کرده‌وه نامرو‌قانه‌یه‌ی ده‌ولته‌و
 ئه‌رته‌شی شا، بووه‌هۆی ئه‌وه‌یکه‌له‌نیو نه‌ته‌وه‌ی کورد و
 بزوتنه‌وه‌رزگاریخوازییه‌کانی ناوخۆ و دهره‌وه‌ی ئێرانیشدا،
 خۆشه‌ویستتر بن. به‌پراستی ئیستاکه‌ش بیرۆکه‌و ئه‌ندیشه‌
 سیاسی و ئینسانیه‌کانیان له‌باری ئیستراتژیکی و زانستییه‌وه؛
 هه‌روا سه‌رمه‌شقی رو‌شنییران، لاوان و خۆیندکارانی کوردن و
 ئاکاره‌کو‌مه‌لایه‌تی و داوه‌رییه‌شه‌ری و یاساییه‌کانی قازی
 محهمهد، نموونه‌یه‌کی جێی متمانه‌ن بۆ تو‌یژه‌جو‌را و جو‌ره‌کانی
 خه‌لکی کوردستان.

گه‌پیده‌کان، نووسه‌ران و شاعیرانی ئێرانی و بیانی، گه‌لیک
 کتیب و وتار و تو‌یژینه‌وه‌ی جو‌راو‌جو‌ر یان له‌بواری یه‌که‌مین

بزووتنه وهی پیشکه وتخوازانه ی کورد، داخوایی میژوویی کوردو پرهنیسپ و بنه ما فکریه کانی قازی محهمه دا نووسیوه و لیی دواون. قازی محهمه بۆ یه که مین جار بزووتنه وهی نه ته وهی کوردی له سیسته می خپله کییه وه ده رهینا و به شیوه یه کی حیزبی و ریڅخستنی مؤدیپن دابرشت- هه رکام له بهیت بیژو گوړانی بیژو هونه رهنه دانی کورد له پوانگه ی خوځانه وه؛ ئازایه تی و هه ماسه ی خوځاگری قازی محهمه و هاوړیکانیان وتووته وه. قه بری قازییه کان بۆه ته زیاره تگه رووگه ی هه موو کوردیک. به کورتی؛ قازی محهمه هیما و ئوستووره ی ئازادی، دیموکراسی و ره می خوځاگری و سه ره لډانی جه ماوهری نیو خه لکی کورده- ئه و ده راوی خه بات و خوځاگری بۆ توره مه ی داهاتوو خوش کرد. واته له هه رشوینی باسی ئازادی و دیاریکردنی مافی چاره نووس؛ کۆمه لگه ی مه دهنی و دادپه روهری کۆمه لایه تی بیته گوږی؛ ناوی ئه و زاته به رزه به سه ر بزووتنه وه رزگاریده ره نه ته وه ییه کانه وه ده دره وشیتنه وه.

چاوخساندنه وه یه که به سه ر هه لومه رج و بارودوخی کۆمه لایه تیدا

له دامه زرانی کۆمه له ی (ژ.ک) وه هه تا گوږینی ئه م ناوه بۆ حیزبی دیموکراتی کوردستان و دامه زراندنی کۆماری کوردستان؛ قازی محهمه، سه ره پای ئه و هه موو کۆسپ و ته گه ره نیوه کی و ده ره کییانه و به ره ره کانی له به رامبه ر دوژمنانی ئازادی و دیاریکردنی چاره نووسی نه ته وه ی کورد؛ وتووێژی قورس و دوورودریژ ده گه ل به رپرسیانی ئازه ربایجان و ده وله تی ناوه ند و

بارودۆخی له شه‌رو ئاشتی له ده‌وله‌ت و سوپا شا؛ به‌و په‌ری
لیزانی و خۆراگرییه‌وه ریبه‌رایه‌تی ئیداره‌ی کوردستانی کرد.
به‌هۆی ئه‌و چالاکی یه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ به‌نرخانه‌وه بوو که هه‌م له
سه‌رده‌می ره‌زاخان و هه‌م باش رووخانی ئه‌و له خه‌رممانی
۱۳۲۰ی.ه- ۱۹۴۱ی.ز دا و پاش هیرشی هاوپه‌یمانان و پێکهاتنی
بۆشایی ده‌سه‌لات له ناوچه‌ی موکریان دا؛ ئه‌رکی گرانی ریبه‌رایه‌تی
که‌وته ئه‌ستۆی قازی محهمه‌د.

قازی محهمه‌د سه‌ره‌رای ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ی جاروبار ده‌گه‌ل
کاربه‌ده‌ستانی ده‌وله‌تی ئێران پێکی دێنان وتووێژی ده‌گه‌ل
به‌رپرسیانی سو‌قیه‌ت ده‌کرد، ده‌یویست له هیز و ده‌سه‌لاتی
ده‌وله‌ته‌کانی به‌ریتانیا و ئه‌مریکاش به‌ قازانجی نه‌ته‌وه‌ی کورد
که‌لک وهرگرێ و له‌و رینگه‌یه‌دا گه‌لیک ده‌ولیدا، به‌لام به‌داخه‌وه
به‌ریتانیاییه‌کان هیچ هه‌زیان له ئازادی نه‌ته‌وه‌ی کورد نه‌بوو
ئه‌مریکاییه‌کانیش له‌کاروباری رۆژه‌لاتی نیوه‌پاست دا، تازه‌کارو
بێ ئه‌زموون بوون و ببوونه کلکی سیاسه‌تی به‌ریتانیا و ئه‌م دوو
ولاته‌ش به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆتان له پشتیوانی کردن له ده‌وله‌تی
شادا ده‌بینی و به‌ چاوێکی جیاواز له ئازهربايجانیش له
کوردستانیان ده‌پوانی. هاموشۆی کاربه‌ده‌ستانی سو‌قیه‌ت
زه‌مینه‌یه‌کی فیکری ناله‌باریان له بیر و زه‌ینی به‌ریتانیایی و
ئه‌مریکاییه‌کان دا خولقاندبوو قازی محهمه‌د، مه‌رجی رزگاری ئه‌م
نه‌ته‌وه‌یه‌ی له‌وه‌دا ده‌بینی که دۆست و لایه‌نگری وا بۆ کورد
په‌یدا بکا که به‌باشی ده‌رکیان بکا. هه‌ربۆیه‌ش ناچاربوو، به‌مه‌به‌ستی
دۆستایه‌تی ده‌ستی بۆ درێژ کردبوون. به‌رواله‌ت شوره‌وییه‌کان،

زیاتر له ههموان خوازیاړی دۆستایه‌تی و هاوکاری ده‌گه‌ل نه‌ته‌وه‌ی کوردبوون و ئاوړیان له کورده‌کان ده‌دایه‌وه. تیکۆشه‌رانی رینگه‌ی ئازادی و رزگاری نه‌ته‌وه‌ی کوردیش، ناچاربوون به باوه‌شی ئاوه‌لاوه وهریانگرن و له پیناو گه‌یشتن به ئامانج و ویسته‌کانیاندا، که‌لک له هاوکاری سۆڤیه‌تیه‌کان وه‌گرن. به‌لام دۆست و دوژمن ئاگادارن له‌وه‌یه‌ی سۆڤیه‌تیه‌کان له یارمه‌تیداندا، جیاوازییه‌کی زۆریان له نیوان کورد و ئازهری داده‌کرد. حکومه‌تی ئازهریایان ته‌واو گوئ له‌مستی سۆڤیه‌ت و له راستیدا کلکی سیاسه‌تی ئه‌وان بوو. به‌لام کاربه‌ده‌ستانی ده‌وله‌تانی روژئاوا که له سه‌رده‌می حکومه‌تی کوردستاندا هاتبوونه مه‌هاباد و چاویان به خه‌لک که‌وتبوو دانیان به‌وه داناوه که له کوردستاندا هیچ باسیک له کۆمونیزم و لایه‌نگری له سۆڤیه‌تیه‌کان له گۆږی دا نه‌بوو. خه‌لکی کوردستانیش به ره‌فتاری دیموکراتیانه و بیروباوه‌ری ئاوه‌لاوه، ده‌گه‌ل روژه‌لات و روژئاوا رووبه‌پووبوونه‌ته‌وه.

با نه‌یشارینه‌وه که ده‌وله‌تی سۆڤیه‌ت گه‌رچی خۆی به دۆست پشتیوانی کورد ده‌زانی، به‌لام به‌کرده‌وه یارمه‌تیه‌کی ئه‌وتوی پێ نه‌کردن، ئهم واده و به‌لینیانیه‌ی سه‌رباره‌ت به‌یارمه‌تیی مالی و چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی به کورد دا‌بوون، شتیکی وانه‌بوون له حالیکدا ئازهریاییانه‌کان هه‌رچی ویستبایان بۆیان دا‌بین ده‌کردن.

پیشه‌وا قازی محهممه‌د، هیچ کات وه‌ک رێبه‌رانی فیرقه‌ی ئازهریایان نه‌ جولایه‌وه‌و ملی بۆ ویست و بۆچوونه‌کانی کاربه‌ده‌ستانی سۆڤیه‌ت نه‌وی نه‌کره‌کیشا. ئه‌وانیش هه‌موو هیواو ئاره‌زووه‌کانیان له بوونی حکومه‌تی ئازهریایان دا ده‌دی و

هه‌رکات بیروپایه‌کی جیاواز هاتبا گۆڤڤ، ئه‌وان راشکاوانه لایه‌نگیریان له حکومه‌تی ئازهربایجان ده‌کرد. هه‌ر وه‌ک دیتمان له‌و ناکوکیانه‌ی له‌سه‌ر به‌رپۆه‌ بردنی ئه‌و شارانه‌ی هه‌ردوو نه‌ته‌وه‌ی کورد و ئازهریان تێدابوو: میانداو - ورمج - خۆی - سه‌لماس هاتنه‌گۆڤڤ. ئه‌وان لایه‌نگری پشتیوانییان له‌ بۆ چوونی ئازهریه‌کان ده‌کرد و ئه‌وه‌ش بووه‌ هۆی ئه‌وه‌یکه‌ رێبه‌رانی حکومه‌تی ئازهربایجان که‌ هاوپه‌یمانی حکومه‌تی کوردستان بوون به‌ کرده‌وه‌ و له‌ وتووێژ ده‌گه‌ڵ ده‌وله‌تی شا؛ کوردستانی‌شان وه‌ک به‌شێک له‌ ئازهربایجان له‌ قه‌له‌م ده‌دا و هه‌روه‌ک دیتمان له‌ دانوستانه‌کانی پێشه‌وا قازی ده‌گه‌ڵ قه‌واموسه‌لته‌نه‌دا، سۆفیه‌تیه‌کان و ئازهربایجاییه‌کان پێشنیاره‌کانی قه‌وامیان بۆ پیکه‌یتانی پارێزگایه‌ک له‌ کوردستان: ره‌دکرده‌وه‌.

چونکه‌ ئه‌وان نه‌یانده‌ویست کوردستان له‌لایه‌ن حکومه‌تی ئێرانه‌وه‌، وه‌ک یه‌که‌یه‌کی سیاسی سه‌ربه‌خۆ بناسرێ. سه‌ره‌پای سیاسه‌تی دوو‌پوویانه‌ی سۆفیه‌ت و ئاو‌رلی نه‌دانه‌وه‌ی ده‌وله‌تانی به‌رتانیا و ئه‌مریکا له‌کێشه‌ی کورد و دژایه‌تی راشکاوانه‌ی ده‌وله‌تی ئێران؛ قازی محهممه‌د سیاسه‌تی خۆپاگری ره‌چاو کرد و مافی دیاریکردنی چاره‌نووس له‌ ریی خودموختاری له‌ چوارچێوه‌ی ئێرانی به‌ تاقانه‌ ریی رزگاری نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌وه‌ها هه‌لو مه‌رجێکدا ده‌زانی و هه‌ولی بۆ ده‌دا و له‌ و وتووێژانه‌دا که‌ ده‌گه‌ڵ به‌رپرسیانی بلاقۆ که‌ نێو خۆیی و ده‌ره‌کییه‌کاندا ده‌یکرده‌ پێشبینی داها‌توویه‌کی رووتتر و ئاواتی مه‌زنتری بۆ کوردستان و نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ چوارچێوه‌ی ئێراندایه‌خواسته‌.

"ھۆکارەکانى شکست"

سەبارەت بە ھەرەسى حکومەتەکانى کوردستان و ئازەربايجان دەکرى ئاماژە بە گەلىک ھۆکارى جۆراوجۆر بکەين کە گرینگترين و بەرچاوترينيان ئەوانەن.

۱- سىياسەتى دەولەتانى بەرىتانيا و ئەمریکا وەک دوو ولاتى سەرکەوتووى زال بە سەر چارەنووسى دەولەتانى جيهاندا و ھەروەھا دژايەتبيان دەگەل ئازادى و خودموختارىي نەتەوہکانى کورد و ئازەرى.

۲- سىياسەتى دوو پروويانەى سۆڤيەت سەبارەت بە ئيران و کوردستان و ئازەربايجان پاش بەستنى پەيمانى ھەلینجانی نەوتى باکوورى ئيران لەلایەن سۆڤيەتەوہ.

۳- بى ھىزى سۆڤيەت لە بەربەرەکانى لەگەل ئەمریکا و بەرىتانيا بە ھوى تیکچوونى شىرازەى ئابوورى يەکەى لە ژىر زەبرى گورچو برى ئەلمانیا لە شەرى دووھەمى جيهانیدا و پىويستى سۆڤيەت بە وەرگرتنى يارمەتى مالىي ئەمریکا بۆ سڤينەوہ و موتۆربە و نووژەن کردنەوہى کاولکارىيەکانى شەپ.

ھۆکارەکانى ناوہکىيەکان

۱- سەرکوت کردن و زەبروزەنگى سىستەمى سياسىي ئيران لەسەردەمى پەهلەوى و گوڤرايەلىي بۆ ئەمریکا و بەرىتانيا-

۲- کەم ئەزموونى کوردەکان و ئازەرىيەکان لە بەستىنى خەباتى سياسى و حزبى و پیکهيتانى حکومەتى خودموختاردا.

۳- که‌مبوونی به‌رئوبه‌ریتی لیزان و پسپۆر له‌ بواری سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایه‌تیدا،

۴- نه‌بوونی کادیری کارامه‌ له‌ بواری نيزامیی و ده‌وله‌تی له‌ هه‌لومه‌رجه‌ دژواره‌دا بۆ په‌روه‌رده‌ و راهینانی نيزامی پيشمه‌رگه‌ و فیداییه‌کان.

۵- ئالۆزی و بێ سه‌روه‌به‌ری بارودۆخی ئابووری کوردستان، که‌مبوونی سه‌رچاوه‌ی داهاات و ناشاره‌زایی و تینه‌گه‌یشتن له‌ پرینسیپه‌کانی بازرگانیی نێوه‌ده‌وله‌تی، ده‌کارنه‌کردنی به‌ره‌مه‌کانی کشتوکال یا که‌لک وهرگرتن له‌ کانگاو پيشه‌ ناوچه‌بیه‌کان کوردستان.

۶- دژایه‌تیکردنی توندوتیژانه‌ی ده‌وله‌ته‌ گۆی له‌مسته‌کانی ناوچه‌ ده‌گه‌ل هه‌رچه‌شنه‌ بزوتنه‌وه‌یه‌کی ئازاریخواز و پيشکه‌وتخواز.

۷- هیز و ده‌سه‌لاتی هۆزو عه‌شیره‌تان که‌ زۆربه‌یان تووشی ناکۆکی نێو خۆیی و زیده‌خوازی ببوون و هه‌یج فەریان به‌سه‌ر خه‌باتی سیاسی و حیزبیه‌وه‌ نه‌بوو؛ وه‌ک رابردوویان نۆکه‌ری زی‌پروزیو بوون و له‌ هه‌ر کۆی (بای خۆش) هه‌لیکردبا ئه‌وا شه‌نیا نه‌کرد.

۸- پاشه‌کشه‌و تیکشکانی چاوه‌پوان نه‌کراوی ئازه‌ربایجان و هه‌لاتنی ریه‌رانی ئه‌و بۆ سۆفیه‌ت تۆله‌ی خه‌لک که‌ بووه‌ هۆی درپۆنگی و دوودلی له‌ نێو عه‌شیره‌ته‌ کورده‌کانیشدا.

۹- ترس له‌ پیکهاتنی کوشتوکوشتاری نێوخۆیی که‌ له‌ لایه‌ن ده‌وله‌ت و سوپا شاوه‌، به‌رده‌وام ده‌راوی بۆ خۆش ده‌کرا.

۱۰- ئه‌م هۆکارانه‌، ده‌ستیان دایه‌ ده‌ستی یه‌ک و کۆتاییان به‌ته‌مه‌نی کورتی حکومه‌تی کوردستان ئازه‌ربایجان هینا.

وێلامی قازی محەممەد بە نامە بۆ سەرۆکی ستادی ئەرتهشی شا
ئەودەمە ی سەرلەشکەر رەزم ئارا سەرۆکی ستادی ئەرتهش،
له نامە یە کدا که له سه‌قزه‌وه بۆ قازی محەممەدی نووسیوو و به
ئەرتهشی هەل گوتبوو که ئەرتهش به‌هێزه و کهس شانی له‌شانی
نادا قازی محەممەد وێپرای باسکردن له ئاشتیخوازی نه‌ته‌وه‌ی
کورد هه‌لاتنی به‌رپرسانی سوپا له‌به‌ر هێرشی هاوپه‌یمانان وه
بیره‌ینابوونه‌وه و گوتبووی؛ به‌رپرسانی سوپا به‌ پێچه‌وانه‌ی
ئەوشیعره‌ی فیژده‌وسی؛

همه‌ سر به‌سر تن به‌ کشتن ده‌یم

ارپن به‌ که‌ کشور به‌ شمن ده‌یم

گوتیان:

همه‌ سر به‌ سر پشت به‌ دشمن ده‌یم

ازپن به‌ که‌ خودرا به‌ کشتن ده‌یم.

وه‌لامه‌که‌ی قازی محەممەد، به‌رپرسانی ئەرتهش و خودی
حه‌مه‌ره‌زای په‌هله‌ویی ته‌واو توو‌په‌کردبوو.

بۆ چوونه‌کان

ئەو که‌سانه‌ی ئەو کات هاتوونه‌ته‌ کوردستان و چاویان به‌قازی
محەممەد که‌وتوو؛ سەرهرپرای ئەو تێبینی‌یه‌ سیاسییانه‌ی که‌
هه‌یانبووه‌، سەر‌باره‌ت به‌ که‌سایه‌تی و سه‌داقه‌تی ئەو، بۆ چوونی
خۆیان ده‌ربرپوووه‌ بۆ وێنه‌ ئارچی باله‌ رۆژفیل و ئەفسه‌ری
هه‌والگری بالۆیزخانه‌ی ئەمریکا، له‌ کتێبی بیره‌وه‌رییه‌کانیدا، کتێبی
"تاسه‌ی فیژبوون"، نووسیویتی: چاره‌نووسی قازی محەممەد زۆری

نه‌خایاند. قازییەکان هەر سیانیان روژی ۲۳ ی ژانویه، له‌مه‌هاباد، له‌مه‌حکەمە ی نیزامدا دادگای بریاری ئیعدامیان دەرچوو. سەرەپای دەرچوونی بریارەکه؛ بە‌پێوە‌بردنە‌که‌ی له‌لایەن تارانە‌وه، وە‌دوا‌خرا؛ چونکە نه‌یاندە‌یوست له‌جەنگی دانوستانە گرینگ و هەستیارە‌کانی‌اندا دە‌گە‌ڵ سۆ‌قیە‌تییه‌کاندا تووشی کۆسپ بین. ماوه‌یه‌ک بە‌ر له‌وه‌ی فێ‌برییه‌ی ۱۹۴۷ له‌ تاران وە‌دەر‌که‌وتم ژن‌را‌ل رە‌زم ئارا چوو بووه‌ مه‌هاباد. منیش پێ‌م وابوو که مه‌به‌ستی ئه‌و له‌و هه‌فه‌ره‌دا چاودێ‌ری به‌سەر ئیعدامی قازییە‌کاندا‌بووه. هەر بۆ‌یه‌ش به‌په‌له‌ خۆ‌م گه‌یاندە، (جۆ‌رج ئالین) ی بالوێ‌زی ئه‌مریکا، بۆ‌ئە‌وه‌ی بزانی چیان له‌و باره‌وه له‌ ده‌ست دێ. پێ‌ی گوتم: تو تا چ راده‌یه‌ک چاره‌نووسی قازییە‌کان‌ت بۆ‌ گرینگه‌؟

ئێ‌مه نابێ له‌ بیرمان بجێ‌ته‌وه که ئه‌وان هاوکاری سۆ‌قیە‌تیان کردووه. له‌ وه‌لامی ئه‌م بالوێ‌زه‌دا گوتم ئه‌وه راسته، به‌لام قازییە‌کان هەر له‌ بنه‌ماوه ناسیۆ‌نالیستبوون و بۆ‌ ئاسایش و به‌خته‌وه‌ری نه‌ته‌وه‌که‌یان چیان له‌ ده‌ست هاتووه‌ کردوویانه. ته‌نیا سۆ‌قیە‌تییه‌کان بوون که چه‌زیا‌ن له‌ یارمه‌تی و دۆ‌ستایه‌ تیکردنیا‌ن بوو. ئه‌گەر ئه‌وانه له‌ سێ‌داره‌ بدرین؛ هه‌موو کورده ناسیۆ‌نالیسته‌کان ئێ‌مه له‌و کاره‌دا به‌تاوانا‌نبارده‌زانن. بالوێ‌زه‌که‌ گوتم: ده‌ی باشه، من چیم له‌ ده‌ست دێ؟ گوتم داوا له‌ شا بکه‌ن با به‌ رە‌زم ئارا بلی، قازییە‌کان بێ‌ننه‌ تاران و له‌ دادگایه‌کی دادپه‌روه‌رانه‌و ئاشکرا‌دا دادگایان بکه‌ن. بالوێ‌ز. له‌ پێ‌وه، داوای چاوپێ‌که‌وتنی ده‌گە‌ڵ شا کرد. شا له‌و چاوپێ‌که‌وتنه‌دا هیوای خواست که دادگای نیزامی باشتر به‌‌پێ‌وه‌به‌ری. دواتر ئالینی به‌‌شای گوتمبوو؛ دیاره قازییە‌کان

هاوکاری سوځیه تیانه کردووه، بهلام بهمه بهستی پهره پیدانی
 روښنیری و پهره ورده و پیشکوهتنی کاروباری کومه لایه تی
 زورکاریان کردووه. شا قسه کانی پی دهبری و به بزه یه که وه دهلی:
 له وه دهترسی فهرمانی تیره باران و ئیعدام کردنیان بدهم؟
 نامه ترسه؛ من فهرمانی ئیعدامیان نادهم.

بهلام روژی ۳۱ ی مارس له کازیوهی بهیانیدا، قازییه کان به
 فهرمانی شا له دار دران. لیږه ئه و راستییه مان بو دهرده که وی که
 پاش چاوپیکه وتنه که ی بالویزی ئه مریکا بوو که فهرمانی ئیعدامی
 قازییه کان دهرچوو.

سه دان وتار و بو چون سه بارهت به و ئیعدامانه له بلاڤوکه
 نیوڅویی دهره کییه کاندایلاو بوونه وه. روژنامه به ناوبانگه کانی
 ئه مریکا ئه وروپا و روژه لاتی ناڤین تیکرا وتاری تیرو ته سه لیان
 له سهر رووداوه کانی کوردستان و داخوایی میژوویی کورده کان
 بلاو کرده وه و باسیان له هه لکه وتی ئیستراتژیکی کوردستانیان له م
 ناوچه یه دا کرد. یه کی که له روژنامه کانی ئیران نووسی بووی؛ خوینی
 قازییه کان بونی نه وتی لیده هات، ئه و قازیانه بوونه قوربانینی
 ئیمتیازی هه لینجانی نه وتی باکوور ئیران بو سوځیه ت.

چهند خالیک سه بارهت به بوچوون و بیروباوهری قازی محهممه د

به رزبوونه وهی ئاستی تیگه یشتوویی و زانست له نیو جه ماوه ری
 کورد دا، یه کی که بوو له ئاواته کانی قازی محهممه د که په روښی
 به رزبوونه وهی ئاستی روښنیری خه لکی کوردستان بوو؛ بویه پاش
 ته و او کردنی خویندن و له سه ره تایی چالاکییه کومه لایه تییه کانیدا

سەرۆکایه‌تی ئه‌وکاتی "ئیداره‌ی په‌روه‌رده‌ی له‌ ساڵی ۱۳۰۵ی.هـ - ۱۹۳۶ی.ز دا له‌ مه‌هاباد وه‌ ئه‌ستوگره‌. له‌ ساڵی ۱۹۱۰ز - ۱۹۳۱ز ه‌وه‌ دادوهری شه‌رعی ناوه‌ندی موکریان‌ی مه‌هاباد بوو. دواتر سەرۆکایه‌تی (معارف‌)ی وه‌لانا. به‌لام دیسانیش، به‌رده‌وام سهردان‌ی قوتابخانه‌کان‌ی ده‌کرد و له‌سه‌ر نێوه‌پ‌و‌کی کتیب و چۆنیتی په‌روه‌رده و شیوازی وانه‌گوتنه‌وه‌ زۆرشتی به‌که‌لکی پێ ده‌گوتن. بۆ هاندانی لاوان له‌ وهرزش تۆپین دا به‌ شداری ده‌کردو لاوان‌ی هان ده‌دا.

پاش رووخانی رژیمی په‌له‌وی و لی‌کترازانی کاروباری ولات، له‌ ساڵی ۱۳۲۰ی.هـ دا، نه‌یه‌شت قوتابخانه‌کان‌ی مه‌هاباد، داخرین؛ چونکه‌ خویندن و په‌روه‌رده‌ی منداڵانی له‌ هه‌موو کاریک بێ گرینگتر بوو.

قازی محهممه‌د، له‌سه‌ره‌تایی دامه‌زرانی کۆماردا ئه‌مری کرد، جلو به‌رگی فۆرم بۆ قوتابیان دا‌بین بکری. بۆ قه‌ره‌بووی ئاستی دواکه‌وتوویی و به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی زانست زانیاری و په‌روه‌رده‌ی خوینده‌واران؛ که‌ چرای هیوای داها‌تووی ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه‌بوون. چه‌ند گرووپێ لاوی نارده‌ ته‌وریز باکو، بۆ ئه‌وه‌ی له‌وێ فیزی زانستی نوێین و خویندنه‌که‌شیان ته‌واو بکه‌ن. ئه‌م لاوانه له‌ به‌شه‌کان‌ی؛ نیزامی پزشکی و مافناسی‌دا، له‌و شارانه‌ ده‌ستیان کرد به‌ خویندن، پێشه‌وا هه‌تا دوا‌یین رۆژه‌کان‌ی ده‌سه‌لاتداریتی خۆی، له‌ خویندن و فیکردن خاف‌له‌بوو، چونکه‌ له‌سه‌ر ئه‌م باوه‌ڕه‌ بوو که‌ نه‌ خوینده‌واری و نه‌بوونی رۆشنییر و خوینده‌وار هۆکاری داوکه‌وتوویی کوردن - بۆ قه‌ره‌بووکردنه‌وه‌ی ئه‌م که‌موکۆرپیان، به‌رده‌وام له‌ هه‌ول دا‌بوو. به‌رپرسیانی ریتوینی ده‌کرد، وه‌انی ده‌دان

فیری زمانه ئه‌وروییه‌کان بن، بۆ ئه‌وه‌ی ئاشنابن به‌ شیوازه
پیشکه‌وتووهرکانی په‌روه‌رده و راهیتان له جیهاندا.

بارزانییه‌کان دوا‌ی رو‌یشتن له مه‌هاباد چییان به‌ سه‌رهات؟

مه‌لا مسته‌فا و بارزانییه‌کان، باش گه‌رانه‌وه له شه‌رگه‌ی سه‌قز،
هاتنه‌ نیو مه‌هاباد و مالئاواییان له قازی محهممه‌د و خه‌لکی شار
کرد. به‌ فه‌رمانی پیشه‌وا قازی محهممه‌د؛ نزیک به‌سی هه‌زار قه‌به‌زه
تفه‌نگ سه‌ت تیربار و چه‌ند توپ که له عه‌مباری چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی
دابوون، دران به‌ هیزه‌کانی بارزانی.

هیزی ژیر چاودی‌ری و فه‌رمانی مه‌لامسته‌فای بارزانی زۆر به‌
ریکوپیشکی به‌ره‌و ئاوا‌ییه‌کانی نیوان نه‌غه‌ده‌و شنۆو ناوچه
سنوورییه‌کانی ئێران و عێراق کشانه‌وه. بۆ ئه‌وه‌ی هه‌رده‌م ریگه‌ی
گه‌رانه‌وه‌یان بۆ ناوچه‌ی بارزان هه‌بیت. مه‌لامسته‌فای بارزانی له
مه‌هاباد و نه‌غه‌ده‌ چاوی به‌کار به‌ده‌ستانی سوپا شا که‌وت. له‌و
چاوپیکه‌وتنه‌دا. له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ریک که‌وتن که مه‌لامسته‌فا و چه‌ند
فه‌رمانه‌یه‌کی بارزانی، بۆ دریزه‌ی و توویژه‌کان بچه‌تاران- به‌و
جۆره مه‌لامسته‌فا و هاو‌پیشانی که بریتی بوون له سه‌ره‌هنگ
عیزه‌ت عه‌بدلعه‌زیز، سه‌ره‌هنگ میرحاج ئه‌حممه‌د و نووری ئه‌حممه‌د
ته‌ها به‌ره‌و تاران وه‌پڕ که‌وتن.

سه‌رتیپ هوما‌یونی، سه‌ره‌هنگ غه‌فاری ده‌گه‌ل ناردن. ئه‌وشانده
نزیک به‌ مانگیك له باشگای ئه‌فسه‌رانی تاران مایه‌وه. له‌و سه‌فه‌ره‌دا
به‌تیره‌ته‌سه‌لی ده‌گه‌ل نوینه‌رانی ده‌وله‌ت و سوپا و توویژی کرد.

و له‌لایهن شاوه پیشنیارگه‌لیکی سه‌بارهت به چهک دانان و نیشته‌جی کردنی بارزانییه‌کان له نزیکه هه‌مه‌دان به‌وه‌قره‌که کرد. مه‌لامسته‌فا به‌پروالهت پیشنیاره‌کانی شای قبول کردن و بریار له‌سه‌ردانه‌که‌ی هیشته‌وه بۆ راویژو پرس و رابه برا گه‌وره‌که‌ی، واته شیخ ئه‌حمه‌دی بارزانی و پاش ئه‌وه‌ی چاوی به‌شیخ ئه‌حمه‌د که‌وت به سهرتیپ هوما یونی راگه‌یاند، که شیخ ئه‌حمه‌د پیشنیاره‌کانی تاران قبول ناکا ئه‌وجار خۆی بۆ به‌ره‌نگاری و به‌ربه‌ره‌کانی ده‌گه‌ل هیزی له سوپا ئاماده‌کرد. بارزانییه‌کان له کوتایی ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۲۵-۱۹۴۱ ی.ز هه‌تا کوتایی خاکه لیوی ۱۳۲۶ ی.ه - ۱۹۴۷- چهندین جار تووشی تیکه‌ه‌لچوونی قورس و خویناوی ده‌گه‌ل سوپا بوون- له‌و تیکه‌ه‌لچوونانه‌دا ژماره‌یه‌ک ئه‌فسه‌ر و سهرباز له‌ئه‌رته‌شی شا کوژران و به‌دیل گیران، ئه‌و تیکشکانانه بوونه هۆی ئه‌وه‌یکه سهرتیپ هوما یونی له‌سنوور چاوی به‌فه‌رمانده‌ری له‌شکری عیراق بکه‌وئ، ژهنه‌رالی عیراقی، عه‌لی حیجازی، به‌لینی به سوپا ئیران دا بۆ له‌ناو‌بردنی هیزه‌کانی بارزانی هاوکاری ئیران بکا. له‌و لاشه‌وه، سوپا تورکیاش له سنووری ئیران - عیراق خۆی ته‌بار کرد؛ و بۆ شه‌ر دژی بارزانییه‌کان خۆی سازدا. شای ئیرانیس فه‌رمانی له‌ناو‌بردنی بارزانییه‌کان و پیش‌گرتنیانی بۆ گه‌پانه‌وه بۆ خاکی عیراق ده‌رکرد و ئه‌مری کرد به سهرتیپ هوما یونی که مه‌قه‌ر و شوینی چهک و ته‌قه‌مه‌نی و توپخانه‌ی بارزانییه‌کان بۆردومان بکه‌ن و به هیچ شیوه‌یه‌ک ئیزن نه‌ده‌ن، بگه‌پینه‌وه نیو عیراق* . به‌لام بارزانییه‌کان له‌چه‌ند تیکه‌ه‌لچوونیکی

* ۱- ئه‌وه یه‌که‌مجار نییه و دوا‌ین جاریش نابێ که ولاتیانی داگیرکه‌ری

دیکهش دا هیزهکانی سوپا دهبهزینن و له دوایین روژهکانی خاکه لئوهی ۱۳۲۶دا گهپانهوه نیو عیراق.

زۆربهی بارزانییهکان پاش گهپانهوه بو کوردستانی عیراق به هوی ئهوهیکه ژن و مندالیان دهگل بوو ویزایی شیخ ئهحمدهی بارزانی خویان دایهوهدهست دهولهتی عیراق. بهلام مهلامستهفا و ژمارهیک له لیهاوتوترین و کۆلنهدهترین بارزانییهکان، خویانبهدهستهوهندا. و پهتایان برده بهرکیوه سنوورییهکانی ئیران و عیراق و تورکیا. دهولهتی عیراق له شیخ ئهحمده و بارزانییهکان خوش بوو، تهنیا چوارکەس له ئهفسهرانی کوردی عیراق کهپیزهکانی ئهرتەشیان جی هیشتبوو و هاتبوونه نیو بزوتنهوهی بارزانی؛ به دهستووری دهولهتی نووری سهعید، ئیعدام و شههیدکران. که بریتی بوون له سههرهنگ (مستهفا خوشناو)، سههرهنگ (عیزهت عهبدلعزیز)، سهروان (خهیروللاعهبدالکهزیم)، سهروان (مههمهدهحمود)*.

ئیعدامی ئهو چوار ئهفسهره کورده که له راپهپینی ههردوو کوردستانی عیراق و ئیراندا بهشدارییان کردبوو، سههرهپای ئهوهی کوردهکانی دانیشتنووی بهغداش زۆر ههولی رزگارکردنیان دان. بووه هوی نارهبازیهتی بهربلا و له کوردهکانی عیراقدا. مهلامستهفا بارزانی و سێ سهت کهسی ههلهکوته به وره قایم و له سهه بریاری پیشووی خویان له سههرتایی جۆزهردان ۱۳۲۶ی.ه دا له

کوردستان دژ به شوپشیکی رزگارخوازی کورد دهست دهدهنه دهستی یهک و کیشهکانی خویان فهرامۆش دهکن. "وهرگیز"

* سههرهنگ و سهروان: دووپلهی بهرزی سهه بازین- وهرگیز

کیتوه‌کانی سنووری عیراق و تورکیاوه، چوونه، نیو تورکیه و پاش
 تیکه‌لچوون ده‌گه‌ل ئه‌رتەشی تورکیه، دیسان هاتنه وه نیو ئیران و
 ئه‌وجار به برینی سیسه‌د کیلومه‌تر، ریگا و چه‌ندین
 شه‌پوتیکه‌لچوون ده‌گه‌ل سوپا ده‌ه‌زار که‌سی تا رۆژان ریپتیوان
 له زنجیره‌ی کیتوه‌کانی زاگرووس دا ئاخرییه‌که‌ی سه‌ره‌پای سه‌رماو
 به‌فر و باران به‌و په‌ری بویرییه‌وه، له چۆمی ئاراس، په‌رینه‌وه‌و بی
 هیچ زیانیکی گیانی، خویان که‌یاندە ده‌وله‌تی سوڤیه‌ت و به‌وکاره
 سه‌لماندیان که هیزی باوه‌ر و عه‌شق به ئازادی و دیموکراسی
 کوسپه‌کانی سه‌ر ری راده‌مالی. ئەم ریپتیوانه میژوویییه؛ به شه‌رو
 ده‌کارکردنی تاکتیک و شیوازی جۆراوجۆری شه‌ری پارتیزانی بوو
 به‌ده‌رسیکی مه‌زن له میژووی کرده‌یی، پارتیزانی له جیهان دایه
 چه‌شنیک بووه که ده‌وانریت ده‌بی له کۆلیژه‌ نیزامییه‌کاندا که‌لکی
 لیوهر بگیری

"ده‌سکه‌وته‌کانی کۆماری کوردستان"

حکومه‌تی کۆماری کوردستان له ماوه‌ی ته‌مه‌نی کورتی خۆیدا
 که له سالیکی که‌متر خایاند و سه‌ره‌پای نه‌بوونی به‌پێوه‌به‌رییه‌کی
 به ئه‌زموون و هه‌بوونی که‌لیک دوژمنی نیوخۆیی و ده‌ره‌کی،
 گه‌مارۆی ئابووری، شیوازی باری ئابووری؛ حه‌له‌تی به‌رگری له
 خۆ ئاماده‌ بوون له‌به‌رامبه‌ر هێرش دا، که‌نده‌لیی به‌جی ماوله
 کرده‌وه‌کانی بنه‌ماله‌ی په‌له‌وی و به‌رپرسی ئیداره‌کان؛ تازه
 خه‌ریک بوو به‌ خۆداده‌هات و ده‌رفه‌تی بۆ ده‌ره‌خساکه به‌ خۆی و
 چۆنیتی کارو باری خه‌لک رابگا و به‌ هه‌بوونی که‌سیه‌تییه‌کی لیزانی

وهک قازی محهمهد و بپروا و فیداکاری به‌پروبه‌رایه‌تی که رۆله‌ی ئهم نیشتمانه بوون.

له هه‌لومه‌رجه ناله‌بارهدا که ئه‌مریکا و به‌ریتانیا پشتیوانی دوژمنانی ئیمه بوون، توانیی به‌هیزی بپروا و متمانه به‌خۆ کارگه‌لیکی ئه‌وه‌نده، شیاو و گرینگی بکا که له‌میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورد دا وهک کرده‌وه‌گه‌لیکی نه‌مر و به‌نرخ بمینیت‌وه.

نه‌ته‌وه‌کانی ئێران به‌چاوی خۆیان دیتیایان که نه‌ته‌وه‌ی کورد، هه‌تا ئه‌وکات له‌هه‌موو مافه‌ ئیسانی و سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی بێ به‌ش کرابوو. ریژییمی په‌هله‌وی، خه‌لکی کوردی له‌و په‌ری هه‌زاری و داماوێ دا هه‌شتبۆوه. خه‌لک وایان لێهاتبوو که ته‌نیا له‌خه‌می بژیوی مال و مندال دابوون و له‌ترسی کاربه‌ده‌ستانی ده‌وله‌ت و ژاندیره. به‌ده‌گمهن، روویان له‌شاران ده‌کرد. ئاگایان له‌مه‌حمودی بێ زه‌واد نه‌بوو. زولمی کاربه‌ده‌ستانی ده‌وله‌ت و هه‌زاری خه‌لک له‌و په‌ری خۆی دابوو. هه‌تا ئه‌وه‌ی که خوا به‌فریای ئه‌وخه‌لکه هه‌زاره‌هات و له‌به‌ر به‌یانیی رۆژی ۳ی فه‌رمانی. ۱۳۲۲دا، ده‌وله‌تانی روس و به‌ریتانیا به‌بیانویی وه‌ده‌رنانی جاسووسه‌کانی ئه‌لمانیا ئێرانیان به‌زاند و له‌باکوور و رۆژ ئاواو باشووره‌وه هاتنه‌نیو خاکی ئێران و سینه‌ری نگرسی ریژییمی ره‌زاخان، شنه‌بای ئازادی هه‌لیکرد و خه‌لکی ئێران به‌تایبه‌ت کورده‌کان له‌خه‌و رابوون و به‌بیستن هه‌زه‌کانی سوپای سوڤیه‌ت و به‌ریتانیا و بیته‌نی هه‌والی شه‌پری دووه‌می جیهانی؛ دنیایه‌کی دیکه‌یان هه‌تیایه‌ به‌رچاویان و وهک بالنده‌یه‌ک که قه‌فه‌زه‌که‌ی شکابی له‌شه‌قه‌ی بالی داو بۆ رزگاری

له و هه‌موو زولم و سته‌مه و بۆ ده‌سته به‌رکردنی مافی بریاردان له‌سه‌ر چاره‌نووسی خۆیان که‌وتنه‌ بیری دامه‌زrandی دامه‌زراوه مه‌ده‌نیه‌کانی و کاروباری نه‌ته‌وه‌یی خۆیان به ده‌سته‌وه گرت و پاش دامه‌زrandنی حکومه‌تی و ده‌وله‌ت وێرایی ئه‌و به‌هله‌وییان له سه‌رخه‌لکی ئێران هه‌لگرت. ده‌گه‌ل هه‌ره‌س هینانی ریژه‌ی ئه‌و هه‌موو ئاسته‌نگه‌ توانیان کاروباری فه‌ره‌هنگی سیاسی، ئابووری به‌نرخ له پیناو به‌ره‌وپیش بردن و دابینکردنی ژیا‌نی خه‌لکدا راپه‌رپین هه‌رچه‌ند ته‌مه‌نی کورتي ۱۱مانگه‌ی ئه‌و حکومه‌ته‌، ئیزنی ده‌ست پێراگه‌یشتن به کاروباری بنه‌مایی نه‌دان، به‌لام دیسان سه‌ره‌پای ته‌واوی ئه‌و که‌موکوری و ئاسته‌نگانه‌؛ ئه‌م گه‌لاله‌ و به‌رنامه‌ به‌رپێوه‌چوون و حکومه‌تیک دامه‌زرا که بووه‌ مایه‌ی شانازی هه‌رچی کورده‌. ئه‌م کورده‌وه‌وکارانه‌ بریتی بوون له‌مانه‌ی خواره‌وه‌:

۱- زمانی کوردی وه‌ک زمانی فه‌رمی قوتابخانه‌ و دایره‌کان راگه‌یه‌ندرا.

۲- فێرکردن و خویندنی ئیجاری به‌ خۆپایی بۆ مندا لان و دابینکردنی یۆنیفۆرم بۆ قوتابییه‌کان (سالی دووده‌ست شمه‌کی خۆپایی؛ زستانی و به‌هاری)

۳- پێکه‌یتانی کلاسی خویندن بۆ گه‌وره‌کان و خه‌بات دژی نه‌خوینده‌واری.

۴- دامه‌زrandن و وه‌گه‌په‌خستنی چاپخانه‌ بۆ چاپی، رۆژنامه‌ و گۆڤار و کتێب.

۵- ده‌رکردنی چه‌ندین گو‌فار و روژنامه به‌زمانی کوردی؛ بو وینه روژنامه‌ی کوردستان و گو‌فاری "هه‌ل‌له" و "هاواری نیشتمان"، "گروگالی مندا‌لانی کورد" و چه‌ند بلا‌فوک‌ی دیکه و کتییی ده‌رسی سه‌ره‌تایی.

۶- پیکه‌ینانی هیزی ریکوپیک و چه‌کدار (هیزی پيشمه‌رگه) بو پاراستنی ئاسایشی نیو‌خویی و به‌رگری له‌حکومه‌تی میلی.

۷- دامه‌زراندنی کۆمیتە‌ی ژنان و چه‌سپاندنی مافی یه‌کسان بو ژن و پیاو له‌ته‌واوی کار و چالاکییه‌سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا.

۸- پیکه‌ینانی که‌که‌شیک‌ی پر له‌ئاسایش و هیمن بی وینه له‌هه‌موو ناوچه‌ ئازاد کراوه‌کاندا.

۹- پیکه‌ینانی په‌یوه‌ندیی بازرگانی ده‌گه‌ل ده‌رودراوسی به‌مه‌به‌ستی بووژاندنه‌وه‌ی ئابووری و بایه‌خدان به‌کشتوکال.

۱۰- هه‌راش ترکردنی بواره‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌کان ناردنی قوتابی و خویندکار بو‌خویندنی بالاو ناسینی دوايين زانسته‌نۆیکانی ئه‌وکاتی جیهان.

۱۱- هینانه‌گو‌رپی داخوازییه‌ نه‌ته‌وه‌یییه‌کانی کورد له‌کۆرپوکۆمه‌له‌ نیوده‌وله‌تییه‌کاندا بو‌نموونه له‌کۆنفرنسی پۆتسدام و ناساندنی نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌نه‌ته‌وه‌کانی جیهان. ئه‌وانه‌ کورته‌یه‌ک له‌وکاره‌ بنه‌مایی و گرنگانه‌ بوون که له‌ماوه‌ی ته‌مه‌نی کورتی حکومه‌تی کوردستاندا، به‌ریبه‌رایه‌تی قازی محهمه‌د کران - خه‌لکی کورد زۆر له‌میژسال بوو، له‌دیدیتی و زۆلم و ده‌ست به‌سه‌ریدا په‌له‌قازهی بوو. بی به‌ش له‌ته‌واوی مافه‌ ئینسانی و ته‌نانه‌ت مافی هاوولا‌تییش.

له تورکیه به کورده‌کانیان ده‌گوت تورکی کیوی و له عیراق به بیگانه‌یان ده‌زانین و له ئیرانیش گهرچی جاروباره وهک ئاریایی ره‌سه‌ن، ناویان دینان، به‌لام به‌کرده‌وه راست به دژی ئەم وتهیه ده‌جوولانه‌وه. کورده‌کانیان ته‌نانه‌ت به‌هاولاتی پله سیته‌میش دانه‌ده‌نا. ئەم خه‌لک هه‌تا سالی ۱۳۲۰ی.ه- ۱۹۴۱ی.ز- له باری رۆشنگیری و ئابووری ته‌ندروستییه‌وه له‌وپه‌ری هه‌ژاری دابوون و له هه‌رچی پشتیوانی یاساییه پی به‌ش بوون و ئەوه‌نده له ژیرگوشار و زولمی کاربه‌ده‌ستانی ئیداری و نيزامدا چه‌و سابوونه‌وه، ئەو سه‌ری دیارنه‌بی. له ئاواپیه‌کانی کوردستان، ئەگه‌ر ژاندرامه‌یه‌ک هاتبایه‌ته نیو ئاواپی، خه‌لک له ترسان به‌ره‌و مه‌زار و کیو تییان ده‌ته‌قاند. به هاتنی هاوپه‌یمان و هه‌لاتتی فه‌رمانده‌ره‌کانی سوپا و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی حکومه‌تی په‌هله‌وی و پستانی زنجیری دیلیت، خه‌لک چاو و گوینیان کرایه‌وه و له دیلیت و کویله‌یی چه‌ند ساله‌ی خویان تیگه‌یشتن و ورده‌ورده که‌وتنه‌وه بیری پیناسه‌ی شوناسی نه‌ته‌وه‌یی و مافی بریاردانی چاره‌نووسی خویان. له راستیدا ئەوه یه‌که‌مه‌جار بوو که ئەو میله‌ته رزگاریبوو و به ئاواته له میژینه‌کانی خوی گه‌یشت و توانی چاره‌نووسی خوی له به‌شیک له خاکی کوردستانی دابه‌شکراودا، دیاری بکاو بین به خاوه‌نی رتبه‌ریکی دلسۆز و فیداکارو هیژیکی چه‌کداری کۆلنه‌ده‌ر و ریکخراو گه‌لی خه‌لکی و، بتوانی به‌زمانی نه‌ته‌وه‌یی خوی بدوی و بخوینی و جلوه‌برگی نه‌ته‌وه‌یی خوی بیوشی و داب و نه‌ریتی خوی زیندوو‌کاته‌وه. بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردستان له ساله‌کانی ۲۴ و ۲۵دا، ده‌گه‌ل هه‌موو بزووتنه‌وه‌کانی دیکه‌ی ئەم میله‌ته، جیاوازییه‌کی

به رچاوی هه بوو. ئه گهر راپه پینه کانی رابردوو تایبه تمه ندیی و رهنگی
 عه شیره تی و تایفه گهرییان پیوه دیار بوو له ناوچه یه کی به رته سک یا
 له لایه ن عه شیره تیکی تایبه ته وه ریک ده خران ئه مجاره یان
 حکومه تی میلی له لایه ن چینی رووناکییر و ئازادیخوازی کورده وه
 به ریبه راتی قازی محهمه د، سه ری هه لدا بوو و زۆربه ی، خه لکیش
 چالاکانه تیندا به شدار بوون و روژ به روژ ژماره ی دوستان و
 هوگرانی له ئاستیکی به ربلاودا له نیوخۆ و دهره وه ی ولات، زیادیان
 ده کرد. حکومه تی کورد له گهنده لی و مله وپی و به رتیل خۆری
 به دور بوو. په ناگه یه ک بوو بو هه موو ئازادیخوازان کورد و غه یه
 کورد و جیی هیواو شانازی ته واوی رووناکییره ئیرانییه کان بوو
 ته واوی چین و توێژه کانی شار و دی حکومه تی کوردستانیان به هی
 خۆیان ده زانی و به وپه پی تامه زرویی و عه شقه وه له به شه جوړاو
 جوړه کانییدا به شداربوون، به چه شنیک ئه وانه ی وا له دهره وه ده هاتنه
 کوردستان؛ سهریان له وه هه مووه کاری دلسۆزییه سوورده ما.
 "ئارچی بالد روزقیت" له گێرانه وه ی سه فهره که ی مه هابادی دا ده لی:
 "مرؤف له وه که شه ئازاده ی له مه هابادا هه یه واقی وپده میتی".
 به راستی مه هاباد له وه کاتدا غونه ی به رچاوی ئازادی و دیموکراسی
 بوو، له هه موو ئیراندا. له مه هابادا هیچ کهس له بهر باوه پ و
 بیروبوچوون نه ده گیرا. له حکومه تی کوردستاندا زیندانی سیاسی
 هه رنه بوو- خه لکی مه هاباد و ناوچه که له وه په پی ئازادییدا
 بیروبواوه پی خۆیان ده گوت. گوئیان له رادیۆ گه لی بیانی راده گرت و
 له روژنامه و چاپه مه نییه کانی کوردستاندا سانسۆر هه رنه بوو،
 هه موو که سیک له نووسینی بیروبواوه پی خۆیدا ئازاد بوو. خه لک

به‌وپه‌ری هۆگرییه‌وه به‌شوین کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری زیاتر داده‌چوون. ئه‌وه ته‌نیا بیروباوه‌ری خه‌لکی مه‌هاباد نه‌بوو. به‌لکو هه‌رچی له‌ ده‌ره‌وه‌ی شاره‌وه ده‌هات، ئه‌وه‌ی به‌ چاوی خۆی ده‌دی. ئازادیخوازانی ئێران به‌ چاوی ریزه‌وه سه‌یری دۆزی ناوچه و

ریزی یه‌که‌م- له‌ راسته‌وه بۆ چه‌پ عه‌بدوله‌جه‌ان شه‌ره‌فکه‌ندی (هه‌ژار)، قازی
عه‌مه‌د، عه‌مه‌دنه‌مین شیخولیسلامی (هه‌مین) ریزی دووهم- عه‌بدوله‌جه‌یمی قازی،
عه‌مه‌د نانه‌وازاده، سدیق جه‌یده‌ری، عه‌زیز سدیقی

ئه‌زموونی دیموکراسی و ئازادیان له‌و به‌شه‌دا ده‌کرد و هیوادار برون به‌وه‌ی دیموکراسی کوردستان کاریگه‌ریی راسته‌و خۆبکاته سه‌ر ناوچه‌کانی دیکه‌ی ئێرانیش.

چونکه ئه‌و راپه‌پینه‌ی به‌رپه‌رایه‌تی قازی مه‌مه‌د، سه‌ری هه‌ل‌دابوو خوازیاری، دیموکراسی بوو بۆ هه‌موو ئێران و هه‌ولی

دهدا له ئێران دا سیاسهتیکی سهر به خۆی میلی هه بێ و پێش بگرئ به زولم و بهرتیل خۆری کار به دهیستان و ههلاواردن و جیاوازی نه کردن یه کیک له ویسته کانی دیکه ی ئه وه بوو که په یوه نندی بکا به ئازادیخوازانی دیکه ی ئێرانه وه و به ره یان ده گه ل پیک بینئ و بزووتنه وه ی میلی کوردستان به شیک بی له بزووتنه وه ی میلی ئێران - بی لایه ن بوون له کرده وه ی توندوتیژانه ی کۆمونیستی؛ روژ ده گه ل روژ دژی گهنده للی کومه لایه تی و بیرى کۆنه په رستی خه باتیان ده کرد. گرینگییه کی یه کجار زوری دهدا به په ره پیدانی فره نگ و گه شه کردنی بارى خوینده واریى خه لک- هاوکات بو به ره و پێش بردن و گه شه ی ئابووری و کومه لایه تی و بارى ته ندروستی و ژيانى خه لکیش، به رده وام له کاردا بوون. ئه وانه هه مووی نیشانه ی پێشکه و تنخوازی حکومه تی کوردستان بوون و به دلنیا ییه وه وه، ئه گه ر زیاتری به به ره وه بوایه شوینه واری به نرختری ئه و کرده وانه به ر چاوتر ده بوون و گاریگه ریشیان له سه ر ناوچه کانی دیکه ی ئێران زیاتر ده بوو. به لام به داخه وه. ئه جه ل مه ودای نه داو ته مه نیکى ئه وتۆی به سه ر نه برد.

ئه گه رچی حکومه تی کوردستان، ئاوات و داخوازی نه ته وه یی هه بوو خه باتیشی ده کرد بو نه هیشتنی سته می نه ته وایه تی دا بینکردنی مافه ره واکانی نه ته وه ی کورد، به و حاله شه وه حکومه تیکی، دوگم و به رچاوته نگ نه بوو. خوازیاری دوستانه تی و هاوکاری بوو ده گه ل ته وایى ئازادیخوازانی ئێران و جیهان. پێشه وای قازی محهمه د، به پیداگرییه وه ده یگوت: ئیمه ی کورد بزووتنه وه ی ئازادیخوازانه مان له هه ولئى ئازادیخوازیی فارس و ئازهریه کان به

جودا و جياواز نازنين. ئيمه دڙى كردهوه و ئهو هه لاوڤردانهين كه دهسه لاتدارانى ئيران، دهرهق به ئيمه دهيكهين، ئهوان كه وڤراي دوژمنايهتي دهگل ئيمه، دوژمنى ئازاديخوازاني فارس و ئازهريش هه. ئيمه بۆ دهسته بهركردنى مافهكانمان وڤراي هه موو نه ته وهكان و ئازاديخوازاني ئيران، دڙى دوژمنيكي هاوبهش، خهبات دهكهين"

بزووتنه‌وهی نه‌ته‌وهی کورد، بۆ دابینکردنی مافه‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌ی
 و لابردنی سته‌می دووفاقه و پیکه‌یتانه‌که‌شی له‌گه‌ل یه‌ک هه‌لکردن
 و و لیک تیگه‌یشتن؛ شان به‌شانی میله‌تانی دیکه، خه‌باتی ده‌کرد.
 ئه‌و تایبه‌تمه‌ندییه‌ ناوازه‌یه‌ی حکومه‌تی کوردستان نه‌یارانی ناچار
 ده‌کرد؛ بۆ پاساودانی دژایه‌تی و دوژمنایه‌تییه‌کانیان له‌ دژی ئه‌و
 حکومه‌ته‌ په‌نابه‌رنه‌ به‌ره‌وو تۆمه‌تی بی جی و له‌ پێشدا؛
 بزووتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی کوردستان به‌ ئاکامی نه‌وانی
 حکومه‌تی سۆفیه‌ت دابین که‌ کورده‌کان ده‌یان‌ه‌وه‌ی له‌ ئێران جیا
 بینه‌وه‌. له‌حالی‌که‌دا له‌ به‌رنامه‌و پێره‌وی حیزبی دیموکراتی
 کوردستاندا، به‌پاشکاو‌ی باس له‌ دیموکراسی بۆ ئێران و خود
 موختاری بۆ کوردستان کراوه‌. سه‌ر‌باره‌ت به‌یارمه‌تی سۆفیه‌تیش
 پێویسته‌ بلین؛ ئه‌گه‌رچی سۆفیه‌ت به‌رواله‌ت دژایه‌تی
 داخوازییه‌کانی کوردی نه‌ده‌کرد، به‌لام له‌ دامه‌زراندنی حکومه‌تی
 کوردستاندا، هه‌یج رۆلێکی نه‌بوو، نه‌شی ده‌ویست کوردستان له‌
 ئازمه‌ربایجان جیا‌بی. نه‌نیاویستی نه‌ته‌وه‌ی کورد پیکه‌یتانی ئه‌و
 حکومه‌ته‌ بوو، بۆ ئه‌وه‌ش هه‌ر ئه‌م خه‌لکی کۆلان و بازاپه‌ی
 له‌پشت بوو. دیتیشمان پاش به‌سترانی په‌یماننامه‌ی نه‌وتی باکوور،
 سۆفیه‌تییه‌کان چۆن پشتی کوردیان به‌ردا و به‌پاشکاو‌ی دژی

پیشڕه‌ویی کورده‌کان و هیزی رزگاریخوازی کوردبوون به‌رو
باشوری کوردستان و ناوچه‌کانی سنه و کرماشان. بۆیه له‌لایه‌ن
هاوشمۆفی بالویزی سوڤیه‌تته‌وه له‌ورمی دژایه‌تی راشکاوانه‌ی
خۆیان ده‌ربهری و نه‌یانهیشت بزوتنه‌وه‌ی کوردستان په‌ره‌بگری و
په‌ل به‌اوی. له‌ نووسراوه و قسه‌کانی ئه‌و کاتی سه‌رکرده‌کانی کورد
دا هیچ ئاماژه و باسیک له‌سه‌ر جوداییخوایی نه‌کراوه و قازی
محهمهد زۆر جارن به‌روونی دیگه‌ت "حیزی دیموکرات له‌ چوار
چێوه‌ی ئێرانیکی ئازاددا ته‌نیا خودموختاری ده‌وی"

هه‌لبه‌ت ئه‌م هه‌ویره ئاو زۆر هه‌لده‌گری. گه‌رچی ئه‌وان توانییان
بۆ ماوه‌یه‌ک ویسته ئینسانیه‌کانی کورد پێ شیل بکه‌ن؛ به‌لام
دوژمنانمان ده‌بی بزائن؛ ئه‌و میله‌ته‌ی ماف و شوناسی خۆی ناسیو؛
ئو میله‌ته‌ی ده‌زانی کێیه‌و کوێ نیشتمانیتی و چی ده‌وی و
به‌واتایه‌کی تر له‌ کوێ جیهاندا هه‌لکه‌وتوو، و بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی
مافه‌ زه‌وت کراوه‌کانی؛ به‌هه‌موو توانایه‌وه تیده‌کۆشی و گیان به‌خت
ده‌کا؛ به‌دنیاییه‌وه هیچ کات له‌مافه‌کانی خۆی نابوو. ئه‌مپۆکه
بزافه‌فیکری و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌کانی جیهان؛ پشتیوانی
راسته‌قینه‌ی ویسته‌کانی کورد. دواوژی کورد روونه و ره‌وایی و
بوونی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه؛ پێگه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆی دۆزیوه‌ته‌وه.

مارند و خراباکی و دیوانه و مستیم   پوشیده نماناد هه‌منیم که هه‌ستیم

قازى محەممەد لە رادەبەدەر حەزى لە دروستبوونی هێمنى و ئاسايش لە کوردستاندا بوو- تا ئەو جێیهى لە تواناشى دابايە، پيشى به توندوتیژی و ئالۆزى دەگرت. لە تەواوى ناوچهى ژێر دەسه‌لاتى ئەودا؛ تەنیا كەسێك كوژرا، ئەویش میزرا غەفوورى مەحموودیان بوو كە بە فەرمانى راستەوخۆى "نماز عەلیۆف"ى فەرماندهى نىزامى سۆڤیەت لە مەهاباد تیرۆركرا. كاتێك ئەو هەوالەیان دایە؛ زۆر توورەو نارەحەت بوو و گوتى: "من دەگەڵ ئەم جۆره‌كارانه‌نیم و رازى نیم". سەربارەت بە‌پىارى دادگا و شەرعیش دوو نمونە هەیه كە ئەوانیش پيشاندەرى ئەو كرده‌وانەن لە‌پىناو پاراستنى هێمنى خەلكى ناوچه‌كه‌دا كران.

۱- به ریتوهربردنی حوکمی تۆله (قصاص) له لایهن دادگا و مهحکهمه ی شه رعی مههاباده وه له سهر که سیک که پیاوی کوشتبوو. بنه ماله ی کوژراو لیی خوش بیوون. به لام جه نایه یه که وه هابوو که سهره پای ئه وهش به پیتی بریاری دادگا؛ بکوژ تۆله ی لیکرایه وهو حوکمی له سهر به ریتوهر چوو.

۲- دادگایی کردنی دوو پیشمه‌رگه که له میاندواو ئازهریه‌کیان کوشتبوو؛ له باخی پیشاهه‌نگی مه‌هاباد، به‌ریوه چوو که تیی‌دا ئه‌و دوو پیشمه‌رگه‌یه مه‌حکووم کران به ئی‌عدام. ئیدی خه‌لک هیواو متمانه‌یان به دادپه‌روه‌ری حکومه‌تی کوردستان زیاتربوو. یارمه‌تی کردنی خه‌لکی خۆجییی و میوان و ئه‌وانه‌ی له‌ده‌ره‌وه راده‌هاتنه کوردستان؛ تایبه‌تمه‌ندی ره‌وشتی قازی بوو. هه‌روه‌ک باسم کرد له‌سه‌رده‌می لاویتی‌دا سه‌رۆکی

"معارف"^(۱) بوو. دواى مهرگى قازى عهلى و وه‌رگرتنى به‌رپرسياره‌تیی داوه‌ریی شهرع زۆر شیلگیرتر ده‌ستی کردبه سهراسویی خه‌لک و چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیا له ریگه‌ی دایره و ئۆرگانه په‌یوه‌ندی‌داره‌کانه‌وه ده‌رگای "مه‌حکه‌مه‌ی قازى" بو هاتنى میوان و لیقه‌وماوان هه‌میشه له‌سه‌ر پشت بوو. حاجی سهردارى هه‌وشار برا گه‌وره‌ی یه‌مین له‌شکر که، ده‌ست رویشتووترین و به‌حورمه‌تترین ده‌وله‌مه‌ندانی ناوچه‌ی تکاب و هه‌وشار بوو، له سهرده‌می حکومه‌تی ره‌زاخاندای تۆمه‌تبار کراو، چونکه زۆر ده‌وله‌مه‌ند بوو، خه‌ریک بوو ته‌شقه‌له‌یان پێ ده‌کرد. هه‌ر بۆیه‌ش بانگکرایه مه‌هاباد. حاجی سهردار چووه مالی قازى محه‌ممهد و دواتر گرفته‌که‌ی به‌هۆی نیو‌بژيوانی قازیه‌وه چاره‌سه‌ربوو.

"بیره‌وه‌رییه‌کی دیکه"

باسی ئه‌وه‌مان کرد که له گه‌لاویژی ۱۳۲۵ ی.ه - ۱۹۴۶ ی.ه دا قازى محه‌ممهد، ویستی سهردانیکى باکوورى کوردستان بو شاره‌کانی (ورمى) و (سه‌لماس) و خۆی و ماکو بکا. بو ئه‌وه‌ی وێپای سهراسوئ و به‌سه‌رکردنه‌وه‌ی ناوچه‌که و دیدار ده‌گه‌ل کورده‌کانی ئه‌وئ؛ هه‌نگاوێکی به‌که‌لک هه‌لگرئ، به‌مه‌به‌ستی وه‌ک خۆی بئ و لیک تیگه‌یشتنی باشتەر له نیوان کوردو ئازهرییه‌کانی ئه‌و شارانه و هیوادارتر و دلگه‌رم‌ترکردنی کورده‌کانی باکوورى کوردستان، ئه‌و رۆژه‌ی حازربوو له‌مه‌هاباده‌وه به‌ره‌و ورمی وه‌ریکه‌وئ سهرۆک عه‌شیره‌ته‌کانی مه‌هاباد و ژماره‌یه‌کی زۆر له

چین و توێژه جیاوازه‌کانی شار و کاربه‌دهستانی حیزب و ده‌وله‌تی کوردستان له‌حه‌وشه‌ی شارهداری و گۆره‌پانی چوارچرا کۆبوونه‌وه به‌مه‌به‌ستی به‌ریکردنی پیشه‌وا قازی. جه‌ماوه‌ر شه‌پۆلی ده‌دا. سه‌روکی عه‌شیره‌تان یه‌ک به‌یه‌ک ده‌هاتن په‌یمانیان ده‌گه‌ل نوێ ده‌کرده‌وه‌وه ژماره‌یه‌کی زۆریش به‌تاسه‌وه ده‌چوون زیاره‌تیان ده‌کرد. قازی محهممه‌د، له‌وته‌یه‌کدا بۆ ریز و سوپاس له خه‌لک؛ خه‌لکی کورد، عه‌شیره‌ت و هاوولاتیه‌کانی هاندا بۆ یه‌گکرتوویی. له‌نیۆ که‌فوکولی بی وینه‌ی ئه‌م خه‌لکه‌دا ده‌گه‌ل حاجی باب‌ه شیخی سه‌یاده‌ت (سه‌روکی هه‌یه‌ت ره‌ئیس‌ه‌ی میلی)، سواری ئوتومبیل بوو. نووسه‌ری ئه‌م دێرانه‌ش یان ره‌گه‌ل که‌وت. دوو لۆریی پر له‌ پیشمه‌رگه و دووجیبی نیزامی به‌ چه‌ند ئه‌فسه‌ریکه‌وه له‌ پیش و دواوه‌ی ماشینی پیشه‌واوه ده‌هاتن له‌چه‌ند کیلۆمه‌تریی شاره‌وه به‌ ئه‌مری پیشه‌وا ئه‌و ماشینه‌ی به‌رپێانه ده‌کردین، که‌رانه‌وه. هه‌یشتا له‌ شاروێران دوورنه‌که‌وتبووینه‌وه به‌پێی که‌نجیتی له‌سه‌ر رووی خۆم هه‌لمالی و گله‌یه‌کم لی کرد و گوتم: "حه‌ز ره‌تی پیشه‌وا! ریزت له‌هه‌موو خه‌لک و عه‌شیره‌تان گرت و سوپاست کردن، به‌لام فه‌یزوللا به‌گیتان فه‌رامۆش کرد، ئه‌وان که‌ که‌سوکاری خۆتان، ئاوڕیکیتان لینه‌دانه‌وه. پیشه‌وا هه‌ر به‌و دلقانیه هه‌میشه‌یه‌ی خۆیه‌وه فه‌رمووی. کوپم ناره‌حه‌ت بووی؟ ئیدی ئه‌و چه‌ند به‌یته شیعه‌ری بۆ خویندمه‌وه که به‌داخه‌وه ناوی شاعیره‌که‌یم له‌بیر نه‌ماوه:

دلا یاران سه‌قمند اربدانی

زبانی اندونانی اندوجانی

بهنانی نان بده از دربرانش
نوازش کن به یاران زبانی
ولیکن یار جانی را نگهدار
به جانش جان بده گرمی توانی

حاجی بابە شیخ فەرمووی؛ قوربان، راست دەکا؛ زۆربە ی ئەم
سەرۆک عەشیرەتەنە ی ئەمڕۆ پەیمانیا ن نوێ کردەو، روو راست
نین و ئەگەر دەسەلاتم بوایە، هەر بۆ خۆم هیندیکیانم محاکەمە
دەکردن و سزای دەدان.

ئەوێ که هیچ کات فەرامۆشی ناکەم و میژووی کوردستان و
خەلکی کوردیش نابێ لە بیریکەن ئەوێە پیشەوا فەرمووی؛
جەنابی حاجی بابە شیخ؛ هەر بزوو تەوێەو حکوومەتیک لەسەر
کشتو کوشتاری نەیار و دژبەران دامەزرا بێ مەحکوومە بە لە
ناوچوون و دەبێتە پەندی زەمانە. بەلام بە پشتیوانیی خودای، من
نیازم وایە حکوومەتی کوردستان بێ کوشتار و خوین ریژی
بەرەوپیش بەرم.

پیشەوا قازی محەممەد هەركاتیک لە بەدقەولی یا پەیمان شکینی
دۆستیک یا لە بێ بەلێنی دەولەتی ئێران ناپەرەحت بایە و ناچار
بایەردانی بەجەنگی دانابا؛ زۆر لەسەرە خۆو هێمانە داخ و
کەسەری خۆی بە نەیسبەت چارەنووسی نەتەوێەکی دەردەبەری و
دەیکوت: ئەو کوردەکی، بێ چارەکی، بێ پارەکی، بێ یارەکی،
بێ کارەکی.

بەلێ؛ بەراستی هەر لە کۆنەوێ کوردەکانیان بێ پوول و بێ یارو
بێ کارکردەوێ بە شتوازگەلی جۆراوجۆر ئازار و ئەشکەنجە دراو

و سووکایه‌تیاں پښ کراوه و ئه‌گەر ئه‌و له‌م بارودوخه‌ی ئیستادا زیندوو بایه، چه‌مکی "ئاواره‌شی" لښ زیاد ده‌کرد و دیگوت: ئه‌ی کورده‌که‌ی ئاواره‌که‌ی. بښ چاره‌که‌ی، بښ پارکه‌ی- بښ یاره‌که‌ی بښ کاره‌که‌ی. که له‌راستیدا ئه‌و خوی جوریک شین گڼریه‌ بۆ چاره‌نووسی کورد.

بیره‌وه‌ریه‌کانی ئارچی بالډ رۆزفیلټ^(۱)

که‌سایه‌تی به‌ نیوبانگی مه‌هاباد؛ قازی محهممه‌د بوو که بۆ دادوه‌ری شه‌رعی هه‌لیان بژارد- بووه‌ کتیبخانه‌یه‌کی به‌میرات پښ گه‌یبوو که کتیب گه‌لیکی تیدابوو به‌ -۷- زمانان. قازی، له‌و کتیبخانه‌یه‌ ده‌یخوینده‌وه‌و زانیاریه‌کانی خوی له‌ بواره‌کانی دیکه‌شدا بره‌و پێدا. هه‌ر بۆیه‌ش له‌ یه‌که‌مین سه‌له‌کانی چواره‌مین ده‌یه‌ی ژیاڼی خۆیدا بڼجگه‌ له‌ پله‌ و پایه‌ی دادوه‌ری شه‌رعی له‌ سایه‌ی بیروه‌زی پاراو و لیها‌تووی پڼگه‌یه‌کی تایبه‌تی له‌شاردا هه‌بوو.

روقیلت له‌ شوینیکی دیکه‌ی بیره‌وه‌ریه‌کاندا ده‌نووسی: له‌ دیداریکا به‌قازی محهممه‌دم گوت: ها‌تو ینه‌ته‌ کورده‌ستان بۆئه‌وه‌ی وه‌زعی کورده‌کان تاوتوئ بکه‌ین و راپۆرته‌که‌ی بده‌ینه‌وه‌ به‌ده‌وله‌ته‌که‌مان. هیواداریشین کورده‌کان وه‌زعیان باشتربڼ و ته‌نیا جوریک له‌سه‌ره‌پۆی به‌ جوریکی دیکه‌ی سه‌ره‌پۆی نه‌گۆرڼه‌وه‌". قازی محهممه‌د، گوتی: خه‌لک له‌وبه‌شانه‌دا که له‌ژیر ده‌سه‌لاتی مندایه‌ ئازاردن له‌ده‌ربړڼی ئه‌و شته‌ی دلایان ده‌یخوازی و چه‌زیان لیته‌تی" له‌ولامدا گوتم؛ "به‌چاوی خۆم ده‌یبڼم وایه. له‌ ئازهربايجانی

(۱) ئارچی بالډ روزفیلټ؛ تاسه‌ی نووسڼ. وه‌رگڼران بۆ فارسی؛ صبا سعیدی.

دیموكرات دا خه لك ته نیا ئزنیان ههیه گوی له رادیوی تهوړیز و
 مۆسكو بگرن. له خالینكدا من دویښی شهوئ لیره گویم له رادیوی
 لهندهن و ئهنگه ره بوو. كاتیک سهربارهت به پۆسته ره
 ته بلیخاتییه كانی سۆقیهت كه به دیوار درابوون قسه م كردو گوتم
 پیم سهره. ئه و گوتی؛ كوردهكان ناچارن ههركهس یارمهتیان بدات
 لئی وهرگرن، بهلام سهر بۆكهس دانانویښن. ئیمه ی كورد
 سكالایه كمان دابه سی ولاتی سهركه وتووی به شدار له كوئفرانسی
 ئه وروپیی "پۆتسدام" بهلام بهریتانی و ئه مریکیه كان ئاوپیان لئ
 نه دایه وه. ههروهها ئاماژه ی به بهیاننامه ی ئاتلانتیک كردو گوتی:
 "ته واوی كوردهكان هیواداربوون ولاته یه گكرتووه كانی ئه مریكا بۆ
 قهره بووی دواو كه وتووینییه كانی كورد، یارمه تی ئه و نه ته وه بدا" ئه و
 وتی: چ ده بوو ئه مریكا له جیاتی ناردنی سی ههزار سهربازه ته نیا -
 ۱۰۰ سهت مامۆستای ناردبایه ئیران؟ بهلام ئه مریكا به جیی
 یارمه تی دای به ئیمه پشتیوانیی له دوژمنانی ئیمه كرد. ئه ویش به
 دانی چهكو ته قه مه نی به وان بۆ سهركو تكدنی ئیمه" له پاشان ئه و
 به كورتی هیڤدی لۆمه ی بهریتانیاییه كانی كرد و ئاماژه ی به
 كرده وه كانیان سهربارهت به سهركو تكدنی كوردهكان له سه ده كانی
 رابردوودا، كرد ههتا گه یانیدییه وه مه لامسته فا بارزانی. رووفیلت
 سهربارهت به سه قهره كه ی بۆ ئه م ناوچه یه ده لی: له كو تایی
 چاوپیکه و تنه كه دا ئیدی به و قه ناعه ته گه یشتبووم كه قازی محهمه د
 به یارمه تی سۆقیهت توانیویتی حكومه تیكی ته واو سهر به خۆ
 دامه زینی، ئه گه رچی قازی محهمه د سۆقیه تی به باشترین دۆستی
 خۆی ده زانی، بهلام سۆقیه تییه كان به ئاشكرایی ده ستیان

له کاروباری نیو خۆیی کوردستان وەر نه‌ده‌دا. راپه‌پینی قازی محهمهد راپه‌پینیکی ناستونالیستی بوو؛ به‌شی هه‌ره زۆری کوردی پارچه‌کانی دیکه‌ش قبوولیان بوو.^{۴۸}

ئه‌وه داوه‌ریی و بیروپرای کاربه‌ده‌ستیکی پایه‌به‌رزنی ئه‌مریکییه‌که ده‌وله‌ته‌که‌ی دژی بزووتنه‌وه‌ی میلیلی کوردستان بوو.

"بیره‌وه‌رییه‌کانی ئاغای مه‌هدی نیا"

ئاغای جه‌عفهری مه‌هدی نیا له کتییی "ژیان نامه‌ی قه‌وام‌وسولته‌نه‌" دا سه‌باره‌ت به دادگایی قازییه‌کان له دادگای سه‌رله‌نوێ پێداچوونه‌وه‌ی نیزامیدا ده‌نووسی: محهمهدی قازی پیاویکی به‌گفت و لغت و به‌دمودووبووه و پێوستی به پارێزه‌ر نه‌بووه. ئه‌و به‌نیسبه‌ت دووانه‌که‌ی دیکه وه‌ک فه‌رمانده‌و ئه‌وانیش وه‌ک فه‌رمانبه‌ر بوون. هه‌تا ئیزنی نه‌دا‌بایه‌ن دانه‌ده‌نیشتن- له دوا‌یین دا‌کوکییه‌کانیدا؛ گو‌تی پیتان وانه‌بی ئا‌گاداری یاسا نه‌بووم به‌ل‌کو لیم سوور بوو ته‌نانه‌ت پێش گه‌رانه‌وه‌ی سو‌پا لیکمدا‌بووه که من له دار ده‌دریم. به‌راش‌کا‌ویش با‌سی له وه‌کرد که ئه‌دی چۆن بوو رای نه‌کرد؟ گو‌ت؛ پیتان وانه‌بی نه‌متوانی، به‌ل‌کو شه‌ش ئوتومبیلی سواری و جیپ له به‌رده‌ستم بوون و هه‌رکات و ساتیک چه‌زم لی بوایه ده‌متوانی بۆی ده‌رچم. به‌لام خاتره‌م بن، من پێشه‌وه‌ری نیم له‌ته‌نگانه‌دا هه‌لیم. بۆ کو‌ی هه‌لاتبایه‌م؟ ئێ‌ره کوردستانه و هیش‌تا گو‌ری هه‌شت پشتم لێ‌ره‌ماوه. دی‌سان ده‌نووسی: ره‌وتی دادگایی که له‌سه‌یه‌ک -۴۸- سه‌عات خایاند، ئاسایی بوو؛ ته‌نیا‌یه‌ک دوو‌جار نه‌بی که دادستان له‌قه‌سه‌کانی دا به‌تو‌وره‌ی تۆمه‌تبار‌کرا‌وانی دواند و

قازی محهمهد قه‌لس بوو و شالای بۆ بردو دادگا شیواو بووه هوی
کوتایی هینان به‌کار و پشودان.

کاتیک پېشنیاری رۆشتن له کوردستانیان به قازی دا؛ قازی
محهمهد گوتی؛ ده‌زانم به مانه‌وه‌م له مه‌هاباد دا ژیانم ده‌که‌ویته
مه‌ترسییه‌وه. به‌لام من له سهر سویتندی خۆم سوورم و خه‌لکه‌که‌م
به‌ته‌نی به‌جی ناهیلیم."

ئوه‌ش نموونه‌یه‌که له بیرو بۆ چوونه‌کانی نووسه‌ریکی ئیرانی
که به‌نیسبته کورده‌کان نیازپاک نه‌بووه و شیوه‌ی باسکردنی
رهوتی دادگاوه‌وه رسته و چه‌مکانه‌ی هیناونه‌وه به‌وپه‌ری
ناحه‌زییه‌وه به‌کاری هیناون.

"به‌شیک له‌بیره‌وه‌رییه‌کانی مه‌حمود ته‌فه‌زولی نووسه‌رو وه‌رگێری
به‌ناوبانگی ئیرانی"

کورد له ههر جێیه‌ک بێ ئێرانییه.
له‌وه‌ری سنووری ره‌سمیه‌کانی ئێرانه‌وه جه‌لال تاله‌بانی ده‌لی؛
کێشه‌ی یه‌گرتووی کوردستان په‌یوه‌ندی به‌ داها‌تووه‌وه هه‌یه‌و
گه‌لی کۆسپی له‌ پێشه‌... مه‌سه‌له‌ی یه‌گرتووی کورد؛ گه‌رچی
ئێستا له‌ ئارادانییه، به‌لام به‌ومانایه‌ نییه‌ که کورده‌کان له ئێران جیا
بب‌نه‌وه له‌وانه‌یه‌ ریژیمیکی دیموکراتیک له ئێراندایک بێ و که
کورده‌کان بتوانن له ژێر سیبه‌ری دا به‌ه‌موو ئارمانجه‌کانیان بگه‌ن
و کوردستانی ئێران بپه‌یته ناوچه‌یه‌ک بۆ وه‌خوگرته‌ی کوردستانه‌کان

و له‌جیاتی جیابوونه‌وه، ببیته هۆی ئه‌وه‌ی هه‌موو کورده‌کان به ئێران‌ه‌وه‌ بلکین"

من له ده‌مارگیری بێزارم هه‌روه‌ها له ده‌مارگرژی میلی و نیشتمانی‌ش که پێی ده‌گوتری شۆقینیزم بێزارم- به‌لام ب‌روام به مافی خه‌لک و نه‌ته‌وه‌کان و به‌ئازادی مرۆف و مرۆفایه‌تی هه‌یه و له سه‌ر ئه‌و ب‌روایه‌م کورده‌کان ره‌سه‌نترین ئێرانیین ئه‌وه‌هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌یه ئه‌گه‌ر خه‌لکی ئێران و ده‌وله‌تی ئێران و ده‌سه‌لاتدارانی ئێران ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ له‌به‌رچاو نه‌گرن و حاشای لی بکه‌ن، چونکه ئاوا به‌شیک له خۆشه‌ویسته‌ترین رۆله‌کانی له خۆی ده‌تورینی.

سی بیره‌وه‌ریی کاک مه‌نافی که‌ریمی وه‌زیری په‌روه‌ده‌ی کوردستان

سه‌باره‌ت به‌ رووداوه‌کانی سالی ۶۲- ۱۳۲۵

۱- رۆژیک له مالی کاک محه‌ممه‌دی عه‌باسی که لایه‌نگری ده‌وله‌تی ئێران بوو، ده‌گه‌ل ژماره‌یه‌ک له سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی سه‌قز و چه‌ند ئه‌فسه‌ریکی سوپا، دانیشتوبوین و باسمان له بارودۆخی سه‌ربازگه‌کانی ده‌وله‌تی ناوه‌ند و پێشمه‌رگه‌ی حکومه‌تی کوردستان له رێگه‌ی سه‌قز- بانه‌ ده‌کرد. ئاغای ئه‌میر ئه‌سه‌دی عه‌لیار میوانی ئاغا عه‌باسی له کۆپه‌که‌دا بوو. نه‌خۆش و وه‌ره‌زو ماندوو؛ به‌هۆی ئه‌وه‌ی ده‌میک بوو ده‌یناسیم پێی گوتم: ده‌مبینی که نه‌خۆش و داماویم. ئێوه که ده‌چنه‌وه مه‌هاباد؛ له‌لای قازی محه‌ممه‌د باسی نه‌خۆشییه‌که‌م بکه‌ن و پێی بلێن ده‌مه‌ه‌وئ بچمه‌وه سه‌رمووچه و مه‌زراکانم له ده‌وروبه‌ری بۆکان و له‌وئ پشوویه‌ک بده‌م. کاتیک له‌سه‌قز تووشی قازی محه‌ممه‌د بوو راسپارده‌که‌ی ئه‌سه‌د ئاغام پێ گه‌يانده‌، فه‌رموویان ئێمه‌ دوژمنایه‌تیمان ده‌گه‌ل که‌س نییه‌ و پێش به‌گه‌رانه‌وه‌ی

کەسیش ناگرین. ئاغا ئەمیر ئەسەد، بۆیان هەیه لە هەر کوێ حەزیان
لێیە، بژین پاش دوورۆزان وەلامەکەم بە ئەمیر ئەسەد گەیاندەوه.
بەراستی چیژم وەرگرت لەشیوەی پەیام ناردنی ئەم دووزاتە گەورەیه
کە تەمەنیک دوژمنی یەکتەر بوون و بە خۆم گوت: گەورە پیاوان
تەنانت لە دوژمنایەتیشدا گرانی و سەنگینی خۆیان دەپاریزن.

۲- مەئموورییەتیکم هەبوو بۆ سەردەشت، بەرپرسیانی دەولهتی
ناوەندی لە تەحویل- دانەوهی کاروباری سەردەشت بە بیانووی
جۆراوجۆر خۆیان دەبوارد. بە پێی ئەو ئەزموونانەی لەو وادە و
بەلێنە بێ بنەمایانە هەمبوو دەمزانی ئەمڕۆ ئەمڕۆی بەرپرسیانی
تاران لە فیل و گزەبە و لاوەشتیکی تر نییە. دوانیوەرۆیهک
مەئموورییەتم پێ درا کە پێویستە پێشمەرگە بۆ هێرش کردنە سەر
سەردەشت ئامادە بکڕین بۆ ئەوهی بەزوویی ئەم ناوچەیە ئازاد
بکڕێ. کاتژمێر ۹ی شەو گەیشتیێنە ئاوابی "کاوان". دەگەڵ کاک
مەحمودی وەلیزادە و دلشاد رەسوولی کە جێ و بانەکیان بۆ لە
سەربانی قاوەخانە راخستبوون چووینە سەرێ پێشووبدەین
هێشتا نەخەوتبوون، کاتژمێر یەکی نیوەشەو بوو کە ئوتومبیلێک
لەبەردەم قاوەخانەکە راوەستا و سەبارەت بە ئێمە پرسبازی لە
قاوەچی کرد کە زانیی ئێمە لە سەرین هاتە سەرێ. نێردراوی
کاک سەدیق حەیدەری بوو. گوتی: سۆفیەتییهکان بە هێرشێ
پێشمەرگەکیان بۆ سەردەشت زانیوە دەلێن ئێمە ئەو لە تاران
خەریکین کێشەکانی کوردستان و ئازەربایجان جێ بەجێ دەکەین،
بەلام ئێوە بیانوو دەدەن بە دەست دەولهتی ناوەندەوه کە دەست لە
کاروبارەکان وەربدا.

هەر بۆیه‌ش هێرشه‌که‌مان هه‌لوه‌شاندوه‌و و ده‌گه‌ل هاوڕێیان چه‌ند روژێک له‌ ئاواپی "هه‌مران" له‌ چادری پێشمه‌رگه‌کاندا له‌ به‌رزیه‌کان مایه‌وه‌.

۳- مه‌ئمووریه‌تیکیشم بۆ میانداوای پێ ئه‌سپێردرا. چه‌ند روژێک بوو حکومه‌تی ئازهربايجان میرزا ره‌حمه‌تی شافعی ده‌ست به‌سه‌رکرد بوو. ئارام هه‌رمه‌نی به‌ ده‌ستووری حکومه‌تی ئازهربايجان گرتوو و له‌ "ته‌قی ئاباد" له‌ زیندانی کردبوو ده‌یانگوت؛ داوای پوولێکی زۆریان لێکردوه‌و دیار بوو لێشیان ئه‌ستاندبا هێشتا له‌و ته‌شقه‌له‌یه‌ نه‌جاتی نه‌ده‌بوو. سه‌عات ۱۰ بانگ کرامه‌ ده‌فته‌ری حیزب یه‌کیک له‌ پێش خزمه‌ته‌کان به‌ره‌و دیوه‌که‌ی قازی محهمه‌د وه‌ پێشم که‌وت دیاره‌ ئاگادار هه‌ی که‌ کاک ره‌حمه‌ت شافعی له‌ میانداوای گیراوه‌. وادیاره‌ ئه‌و ماسه‌ بێ موونیه‌ و ده‌یانهاوه‌ی شتیکی به‌سه‌ریین. خێرا ده‌گه‌ل سێ ئه‌ندامی حیزبی وه‌رێکه‌ون و له‌لایه‌ن منه‌وه‌ به‌ نمازعلیوف بلێن؛ زیندانی کردنی کورديک له‌لایه‌ن ئازهربايجانییه‌که‌وه‌ ئه‌ویش له‌ شارێکی وه‌ک میانداوای که‌ نیوه‌ی زیاتری خه‌لکه‌که‌ی کوردن، سووکایه‌تی به‌ ئێمه‌؛ ئه‌گه‌ر بێتو ئه‌و تاوانیکیشی کردبێ، ده‌بێ له‌ مه‌هاباد سزابدێ؛ هه‌لبه‌ت رای ئێمه‌ وانیه‌ و پێمان باشته‌که‌ ئازادبێ.

ده‌گه‌ل به‌ریزان حاجی مسته‌فا داودی، حه‌مه‌ده‌مین شه‌رفی و دلشاد ره‌سوولی هه‌باس ئاغای عه‌زیزی زاوای میرزا ره‌حمه‌تی شافعی به‌ ئوتومبیل وه‌رێ که‌وتین. له‌میانداوای له‌به‌ر ده‌رگای قاوه‌خانه‌یه‌ک بۆ چاخواردنه‌وه‌ دابه‌زین. دیتمان، سه‌ربازیکی سوڤیه‌تی هات و گوته‌ی: فه‌رمانه‌کاری پێته‌. ده‌گه‌ل سه‌ربازه‌که‌

رۆیشتەم. فەرماندە کە گوتی: میرزامەناف! بۆ هاتوونە میانداو؟
 گوتەم، بۆ لای ئێوە. ئیدی راسپاردەکانی قازی محەممەد مەن
 راگەیاندا- گوتی: بەو هاوڕێیانەت بۆ، خێرا لە میانداو بچنە دەری
 و لە یەكەمین قاوەخانەی سەر ریگا چاوەڕێت بن- بەقسەمان کرد.
 گەرمانەووە لای و گوتی: بە ماشینەكەى مەن بچۆبۆلای ئارام
 هەرمەنى- شافىعێ تان تەحویل دەداتەو. كە گەیشتمە "تەقى ئاباد"
 كەوتمى سۆراغى ئارام هەرمەنى شوێنى كارەكەیان مەن نیشاندام.
 بۆ خۆى لەوێ نەبوو- بەپاڵەت لە ئاغاى شافىعێ و لە منیش كە
 لەو پێش دەمانناسى رووبىنى هەبوو- فەرمانى پێدراو بوو شافىعێ
 تەحویلی مەن بداتەو. پاش ٥ دەقیقە شافىعێ یان هێنایە نووسینگە.
 لە رێو سوارى مانشین بووین و هاتینە میانداو. ماشینی حیزب،
 لە میانداو ئامادە بوو سوپاسى نمازعلیوفمان کردو بەرەو مەهاباد
 وە رێ كەوتین. لەگەڵ هاوڕێیانیش لە یەكەم قاوەخانەی سەریدا
 یەكمانگرتەو و ماچ و مووچ دەستی پێکرد و هەموومان بە هۆى
 ئەو سەرکەوتنەو بەخۆمان دەنازی:

بیرەورییەكى حاجى قادری ئەيسلامیان- بانكدارى مەهاباد.

سەرەتایی سالی ١٣٢٥ی.ه. بوو. بۆ كڕینی "پارچە" چووبوو مە تاران
 و لە میوانخانەی "حەقیقەت" مابوو مەو- رۆژیک كاك عەولای نەهری
 كە دۆستێكى لە میژینەم بوو هاتە میوانخانە و گوتی: قازی محەممەد
 تەشریفى لە گراندا هۆتێلە. داواى لێكردووم ئەو كوردانەى لە
 میوانخانەن، بانگیان بكەم بۆ لای. كارى بە تۆیە. مەن و چەند كەسێك
 لە كاسبكارانى شارەكانى تر؛ خێرا چووینە هۆتێل. كاتیك گەیشتم؛

جه‌ماعه‌تیکی هه‌والنیری ئیرانی و بیانی له هۆلێک کۆبوونه‌وه. هوتیله‌که زۆر قه‌ره‌بالغ بوو. پاش چهند ساتیک قازی محهمهد هاته هۆله‌که- چهند هه‌والنیریکی ده‌ستیانکرد به پرسیاران ئییه له سوچیکه‌وه وه‌ستابووین کاتیکی ده‌ست کرا به قسه‌کردن. قازی محهمهد به هه‌والنیره‌کانی گوت: من قسه‌یه‌کی ئه‌وتۆم نییه. ئیستا هه‌رلیزه ژماره‌یه‌کی کوردی لێن که بۆ کاری تایبه‌تی (شخصی) خۆیان هاتۆنه‌ته تاران- له خۆیان بپرسن، بزانن چییان ده‌وئ؛ ده‌ردومه‌رگیان چییه؟ قازی محهمهد رووی له ئییه کردو گوتی: به ریزان بۆ خۆتان قسان بکه‌ن. بلێن چیتان ده‌وئ و گرفتتان چییه؟ ئییه که هه‌موومان ئه‌هلی بازار بووین و، قه‌ت له کۆری ئاوادا به‌شدار نه‌ببووین سه‌رمان لێ شتوا بوو، هه‌ر نه‌مانده‌زانی بلێین چی. له‌جیبی خۆمان وشک ببووین.

قازی محهمهد به چاوه‌تیژه‌کانیه‌وه رووی تیکردین و گوتی: ئه‌وه بۆ قسه‌ ناکه‌ن؟ گوتم: قوربان! له‌وشوینه‌ی ئیوه هه‌ن؛ ئییه بۆمان نییه، قسه‌ بکه‌ین. فه‌رمووی؛ نا؛ تکا ده‌که‌م حاجی قادر- بۆ خۆت قسه‌ بکه‌. هه‌رچی هه‌زت لێیه بیلێ. ده‌م و ده‌ست غیره‌تم وه‌به‌ر خۆم هینا دووه‌نگاو هاتمه‌ پیشتەر و گوتم: به‌ریزان گویم لێ راگرن:

ئیه خاوه‌نمان ده‌وئ، خاوه‌ن. ئییه ناوونیشانمان ده‌وئ. شوناسمان ده‌وئ قسه‌یه‌کی پیشینیان هه‌یه ده‌لێ: بزنیکی گروئ له‌سه‌ت ئسکه‌ کێوی باشتەر؛ ئیوه، هه‌مووتان خوینه‌وارن و ده‌زانی بێ که‌سی وبێ ئه‌نواپی ده‌ردیکی گرانه. دلنایم بیستووتانه زۆر جارن له‌سه‌ر بزنیکی با ته‌نانه‌ت سه‌گیکی دوو عه‌شیره‌ت پێک وه‌ربوون، و تیک به‌ربوون و چهند که‌س تیدا چوون ئه‌وه واتای ئه‌مه‌یه ئه‌و

هه‌یوانه‌ی خاوه‌نی هه‌بووه ئی عه‌شیره‌تیک یا که‌سیک بوو. به‌لام ئیوه
 بچه‌ی کوێستانان و له‌ به‌یانیه‌وه هه‌تا شه‌وی ئه‌گه‌ر ده‌دانه ئاسکه
 کتوی راو بکه‌ن که زۆریش له‌ هه‌یوانانه‌ی باسم کردن به‌ بایه‌خترن
 نه‌ته‌نیا که‌س پیتان نالی پشته‌ی چاوتان دوو برۆیه، به‌لکو هه‌موو که‌س
 ده‌ستخۆشیتان لی ده‌کا و چه‌پله‌تان بۆ لێده‌دا. جیاوازییه‌که‌ی ئه‌و
 دووشته له‌ هه‌بوونی خاوه‌ن بی خاوه‌نیدایه و هیچی تر.

به‌ریزان! چاو له‌م جلو به‌رگه‌ پۆشته‌و په‌رداخه‌ی من بکه‌ن. وردلیم
 بنواپن، جلو به‌رگه‌که‌م هه‌مووی کوردی و ئێرانییه. پیموایه زۆر له
 جلو به‌رگی هیندییه‌کان که به‌روپشته‌ی ئاوه‌لایه؛ ماقوولترو به
 هه‌ده‌یتره. زۆریش له‌ شمه‌کی عه‌ره‌ب که عه‌بایه‌کی ناحه‌ز و عه‌گال و
 لاپیچه؛ جوانتیه؛ له‌ جلو به‌رگی فه‌ره‌نگیه‌کانیش جوانتر و نه‌جیبانه‌تره
 به‌و هه‌مووه‌ زریقه‌و بریقه‌ی وێیده‌خه‌ن. به‌لام هه‌ر له‌م تاراندا که
 چه‌ند رۆژیکه‌ هاتووم له‌ پیتته‌ختی ولاته‌که‌م بۆ شتکرین گالته و
 تیتالیم پی کراوه و ته‌شه‌ریان لێداوم. که‌س ناوێری به‌ عه‌ره‌ب یا
 هیندی یا رووسیک بلی پشته‌ی چاوت دوو برۆیه. چونکه‌ خاوه‌نیان
 هه‌یه‌و ده‌وله‌ته‌کانیان له‌ بچووکتیه‌ی بی حورمه‌تی و سوکایه‌تی پی
 کردن ده‌کۆلنه‌وه. به‌لام ئیمه‌ چونکه‌ بی خودانین ده‌بی گوی بۆ ئه‌م
 بی حومه‌تیانه‌ی شل که‌ین. به‌ریزان ب‌روان؛ ئه‌وه "به‌ گیان ناخیری"
 ئیمه‌ ره‌سه‌نتترین ره‌گه‌ز و تۆره‌مه‌ی ئێرانیین و واش له‌ راستیدا، بی
 شوناستیه‌ی که‌سین. ئیمه‌ خۆمان خاوه‌نی دیرۆک و کلتوور و زمان
 ئاییین و دابونه‌ریتی کۆنی خۆمانین تاوانی ئیمه‌ ئه‌وه‌یه به‌ زمانه‌وه
 بگه‌ین به‌و ئامانه‌مان. ئه‌وه‌ی قازی محهمه‌د ده‌یفه‌رموی؛ قسه‌ی
 دلی هه‌موومانه؛ ئه‌وه‌گه‌وره‌و هه‌ق‌دارمانه

حاجی قادر گوتی: کاتی له قسه‌کردن بوومه‌وه دیتم هه‌مووگیانم ده‌له‌رزئ و ره‌سه‌ر ئاره‌قه که‌وتووم و سو‌رانییه‌کانم کراو نه‌ته‌وه و ئه‌و شته‌ی به‌لامه‌وه سه‌یر بوو، ئه‌وه بوو که دیتم، هه‌موو به‌شدارانم به‌و قسانه‌م که له ناخمه‌وه هه‌لده‌قولین، هه‌ژانده‌وه له‌وه‌ش سه‌یرتر ئه‌وه‌یه‌که له رو‌خساری نو‌ی زو‌ربه‌ی هه‌والنیره ئیرانییه‌کاندا، خه‌م و فرمیتسکم به‌دی ده‌کرد.

ئه‌و رو‌ژه هه‌ستم به‌وه‌کرد که ئه‌و قسه‌یه‌ی ساله‌های ساله، نه‌ته‌وه‌یه‌ک له دلیدا هه‌لچنیوه‌و په‌نگ خواردو‌ته‌وه؛ ده‌رمب‌پروه. وه‌ک بلی‌ی باریکی قورسیان له‌سه‌ر شانم لاب‌رد‌ب‌ن. به‌چه‌شنیک که له ته‌واوی ژیاندا ئاوا هه‌ستم به‌هیمنی نه‌کردووه.

په راویژه کانی پینښه وای راښوون:

۱- له پیاوړی ټایپنی به ناو بانگی ته ورپز که له شہری یه که می جیهانیدا له بهرام بهر هیرشی رووسییه کاندراوه ستا و پاش کوتایی شهر به هوی ناله بار بوونی وه زعی حکومتی ناوهند، به دژی حکومت راوه ستا هاوکات به رنگاری کومونیزم بوه؛ دواچار به هاتنی قایمه قامی نوی (مخبر السلطنه) له ته ورپز کوژرا. (سهرچاوه فرهنگ معین جلد ۵ ل ۴۹۰)

۲- یادداشته کانی میرزامه نافی که ریمی.

قازی محمدهد له سهره تای حکومتی کوماری کوردستاندا ته مهنی ۴۶ سالان بو. به هوی توانایی دهر و نییه وه توانیبوی جگه له زمانی فارسی زمانی ټینگلیزی، فهره نسی، تورکی و رووسی فیربن. گرنگییه کی زوری دها به مه سه له ی زانست و په روه رده ی لاوانی کورد هر بویه ش بوماوه یه کی زور بهر پرسیاره تی دایره ی په روه رده ی مه هابادی وه ئه ستوگرت. قه لافه ټیکی له بار و دلگر و تیشکه له و ئه سمه ری هه بوو. چاوی تیژ و گه شی و ردینه کورته که ی ئه وه نده ی دیکه ی مه زن کرد بوو. زور به ی شه وان پاش سه عات ۱ یا ۲۰/۳۰ ی شه وی ده یگوت: مه ناف: ئه مه ده ورپکی شار لیده دم. له وه یکه ئاسایش و هیمن به سهر شاردا زالبوو خو شحال ده بوو قهت خوی پی له خه لک و هاوکاره کانی گه وره تر نه بوو له میوانی و ریوره سمه تاییه تی یه کانیاندا به شداریی ده کرد. ئاکار

و هه‌لسوکه‌وتى ده‌گه‌ل خه‌لک و به‌تایبه‌تى ئه‌ندامانى حیزب دۆستانه‌بوو. قه‌ت ناوى دوژمنانى نه‌ده‌هێنا و جوامێرانه ده‌گه‌لیان ده‌جوولاه. له پۆشینى شمه‌کیش دا ئه‌و په‌رى ساده‌یی ره‌چاو ده‌کرد. ئیجگار له‌سه‌ر خۆو هێمن بوو. خه‌مخۆرى هه‌موان بوو. خه‌لکى مه‌هابادى له‌ چاویان خۆشتر ده‌ویست بۆیه‌ش ناز ناوى "بینایى" هه‌لبژاردبوو.

۳- ئه‌و پرده‌ یه‌که‌م پرده‌ى ساوجبلاغ و له‌ شوێنه‌واره‌کانى بوداق سولتانه و که‌وتۆته‌ رۆژئاواى مه‌هاباد ئه‌و پرده‌ بێ ئه‌وه‌ی کۆسپێک بێ له‌به‌رده‌م دروست کردنى به‌نداوه‌که‌ی مه‌هاباد؛ له‌لایه‌ن به‌رپرسانى فاشیه‌وه‌ تێکدرا.

۴- ده‌لێن مه‌هاباد نازناوى زه‌رده‌شتى پێغه‌مبه‌رى کورده و گۆیا زه‌رده‌شت خۆی له‌ باشوورى گۆلى ورمى له‌ دایک بووه.

۵- یادداشته‌کانى میرزا مه‌نافى که‌رىمى

له‌و هه‌لومه‌رجه‌ تاییه‌تییه‌ی ئه‌وکات دا هاوپه‌یمانان بۆ راگواستنى ته‌قه‌مه‌نى و دابین کردنى پێداویستیه‌کانیان باشوورى رۆژئاواى ئێرانیان. (پاریزگارى سنه و کرماشان و...) داگیرکردبوو حکومه‌تى ئێرانیش ئه‌م ناوچه‌یه‌ی چۆل کردبوو. له‌و حاڵه‌دا دیاریکردنى سنوورى کوردستان زۆر دژوار بوو. به‌لام کورده‌کان له‌ هه‌موو شاره‌کانى کوردستاندا چالاکیان ده‌نواند و چالاکیی پروپاگه‌نده‌ی خۆیان په‌رپێده‌دا و له‌ شاره‌کانى ده‌ورو به‌سه‌رنجدان به‌ هه‌ژارى و که‌م بوونى کات بۆ کردنه‌وه‌ی قوتابخانه‌کان و ناردنى کتیبى کوردی بۆ قوتابیانی و پێک هێنانى کتیبخانه‌ی گشتى و نوژن کردنه‌وه‌ی ئه‌وشوێنه‌ی به‌هۆی شه‌رى دووه‌مى جیهانییه‌وه‌ کاوڵ ببوون گه‌لیک هه‌نگاوى باش و به‌که‌لک هه‌لگیرا. به‌هۆی بوونى هێزى ده‌وله‌ت له‌و شارانه‌ به‌ تایبه‌ت که‌ له‌ بارى سیاسى و نیو

دهوله تیه وه به شیک له ئیران له ژیر دهستی ئه مریکا و ئینگلیسی دابوو، به شیکیش له ژیر دهسه لاتى سوڤیه ت(۱) هر بویه گوره پانی چالاکی یه کان بهرته سک بوون. سه ردهشت و بانه و سنه و سه قز به دهست هیژی رژیمه وه بوون. بهو حاله شه وه شه پوولی پروپاگهنده کان ئه ویشی گرتیه وه و کاریگه ریی بهر چاوی له سهر ئه و ناوچانه دانا

۶- له وتووێژیکدا که دهگه ل کاک رهحمان هه لئا له دامه زرينه رانی ژ. ک هه مبوو؛ ئه ویش له سهر ئه و باوه ره بوو که کاک عه بدول رهحمانی کیانییش له دامه زرينه رانی ژ. ک بووه.

۷- یادداشته کانی میرزا مه نافی که ریمی

- شانۆی دایکی نیشتیما ۱۳۲۴ ی. ۵- ۱۹۴۵ ی. ن.

ئێستاشی دهگه ل دابن نه مزانی کئ یاچ که سانیک ئه و شانۆیه یان نووسی. ئه و جۆره ی لێزه وله وئ بیستومه پاش تیک چوونی حکومه تی ره زاخان ۱۳۲۰ کۆمه لیک لاوی مه هابادی له و بره ئازادییه که لکیان وه رگرت و جار نه جاریک کۆ ده بوونه وه و شانۆی دایکی نیشتیما نیان به زمانی کوردی پیشکesh ده کرد. دایکی نیشتیما به شیوه یه کی دلته زین له حالیکدا که دهسته کانی که له پچه یان لیدر ابو و ئه ژنۆکانی ده له رزین و هیژی رویشتیان نه بوو ده هاته سهر "سین" و به شداران به دیتنی ئه و وه زعه دلته زینه ی دایکی نیشتیما دلیان پرده بوو. به تایبهت به بیستنی دهنگی خه مهینه ری منداله کانی؛ فرمیسیکیان (ریچکه یان) ده به ست. دیتنی ئه و دیمه نه دلته زینه کاری ده کرده سهر ههستی به شداران. دهقی شانۆ نامه که له و پینچ به یته (شيعره) ی ماموستا هه ژار وه رگێر ابو:

راوکه ری به دخوو؛ خوین ریژی خوین خور ئیوه بن خود؛ به سه زولم و زور

له ژیر بالم دا رای مه پهرین هیلانه که مان له مه روخین

خهت و خاله‌کەى هەزى گيانمه

به‌لام ده‌ترسم تير و خه‌تاکا

جه‌رگم بېرى له‌ شيرن خه‌وى

ده‌ندووکى شووشى شووشه‌ى گيانمه

من له‌ مه‌رگى خۆم دلم ئيش ناکا

نه‌ده‌يته له‌ خۆم، رۆلەم به‌رکه‌وى

شاعير چيرۆکه‌که‌ ئاوا ده‌گيرتته‌وه‌ که‌ بالنده‌يه‌ک له‌ نينو لک و پۆپى دارىک دا هيلانه‌ى چى کردووه‌ و له‌ويدا بى خه‌فه‌ت جووجه‌له‌کانى به‌خيوده‌کات. جووجه‌له‌ ورده‌ ورده‌ خرۆکه‌ ده‌بن و به‌سه‌ر و گۆيلاکى يه‌کتردا ده‌چنه‌سه‌ر. دايکه‌ به‌هه‌ر چه‌رمه‌سه‌رييه‌ک بى بژيوى رۆژانه‌يان بۆ په‌يدا ده‌کا و ئاگای لتيانه‌ له‌ نه‌کاو سى چوار راوچى ديتنه‌ ئه‌وى. ئه‌و تيده‌گا راوچيه‌کان هه‌موو ولات گه‌راون هه‌تا رييان که‌وتوته‌ بن ئه‌و داره‌ى هيلانه‌ى جووجه‌له‌کانى لى يه‌. دايکى جووجکان ئۆقره‌ى ليدنه‌برى. يه‌کيک له‌ راوچيه‌کان سيژه‌ى ليدنه‌گرى دايکه‌ به‌ چاوى فرميسکاوى به‌ راوچى ده‌لى؛ ئه‌ى راوچى خوين ريژ ده‌زانم هاتوون بۆ راوى ئيمه‌. ده‌ستمان ليه‌ه‌لگر. ئيمه‌ له‌ سووچه‌ى دارستاندا هيلانه‌مان چى کردووه‌. جووجه‌له‌ خوشه‌ويسته‌کانم له‌ژيربالمدا خه‌وتوون. ئه‌و هيلانه‌يه‌مان لى کاول مه‌که‌ن به‌ خويناى دل سازمان کردووه‌. ده‌ندووکى سوورى جووجه‌له‌کانم شووشه‌ى ته‌مه‌نمن. خه‌ت و خالى باله‌کانيان ئوخزنى ژنان و گيانمن. من له‌ مه‌رگى خۆم ناترسم. ده‌ترسم تيرتان سه‌ربکا و جووله‌کانم بپيکى - له‌و خه‌وه‌ شيرنه‌ "بى به‌شيان مه‌که‌ن" ئه‌وه‌ى رۆلى دايک ده‌گيرى (ئه‌که‌تر) عه‌ولاى نه‌ه‌رى بوو که‌ سالى ۱۳۶۰ى.ه‌ کۆچى دواى کرد. ئه‌و له‌ جلو به‌رگى دايکانه‌ به‌ ده‌نگيکى زولال و به‌ هه‌وايه‌کى خه‌مناک و غه‌ريب ئه‌م شيعرانه‌ى بۆ راوچيان ده‌خوينده‌وه‌ و ده‌گريا. کاک عوبه‌يدىلاى ئه‌يووبيان و سيروس هه‌ببى رۆلى مندا له‌کانيان له‌ ئه‌ستو بوو. ته‌مه‌نيان ۱۳ و ۱۴ سالانه‌ بوو -

سیروس ھەبیبی مێژەندیکی ژیکەلە بوو کە بە دەنکە ھەست بزوینەکە ی بیسەرانی دەھەژاند شەمەکیکی لە وینە ی پەپوولە لە بەردا بوو، دەستە چووکە و ژیکەلەکانی بەرھە ئاسمان ھەلدینا و ئەو شیعەرە ی حاجی قادری کۆیی دەخویندەوہ (ئە ی بێ نەزیر و ھاوتا ھەرتۆی کە بێ قەراری بێ دار و بێ دیاری، بیدار و پایەداری) بەگفت و لفتیکی مندالانە و دلێرانە داوای لە خۆدا دەکرد کە دایکیان رزگار بکا. کێر زانەوہ ی مندالانە ی ئەوئەندە خەمناک بوو کە دلی بەردی دەتواندەوہ. بەشیکی زۆری سەیرکەرەن (وہگریان دەکەوتن). دەگریان شانۆکە لە ھەوشە ی خانووبەر یە کدا بەرێوہ دەچوو بۆیەش دەرو جیرانانیش لە دیتنی بێ بەش نەدەبوون ژنان و کچان کە لە سەربانانەوہ ئەم دیمەنانە یان چاوە لێدەکرد خۆیان بۆانەدەگیرا و لە کلپە ی گریانان دەدا. ھەرکەس دیتبای دلی پر دەبوو. مندالانی دایکی نیشتمانی دەچوونە بێ پیلی و ھەلیاندەستاندە سەرپێ و مندالانە دەیانلاواندەوہ و ماچیان دەکرد و دلخۆشییان دەداوہ بۆ وە ی بە غیرەت و پشتکەرمیی ئەوانەوہ دایکی نیشتمانی لە چنگی راوچییان رزگاری بێ. ئەو شانۆیە لە شارەکانی نەغەدە و شنۆ و بۆکانیش نمایش کراو دەگەل پێشوازیی گەرمی خەلک رووبەروو بۆوہ.

۸- یادداشتەکانی میرزائەمەنانی کەریمی

لە رۆژی ۲۸ ی بەفرانبارەوہ واتە ۳ ی رۆژ بەر لە ۲ ی رێبەندانی ۱۳۲۵ ژمارە یەکی زۆری خەلکی شارەکانی کوردستان پێکھاتوو لە عەشیرەت و ھۆزی جۆراوجۆر و دیھاتی؛ لەدوور و نزیکەوہ؛ بەو تووش و سەرمایەوہ خەلەتە و بەو پەری دلپاکییەوہ وردە وردە ھاقتە مەھاباد. نیشتمانی پەرورە ی وای لەو خەلکە تاسەبارە کردبوو کە پەلەپەلی زوو گەشتیان بوو. ھەر دەستە و تایەفە و ھۆز و عەشیرەتیک

به‌رووگه‌شپیه‌وه؛ ئالا به‌ده‌ست و به‌ده‌نگی ده‌هۆل و زورنا له‌پیش سوار و پیا‌ده‌وه به دروشمی بژی کورد و کوردستان؛ هاتنی خویان راده‌گه‌یاند. خه‌لکی مه‌هابادیش به‌و پهری دل‌ئاواییه‌وه به پېش‌وازییانه‌وه چوون و میوانداریتیان کردن. رۆژی ۲ی رېبه‌ندان گه‌یشت. ئه‌گه‌رچی چهند رۆژ پېشت‌ر به‌فریکی قورس باریبوو هه‌وایه‌کی تووش و هه‌ور و هه‌لابوو؛ به‌لام ئه‌و رۆژه تاو و بانیککی خۆشی بوو؛ تیشکی خۆر دیمه‌نیکی تایبه‌تی به ده‌شت و کێوان به‌خشیبوو. وه‌ک بلیی سروشتیش هاتبیته یارمه‌تی خه‌لک. شه‌قام و سه‌رده‌رانه‌ی ده‌رگای دایره‌کان و مالان به ئالا رازابوونه‌وه. ده‌نگی گۆرانی ره‌سه‌نی کوردی له‌کوچه و کۆلانه‌وه ده‌هات و ئوخزنی به‌دلی تاسه‌باران ده‌به‌خشی. له‌کاتژمێر ۸ به‌ولاوه جه‌ماوه‌ر هه‌ر زیادی ده‌کرد. له‌لایه‌کی گۆره‌پانی چوار چرا؛ قوتابیانی کور و کچ به‌جلوبه‌رگی یه‌که‌رنگه‌وه به‌ریز وه‌ستا‌بوون و شاد و سه‌رخۆش، گۆرانی سروودی دل‌بزوینیان ده‌گوته‌وه. له‌به‌رامبه‌ری شوینی ئاخافته‌وه؛ هه‌زاران که‌س خه‌لکی شار و دیهاته‌کانی موکریان به‌جلوبه‌رگی ره‌نگا‌وره‌نگی کوردییه‌وه راوه‌ستا‌بوون.

۹- یادداشته‌کانی میرزا مه‌نافی که‌ریمی

۱- ئه‌و سه‌رۆک عه‌شیره‌تانه‌ی له‌ناوچه‌جۆراچۆره‌کانه‌وه هاتبوونه ئه‌م کۆبوونه‌وه‌یه بریتی بوون له:

۲- ماکو و ئارارات: ئاغای عومه‌ر خانی جه‌لالی، شیخ هه‌سن، شیخ که‌ی- هه‌سه‌ن ده‌لایی- عه‌بد‌للامیلان فه‌خری

۳- سۆمای برادۆست و ده‌شتی مه‌رگه‌وه‌ر: ئاغای سه‌ید عه‌بدو‌لای گه‌یلانی زاده؛ عومه‌ر خانی شه‌ریفی، عی‌رفانی شه‌ریفی- تاهیر خانی سمکۆی هه‌باس فینک- قۆیتاس ئاغا- شێرۆ مه‌مه‌دی، حاجی وه‌تمان

عہدی، حہسہنی نیلو- تہمہر خان- موردادنورکو- حہسہن ہہنارہ-
زوبہید- عوزید- سہید سہعید فہیم.

۴- شنو: ئاغایان؛ مووساخانی زہرزا- قہرہنی ئاغای زہرزا- میرزا
سہعید- قازی محہمہدی خزی- کاک ہہمزہ

۵- سولدوز! ئہحمہد کاک خدر- قاسم پیروٹی- حہمہدہمین پیروٹی
۶- لاجان: کاک عہولا قادری- مامہند پیروٹی- حوسین محہمہدی-
پیروٹ ئہمیر عہشایری ہہمزہی نہلوسی.

۷- پیرانشار: حہمہدہمین ئاغا- قہرہنی ئاغا.

۸- میاندواو: حہمہ حوسین خانی سہیفی قازی .

۹- بۆکان: عہبدلرہحمانی شہرہفکہندی- رەشید عہلیزادہ

۱۰- عہشیرہتی مہنگور: کاک برایمی ئہدہم- مام حوسینی ئافان-
کاک سلیمان- کاک ہہمزہ- حہمہدہمین ئاغای سہلیم ئوجاق

۱۱- عہشیرہتی ہہرکی: رەشید بہگی بہگزادہ- نووری بہگ و زیروبہگ

۱۲- ہوزی گہورکی سہقز: حہمہد ئاغا- برایم ئاغا

۱۳- گہورکی سہردہشت: کاک ئہسہد ئاغا

۱۴- دیبوکریی شار ویران: جہعفر کهریمی- قارہمان محہمہدی.

۱۵- دیبوکریی بۆکان: ئاغای ئیلخانی زادہ- محہمہدی- عہیز ئاغای

کولتہپہ- ساداتی ہیدایہتیی حاجی کەند

۱۶- فہیزوللا بہگیی بۆکان و سہقز: محہمہدی فہیزوللا بہگی-

عہلیخانی شیرزاد- ئہحمہد خانی فاروقی- عہولاخان- حہسہن خانی
فہیزوللا بہگی.

- ۱۷- سه‌قز: عەلیخانی فاتح- محەممەد خانی ئەحمەد خان شیخی-
شیخ سەعیدی ئەسەدیاری- رەسول ئاغای مەحمودی- عەلی
جەوانمەردی- حەمە رەشید خانی قادری قادری خانزادە.
- ۱۸- عەشیرەتی جوانرۆ- ئۆرمان و بارزانی.
- ۱۹- شیخەکانی کولیجە بە سەرکردایەتی شیخ حەسەنی شیخی بورهان.
- ۱۰- یادداشتەکانی میرزا مەنافی کەریمی:
- ئەوانەیی دوای قسەکانی قازی محەممەد لە بواری خەبات و خۆراگری
نەتەوێ کوردەوێ قسەیان کرد و ئامادەیی خۆیان بۆ هەر چەشنە
فیداکارییەک دەربری بریتی بوون لە:
- ۱- حەمە حوسین خانی سەیفی قازی
- ۲- مەلا حوسینی مەجدی
- ۳- حاجی بابە شیخ.
- ۴- عەبدولرحمانی شەرەفکەندی (هەژار)
- ۵- حەمەدەمین شیخوئیسلامی (هێمن)
- ۶- سەید محەممەدی ئەیوبیان
- ۷- شیخ حەسەنی شیخی بورهان
- ۸- عومەر خانی شکاک
- ۹- زیڕۆ بەگ
- ۱۰- حەمەدەمین موعینی
- ۱۱- سەید عەبدولعەزیزی گەیلانی زادە
- ۱۲- برایم ئەدەمی مەنگور
- ۱۳- ئەحمەدی ئیلخانی زادە
- ۱۴- محەممەدی نانەوازادە

ثافرتان:

۱۶- وهيلمه‌ی سه‌ياديان

۱۷- خه‌ديجه‌ه‌يدهری

له‌ کوتاييدا قوتاييانی قوتابخانه‌ی گه‌لاويژ و سه‌عاده‌ت سروودی
نيشتيمانیيان خوینده‌وه

۱۱- يادداشته‌کانی میرزا مه‌نافی که‌ریمی:

هه‌لکرانی ئالای کوردستان له‌ نه‌غه‌ده.

کۆمیتة‌ی ناوه‌ندی حیزبی دیموکرات بریاری دا ئالای سی رهنگی
کوردستان له‌ نه‌غه‌ده هه‌لکړئ. رۆژی ۱۳۲۴/۹/۲۷ ی.ه کاک حوسینی
فروه‌ر- عه‌لی خوسره‌وی- حه‌مه‌ده‌مین شه‌ریفی- دلشاد ره‌سوولی و
وه‌هاب بلووریان سه‌عات ۸ ی به‌یانی گه‌یشته‌ نه‌غه‌ده و له‌لایه‌ن ئاغایان؛
پیروتی: کاک بایز- میرزا برایمی سه‌روکی شه‌ره‌وانی نه‌غه‌ده و تويزه
جوړاو جوړه‌کانی ئه‌م شه‌ره‌وه پيشوازيان لی کړا. شه‌قام له‌ جه‌ماوه‌ر
جمه‌ی ده‌هات و نزیک به‌ حه‌وسه‌ت پيشمه‌رگه‌ له‌ پیاده‌ روکانه‌وه به
مه‌ودایه‌کی دیاریکړاو به‌ریز وه‌ستابوون. کاتژمیتر ۹/۳۰ ی به‌یانی له‌ حالیکدا
که‌ شادمانی شاری نه‌غه‌ده‌ی له‌ ئامیز گرتبوو هه‌موو خه‌لکیش به‌ کورد و
تورک و ئه‌رمه‌نی و و ئاشوورییه‌وه به‌شدار بوون؛ قوتاييانی کور و
کچیش دیمه‌نیکی رازاوه‌ تریان خولقاندبوو؛ ئالا هه‌لگران به‌ره‌و شوینی
دیاریکړاو چوون- له‌ حالیکدا که‌ ئالا که‌یان ده‌شه‌کانده‌وه، چه‌کدارانی حیزب
هه‌زار فیشه‌کیان به‌ نیشه‌نه‌ی شادمانی ته‌قاند. ئالا که‌ له‌ به‌ر ده‌رگای وه
ژوورکه‌وتنی حیزب خرایه‌ سه‌رشانی پيشمه‌رگه‌یه‌ک و خه‌لکيکی زور
زیاره‌تیا ن کړد. دواتر کاک عه‌لی خوسره‌وی به‌ تیروته‌سه‌لی باسی رۆلی

شه‌هیدانی کرد. دواپی به‌ریز ته‌قی خانی بۆزچلوو که یه‌کیک بوو له گه‌وره‌کانی هۆزی قه‌ره‌په‌یاغ چوو ه شوینی ئاخافتن و له‌لایه‌ن عه‌شیره‌ته‌که‌یه‌وه به‌خیره‌هاتنی شاندی میوانی کرد و شادمانی خۆی به‌ نیسبه‌ت دامه‌زرانی لقی حیزبی دیموکرات له‌ نه‌غه‌ده‌ ده‌ربری، رێوره‌سمه‌که به‌ کوشتنه‌وه‌ی چه‌ند مانگا و مهر و پاشان به‌شادمانی کۆتایی پێ هات.

هه‌لکرانی ئالا له‌ مه‌هاباد.

روژی ۵/۱۰/۱۳۲۴ ی.ه ژماره‌یه‌ک له‌ ئەندامانی حیزب مه‌ئموورکران که له‌ رێوره‌سمی هه‌لکردنی ئالای کوردستان له‌ بۆکان به‌شدار بن ئەوانه‌ بریتی بوون له‌؛ به‌ریزان؛ مسته‌فا سولتانیان- عه‌بدولقادر موده‌ریسی- حوسین فروه‌هر- حه‌مه‌ده‌مین شوره‌فی- عه‌لی خوسره‌وی- مه‌حموود وه‌لیزاده- ره‌حیم له‌شکری- مامۆستا هیمن و مه‌مه‌دی نانه‌وازاده فه‌رمانه‌دی ئه‌رته‌شی کوردستان و قاسم ئاغای ئیلخانی زاده- شاندی به‌ریکراو کاتژمێر یه‌کی دواپی نیوه‌رۆ له‌مه‌هاباد وه‌ریکه‌وت و سه‌عات ۲ی گه‌یشه‌ میانداو ژماره‌یه‌ک له‌ پیاوماقولاڤانی بۆکان وه‌ک به‌ریزان؛ حه‌مه‌ده‌مین ئیلخانیزاده- برایمی عه‌لی یار- ئەبوبه‌کری موه‌ته‌دی- مامۆستا حه‌قیقی و مامۆستا هه‌ژار هاتنه‌ پێشوازیی شانه‌ده‌که‌- له‌ دوو کیلۆ مه‌تری میانداو له‌ ئاواپیه‌ک که ته‌غیاباتی (تقی رباد) ی پێ ده‌لێن و زۆربه‌ی خه‌لکه‌که‌ی ئه‌رمه‌نین له‌لایه‌ن عیشقی خانی ئه‌رمه‌نییه‌وه پێشوازییه‌کی گه‌رمیان لێکرا. ژنان و پیاوانی ئه‌رمه‌نی که ئه‌م به‌رئه‌وبه‌ری جاده‌که‌یان گرتبوو به‌ قریوه‌ و چه‌پله‌ لێدان به‌رییان کردن. له‌سه‌ر رێی میانداو بۆکان ئاواپیه‌کی گه‌وره‌ی به‌ ناوی "قه‌ره‌مووسالیان"

لێ یە - بنکە یەکی حیزبی دیموکرات لەویش کرابوو. ئەندامانی حیزبی ئەم ئاواپیهش که بریتی بوون له بەریزان؛ مستەفا موقتە دیری - یونس خان - مەحمود خان - عەولا خانی ئەمیری؛ بەگەرمی پیشوازییان له شاندەکه کرد و بەپێی داب و نەریتی باو مەریکیان کوشتەوه. سەعات چواری عەسر شاندەکه گەیشتە عەلیاوا له دوو کیلۆمەتری بۆکان (ئێستا تیکەل بوون وەرگیر) لهو ئاواپیهش پیاو ماقوولانی گوند: جەعفەر ئاغا و مەرف ئاغای ئیلخانزادە - ئەحمەد بەگی فەیزوللا بەگی - هەباس ئاغا - خالید ئاغای حیسامی - فەیزوللاخان - عەلی خانی قازلیان - عەلی بەگی فەیزوللا بەگی عومەر ئاغا و ئەحمەد ئاغا و کەریم ئاغای عەباسی بە کوشتنەوهی چەند "گا" و مەریک پیشوازییان لێکردن. کاتژمێر ۱۲ی رۆژی دوایی حاجی بابە شیخ سەرۆکی هەینەتی میلی کوردستان دەگەل ئەحمەد ئاغای ئیلخانزادە هاتنە بۆکان. رۆژی ۱۰/۷/۱۳۲۷ی. ه. کاتژمێر ۸ی بەیانی لەسەر قەلای بۆکان که دەروانیتە شار رێورەسمی هەلکردنی ئالا بەرێوه چوو. مارشی نیزامی لێدرا و خەلکی بۆکان که نزیک بە ۶ هەزار کەس دەبوون له خوار قەلاوه له دەوری حەوزە گەورە کردیان بە رەشەلەک. لەگەل هەوای شادمانی ئالا هەلگری نیزامی ئالاکی شەکاندەوه و له حالیکدا که جەنابی حاجی بابەشیخ و عەلی بەگی شیرزاد لەلای داستی له و بەریزان حەسەنی قزنجی و حەمە سادقی قزنجی و علی خوسرهوی و جەعفەر ئاغا و مەرف ئاغای ئیلخانزادە و خالیدی حیسامی و حوسین ئاغای عەلیار و براکانی لای چەپی ئالاکیان گرتبوو؛ ئالای "پیرۆز" لەنیو چەپلە ریزان و مارشی نیزامیدا هەلکرا.

له پاشان مامۆستا هەژار و سادقی قزنجی به ریکووپیکی قسەیان لەسەر گرینگیتی و ریزگرتن له ئالای کوردستان کرد و مامۆستا هەژار و

حه‌قیقی شاعیر هه‌رکام به نۆره‌ی خۆیان شیعرێ نیشتیمان په‌روه‌ریان
خوینده‌وه و کاتژمێر ۱ی دوا‌ی نۆه‌رۆ رۆوره‌سمه‌که کۆتایی پێ هات.

۱۲- یادداشت‌ه‌کانی میرزا مه‌ناف که‌ریمی

ئه‌وه یه‌که‌م جار بوو ئافره‌تی کورد ده‌هاتنه‌ نۆو گۆره‌پانی چالاکی
کۆمه‌لایه‌تییه‌وه و هه‌لیان بۆ ره‌خسا که‌ مافی له‌ ده‌ست چووی خۆیان
وه‌رگره‌وه و شوناس و رۆلی خویان له‌ به‌شه‌ جۆراوجۆره‌کانی
کۆمه‌لگادا دیاری بکه‌ن. به‌پێی بره‌گی ۲۱ی پێره‌وی حیزبی دیموکرات که‌
ده‌لّا؛ ژنانیش وه‌ک پیاوان ده‌بێ خواهنی ته‌واوی مافه‌ سیاسیه‌-
کۆمه‌لایه‌تی و مه‌ده‌نی خۆیان بن، کۆمیته‌یه‌ک به‌نیوی کۆمیته‌ی ژنان
دامه‌زرا و به‌رپرسیاره‌تییه‌که‌شی که‌وته ئه‌ستۆی میناخانی ه‌اوسه‌ری
قازی محمه‌مه‌د. روون و ئاشکرایه‌ به‌هۆی ئه‌و سه‌رکوت و بێ
به‌شیانه‌ی رێژیمی ره‌زاخانی په‌هله‌وی سه‌باره‌ت به‌ خویندنی گه‌نجان و
مندالانی کوردستاندا پێکی هیناوبوو ژماره‌ی ژنانی خوینده‌واری
کوردستان له‌ چاو نه‌خوینده‌واره‌کانی ئیجگار که‌م بوو. به‌و حاڵه‌شه‌وه
به‌هۆی هۆگرییه‌ک که‌ ژنان به‌ حکومه‌تی کوردستان هه‌یانبوو؛ هه‌ر
له‌گه‌ل ئاگادارکرانه‌وه‌ی کۆمیته‌ی خۆیان تیدا ناوونوس کرد ژنان گه‌لێک
گروپ و ده‌سته به‌ عه‌شق و تاسه‌وه ناوونوسیان تیدا کرد. له‌ لایه‌ن
وه‌زاره‌تی فره‌هنگ (رۆشنییری کوردستانه‌وه) بێجگه‌ له‌ قوتابخانه‌که‌ی
کچان؛ قوتابخانه‌یه‌کی دیکه‌ش هه‌ر بۆ کچان کرایه‌وه. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌
ژماره‌یه‌ک ژن له‌م بواره‌دا گه‌لێک فیداکاریان کرد و چالاکیان نواند
پێویسته‌ ناوی هیندیک له‌و خزمه‌تگوزاره‌ به‌ریزانه‌ بێنم بۆ ئه‌وه‌ی ناویان
له‌ میژووی فره‌هنگ و کولتووری ئه‌م نیشتیمانه‌دا هه‌رمی‌نینه‌وه.

- ۱- خاتوو مینا قازی- بهرپرس ۲- خاتوو ئامینه داودی ۳- خاتوو زیبا ئه یوبیان مه رکه زی ۴- شا سولتان خانمی قازی فه تاحی قازی ۵- خاتوو ره عنا فروهر ۶- کولسوم سولتانیان ۷- نه زاکه ت حاجی ره شید ۸- خه دیجه هه یده ری ۹- وه جیهه شو جاعی ۱۰- وه یلمه سه یادیان

ئهو ئافره تانه ی به نووسینی وتار و بابته دا هاوکاری روژنامه ی کوردستانیان ده کرد.

- ۱- کوبرا عه زیمی ۲- هه له ب ئیسماعیل فه ره جی.

هه روه ها ئهو ژنانه ی له جیژن و ریوره سمه کاند قسه یان ده کرد؛

- ۱- خاتوو سه لته نه ت داودزاد ۲- عیشره ت عه زیمی ۳- وه یلمه سه یادیان ۴- خه دیجه هه یده ری

۵- ئیران بلووری ۶- فه ریده زهن دی

۱۳- یادداشته کانی میرزا مه ناف که ریمی.

هه روه ها له شاری مه هابادا که سایه تیه کی که لیمی که نزیک به ۶۰ بنه ماله ده بوون. ده ژیان. جووله که کانی مه هاباد به پیچه وانه ی جووله که ی شوینه کانی تری ئیران له و پهری هیمنایه تی به دوور له چه رمه سه ری دا ده ژیان و خه ریکی کاری زیرینگه ری- پارچه فره شی (به زازی) و ده رمان فره شی بوون- که س کاری به سه ریانه وه نه بوو. له کاتی راگه یاندنی کوماردا ئه وانیش وهک خه لکی مه هاباد به شداری جیژن و شادمانی بوون- وه زاره تی روشنبیری (فه ره نگ) که خه ریکی ریک و پیک کردنی کاری قوتابخانه و کتییی قوتابیان و کاروباری له م چه شنه بوو؛ جووله که کانیشی وه پشت گوئ نه خست- له راگه یه ندراویکدا ئیزنی پیدان

که به پټی بۆچوونی قازی محهممه د که لیمیه کانیش وهک برا کورده‌کانی دیکه‌یان؛ مافی ئه‌وه‌یان هه‌یه قوتابخانه‌ی تایبته به خویان هه‌بی و خویندنی زمانی عیبریش ئازاده و قوتابخانه‌کانیشیان وهک قوتابخانه‌کانی دیکه‌ی کوردستان له هه‌موو ئیمکاناتی یاسایی به‌هره‌مه‌ندن. پاش ئه‌م راگه‌یاننده؛ ریکه‌وتن که قوتابخانه‌یه‌کیان به‌سهرپه‌رشتیاری ئاغای داود زاده سازکه‌ن دایرکرانی ئه‌م قوتابخانه‌یه‌ش پېشوازیی لیکرا و به ئاماده‌بوونی دایک و باوکانی قوتابیان ریوره‌سمی کردنه‌وه‌ی به شادمانیه‌وه به ریوه‌چوو.

-۱۴

۱- زۆر که‌س پټیان وایه شه‌هید نانه‌وازاده له پیلانیکدا له فروکه‌وه هه‌لداشته‌راوه‌ته خوارئ و فروکه به‌رنه‌بۆته‌وه.

۱۵- ژیر نووس- نووسراوه‌کانی میرزانه‌ناف که‌ریمی.

حیزبی دیموکراتی ئازهربايجان هه‌ر حیزبی تووده بوو که به که‌میک گۆرانکاری له‌به‌رنامه و په‌یره‌وی نیو خۆی

- به‌پټی هه‌ل و مه‌رجی ئه‌وکات- به‌بی سهرنج دان به‌وه‌ی که چالاکی خۆی له ناو خاکی ئێران دا ده‌ست پێ کردووه، به‌په‌له‌په‌ل له ئازهربايجان ده‌ستیان کرد به به‌ریوه‌بردنی ئه‌و کارانه‌ی وا کۆمونیسته‌کان له سهره‌تای شۆرشى مه‌زنى ۱۹۱۷ی. ز له سۆقیته کردبوویان.

زه‌وى و زارى خاوه‌ن زه‌وییه‌کانیان داگیر کرد و له نیو وه‌زیران دا، دابه‌شیان کرد. ئه‌و کارخانه‌ی وا خاوه‌نی تایبته‌یان بوو ماهی حکومه‌ت بوو له ده‌ست که‌سایه‌تیه ناسراوه‌کان دابوون. وه‌ک سامانی نه‌ته‌وه‌یی راگه‌یه‌ندران و به‌کرێکاران سپێردران. باجی زۆر قورسیان به‌سهر ده‌وله‌مه‌ند و کاسبکاره‌کان دا فهرزکرد و موڵک و مالى که‌سایه‌تیه

ناسراوه کانیان داگیرکړد. له ناکامۍ نه کارانه دا، نازهر بایجانی ئیران که سی چالاک و کارامه ی تیدا نه ما. له راستیدا ته ورپز مابووه و خه لکیکي بی روح و بی هه ست. شه قامه کان چول و هوول بوون و له جموجول که وتبوون. دوو کانه کان هیچ که لوپه لیان تیدا نه مابوو و بی مشتیری و بیر ه ونه ق مابوون. سه رکړده کان ناگیان له بارودوخی ئابووری ناچه ی ژیرده سه لاتیان نه بوو و له جیئی ئه وه ی بیر له ئاسایش و خوشگوزهرانی خه لکه که یان بکه نه وه، هه موو حه ولیان بۆ یه ک گرته وه ی دوو نازهر بایجان بوو.

۱۶- ژیر نووس- نوو سراوه کانی میرزا مه ناف که ریمی.

قازی محهمه د به ئه ندامانی حیزبی گوت: ئه که رچی ده زانم ریگی تپه رین و چوونم بۆ سوځیه ت کراویه و جاده کانی نازهر بایجانی روژئاوا هه له ژیر چاودیری خو مان دایه، به لام چون په نا بۆ دوله تیگ به رم که پابه ندی هیچ کام له په یمانه کانی نییه و بۆ به رژه وه ندی خو ی به هو ی هیندیک قه ول و په یمانی بی بته ما- که له لایه ن دوژمنانه وه پیی دراوه و جگه له درو و فیل هیچی تر نییه- نه ته وه کانی کورد و نازهر کړدو ته قوربانی ویسته کانی خو ی و هه روا به جیئی هیشتوون.

من حکومه تی سوځیه تم تا قی کړده وه و دیسان تا قی کړدنه وه ی خه تایه. ئه ندامانی ئه نجوومه نی وه زیران نازادن که بۆه ر جییک که ده یانه وئ برؤن و هه رچی پیو یستیانه هه لیگرن و نه هیلن چرای ئه م بزووتنه وه یه خاموش بی.

۱۷- ژیر نووس- نوو سراوه کانی میرزا مه ناف که ریمی.

ئه ورؤژه ی که دادگایی پیداچوونه وه دهستی پیرد، هه شتا روژ له دادگایی کړدنی قازییه کان تپه ر ببوو، که له دادگایه کی سه ره تایي سه حرایي دا حوکی مردنیان پیی درابوو. بۆ دادگایی پیداچوونه وه.

وهفدیکی ئه‌فسه‌رانی دادگای ته‌وریز- که چوارده‌که‌س بوون- هاتنه مه‌باد. قازی محهمه‌د له‌ دوایین به‌رگری کردنی خۆی‌دا که چل و هه‌شت سه‌عات درێژه‌ی هه‌بوو، له‌ هۆلی دادگا گوتی: بزانه‌ که له‌ پاش کوژرانی من، هه‌ر دلۆپه‌ خوینیکی من، ئه‌بیته‌ قازی محهمه‌دیکی تر و ئه‌و بزاقه‌ قه‌ت خامۆش نابێ.

-۱۸

۱- کتییی دادگایی کردن و به‌رگریه‌کانی قازی محهمه‌د- نووسینی محهمه‌د ئه‌مین و به‌دره‌دین سالح وه‌رگیژرانی ئه‌حمه‌د محهمه‌دی- له‌ زمانی سه‌روان کیومه‌رس سالح، هه‌والئیری سوپا شا، هه‌موو بابته‌کانی دادگا و ده‌قی وه‌سییه‌ت نامه‌که له‌ژماره‌ ۶۶ و ۷۵ ی گوڤاری (تاج کیانی) دا چاپ بووه‌ و سه‌روانی ناو براو به‌هۆی بلاوکردنه‌وه‌ی ئه‌م بابته‌انه، ده‌ره‌جه‌ی لی ئه‌ستینراوه‌ و سالتیک خراوه‌ته‌ زیندان. سه‌روان کیومه‌رس خوشکه‌زای سه‌رله‌شکه‌ر جه‌م بووه‌. سه‌رله‌شکه‌رجه‌م، می‌ردی (شه‌مس)ی خوشکی شا بووه‌. ئه‌و بابته‌انه‌ی به‌ شیوه‌ی نه‌ینی و پاریزراو (محرمانه‌) بۆ شای ئێران و فه‌رمانده‌کانی ئه‌رتش نارده‌وه‌.

۱۹- ژیر نووس- نووسراوه‌کانی میرزا مه‌ناف که‌ریمی

ئه‌و رۆژه‌ که به‌ریوه‌به‌رایه‌تی په‌روه‌رده‌ی کوردستان به‌ من سپێردرا، ده‌زمانی که له‌ داها‌تو‌دا بۆ به‌ریوه‌ بردنی ئه‌و ئه‌رکانه‌ی پێیان سپاردووم، له‌گه‌ل گرفتی زۆر سه‌خت رووبه‌روو ده‌بم. له‌ خه‌رمانه‌ی ۱۳۲۰ تا سالی ۱۳۲۴ هه‌موو قوتا‌بخانه‌کان داخراو و یا نیوه‌ داخراو بوون. بارودۆخی بیناکان و په‌روه‌رده‌ی منالان له‌ هه‌موو لایه‌نیکه‌وه‌ خراپ و بێ سه‌روبه‌ر و ئالۆز بوو. بۆ فیزکاری زمانی کوردی نه‌کتییمان هه‌بوو

نه مامؤستا. له لايه کی تر، زووتر کردنه وهی قوتابخانه کان له هه موو لايه که وه (فشارمان) له سهر بوو.

هينچ ريگايه کمان نه بوو جگه له وهی له کوردستاني عيراقه وه کتيبي کوردی بينين. به برياری شاندی فهرهنگی به زووترين کات، کتيبي پتويستمان هينا و دواي گورانکاری پتويست، له چاپخانهی مهاباد چاپ و ئاماده کرا و کتيبي تازه له نيوان قوتابخانه کان و کتيبخانه گشتييه کانی شاردا دابهش کران. هاوکات له گه ل کردنه وهی قوتابخانه کان، چهند مامؤستای کوردستاني عيراق که ناويان:

عوسمان دانهش، محهمهد وهردي، عهبدلقادر ئهحمهد و جهميل بههائهدين بوو، بهويستی خويان بۆ فيرکاری زمانی کوردی، هاتن بۆ مهاباد. قوتابخانه کان کرانه وه و منالان به شهوق و زهوقیکی چاوهروان نهکراو روويان له (پۆلهکان) کرد. بههوی هوگری له راده به دهريان، له ماهوی کهمتر له مانگيک دا ئهلفبيی کوردی و تارادهيه کيش خويندنه وه و نووسين فير بوون و بهو پتيه گرفتیک که له سه ره تادا به بي چاره سه ري دههاته بهرچاو به ئاسانی چاره سه رکرا.

چوارمانگ به سه ر ته مه نی حکومه تی کوردستان دا تيپه ري و له و ماوه يه دا، کهم و کوورييه فهرهنگييه کان تارادهيه ک چاره سه رکرا به لام بهريوه بردنی قوتابخانه کان، ئه گه رچی حه وليکی زۆری بۆ درابوو، به لام پتويستی به تيکو شانی زۆرتر هه بوو. بۆ ئه وهی کاره کان به سه ري هه کدا نه که وي و کؤسپ نه که ويته سه ري گای پيشکه وتنی کاری فهرهنگی، کاک ئيبراهيم نادری که لاويکی خوينده واری کرماشانی و به کالۆريؤسی له ئه ده بياتی فارسی هه بووه بوو. له لايه ن منه وه کرابه جيگر له کاروباری

فهره‌نگی کوردستان. ئەو بەریزه لاویکی زۆرچالاک و لە بەریوه‌بردنی کاره‌کانی دا زۆر جیددی بوو.

له‌هه‌موو کاته‌کانی شه‌وورۆژدا، له‌ راگه‌یشتن به‌ پێداویستیه‌کانی قوتابخانه‌کان خاقل نه‌بوو و ئه‌رکه‌کانی خۆی زۆر به‌ باشی به‌ریوه‌ ده‌برد و من به‌ ئاسووده‌یی کاره‌کانی حیزبیم به‌ریوه‌ ده‌برد.

بۆدبەزاندنی جۆرهە کتێب: سەردانی: (مَنْدَی إِقْرَا النِّقَافِ)

لتعمیل انواع الکتب راجع: (مَنْدَی إِقْرَا النِّقَافِ)

پراي دانلود کتایه‌ای مختلف مراجعه: (مَنْدَی إِقْرَا النِّقَافِ)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للکتب (کوردی ، عربی ، فارسی)